

Michael Baigent & Robert Leigh

**OBMANA O
SVICIMA S
MRTVOG MORA**

Naslov izvornika: The Dead Sea Scrolls Deception
Originally published in Great Britain by Jonathan Cape
Copyright © Michael Baigent and Richard Leigh 1991

Svici s Mrtvog mora pronađeni su 1947. i 1956. godine u špiljama smještenim četrdesetak kilometara istočno od Jeruzalema. Michael Baigent i Richard Leigh, autori knjige SVETA KRV, SVETI GRAL, uspjeli su razotkriti ono što je opisano kao »akademski skandal par excellence dvadesetog stoljeća«: priču o tome kako je i zašto gotovo 75 posto od osam stotina drevnih hebrejskih i aramejskih rukopisa ostalo devetnaest stoljeća skriveno od svijeta.

Kroz razgovore, povijesnu analizu i detaljno proučavanje objavljenog i neobjavljenog rukopisnog materijala, autori su uspjeli otkriti pravi razlog ogorčene borbe među znanstvenicima, jer, ovi dokumenti sadrže ništa manje negoli novu priču o izvorima kršćanstva, kao i alternativnu i vrlo značajnu verziju velikoga dijela Novoga zavjeta.

Sadržaj

Karta Kumrana i Mrtvog mora 05

Uvod 06

I. OBMANA

1. Otkriće svitaka 14
2. Međunarodni tim 35
3. Skandal o svicima 50
4. Protivljenje sporazumu 75
5. Akademska politika i tromost birokracije 91

II. PREDSTAVNICI VATIKANA

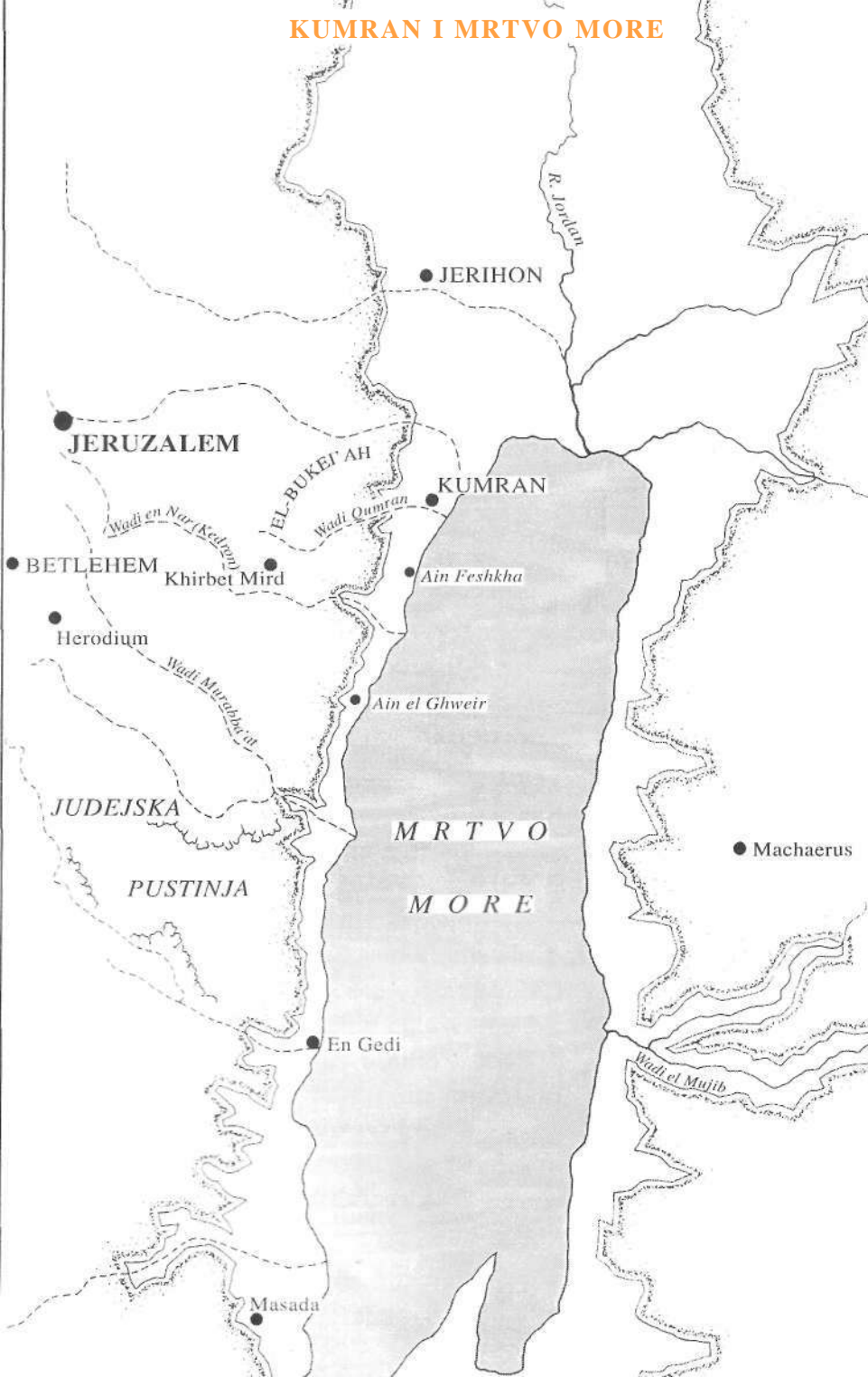
6. Znanost u napadu 103
7. Inkvizicija danas 121

III. SVICI S MRTVOG MORA

8. Dilema o kršćanskom pravovjerju 129
9. Svici 138
10. Znanost u službi vjere 150
11. Eseni 163

12. Djela apostolska	173
13. Jakov »Pravednik«	186
14. <i>Gorljivost</i> za zakon	196
15. Samoubojstvo Zelota	207
16. Pavao - rimski agent ili doušnik?	214
Pogovor	218
O Autorima	230
Slike	231

KUMRAN I MRTVO MORE

● JERIHON

R. Jordan

JERUZALEM

EL-BUKEI' AH

KUMRAN

● BETLEHEM

Khirbet Mird

● Ain Feshkha

Herodium

Wadi Murabba'at

● Ain el Ghweir

JUDEJSKA

MRTVO

● Machaerus

PUSTINJA

MORE

● En Gedi

Wadi el Mujib

● Masada

Uvod

ČETIRI SVITKA S MRTVOG MORA

Prodaju se biblijski rukopisi koji datiraju iz, otprilike, 200. g. pr. Kr. Bio bi to idealan dar jednoj obrazovnoj ili vjerskoj instituciji od strane pojedinca ili grupe.

Box F 206.

Bio je to tekst oglasa koji se pojavio u *Wall Street Journalu*, 1. lipnja 1954. Da se takav oglas pojavi danas, vjerojatno bi se smatrao nekom vrstom šale, i to prilično neukusne. S druge strane, mogao bi biti shvaćen kao šifrirana poruka iza koje se skriva trgovina oružjem, ili nešto u svezi sa špijunažom.

Naravno, danas su svici s Mrtvog mora dobro poznati, barem po imenu. Većina je ljudi za njih čula, iako možda imaju tek maglovitu ideju o njihovom sadržaju. Ako ništa drugo, postoji barem svijest o tome da su svici izvorni i dragocjeni predmeti, i da predstavljaju arheološki dokaz od ogromne važnosti. Nitko ne očekuje da će na jedan primjerak naići kopajući u svom vrtu. Nitko na njih ne gleda kao na zahrđalo oružje i predmete za domaćinstvo, ili ostatke opreme i naprava koje bi se, recimo, mogle pronaći u Britaniji na nekom arheološkom nalazištu iz rimskog doba.

Otkriće svitaka s Mrtvog mora 1947. godine, pokrenulo je lavinu oduševljenja, ne samo u akademskim krugovima, već i u široj javnosti. No, do 1954., to je oduševljenje vješto utišano. Svici su, pretpostavljalo se, rekli sve što su imali reći, a i to što su otkrili nije bilo

previše dramatično, kako se u početku očekivalo. Zato ni oglas o njihovoj prodaji nije privukao posebnu pažnju kada se pojavio na 14. stranici *Wall Street Journala*. Odmah ispod njega nalazio se oglas o industrijskim čeličnim spremnicima, električnim zavarivačima, i drugoj opremi. U drugom stupcu nalazio se popis prostora za iznajmljivanje. Bilo je to kao kada bi se među vodoinstalaterskim alatom i kompjuterskom opremom nudile pojedine dragocjenosti iz Tutan-kamonova blaga. Ova će knjiga pokazati kako se takvo što moglo dogoditi.

Prateći put svitaka s Mrtvog mora od trenutka njihovog otkri- vanja u judejskoj pustinji, do različitih institucija u čijem se posjedu danas nalaze, suočili smo se s proturječjem s kojim smo se imali prilike susresti i prije - između povijesnog Isusa i Krista vjere. Naše je istraživanje započelo u Izraelu. Ono će nas kasnije odvesti u hod- nike Vatikana, i, još zloslutnije, u urede Inkvizicije. Upoznali smo se, također, i sa strogo održavanim »konsenzusom« o tumačenju i dati- ranju svitaka, i shvatili da bi svaki drugi način njihovog proučavanja temeljito uzdrmao cijelu kršćansku teološku tradiciju. Otkrili smo i koliko je svijet ortodoksne biblijske znanosti nemilosrdan u svojoj spremnosti da se bori kako bi zadržao svoj monopol na davanje informacija.

Današnjim je kršćanima savršeno moguće priznati Buddhu, ili, pri- mjerice, Muhameda, kao povijesne osobe, jednako kao što su to bili Cezar ili Aleksandar, i razlikovati ih od legendi, tradicija i teologija koje su se s njima povezivale. Što se Isusa tiče, međutim, takvo je razlikovanje već teže. U samome srcu kršćanske vjere, povijest i teo- logija su nerazmrsivo isprepletene; jedna prožima drugu. Ipak, ako ih se promatra odvojeno, jedna drugoj predstavlja potencijalnu prijet- nju. Lakše je, stoga, ali i sigurnije, zamagliti granicu koja ih dijeli. Na taj način, za vjernika, dvije različite osobe bivaju stopljene u jednu. Na jednoj strani stoji povijesna osoba, čovjek koji je, prema većini znanstvenika, doista postojao i hodao pješćanim tлом Palestine prije dvije tisuće godina. Na drugoj, pak, strani, stoji čovjek-Bog kršćan- ske doktrine, božanska osoba koju je deificirao, ustoličio, i promicao Sv. Pavao. Ispitivati ovu osobu kao povijesnu, promatrati ga u tom smislu poput Muhameda, Buddhe, Cezara ili Aleksandra, još je uvijek, za mnoge, jednako svetogrdju.

Sredinom osamdesetih, mi smo se bavili upravo takvim sveto-grđem. U istraživanju vezanom uz projekt na kojem smo tada radili, pokušavali smo odvojiti povijest od teologije, razlikovati povijesnog Isusa od Krista vjere. Kao posljedica, uronili smo u proturječja s kojima se suočavaju svi istraživači biblijske materije, i poput svih istraživača prije nas, bili smo zapanjeni tom zbrkom.

Za ovakvu vrstu istraživanja, događaji koje opisuje Sveto pismo pružaju vrlo slab oslonac. Kao povijesni zapisi i svjedočenja, evanđelja su, kao što svaki znanstvenik priznaje, krajnje nepouzdana. Ona su, zapravo, zapisi mitske jednostavnosti, a događaji se naizgled odvijaju u nekoj vrsti povijesnog limba. Isus i njegovi učenici središnje su figure ove krajnje stilizirane pozornice, kojoj je oduzeto gotovo svako značenje. Rimljani i Židovi zbudjeno švrljaju u pozadini, poput statista prilikom snimanja filma. Ništa se ne može saznati o društvenim, kulturnim, i političkim okolnostima u kojima se odvijala Isusova drama. Čitajući evanđelja suočavamo se s povijesnim vakuumom.

Djela apostolska tek ponešto osvjetljavaju sliku. Iz njih je moguće dobiti makar malu naznaku o sredini - međusobnim bockanjima i doktrinarnim prepirkama Isusovih najbližih sljedbenika, razvoju pokreta koji će se postupno uobličiti u kršćanstvo, svijetu koji se prostire izvan granica Galileje i Judeje, i zemljopisnom položaju Palestine u odnosu na ostatak Mediterana. No, Djela apostolska još uvijek ne daju preciznu sliku o većim društvenim, kulturnim, vjerskim i političkim snagama koje su djelovale u to vrijeme. Sve je usmjereno i ograničeno na sv. Pavla. Ako su evanđelja stilizirana, to su, u jednakoj mjeri, i Djela apostolska, iako na drukčiji način. Ako su evanđelja ograničena na beživotno pojednostavljivanje mita, Djela se doimlju poput pustolovnog romana, štoviše, romana namijenjenog za propagandne svrhe, sa Sv. Pavlom kao glavnim junakom. Djela apostolska možda i pružaju neki uvid u Pavlov um, njegove stavove i doživljaje, ali ne i pouzdanu sliku o svijetu u kojem se kretao. Sa stajališta svakog povjesničara i svakog odgovornog kroničara, nijedan zapis iz toga doba ne bi bio potpun, a da se barem u nekoj mjeri ne osvrne na, recimo, Nerona i spaljivanje Rima. Nije ni Palestina bila pošteđena zbivanja, u ono vrijeme od velike važnosti za ljude koji su tamo živjeli. Godine 39., primjerice, Herod Antipa, tetrarh Galileje, bio je proganjan u Pirineje. 41. g. posl. Kr., Galileja i Judeja, kojima su od 6. g. posl. Kr. upravljali rimski prokuratorji,

povjerene su kralju Agripi, a Palestina je, prvi put od vremena Heroda Velikog, prije gotovo pola stoljeća, ujedinjena pod jednim ne-rimskim (iako marionetskim) monarhom. Nijedan od ovih događaja nije čak ni spomenut u Djelima apostolskim. Jednako je to čitanju biografije, recimo, Billyja Grahama, u kojoj se ne spominju njegova prijateljstva s predsjednicima i drugim uglednim ličnostima, ubojstvo Kennedyja, pokreti za građanska prava, rat u Vijetnamu, preispitivanje vrijednosti tijekom šezdesetih godina, ili Watergate i njegove posljedice.

Suprotno kršćanskoj predaji, Palestina je prije dvije tisuće godina bila jednako stvarnom kao, na primjer, Kleopatrin Egipat ili imperijalni Rim, koji su u velikoj mjeri utjecali na njezinu povijest. Stvarnost Palestine ne može se ograničiti tek na голу mitsku jednostavnost. Ono što su bili Isus i Pavao, i sve što su oni činili, mora se promatrati u kontekstu širih zbivanja - grupa, institucija i pokreta koji su djelovali u Palestini 1. stoljeća, stvarajući tako tkanje koje se naziva povijest.

Kako bismo dobili potpuniju predodžbu o tom vremenu, i mi smo se, poput svih ostalih istraživača, morali okrenuti drugim izvorima - rimskim zapisima, povijesnim kronikama pisaca različitih orijentacija, osvrtima iz kasnijih dokumenata, apokrifnim tekstovima, učenjima i kazivanjima suparničkih sljedbi i uvjerenja. Nepotrebno je i reći da se sam Isus rijetko kada spominje u ovim izvorima, ali oni ipak pružaju obuhvatniju i opširniju sliku svijeta u kojemu se kretao. Usprkos činjenici da je svijet Isusovog vremena bolje dokumentiran od onoga kralja Artura ili Robina Hooda, Isus ostaje jednako neuhvatljivim kao i oni.

Upravo zato smo sa zanimanjem i žarom uronili u istraživanje onoga što je stajalo u pozadini »povijesnog Isusa«. No, odmah na početku suočili smo se s problemom na koji nailaze svi istraživači biblijske povijesti. Pred nama se stvorio zapanjujući spektar judaističkih kultova, sljedbi, vjerskih i političkih organizacija i institucija, koje su se ponekad činile upravo militantno suprotstavljene jedna drugoj, a ponekad se preklapaju.

Ubrzo nam je postalo jasno da su etikete, pridavane pojedinim skupinama kako bi ih se razlikovalo od drugih - farizeji, saduceji, eseni, zeloti, nazareni - u stvari netočne, i od slabe pomoći, te da je Isus, kako se čini, imao nekih veza sa svakom od njih. Ukoliko se

bilo što u svezi s njim može pouzdano ustvrditi, čini se da je Isus potekao iz farizejske obitelji, te da je bio upućen u farizejsku misao. Nekolicina suvremenih komentatora istaknula je jasne podudarnosti Isusovog učenja, posebice Propovijedi na Gori, s onima istaknutih farizejskih mislioca, poput velikog Hilela. Barem jedan od komentatora smatra da je i »sam Isus bio farizej«.

Iako su se Isusove riječi često puta podudarale sa stajalištima službene farizejske doktrine toga doba, one se u isto vrijeme nastavlja i na mističnu ili »esensku« misao. Ivan Krstitelj se općenito smatra nekom vrstom esena, a svojim je utjecajem na Isusa unio očigledno esenski element u njegovo učenje. Prema podacima iz Svetog pisma, međutim, Ivanova je majka - Isusova teta, Elizabeta - bila udana za svećenika u Hramu, donoseći im obojici i saducejske veze. I, što je najosjetljivije za kasniju kršćansku predaju, Isus je očigledno među svoje sljedbenike uključio i zelote: Šimuna (lat. Simon Zelotes ili Cananaeus, op. prev.), a vjerojatno i Judu Iškarjota, čije ime možda vuče podrijetlo od nemilosrdnih sikarijaca.

Sama zamisao o povezanosti Isusa sa zelotima bila je krajnje izazovna. Je li Isus doista bio poput janjeta blagi spasitelj kakvim ga prikazuje kršćanska predaja? Je li se doista protivio nasilju? Zašto je onda, očito obuzet gnjevom, prevrnuo stolove lihvara u Hramu? Zašto su ga Rimljani pogubili na način koji je bio namijenjen pobunjenicima protiv vlasti? Zašto je, prije svoga bdijenja u Getsemanskom vrtu, naredio svojim sljedbenicima neka se naoružaju mačevima? Zašto je, kratko nakon toga, Petar izvukao svoj mač, i odrezao uho jednome od miniona u pratnji visokog svećenika? I, ako je Isus bio militantnijim nego kakvim ga se općenito prikazuje, nije li samim time bio i u većoj mjeri politički angažiran? Kako bi se, onda, mogla objasniti njegova spremnost da »caru dade carevo«, ako uzmemo da je to točan i doslovan prijepis i prijevod njegovih riječi?

Ako su takva proturječja okruživala Isusa tijekom njegovog života, čini se da su ga i nadživjela, nastavljajući se još barem četrdeset godina nakon njegove smrti. Godine 74., utvrda Masada koja se godinama opirala rimskoj opsadi, konačno je pala, ali tek nakon što je njezin obrambeni garnizon počinio masovno samoubojstvo. Braniteljima Masade se općenito smatraju zeloti koji, prema uobičajenim interpretacijama, nisu bili vjerska sekta, već pristalice jednog političkog i vojnog pokreta. Kako će se kasnije ustvrditi, međutim, branitelji utvrde pristajali su uz

misao esena - navodno nenasilne, mistično orijentirane sekte, za koju se vjerovalo da se odrekla svakog političkog, da ne kažemo i vojnog, djelovanja.

Takve su prirode bila proturječja i nedosljednosti na koje smo nailazili. Jednako kao i mi, njima su bili zbunjeni i mnogo upućeniji znanstvenici i istraživači biblijske materije. Probijajući put kroz ovaj zamršeni labirint, gotovo se svaki ozbiljan istraživač na kraju našao u sukobu sa svojim kolegama. Prema jednima, kršćanstvo je proizašlo iz judaizma, početno se oblikujući kao škola misterija, stoga nije moglo imati nikakve veze s borbenim revolucionarnim nacionalistima poput zelota. Prema drugima, kršćanstvo je na svom početku bilo oblikom revolucionarnog judaističkog nacionalizma, stoga nije moglo imati nikakve veze s miroljubivim misticima poput esena. Neki, pak, smatraju, da se kršćanstvo razvilo iz jedne od glavnih struja judaističke misli toga vremena. Drugi misle da se kršćanstvo počelo odvajati od judaizma čak prije negoli se na sceni pojavio Sv. Pavao i učinio taj raskid službenim.

Što smo se više obraćali »stručnjacima«, to nam je postajalo jasnije kako oni *znaju* tek nešto više od bilo koga drugog. Najviše nas je uznemiravala činjenica da nismo naišli ni na jednu teoriju ili tumačenje koji bi na zadovoljavajući način objasnili sve dokaze, nedostatke, nedosljednosti i proturječja.

U tome smo se trenutku upoznali s djelom Roberta Eisenmana, predsjednika Odjela vjerskih studija, i profesora religija Srednjeg Istoka na California State University u Long Beachu. Eisenman je bio na posljednjoj godini studija na Cornellu u isto vrijeme kada i Thomas Pynchon, gdje je studirao komparativnu književnost kod Vladimira Nabokova. Godine 1958. diplomirao je fiziku i filozofiju, a 1966. magistrirao na hebrejskim i bliskoistočnim studijima na Sveučilištu u New Yorku. Godine 1971., dodijeljen mu je doktorat za jezike i kulturu Srednjeg Istoka na Sveučilištu Columbia, na temu palestinske povijesti i islamskog prava. Eisenman je bio i vanjski suradnik kalabrijskog sveučilišta u Italiji, i predavač islamskog prava, islamske religije i kulture, te kršćanskih izvora na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu, gdje je držao predavanja i o svicima s Mrtvog mora. Od 1985. do 1986. bio je istraživač na Institutu za arheološka istraživanja F. Albright (F. Albright Institute of Archaeological Research) u Jeruzalemu, a od 1986. do 1987. izvanredni

profesor na Linacre College-u u Oxfordu, te izvanredni profesor na Centru za poslijediplomske hebrejske studije u Oxfordu (Oxford Centre for Postgraduate Hebrew Studies).

S Eisenmanovim smo se radom prvi put upoznali preko njegove knjige naslovljene *Makabejci, sadokiti, kršćani i Kumran*, koju je 1983. godine izdao nizozemski izdavač E. J. Brill iz Leidena. Knjiga je bila upravo ono što se i moglo očekivati od autora koji piše za akademsku publiku. U njoj je bilo više bilješki nego samog teksta. Očigledno je Eisenman raspolagao ogromnim znanjem, pozivajući se uz to na neizmjeran broj izvora, međutim, u svemu tome mogla se razlučiti središnja teza jednog britkog i lucidnog uma.

Probijajući se kroz ovaj složeni tekst, pitanja koja su nas zao- kupljala i zbunjivala počela su se razrješavati sama od sebe, čisto i temeljito, bez ingenioznih teorija, uzimajući u obzir sve ključne pojedinosti.

U prvom dijelu *Mesijanskog nasljeđa* u velikoj smo se mjeri pozivali na Eisenmanov rad. Našim je zaključcima uvelike pridonio, pruživši nam bolji uvid u biblijsku znanost i povijesnu pozadinu Novoga zavjeta. Usprkos tomu, određena su pitanja ostala bez odgo- vora. Tada to nismo mogli znati, ali previdjeli smo jednu ključnu vezu - vezu koja je u posljednjih pet godina postala središtem kon- troverzi, i temom članaka na naslovnica časopisa. Pokazalo se da su tu vezu otkrili svici s Mrtvog mora.

U središtu mozaika, kako ćemo kasnije ustvrditi, bila je dotada nepoznata veza između svitaka s Mrtvog mora i neuhvatljive figure Sv. Jakova, Isusova brata, čije je neslaganje s Pavlom utjecalo na oblikovanje nove religije koja će kasnije izrasti u kršćanstvo. Bila je to veza koju je s toliko truda skrivala jedna mala enklava biblijskih znanstvenika, čije je prigodno pravovjerno tumačenje svitaka Eisen- man nazvao »sporazumom«.

Prema Robertu Eisenmanu:

Mala grupa specijalista, uglavnom radeći zajedno, postigla je sporazum... Vezano uz jasni povijesni uvid... ranija uvjerenja i rekonstrukcije, takvima kakve su bile, proglašene su činjenicama, a ovi rezultati, upotrebljeni kako bi ih potvr- dili, zauzvrat su postali *novim* pretpostavkama, upotreblje- nim kako bi udaljili cijelu generaciju studenata koji nisu

željeli (ili jednostavno nisu mogli) rad svojih mentora staviti pod znak pitanja.

Rezultat je bio podržavanje službene pravovjernosti tumačenja - okvira pretpostavki i zaključaka koji, za promatrače izvana, imaju vjerodostojnost ustanovljene i neprijeporne činjenice. Na takav su način proizvedeni i mnogi takozvani *donnees*, »davatelji povijesti«. Oni koji su odgovorni za razvoj sporazumnog pogleda na kršćanstvo, dobili su mogućnost stvaranja monopola nad određenim ključnim izvorima, kontrolirajući protok informacija, i usmjeravajući ga na način koji im najviše odgovara za ostvarivanje svojih ciljeva. Ovim se fenomenom bavio i Umberto Eco u svome romanu *Ime Ruže*, gdje su samostan i njegova knjižnica odraz srednjovjekovnog crkvenog monopola na učenje, i stvaranja neke vrste »zatvorenog dućana«, ekskluzivnog kluba u koji je pristup zabranjen svima osim nekolicini izabраниh koji sami postavljaju granice.

Oni koji određuju te granice mogu opravdati ovlaštenja koja si pripisuju tvrdnjama kako su samo oni imali uvid u određene izvore koji su svima drugima nedostupni. Za ostale je spajanje dostupnih nepovezanih dijelica u smislenu cjelinu ravno vježbi iz semiotike, a u kraljevstvu semiotike sasvim je moguće držati vitezove templare odgovornima za sve, a samoga Umberta Eca odgovornim za propast banke Ambrosiano. Stoga, mnogi drugi, zbog nemogućnosti pristupa relevantnim izvorima, nemaju drugog izbora do li prihvatiti ponuđene interpretacije. Usudi li ih se tko izazvati, u najboljem će slučaju biti prozvan čudakom, u najgorem, pak, disidentom, izdajnikom, ili heretikom. Malo je znanstvenika koje krasi spoj hrabrosti, čvrstine, i stručnosti, da bi mogli prihvatiti takav izazov i pritom zadržati svoj ugled. Robert Eisenman, koji se svojim djelom uvrstio među najuglednije i najutjecajnije osobe na svome polju, upravo je to i učinio. Njegova je priča potaknula nastanak ove knjige.

I. OBMANA

1.

Otkriće svitaka

Južno od Jeruzalema, dugačka se cesta polagano spušta među neplodne brežuljke na kojima se prostire tek pokoji beduinski tabor. Cesta tone još 1160 metara do dubine od oko 400 metara ispod razine mora, da bi se konačno pred nama pružio panoramski pogled na dolinu rijeke Jordan. S lijeve se strane u daljini nazire Jerihon. U magli pred nama leži sam Jordan, i, poput priviđenja, uzdižu se planine Moaba. S desna leži sjeverna obala Mrtvog mora. Površina vode, i žute litice koje se uzdižu više od 360 metara u vis, opasujući ovu (izrelsku) stranu obale, izazivaju strahopoštovanje i osjećaj nelagode. Tako duboko ispod razine mora, zrak je ovdje ne samo vruć, već gotovo opipljiv, ljepljiv i težak.

Ljepota, veličanstvenost i tišina ovog mjesta očaravajući su. Takav je i osjećaj drevnosti kojeg skriva krajolik - osjećaj svijeta starijeg negoli je većina zapadnih posjetitelja ikada imala prilike upoznati. Stoga je još šokantnije kada čitav doživljaj naruši dvadeseto stoljeće, grmljavinom koja kao da razdire nebo - čvrsta formacija izraelskih F-16 i Mirage zrakoplova, u niskom letu iznad vode, čiji su piloti jasno vidljivi u svojim kabinama. I dok svoje zrakoplove podižu gotovo okomito i nestaju u visinama, promatrač ukočeno čeka. Nekoliko sekundi kasnije, od strahovite buke tresu se litice. Tek se tada podsjećamo kako se ovo područje nalazi u stanju neprekidnog rata, i da se ova strana Mrtvog mora, u posljednjih četrdesetak godina, nikada

nije pomirila s drugom. Opet, od samih početaka zabilježene povijesti, ovo je tlo bilo svjedokom neprestanih sukoba. Čini se, da se i premnogo bogova ovdje sudarilo, zahtijevajući krvave žrtve od svojih sljedbenika.

Ruševine Kumrana (ili, preciznije, Khirbet Qumran) pojavljuju se na desnoj strani, baš kada se približimo liticama koje gledaju na Mrtvo more. Cesta tada skreće prema jugu, i dalje slijedeći litice duž obale mora, ka utvrđi Masada, udaljenoj 53 km. Kumran stoji na bijeloj uzvisini od vapnenca, oko 30 metara iznad ceste, nešto više od dva kilometara udaljenoj od Mrtvog mora. Same ruševine nisu pretjerano spektakularne. Promatrač može odmah vidjeti kulu, čija su dva kata ostala nedirnuta, a zbog svojih 92 centimetra debelih zidova, u početku je vjerojatno imala obrambenu ulogu. U sklopu kule nalaze se brojni spremnici, veliki i mali, međusobno povezanih zamršenom mrežom kanala. Neki od spremnika možda su korišteni prilikom obrednog pranja. Međutim, većina, ako ne i svi, najvjerojatnije su služili za pohranu vode koja je kumranskoj zajednici bila neophodna kako bi preživjela u pustinji. Između ruševina i Mrtvog mora, na nižim razinama vapnenačke terase, leži veliko groblje s oko 1200 grobova. Svi grobovi obilježeni su dugačkim kamenim humcima koji se, suprotno židovskom, kao i muslimanskom običaju, protežu u smjeru sjever-jug.

Čak se i danas Kumran doimlje samotno i udaljeno, iako nekoliko stotina ljudi živi u obližnjem kibucu, i usprkos tome što se do njega može doći brzo i lako modernom cestom koja vodi u Jeruzalem. Danju i noću, veliki kamioni tutnje cestom koja povezuje Eliat na krajnjem jugu Izraela, s Tiberiusom na sjeveru. Turistički se autobusi redovito zaustavljaju, iskrcavajući znojne Zapadnoeurolpljane i Amerikance, kako bi na kratko razgledali ruševine, a zatim popili kavu i pojeli kolače u klimatiziranom restoranu te posjetili knjižaru. Uz brojna vojna vozila, posjetitelji mogu vidjeti i osobne automobile, izraelske kao i arapske, koji se razlikuju po bojama njihovih registarskih pločica. Povremeno ovuda projuri i poneki dječarac u glasnom, loše napravljenom čudovištu iz Detroita, čiju brzinu, čini se, ograničava jedino širina ceste.

Izraelska je vojska, nepotrebno je i reći, stalno na vidiku. Na kraju krajeva, ovo je ipak Zapadna obala, a Jordanci su udaljeni tek nekoliko kilometara, na drugoj strani Mrtvog mora. Danju i noću ovuda

kruže ophodnje, obično mali kamioni, s tri strojnice straga, i vojnici-
ma koji stoje iza njih. Ove će ophodnje zaustavljati automobile i ras-
pitivati se o kretanju svakog tko istražuje područje, ili vrši iskapanja
na liticama ili u špiljama. Posjetitelji će vrlo brzo naučiti najavljivati
svoj dolazak mahanjem, kako bi ga postrojbe mogle uočiti i dopustiti
mu prolazak. Opasno je prići im naglo, ili se ponašati na način koje bi
one prepoznale kao pritajeni ili sumnjiv.

Kibuc Kalia udaljen je deset minuta hoda od ruševina Kumrana,
a do njega vodi kratka cesta. U kibucu postoje dvije male škole za
tamošnju djecu, velika zajednička kantina, stambeni blokovi i moteli
za turiste koji ovuda prolaze. Međutim, to je ipak vojna zona. Kibuc
je okružen bodljikavom žicom, a noću se zaključava. Naoružana je
ophodnja uvijek na dužnosti, a duboko pod zemljom nalaze se i broj-
na skloništa za slučaj zračnih napada. Skloništa se međutim koriste i
u druge svrhe, poput primjerice, predavaonice, kafića ili diskoteke.
No, prostranstva izvan kibuca ostala su netaknuta takvom suvremeno-
nošću. Ovdje beduini još uvijek tjeraju svoje deve i koze, poput
kakvih bezvremenih figura koje povezuju sadašnjost s prošlošću.

1947. godine, u vrijeme otkrića svitaka s Mrtvog mora, Kumran
je bio mnogo drukčiji. Ovo je područje tada bilo dijelom britanskog
mandata nad Palestinom. Na istoku je ležalo tadašnje kraljevstvo
Transjordanije. Cesta koja vodi na jug, duž obale Mrtvog mora, tada
nije postojala, a završavala je na sjeverozapadnoj točki Mrtvog mora,
nekoliko kilometara od Jerihona. Okolo i iznad nje, postojali su samo
uski puteljci od kojih je jedan slijedio tijekom stare rimske ceste. Ovaj je
put dugo stajao potpuno zapušten. Do Kumrana je, tako, bilo mnogo
teže stići negoli danas. Jedini ljudi u njegovoj blizini vjerojatno su
bili beduini koji su ovamo zimi i u proljeće dovodili svoja stada deva
i koza, jer je u pustinji u to doba bilo i vode i trave. U zimi, ili možda
u rano proljeće 1947. godine, pustinja je pružila i nešto više - jedno
od dva ili tri najveća arheološka otkrića današnjice.

Točne okolnosti koje se odnose na pronalazak svitaka s Mrtvog
mora već su postale legendom. U mnogim detaljima ova legenda nije
u potpunosti točna, a znanstvenici su oko izvjesnih njenih točaka
razbijali glavu sve do sredine šezdesetih godina. Ona je, međutim,
jedini podatak kojim raspolažemo. Otkriće svitaka pripisuje se
jednom pastiru imena Muhamed Adh-Dhib, ili Muhamed-Vuk, članu -
beduinskog plemena Ta'amireh. Kasnije je i on sam tvrdio kako je

zapravo tragao za izgubljenom kozom. No, što god on radio, njegova ga je pustolovina odvela do strmih litica Kumrana gdje je otkrio jedan otvor u stijeni. Pokušao je pogledati kroza nj, ali s mjesta na kojemu je stajao nije mogao vidjeti ništa. Zatim je u tamu bacio kamen, a iznutra se začuo zvuk razbijanja grnčarije. Nepotrebno je i reći da ga je ovo natjeralo na daljnje istraživanje.

Uspuzavši se uz stijenu, provukao se kroz otvor, a zatim pao u malenu špilju, visokoga stropa, ali vrlo usku, ne više od 180 cm široku i možda 7 m dugačku. U njoj su se nalazile brojne zemljane posude, oko 60 cm visoke, obujma oko 250 cm, od kojih su mnoge bile razbijene. Vjeruje se da je osam posuda ostalo netaknutima, iako njihov broj nije nikada bio precizno utvrđen.

Prema vlastitom pričanju, Muhamed se preplašio, brže-bolje izvukao iz špilje i pobjegao. Sljedećeg se dana vratio u pratnji barem jednog prijatelja, i nastavio s još pomnijim istraživanjem špilje i njezinog sadržaja. Neke od zemljanih posuda bile su zapečaćene (začepljene) velikim »kuglastim« čepovima. U jednoj od njih nalazila su se tri kožnata svitka umotana u lanenu tkaninu koja se raspadala. Bio je to prvi od svitaka s Mrtvog mora koji je nakon gotovo dvije tisuće godina ugledao svjetlo dana.

Tijekom dana koji su uslijedili, beduin se vratio na mjesto otkrića i tom su prilikom pronađena još barem četiri kožnata svitka. Barem dvije posude bile su iznesene i upotrebljene za nošenje vode. Kada je započeto s arheološkim iskopavanjima, otkriven je veliki broj krhotina, dovoljan, prema pouzdanim procjenama, za ništa manje negoli četrdeset posuda. Nema načina da se sazna koliko je tih posuda, kada su prvi put otkrivene, bilo prazno, a koliko ih je doista sadržavalo svitke. Jednako tako, nema načina na koji bismo mogli doznati koliko je svitaka bilo izneseno iz špilje i, prije negoli je njihov značaj postao očigledan, koliko ih je bilo skriveno, uništeno, ili upotrebljeno u druge svrhe. Neki su, kako se pretpostavljalo, iskorišteni za potpalu. U svakom slučaju, rečeno nam je da je iz špilje izneseno više svitaka od prije zabilježenog broja, ili od onih naknadno izašlih na vidjelo. Sve u svemu, ukupan broj od sedam cjelovitih svitaka pronašlo je svoj put u javnost, zajedno s dijelovima još dvadeset i jednog svitka.

Odavde se podaci počinju razilaziti i suprotstavljati. Očigledno su, međutim, misleći da bi svici mogli imati neku vrijednost, tri bedu-

ina odnijela sve što su pronašli (prema nekim izvorima tri cjelovita svitka, prema drugima sedam ili osam) mjesnom šeiku. On je beduine uputio u prodavaonu trgovca strarinama, kršćanina imena Khalil Iskander Shahin, poznatog kao Kando. Kando je, kao član sirijske Jakobitske crkve, kontaktirao drugog pripadnika Crkve, Georgea Isaiaha, koji je živio u Jeruzalemu. Prema pouzdanim kazivanjima učenih ljudi, Kando i Isaiah smjesta su i sami otišli u Kumran odakle su iznijeli veći broj dodatnih svitaka i/ili njihovih dijelova.

Takve su aktivnosti, dakako, bile nezakonite. Prema zakonu u vrijeme britanskog mandata, kojeg su kasnije usvojile i jordanske i izraelske vlasti, sva arheološka otkrića imala su službeno pripasti državi, odnosno, Odjelu za starine, a zatim smjestiti u Arheološki muzej Palestine, poznat kao Rockefeller, u arapskom istočnom Jeruzalemu. No, Palestina je u to vrijeme bila nesigurna, a Jeruzalem podijeljen na židovski, arapski, i britanski sektor. U takvim okolnostima, vlasti su imale važnijih briga od crnog tržišta arheološkim nalazima. Tako su Kando i George Isaiah bili slobodni nastaviti sa svojim tajnim transakcijama bez straha od kazne.

George Isaiah je o otkriću izvijestio svoga crkvenog vođu, sirijskog mitropolita Atanazija Yeshuu Samuela, poglavara sirijske jakobitske crkve u Jeruzalemu. Gledano akademski, Samuel je bio naivan čovjek, bez sofisticirane naobrazbe koja bi bila potrebna kako bi prepoznao, a kamoli preveo tekst pred sobom. Pokojni Edmund Wilson, jedan od najranijih i najvjerodostojnijih tumača kumranskog otkrića, pisao je o Samuelu koji »nije bio hebrejski učenjak, stoga nije mogao ni prepoznati značaj rukopisa«. Mitropolit je čak spalio djelić rukopisa, kako bi se po njegovom mirisu uvjerio da se zaista radi o koži, ili pergamentu. No, bez obzira na njegove akademske nedostatke, Samuel je bio vrlo lukav, a njegov je samostan sv. Marka posjedovao čuvenu zbirku drevnih dokumenata. On je, stoga, imao nekakvu predodžbu o značaju onoga što se našlo u njegovim rukama.

Atanazije je kasnije izjavio kako je za svitke s Mrtvog mora doznao u travnju 1947. godine. Ako je do tada kronologija zbivanja bila nejasna i proturječna, sada je ona postala još zamršenijom, razlikujući se od tumača do tumača. No, u razdoblju između početka lipnja i početka srpnja, Samuel je zatražio od Kandoa i Georgea Isaiaha neka mu uredi sastanak s tri beduina koji su prvi otkrili svitke, kako bi više doznao o njihovom pronalasku.

Kada su beduini stigli u Jeruzalem, donijeli su sa sobom barem četiri svitka a vjerojatno čak i osam, od kojih su tri pronašli sami, dok je jedan ili više bio njihov, ili pak naknadni plijen Kandoa i Georgea Isaiaha. Nažalost, mitropolit je zanemario svojim redovnicima iz samostana sv. Marka najaviti posjet beduina. Ugledavši ih s prljavim i trulim pergamentima umotanim u raspadajuću tkaninu, i same neobrijane i nezdravoga izgleda, redovnik koji je stajao na ulazu u samostan nije ih pustio unutra. Kada je Samuel saznao za to, već je bilo prekasno. Beduini, razumljivo mu zamjerajući, nisu više željeli imati posla s mitropolitom Samuelom. Jedan je od njih čak odbio svaku daljnju suradnju s Kandom, a svoj je dio svitaka (ukupno tri svitka) prodao muslimanskom šeiku u Betlehemu. Kando je uspio kupiti dijelove preostalih svitaka koje je zatim, kako se doznaje, prodao mitropolitu za iznos od 24 funte. Isprva se činilo kako se ovdje radilo o pet svitaka, međutim, kasnije se ustvrdilo da je bila riječ o četiri svitka od kojih je jedan bio prepolovljen. Od četiri teksta jedan je bio dobro očuvani prijepis starozavjetne Knjige Izaijine, čiji je otmotani pergament bio dugačak 7,32 metra. Preostala tri teksta, prema nomenklaturi koju su kasnije usvojili stručnjaci, uključivala su »apokrifnu Knjigu Postanka«, komentar »Knjige Habakukove«, te takozvano »Pravilo zajednice«.

Kratko nakon neuspješnog posjeta beduina Jeruzalemu (krajem srpnja prema nekim podacima, u kolovozu prema drugim), mitropolit Samuel poslao je jednog svećenika, zajedno s Georgom Isaiahom, natrag u Kumran. Budući da su njihove aktivnosti bile protuzakonite, obavljali su ih noću. Pretraživši teren uzduž i poprijeko, pronašli su barem još jednu posudu i nekoliko fragmenata. Njih dvojica su, očito, proveli i niz opsežnih iskopavanja. Kada je, godinu dana kasnije, na lokaciju stigla prva službena istraživačka ekipa, ustvrdilo se kako je veliki dio vanjske strane stijene odstranjen da bi se načinio širok ulaz u špilju koju su isprva istraživali beduini. Kakvi su bili rezultati ova- ga pothvata, ostaje i dalje nepoznanicom. Prilikom istraživanja veza- nog uz ovu knjigu, razgovarali smo s izvjesnim ljudima koji su tvrdili da je George Isaiah, tijekom svojih noćnih istraživanja, pronašao brojne svitke, od kojih neke stručnjaci nisu nikada vidjeli.

Domogavši se barem nekih svitaka, mitropolit Samuel bacio se na utvrđivanje njihove starosti. Najprije je zatražio mišljenje jed- nog sirijskog stručnjaka koji je radio u Odjelu za starine. Prema

njegovom mišljenju, svici su bili novijeg datuma. Zatim se mitropolit obratio danskom stručnjaku iz Francuske biblijske i arheološke škole u Jeruzalemu (Ecole Biblique et Archeologique Francaise de Jerusalem), institucije koju su vodili dominikanski redovnici, i djelomično financirane od francuske vlade. On je bio zaintrigiran, ali i skeptičan u pogledu starosti svitaka. Kasnije je ispričao kako se u Biblijskoj školi posavjetovao s jednim uglednim stručnjakom koji mu je održao predavanje o rijekama krivotvorenoga materijala koji je kružio među lukavim trgovcima starinama. Kao rezultat, on je odustao od daljnjeg ispitivanja, a Biblijska je škola izgubila svoju priliku da se na samom početku uključi u istraživanja. Izgleda da je samo donekle nepoučeni mitropolit imao, makar i nejasnu, predodžbu o starosti, vrijednosti, i značaju svitaka.

U rujnu 1947. godine, mitropolit je odnio svitke svome pretpostavljenom, patrijarhu Sirijske jakobitske crkve u Homsu, smještenom sjeverno od Damaska. Što se dogodilo između njih dvojice nije nam poznato, no, nakon svoga povratka mitropolit je ponovno odaslao skupinu ljudi koji su trebali poduzeti iskapanja u špilji kod Kumrana. Vjerojatno je radio prema patrijarhovom naputku, no, u svakom slučaju, on je očito bio uvjeren da tamo još nešto mora biti otkriveno.

Mitropolitov posjet Siriji u rujnu poklopio se s dolaskom Milesa Copelanda, koji se tijekom Drugog svjetskog rata pridružio OSS-u, organizaciji koja je kasnije postala CIA, gdje je dugo radio kao operativac i šef postaje. U jednom osobnom interviewu Copeland je rekao kako je u rujnu 1947. upravo bio poslan u Damask kao predstavnik CIA-e. U tadašnjim okolnostima nije bilo potrebe za djelovanjem u dubokoj tajnosti, stoga je njegov indentitet bio više-manje svima poznat. Prema Copelandovim riječima, jednoga je dana k njemu došao »prepredeni egipatski trgovac«, tvrdeći da u svome posjedu ima blago od velike vrijednosti. Posegnuvši u prljavu torbu, čovjek je iz nje izvukao svitak čiji su se krajevi već raspadali, a njegovi komadići razletjeli po cesti. Kada ga je trgovac pitao zna li što to predstavlja, Copeland, naravno nije mogao odgovoriti. Međutim, obećao mu je da će, ako mu ostavi svitak, načiniti njegove fotografije i dovesti nekoga da ga prouči.

Za potrebe fotografiranja, Copeland i njegove kolege odnijeli su svitak na krov zgrade američke misije u Damasku i odmotali ga. Copeland se prisjetio kako je tada puhao jaki vjetar, te su dijelici

svitka odletjeli preko krova na ulice grada, i zauvijek se izgubili. Veliki je dio pergamenta, prema Copelandu, nestao na taj način. Copelandova supruga, i sama arheolog, zadržala bi svaki put kada bi čula ovu priču.

Upotrebljavajući fotografsku opremu koju im je pribavila američka vlada, Copeland i njegovi kolege načinili su tridesetak fotografija. One, rekao je, nisu bile dovoljne da pokriju cijelu površinu svitka, koji je, sudeći po tome, morao biti vrlo dugačak. Fotografije su kasnije odnesene u američko veleposlanstvo u Bejrutu, i pokazane jednom uglednom dužnosniku, čovjeku koji je slovio za vrsnog poznavatelja starih jezika. On je izjavio kako je tekst dio starozavjetne Knjige Danijelove, te da su neki njegovi dijelovi pisani na aramejskom, a neki na hebrejskom jeziku. Nažalost, tu je bio i kraj priče. Copeland se vratio u Damask, ali »prepredenom egipatskom trgovcu« izgubio se svaki trag, a fotografije su spremljene u ladicu. Do danas nitko nije znao što se dogodilo s njima, ili sa samim pergamentom, iako su fragmenti Danijelovog svitka kasnije pronađeni u Kumranu, pet godina nakon događaja koji je opisao Copeland. Ako je svitak kojeg je Copeland vidio i fotografirao doista bio Danijelov tekst, on nikada nije izašao u javnost.

Iako se baš u to vrijeme mitropolit Samuel nalazio u Siriji sa svicima koje je kupio, nije vjerojatno da je svitak kojeg je vidio Copeland bio jedan od njih, budući da su se samo tri svitka koja su se nalazila u njegovom posjedu mogla odmotati, a samo je jedan, i to 7.32 metara dugačak tekst knjige Izaijine, pisan na hebrejskom, zahtijevao više od trideset fotografija. Ako je to bio svitak kojeg je vidio Copeland, zašto je tekst bio indentificiran kao Danijelov a ne Izaijin, i zašto se ustvrdilo da je napisan na hebrejskom i armejskom? Moguće je, naravno, da je dužnosnik CIA-e pogriješio. Međutim, kada smo Copelandovu priču ponovili jednom uglednom izraelskom istraživaču, on je bio zaintrigiran, rekavši nam u povjerenju kako bi »ovo moglo biti vrlo zanimljivo«, te da bi to mogao biti »svitak kojeg još nitko nije vidio«. »Ako biste mogli pribaviti još neke informacije«, rekao je »razmijenit ću s vama... dodatne podatke u svezi sa svicima koji nedostaju.«, što implicira, nepotrebno je i reći, da takvi podaci postoje, te da oni nikada nisu bili javno objavljeni.

Dok su se u Bejrutu proučavale Copelandove fotografije, mitropolit Samuel je ustrajao u svojim naporima da se utvrdi starost

svitaka u njegovom posjedu. Jedan ga je židovski liječnik koji je posjetio samostan povezao sa stručnjacima s Hebrejskog sveučilišta, koji su ga, pak, povezali s profesorom Eleazarom Sukenikom, glavom sveučilišnog Arheološkog odjela. 24. studenog, prije nego li je Sukenik vidio mitropolitove svitke, održan je tajni sastanak između njega i čovjeka o kojemu se ne zna ništa osim da je bio armenski trgovac starinama. Nijedan od njih dvojice nije gubio vrijeme u pribavljanju potrebnih vojnih propusnica, stoga su se morali sastati na granici između židovske i arapske zone Jeruzalema, i razgovarati preko bodljikave žice koja ih je razdvajala. Armenac je tada pokazao Sukeniku fragment svitka na kojem se moglo razaznati hebrejsko pismo. Zatim mu je ispričao kako je, dan prije, jedan arapski trgovac starinama iz Betlehema došao k njemu donijevši ovaj, i još neke fragmente koje su, navodno, pronašli beduini. Upitao je Sukenika jesu li fragmenti izvorni, te da li je Hebrejsko sveučilište zainteresirano za njihovu kupnju. Sukenik je zatražio drugi sastanak, koji se i zbio tri dana kasnije. Ovoga je puta imao propusnicu, stoga je mogao fragmente pogledati izbliza. Uvjerivši se da su doista značajni, odlučio je otići u Betlehem i vidjeti još neke dijelove usprkos činjenici da je u to vrijeme takav pothvat bio vrlo opasan.

29. studenog 1947., Sukenik se iskrao iz Jeruzalema i potajno otputovao u Betlehem. Tamo se upoznao s dodatnim detaljima o otkriću, a pokazana su mu i tri svitka koja su bila na prodaju - ona koja je propustio mitropolit - i dvije od posuda u kojima su pronađeni. Bilo mu je također dopušteno ponijeti ih natrag u Jeruzalem. Dramatična vijest koju je Sukenik čuo na radiju potakla ga je da odmah kupi svitke. Naime, većina zemalja članica Ujedinjenih naroda glasovala je za stvaranje države Izrael. Toga su se trenutka svici Sukeniku učinili znamenjem, simboličnom potvrdom važnosti povišesnih događaja koji su upravo bili pokrenuti.

To je uvjerenje dijelio i njegov sin Yigael Yadin, tadašnji šef operacija Haganaha, polu-tajne policije koja će, tijekom borbe za neovisnost 1948., izrasti u Obrambene snage Izraela. I za Yadina je otkriće svitaka imalo gotovo mistični značaj:

»Ne mogu se oteti osjećaju da postoji nešto simbolično u otkriću svitaka u trenutku stvaranja države Izrael. Kao da su ovi rukopisi čekali, skriveni u špiljama dvije tisuće godina,

od vremena uništenja neovisnosti Izraela, sve dok se izraelski narod nije vratio svome domu i ponovno zadobio svoju slobodu.«

Krajem siječnja 1948., Sukenik je uredio sastanak kako bi mogao pogledati svitke koji su se nalazili u mitropolitovom posjedu. Sastanak se opet morao održati u tajnosti, i to u britanskom sektoru Jeruzalema, u YMCA-u, čiji je knjižničar bio član mitropolitove kongregacije. Budući da se YMCA nalazio točno preko puta Hotela kralja Davida, koji je 1946. bio bombardiran uz velike ljudske žrtve, to je područje bilo posebno dobro osigurano. Kako bi ušao u zonu, Sukenik je morao pribaviti propusnicu od časnika britanskog okruga, profesora Birana.

Nastojeći se prikazati kao običan znanstvenik, Sukenik se nauružao tomovima knjiga i tako se uspio probiti do YMCA-a. Ovdje su mu u privatnoj sobi pokazani mitropolitovi svici, a dobio je i odobrenje da ih posudi kako bi ih pobliže proučio. 6. veljače vratio ih je mitropolitu, u nemogućnosti da skupi potrebna sredstva za njihovu kupnju, jer, zbog napete političke i gospodarske situacije, nijedna banka nije bila spremna odobriti zajam. Mjesne židovske vlasti, suočene s mogućnošću izbijanja rata, nisu mogle izdvojiti nikakva sredstva. Nitko drugi nije bio zainteresiran.

Sukenik je pokušavao sniziti cijenu, i sirijski je posrednik, koji je zastupao mitropolita, dogovorio s njim sastanak. Do tada je Sukenik nastojao skupiti potreban novac. Nije, međutim, čuo nikakvih vijesti od mitropolita ili njegovog posrednika, sve dok, nekoliko tjedana kasnije, nije primio pismo od Sirijca u kojem ga izvješćuje kako je mitropolit, na kraju, ipak odlučio ne prodati svitke. Sukeniku nije bilo poznato da su se tada već odvijali pregovori s američkim stručnjacima koji su fotografirali svitke i tvrdili kako bi se u Sjedinjenim Državama za njih mogla postići mnogo bolja cijena. Sukenik je izgubio svoju priliku.

U veljači je mitropolit Samuel kontaktirao Institut Albright u Jeruzalemu (Američku školu za orijentalna istraživanja; American School of Oriental Research), a Institut je čitav niz pretisaka poslao priznatom stručnjaku na tome polju, profesoru F. Albrightu, sa Sveučilišta Johns Hopkins (Johns Hopkins University). 15. ožujka, profesor

Albright je odgovorio potvrđujući Sukenikovo uvjerenje o važnosti otkrića, udarivši pečat odobravanja na kumranske tekstove. On je, također, nenamjerno otvorio vrata onima koji su bili skloni pripisati svicima najraniji mogući datum nastanka:

»Moje najsrdačnije čestitke na najveličanstvenijem otkriću modernoga doba! Ni najmanje ne sumnjam da je rukopis još stariji od Papirusa Nash... .Odgovarao bi mi datum oko 100. godine pr. Kr.... Kakav apsolutno nevjerojatni pronalazak! I ne treba biti ni tračka sumnje o izvornosti rukopisa.«

18. ožujka sastavljen je prvi prijedlog članka koji je trebao biti objavljen povodom otkrića. U međuvremenu, svici su odneseni u Bejrut i spremljeni u banku na čuvanje. Nešto kasnije iste godine po njih će doći mitropolit Samuel, i, u siječnju 1949., odnijeti u Sjedinjene Američke Države, gdje će sljedećih nekoliko godina svici ležati u podrumu jedne newyorške banke.

Prvo priopćenje za tisak dalo je, 11. travnja, sveučilište Yale, gdje je profesor Millar Burrows - direktor Instituta Albright - bio pročelnikom Odjela za jezike Bliskog Istoka. Priopćenje nije bilo u potpunosti istinito. Nitko nije želio da se u Kumran sliju rijeke amatera (ili suparnika), stoga je navedeno kako su rukopisi otkriveni u samostanu mitropolita Samuela. No, po prvi je put, godinu dana nakon njihovog otkrića, postojanje svitaka s Mrtvog mora postalo poznato široj javnosti. Na 4. stranici izdanja od ponedjeljka, 12. travnja, 1948., *The Times* je objavio sljedeći članak pod naslovom »u PALESTINI PRONAĐENI DREVNI RUKOPISI«:

New York, 11. travnja
Sveučilište Yale jučer je izvijestilo o otkriću u Palestini. Radi se o najranijem do sada poznatom rukopisu Knjige Izaijine, koji je, na svitku od pergamenta, pronađen u sirijskom samostanu sv. Marka u Jeruzalemu, a potječe otprilike iz prvog stoljeća pr. Kr. Nedavno ga je identificirala Američka škola za istraživanje Orijenta [Institut Albright] u Jeruzalemu.

Škola je proučila još tri drevna hebrejska svitka. Jedan od njih dio je komentara Knjige Habakukove, drugi, čini se,

predstavlja priručnik o disciplini unutar neke, prilično slabo poznate sekte ili monaškog reda, vjerojatno esenske zajednice. Treći svitak još nije identificiran.

Nije ovo bio članak sročten u namjeri da čitav akademski svijet podigne na noge. Što se većine čitatelja *The Timesa* tiče, bila je to beznačajna vijest koja se mogla lako izgubiti među ostalim vijestima na istoj stranici. Četrnaest je njemačkih SS časnika, koji su zapovijedali odredima na Istočnom frontu, osuđeno na smrt vješanjem. Prema riječima glavnog tužitelja, presuda je bila »izraz borbe protiv radikalne netrpeljivosti i nasilja«. Bilo je također i izvješća o masakru u Svetoj Zemlji koji se dogodio prethodnog petka. Dvije židovske terorističke organizacije - Irgun i Stern Gang - izbrisali su arapsko selo Deir Yasin, silujući djevojke, i ubijajući muškarce, žene i djecu. I sama je židovska Služba izrazila »užas i gađenje« nad tim činom. U međuvremenu, prema ostalim novostima s te stranice, u Jeruzalemu su se vodile ulične borbe. Arapska je artiljerija bombardirala zapadnu gradsku četvrt. Iz Sirije su pristizali novi topovi čije su cijevi bile okrenute prema židovskim sektorima. U gradu je opet bila prekinuta opskrba vodom. Željezničke veze bile su blokirane. Očekivalo se ponovno izbijanje borbi za zaposjedanje ceste Tel Aviv-Jeruzalem. Drugdje u Svetoj Zemlji arapski su teroristi ubili dvojicu britanskih vojnika, a židovski jednog. (Četrdeset i dvije godine kasnije, dok su se ovi podaci kopirali s mikrofilma u mjesnoj knjižnici, trebali smo napustiti zgradu zbog opasnosti od eksplozije podmetnute borbe. *Plus ca change...*)

Sukobi na Srednjem Istoku nastavit će se još godinu dana. 14. svibnja 1948., dan prije istjeka britanskog mandata, židovsko se Narodno Vijeće sastalo u Muzeju Tel Aviva, proglašivši vlastitu nezavisnu državu Izrael. Odgovor susjednih arapskih država bio je trenutačan. Iste je noći egipatski zrakoplov bombardirao Tel Aviv. Tijekom šest i pol mjeseci borbi koje su uslijedile, Izrael su napale egipatske, saudijsko-arapske, transjordanske, sirijske, iračke, i libanonske trupe, a transjordanski se kralj proglasio monarhom cijele Palestine.

Konačni prekid vatre dogodio se 7. siječnja, 1949. godine, a prema tada postavljenim uvjetima, veliki središnji dio nekadašnje Palestine imao je ostati arapski. Ovo je područje okupirao, a zatim i

pripojio Transjordan, koji se od 2. lipnja, 1949. počeo zvati jednostavno Jordan. Tako je Kumran prešao u jordanske ruke, zajedno s arapskim istočnim dijelom Jeruzalema. Granica između Izraela i Jordana - cesta Nablus - prolazila je samim središtem grada.

Među ovim dramatičnim povijesnim događajima, svici su privukli vrlo malo javne pažnje i zanimanja. Iza kulisa, međutim, političke, vjerske, i akademske snage već su počele zbijati svoje redove. Do siječnja 1949. godine, uključio se Odjel za starine Transjordana i arapske Palestine, pod vodstvom direktora Odjela, Geralda Lankester Hardinga. Umiješao se i otac Ronald de Vaux, od 1945. direktor jedne druge ustanove - Ecole Biblique (Biblijske škole), smještene u istočnom sektoru Jeruzalema kojeg je kontrolirao Jordan, a uživala je financijsku potporu od strane dominikanaca, a u posljednjih je šezdeset godina bila središtem francusko-katoličkog biblijskog obrazovanja u gradu.

Od otkrića svitaka protekla je godina i pol, međutim, nijedan školovani arheolog još nije posjetio mjesto pronalaska. Institut Albright je pokušao, no ta su se nastojanja pokazala isuviše opasnim zbog ratnog stanja. U tome se trenutku na sceni pojavio belgijski časnik ratnog zrakoplovstva, kapetan Philippe Lippens. On je stigao u Jeruzalem kao član Organizacije Ujedinjenih naroda za nadziranje primirja. No, Lippens je bio i školovan kod jezuita, diplomiravši na Orijentalnom institutu Sveučilišta u Louvainu. Pročitavši svitke, stupio je u vezu s de Vauxom, koji je do tada, čini se, bio skeptičan glede njihovog značaja. Lippens je želio znati bi li de Vaux potvrdio legitimnost pothvata, djelujući kao tehnički direktor naknadnih iskapanja, ako bi on uspio locirati špilju u kojoj su svici prvi put pronađeni. De Vaux je pristao.

24. siječnja, Lippens je osigurao potporu britanskog časnika koji je zapovijedao jednom brigadom jordanske Arapske legije, i, preko njega, potporu Lankester Hardinga u Amanu. S Hardingovim blagoslovom, u Kumran je poslan arheolog, časnik britanske vojske, u potrazi za špiljom. Njega su pratila i dva beduina iz Arapske legije, koji su 28. siječnja pronašli špilju. U njoj su pronašli i ostatke lanene tkanine u koju su svici bili umotani, te brojne komadiće grnčarije. Otprilike dva tjedna kasnije, početkom veljače, u špilju su ušli i Harding i de Vaux. Pronašli su krhotine više od četrdeset posuda, i ostatke trideset prepoznatljivih tekstova, kao i mnoge fragmente koje

nisu mogli identificirati. Prošla su još dva tjedna do pokretanja prve službene arheološke ekspedicije.

U godinama koje su uslijedile, trgovina i promet svicima postala je doista raširenim i unosnim poslom. Fragmenti su se krijumčarili u prljavim lisnicama, kutijama cigareta, i drugim predmetima načinjenim za tu svrhu. Počele su se pojavljivati i krivotvorine, pa lukavim mjesnim trgovcima nije manjkalo lakovjernih kupaca. Sve što je naličovalo drevnim pergamentima tisak je označio neobično dragocjenim. Kao posljedica toga, arapski su trgovci tražili stotine, čak i tisuću funti, u vrijeme kada je hipoteka na kuću iznosila 1500 funti.

Kada je mitropolit Samuel odnio svoje svitke u Sjedinjene Države, jordanski je radio izvijestio kako je tamo za njih tražio milijun dolara. Rastao je strah da svici neće biti kupovani samo u svrhu upotpunjavanja privatnih zbirki i kao suveniri, već i kao investicija. Budući da su bili opasno krhki, svici su zahtijevali posebne svjetlosne i temperaturne uvjete, kako bi ih se očuvalo od daljnjeg propadanja. Na mnogima od njih proces propadanja već je bio nezaustavljiv. Kako je cvjetalo crno tržište, tako je rasla i vjerojatnost da će se još vrijedniji materijal zauvijek i nepovratno izgubiti u rukama znanstvenika.

Gerald Lankaster Harding iz Odjela za starine odlučio je nešto poduzeti. Zaključio je kako je važnije spasiti svitke nego ustrajati na slovu zakona, stoga je usvojio politiku kupovanja svitaka i njihovih fragmenata u svakoj prilici kada je to bilo moguće. To je utjecalo na pravni položaj svitaka, time što je pravo na njih prešutno bilo priznato svakome tko bi ih imao u svome posjedu. U svojim pregovorima i transakcijama, Hardingovi su posrednici bili ovlaštene zanemariti sva pitanja zakonitosti i (u izvjesnoj mjeri) cijene. On se i sam, budući da je tečno govorio arapski, prijateljno ne samo s preprodavačima, već i s beduinima, a valja reći da je za sve što su ovi mogli pribaviti bio spreman platiti pristojan iznos. Mitropolit Samuel je, međutim, optužen da je »prokrijumčario« svoje svitke iz zemlje, i jordanska je vlada zahtijevala njihovo vraćanje. No, tada je, naravno, već bilo prekasno. S vremenom su, međutim, beduini iz plemena Ta'amireh stekli neku vrstu »monopola na lov u špilji«. Kumransko je područje bila faktična vojna zona, a Ta'amirehi su bili zaduženi za njezino čuvanje i »odvraćanje drugih plemena od potrage za svicima«. Sve što bi Ta'amirehi pronašli, odnijeli bi Kandou, koji bi ih za to nagradio.

Kando bi sve materijale odnio Hardingu i, zauzvrat, jednako tako bio nagrađen.

U listopadu 1951., članovi plemena Ta'amireh stigli su u Jeruzalem s fragmentima svitka s novog nalazišta. Otac de Vaux iz Biblijske škole i Harding bili su odsutni, stoga su se Ta'amirehi obratili Josephu Saadu, direktoru Muzeja Rockefeller. Saad je zahtijevao da ga odvedu na mjesto pronalaska. Beduini su se povukli na vijećanje, ali se nisu vratili.

Saad je nabavio džip, pismeno odobrenje od arheološkog časnika Arapske legije, i nekoliko naoružanih ljudi, te se uputio u prvi tabor Ta'amireha koji je mogao pronaći izvan Betlehema. Sljedećeg je jutro, ulazeći u Betlehem, ugledao jednog od ljudi koji su mu se dan prije obratili. Naoružan lukavstvom, Saad je odlučio oteti beduina:

Kako je džip usporavao, Saad je pozvao čovjeka neka priđe bliže i odmah ga počeo ispitivati o špilji. U Arapinovim se očima pojavio strah. Htio je otići, ali su s džipa skočili vojnici i zapriječili mu put. Zatim su, na Saadov znak glavom, podigli čovjeka i silom ga ugurali u stražnji dio kamioneta. Vozač je dodao gas, i oni su se vratili istim putem kojim su i došli.

Podvrgnut ovakvoj vrsti uvjeravanja, beduin je pristao na suradnju. Saad je pribavio pojačanje od vojne postaje koja se nalazila u blizini, i kontingent se uputio iz Wadi Ta'amireha ka Mrtvom moru. Kada je teren postao pretežak za vožnju, izašli su iz džipa i odlučili ostatak puta prijeći pješice. Hodali su sedam sati, dok nisu stigli do stijena koje su se uzdizale stotinama metara u visinu.

Gore visoko, mogle su se nazrijeti dvije velike špilje iz kojih su sukljali oblaci prašine - beduini su već bili unutra, skupljajući sve što su mogli pronaći. Na Saadov dolazak većina ih je pobjegla. Vojnici u Saadovoj pratnji ispalili su metke u zrak, i beduini su nestali. Jedna od dviju špilja bila je ogromna - 61 metar široka i 36 do 48 metara visoka, protežući se nekih 477 metara duboko u unutrašnjost litice. Nakon toga Saad se vratio u Jeruzalem. Iscrpljen svojim pohodom (koji je uključivao i četrnaest sati hodanja) otišao je spavati. Probudio se krajem dana i uvidio da su beduini po cijelom Jeruzalemu proširili vijest o »otmici« i zarobljavanju. Osvrnuvši se na ovaj događaj, netko je, komentirajući ga, primjetio kako je »možda« bilo

pogrešno upotrijebiti silu: takav je postupak samo pridonio skrivanju svitaka, i učinio beduine još nespremnijima na predaju onoga što su pronašli.

Saadova je ekspedicija dovela do otkrivanja četiri špilje kod Wadi Murabba'ata, tek nešto više od 17,5 kilometara južno od Kumrana, i otprilike 3 kilometra u unutrašnjosti od Mrtvog mora. Ovdje pronađeni materijal bilo je mnogo lakše datirati i identificirati od onoga iz Kumrana, ali i od gotovo jednakog značaja. Potjecao je iz ranog drugog stoljeća posl. Kr., točnije, iz vremena pobune koju je u Judeji podigao Simeon bar Kochba, između 132. i 135. godine. Bila su tu i dva pisma koja je potpisao i sam Simeon, pružajući nove podatke o logistici, sredstvima, i upravljanju pobunom koja je gotovo potpuno uspjela - Simeon je doista od Rimljana preoteo Jeruzalem, i oko dvije godine držao grad u svojim rukama. Prema Robertu Eisenmanu, ovaj je ustanak bio izravan nastavak događaja iz prošlog stoljeća - događaja u koje su bile umiješane iste obitelji, vodila su ih ista načela, a možda je određenu ulogu u tim zbivanjima imao i sam Isus.

Ubrzo nakon otkrivanja špilja kod Murabba'ata, aktivnosti oko Kumrana doživjele su svoj vrhunac. Vrativši se iz Europe, otac de Vaux je započeo s iskapanjima, zajedno s Hardingom i petnaestoricom radnika. Radovi će se nastaviti i sljedećih pet godina, sve do 1958. Između ostalih pronalazaka, iskopali su i kompleks zgrada u kojem je prepoznata »esenska zajednica« o kojoj je govorio Plinije.

Plinije je nestao 79. godine posl. Kr., kada su u erupciji Vezuva pokopani Pompeji i Herkulaneum. Od njegovih je djela preživjela samo *Povijest prirode* koja se, međutim, bavi ne samo topografijom, već i određenim događajima u Judeji. Plinijevi su izvori nepoznati, ali njegovi se zapisi odnose na zauzimanje Jeruzalema 68. godine, stoga su morali biti sastavljeni neko vrijeme nakon toga. Svojevremeno je postojala i legenda, sada opovrgnuta, da je i Plinije, poput Josipa, pratio rimsku vojsku prilikom njezinog pohoda na Palestinu. U svakom slučaju, Plinije je jedan od rijetkih starih pisaca koji ne samo da izrijekom spominje esene, već ih i zemljopisno vrlo određeno smješta na obale Mrtvog mora:

Na zapadnoj strani Mrtvog mora, ali podalje od teškog obalnog zraka, nalazi se usamljeno pleme esena, koje se zadivljujuće uzdiže iznad svih drugih plemena na svijetu, jer u njemu

nema žena, a njegovi su se članovi odrekli svih tjelesnih želja; ne posjeduju novac, a društvo im čini samo palmino drveće. Iz dana u dan pristižu im rijeke izbjeglica i ljudi umornih od života, koje su valovi sudbine donijeli k njima kako bi prihvatili njihove običaje... Podno esena leži nekadašnji grad Engedi... A zatim dolazi Masada.

De Vaux je shvatio da se ovaj tekst odnosi na Kumran, i pretpostavio da »podno esena« znači »dolje«, odnosno južno. Jordan, objasnio je, teče »dolje«, odnosno prema jugu, ka Mrtvom moru; ako bi tko nastavio dalje prema jugu, doista bi stigao na područje nekadašnjeg Engedija. Ostali su znanstvenici pobijali de Vauxovo mišljenje, držeći da se »ležati podno« mora shvatiti doslovno - odnosno da je esenska zajednica bila smještena na uzvisinama *iznad* Engedija.

Bio Kumran doista Plinijeva zajednica ili ne, de Vauxa je to potaknulo na daljnje djelovanje. U proljeće 1952., nastojao je beduine pridobiti za svoj plan izrade sistematičnog nacrtu svih špilja u blizini. Na nacrtima su od 10. do 22. ožujka 1952. radili de Vaux s još tri člana Biblijske škole, i William Reed, novi direktor Instituta Albright. Pratilo ih je dvadeset i četvero beduina, pod nadzorom trojice jordanskih i palestinskih arheologa. Ne treba čuditi činjenica da su beduini obavljali sav težak posao, penjući se uz strme i opasne litice, istražujući unutrašnjost špilja. Arheolozi su radije ostajali u podnožju, izrađujući popise, crtajući karte i zemljovide. Zbog toga istraživanje i nije donijelo mnogo ploda. Beduini su odlučili ne otkrivati postojanje nekih od špilja koje su pronašli. Nekoliko svitaka izašlo je na vidjelo tek mnogo kasnije, a poznato je da jednog od njih beduini nikada nisu predali.

Sve u svemu, istraživanje je obuhvatilo područje od otprilike osam kilometara. Prema de Vauxu, ispitano je 267 točaka, a prema Williamu Reedu 273. De Vaux je zabilježio 37 špilja u kojima se nalazila grnčarija, dok je Reed zabilježio 39. Službeni zemljovid načinjen po okončanju ekspedicije, pokazivao je četrdeset špilja. Pronađene su krhotine više od stotinu posuda, što je krajnje spekulativna brojka. Takve nepreciznosti tipične su za Kumranska istraživanja.

Ali, ako je istraživanje iz 1952. godine bilo amatersko, ono je također iznjedrilo i jedno istinski važno otkriće. 20. ožujka, dva dana prije konca ekspedicije, na mjestu označenom kao špilja 3, istraži-

vački je tim pronašao dva svitka - ili, bolje reći, dva fragmenta istog svitka - od bakra. Njegov je zapis bio urezan u metal. Oksidacija ga je učinila suviše krhkim da bi se mogao odmotati, stoga se svitak morao razrezati u laboratoriju prije negoli je mogao biti pročitano. Prošle su tri i pol godine dok jordanske vlasti napokon nisu dale dopuštenje za ovakav postupak. Rezanje je obavljeno u Manchesteru, pod nadzorom Johna Allegroa, člana de Vauxovog tima. Prvi segment svitka dovršen je u ljeto 1955., a drugi u siječnju 1956.

Pokazalo se da je svitak predstavljao popis blaga - zbirku zlata, srebra, obrednog posuđa i drugih svitaka. Očito je na početku rimske invazije ovo blago bilo smješteno u brojna tajna skrovišta, a »bakreni svitak« (kako je kasnije nazvan) davao je preciznije informacije o sadržaju i mjestu svakog skrovišta. Tako, primjerice:

PREDMET 7. U pukotini Stare kuće Prinosa, na Uzvisini lanca: šezdeset i pet zlatnih šipki.

Prema istraživačima, čitavo je blago moglo iznositi oko šezdeset i pet tona srebra, i oko dvadeset i šest tona zlata. Neki i danas sumnjaju u to da je blago ikada postojalo. Većina znanstvenika, međutim, spremna je povjerovati da jest, i da svitak sadrži točan popis dragocjenosti iz jeruzalemskog hrama. Nažalost lokacije na koje upućuje svitak, vrijeme je učinilo beznačajnima, i protjekom dva tisućljeća, ništa od ovoga blaga nikada nije bilo pronađeno, iako su ga mnogi ljudi svakako tražili.

U rujnu 1952. godine, šest mjeseci nakon službenog istraživanja, otkriveno je novo nalazište svitaka. Bila je to špilja, otprilike 150 metara udaljena od kumranskih ruševina, na kojima su de Vaux i Harding 1951. vršili iskopavanja. Ovdje, na točki obilježenoj kao špilja 4, zbilje se do sada najveće otkriće, za koje su, opet, bili zaslužni beduini. Bit će potrebno nekoliko godina da se tamo pronađeni materijal uredi. No, do 1959. godine, većina je fragmenata bila sastavljena. Čitav posao odvijao se u jednoj velikoj prostoriji Muzeja Rockefeller, koja će kasnije postati poznata kao »Scrollerly« (od 'scroll'; 'svitak', op. prev.).

Muzej Rockefeller (službeno mu je ime Palestinski arheološki muzej) prvi je put otvorio vrata 1938. godine, za vrijeme britanskog

mandata, a izgrađen je sredstvima doniranim od strane Johna D. Rockefellera. Muzej se nije sastojao samo od izložbenog prostora, imao je i laboratorije, fotografske mračne komore, a u njemu su bili smješteni i uredi Odjela za starine. Neposredno prije svršetka britanskog mandata, 1948. godine, muzej je predan međunarodnom odboru sastavljenom od predstavnika različitih stranih arheoloških škola u Jeruzalemu, primjerice, francuske Ecole Biblique, američkog Instituta Albright, i britanskog Društva za istraživanje Palestine. Osamnaest je godina Muzej Rockefeller postojao kao neovisna institucija. Svoj je status uspio zadržati i tijekom Sueske krize 1956., kada su njegovi brojni članovi morali otići na poziv svojih zemalja. Jedine žrtve krize bili su Gerald Lankester Harding, lišen svoje dužnosti direktora Odjela za starine, i sami svici. Za trajanja neprijateljstava, svici su odneseni iz Muzeja, položeni u trideset i šest kovčega, i zaključani u banci u Amanu. U Jeruzalem su se vratili tek u ožujku 1957.; »neki od njih bili su neznatno oštećeni, s mrljama od vlage iz podruma«.

1966. godine, međutim, Rockefeller je, zajedno sa svicima, službeno nacionalizirala jordanska vlada. Ovaj će potez imati vrlo značajne posljedice. Njegova je zakonitost bila također upitna. Muzejski odbor, međutim, nije imao primjedbi. Naprotiv, predsjednik odbora premjestio je muzejska sredstva iz Londona u Aman. Time su svici, kao i muzej u kojemu su se nalazili, postali jordanskim vlasništvom.

Godinu dana kasnije, na Srednjem Istoku izbio je šestodnevni rat, a jordanski je Istočni Jeruzalem pao u ruke izraelske vojske. 6. lipnja 1967., u pet sati ujutro, Yigael Yadin primio je obavijest kako je muzej okupirala izraelska paravojna jedinica.

1949. godine, Yigael Yadin postao je šefom stožera Obrambenih snaga Izraela. 1952., dao je ostavku i studirao arheologiju na Hebrejskom sveučilištu. Doktorirao je 1955., na temu jednog od svitaka s Mrtvog mora. Iste je godine počeo predavati na Hebrejskom sveučilištu. Za boravka u Sjedinjenim Državama, 1954. godine, gdje je održao predavanje na Sveučilištu Johns Hopkins, upoznao je profesora Williama F. Albrighta, i upitao ga zašto su Amerikanci objavili samo tri od četiri svitaka mitropolita Samuela. Albright je odgovorio da je mitropolit žarko želio prodati svitke, te nije dopustio da se objavi i četvrti, sve dok se ne bi našao kupac za sve rukopise. Zar se u Sjedinjenim Državama ne bi mogao pronaći kupac, upitao je

Yadin: »Zasigurno nije teško skupiti par milijuna dolara za takvu svrhu«. Albrightov je odgovor bio zapanjujući. Svici će se, rekao je, vjerojatno prodavati i za još manji iznos, možda pola milijuna dolara. Usprkos tome, činilo se da nijedna američka institucija ili pojedinac nisu bili zainteresirani.

U stvari, postojala su dva razloga ovakvoj malodušnosti. Prvo, već su postojali faksimili prva tri svitka, što je većinu američkih istraživača lišilo potrebe za izvornicima. Još važniji je, međutim, bio pravni položaj svitaka, obzirom na pitanje vlasništva nad njima. Jordanske su vlasti označile mitropolita Samuela »krijumčarom i izdajnikom«, tvrdeći kako nije imao ovlaštenje za iznošenje svitaka iz Jordana, a Amerikanci su, zbog objavljivanja prokrijumčarenih tekstova, optuženi za sudjelovanje u »zločinu«. Ne treba ni reći kako je ovo odvrátilo moguće kupce, koji nisu željeli izdvojiti poveliku svotu novca da bi se zbog toga upleli u zamršenu međunarodnu parnicu i, vrlo vjerojatno, na kraju ostali bez ičega. Yadin, s druge strane, nije imao razloga bojati se Jordanaca. U tom trenutku odnosi između Izraela i Jordana nisu mogli biti gori.

1. lipnja, Yadinu je telefonirao jedan izraelski novinar u Sjedinjenim Državama, koji mu je obratio pozornost na oglas u *Wall Street Journal-u*. Yadin je odmah odlučio kupiti svitke, no znao je da bi izravnim pristupom mogao sve ugroziti. Stoga se odlučio na djelovanje isključivo preko posrednika, pa se na oglas javio jedan newyorški bankar. Dogovoren je sastanak za 11. lipnja 1954. Postignut je sporazum o cijeni od 250 000 dolara za četiri svitka, a pronađen je i bogati dobrotvor koji će omogućiti sredstva. Nakon brojnih frustrirajućih zastoja, transakcija je konačno izvršena 1. srpnja, u hotelu Waldorf Astoria. Među nazočnima je bio i ugledni znanstvenik, profesor Harry Orlinsky, koji je trebao potvrditi izvornost svitaka. Kako bi otklonio bilo kakvo izraelsko ili židovsko zanimanje, Orlinsky se predstavio kao »gospodin Green«.

Sljedećeg su dana svici izneseni iz podruma Waldorf Astorije, i odneseni u izraelski konzulat u New Yorku. Svaki je svitak zatim zasebno poslan natrag u Izrael. Yadin se kući vratio brodom, a šifrirana ga je poruka putem obavještavala o sigurnom dolasku svakog pojedinog svitka. Pojedinsti transakcije čuvane su u tajnosti još sedam mjeseci. Tek je priopćenjem za javnost 13. veljače 1955., objavljeno kako je Izrael pribavio četiri svitka mitropolita Samuela.

Zajedno s tri svitka koja je prethodno kupio Sukenik, sada se nalaze u Hramu Knjige, posebno namijenjenom za njihovo čuvanje.

Krajem 1955., dakle, postojala su dva potpuno odvojena rukopisna materijala, i dva potpuno odvojena tima stručnjaka koji su ih proučavali. U zapadnom su Jeruzalemu Izraelci radili na svicima koje su pribavili Sukenik i Yadin. U Istočnom Jeruzalemu, u Muzeju Rockefeller, djelovao je tim međunarodnih stručnjaka kojim je rukovodio de Vaux. Među grupama nije bilo nikakve komunikacije, niti su dolazile u doticaj jedna s drugom. Nitko nije znao čime drugi raspolaže i što radi, osim ako bi kakva informacija pronašla put do akademskih časopisa. U nekoliko su se slučajeva fragmenti istoga teksta našli i u izraelskim rukama i u Muzeju Rockefeller, što je, naravno, otežalo stvaranje bilo kakve smislene slike o cjelini. Zbog toga su, što je još smiješnije, određene osobe bile u iskušenju da poduzmu nešto kako bi se domogle dijelića koji nedostaju. Bivši general-major, Ariel Sharon, izvijestio je kako su kasnih pedesetih on i Moshe Dayan izradili plan o tajnom pohodu na Rockefeller, koji se trebao odvijati kroz jeruzalemski kanalizacijski sustav.²¹ Dakako, plan nikada nije bio ostvaren.

Međutim, 1967. godine, saznajući za osvajanje Muzeja Rockefeller, Yadin je smjesta odaslao trojicu svojih kolega iz Hebrejskog sveučilišta, kako bi se uvjerali da su svici na sigurnom. Yadin je prepoznao značaj onoga što se dogodilo. Budući da Muzej Rockefeller više nije bio međunarodnom institucijom, već jordanskom, on je imao prijeći u izraelske ruke kao ratni plijen.

2.

Međunarodni tim

U jednom interview-u početkom 1968., Yigael Yadin je prepričao događaje iz 1967. Davidu Price-Jonesu. Tom je prilikom izjavio, kako je bio svjestan da su naokolo kružili i drugi svici, i da je Kando, preprodavač iz Betlehema, umiješan u trgovinu prvim pronađenim rukopisima, znao gdje se oni nalaze. Nekoliko članova Hebrejskog sveučilišta, u pratnji trojice časnika, na Yadinov su nalog otišli u Betlehem, a Kando je s pratnjom odveden u Tel Aviv. Nakon petodnevno ispitivanja, konačno im je predao svitke koje je šest godina skrivao u svome domu. To se otkriće pokazalo iznimno značajnim. Bio je to »Hramski svitak«, prvi put objavljen 1977. godine.

Pryce-Jones je razgovarao i s ocem de Vauxom, koji je bio krajnje ogorčen onim što se dogodilo. Prema Pryce-Jonesu, de Vaux je Izraelce nazvao »nacistima«: »Njegovo je lice pocrvenjelo kada je izjavio da će Izraelci iskoristiti osvajanje Jeruzalema kako bi sve svitke s Mrtvog mora premjestili iz Muzeja Rockefeller, i smjestili ih u svoj Hram Knjige.« On se, također, bojao za vlastiti položaj, kao i za svoj pristup kumranskim tekstovima, jer, kako je Pryce-Jones otkrio, »otac de Vaux odbio je dopustiti bilo kojem Židovu da radi na svicima u Muzeju Rockefeller«.

De Vauxov strah pokazao se neosnovanim. Zbog političkog i vojnog stanja nakon šestodnevno rata, Izraelci su bili zaokupljeni važnijim problemima. Yadin i profesor Biran, koji je od 1961. do

1974. bio direktor izraelskog Odjela za starine, bili su spremni održavati status quo, a de Vaux je zadržao nadzor nad svicima, uz uvjet da se ubrza njihovo objavljivanje.

Godine 1952., u špilji 4 otkriveno je oko osam stotina svitaka. Zbog same količine pronađenoga materijala, okupljen je međunarodni tim, a svakom je njegovom članu dodijeljen određeni tekst na proučavanje, tumačenje, prijevod, i moguće objavljivanje. Nominalno djelujući pod nadzorom jordanskog Odjela za starine, timom je u stvarnosti, s gotovo apsolutnim ovlastima, rukovodio otac de Vaux. On je kasnije postao i glavni urednik konačne serije svitaka s Mrtvog mora, izdanja u više svezaka pod naslovom *Otkrića u judejskoj pustinji*, koja je izdao Oxford University Press. Ugled na tome polju de Vaux će zadržati sve do svoje smrti, 1977. godine.

Ronald de Vaux rođen je 1903. u Parizu. Između 1925. i 1928. studirao je u sjemeništu Saint Sulpice, usput učeći arapski i aramejski. Godine 1929., pridružio se dominikanskom redu, pod čijim je pokroviteljstvom poslan u Ecole Biblique u Jeruzalemu, gdje je 1934. počeo redovito predavati, a od 1945. do 1968. bio je direktor škole. Između 1938. i 1953. uređivao je i njezin službeni časopis *Revue Biblique*.

Za one koji su ga poznavali, de Vaux je bio upečatljiva i prodorna osoba. Taj strastveni pušač neukročene brade, s naočalama i tamnom beretkom na glavi, svoju je bijelu redovničku halju nosio uvijek, čak i prilikom iskopavanja. Taj je karizmatični čovjek, poznat po svojoj snazi i entuzijazmu, bio i rječit predavač i maštovit pripovjedač, posebno spretan u odnosima s javnošću, što ga je učinilo idealnim zagovornikom pothvata u kojem je i sam bio angažiran. Jedan od njegovih bivših kolega opisao nam je de Vauxa kao dobrog znanstvenika, iako ne i posebno dobrog arheologa.

Ali, ispod te vidljive površine, skrivao se nemilosrdan, uskogrudan, fanatičan, i krajnje osvetoljubiv čovjek. Politički, bio je desničarski nastrojen. U mladosti je bio član Action Francaise-a (Francuska akcija), militantnog katoličkog i nacionalističkog pokreta koji je cvjetao u Francuskoj između dva rata, i uzdigao kult »krvi i zemlje«, izražavajući simpatije spram diktatura u Njemačkoj, Italiji, i, nakon Francovog uspona, u Španjolskoj. Svakako, bio je nepodoban za rukovoditelja istraživanja svitaka s Mrtvog mora. U prvom redu, bio je ne samo katolik, već i katolički redovnik, što je vrlo malo moglo

doprinjeti ravnoteži i nepristranom pristupu iznimno osjetljivoj, čak i opasnoj religioznoj materiji. Štoviše, bio je i neprijateljski raspoložen prema Izraelu kao političkom entitetu, nazivajući ga uvijek »Palestinom«. Njegov je osobni stav bio anti-semitski. Jedan od njegovih bivših suradnika posvjedočio je o de Vauxovom negodovanju, obzirom na činjenicu da su njegova predavanja pohađali i Izraelci. Nakon razgovora s de Vauxom, David Price-Jones je izjavio: »On je razdražljiv, pomalo luckasti grubijan«. Prema Magenu Broshiju, sadašnjem direktora izraelskog Hrama Knjige, »de Vaux je bio gorljiv anti-semit i izrazito anti-izraelskog stava, ali i najbolji suradnik kojeg bi netko mogao poželjeti«.

To je, dakle, bio čovjek kojemu je povjerena odgovornost za svitke s Mrtvog mora. Godine 1953., odbor zakladnika Muzeja Rockefeller, čiji je tadašnji predsjednik bio de Vaux glavom, zatražio je imenovanja od različitih stranih arheoloških škola - britanske, francuske, njemačke i američke - koje su djelovale u Jeruzalemu. Izraelci nisu bili pozvani, usprkos činjenici da je i na Hebrejskom sveučilištu bilo vrlo kvalitetnih stručnjaka. Svaka je škola bila zamoljena za novčani doprinos, kako bi se mogli pokriti troškovi rada.

Prvi znanstvenik čije je imenovanje potvrdio de Vaux, bio je profesor Frank Cross, tada povezan s teološkim sjemeništem McCormick u Chicagu (McCormick Theological Seminary), i Institutom Albright u Jeruzalemu. Cross je bio Albrightov kandidat, a u Jeruzalemu je počeo raditi u ljeto 1953. Rukopisi njemu dodijeljeni sadržavali su specifično biblijske tekstove pronađene u špilji 4 u Kumranu. Bili su to komentari različitih knjiga Staroga zavjeta.

Sličan materijal povjeren je i monsignoru Patricku Skehanu, također iz Sjedinjenih Država. U vrijeme svoga imenovanja bio je direktor Instituta Albright.

Biblijska škola imenovala je oca Jeana Starckyja iz Francuske. On je tada radio u nacionalnom centru za znanstvena istraživanja (Centre Nationale de la Recherche Scientifique). Jeanu Starckyju, kao stručnjaku za aramejski, dodijeljen je materijal na aramejskom jeziku.

Nijemci su imenovali dr. Clausa-Hunnoa Hunzingera, kojemu je dodijeljen jedan tekst poznat pod nazivom »Ratni svitak«, kao i određeni tekstovi napisani na papirusu. On je kasnije napustio tim, a zamijenio ga je još jedan francuski svećenik, otac Maurice Baillet.

Otac Josef Milik, poljski svećenik koji je doselio u Francusku, bio je drugi kandidat Biblijske škole, s kojom je bio i tijesno povezan. Kao učeniku i bliskom de Vauxovom suradniku, Miliku su povjereni posebno važni materijali. Oni su sadržavali veću količinu starozavjetnih apokrifa, kao i pseudoepigrafske zapise - tekstovi u kojima će jedan kasniji komentator pokušati dati važnost vlastitim riječima, pripisavši ih ranijim prorocima i patrijarsima. Što je još važnije, dio rukopisnog materijala činili su i takozvani »sektaški zapisi«, koji su se izričito odnosili na kumransku zajednicu, njezina učenja, obrede i ustrojstvo.

Britanci su za svoga predstavnika u međunarodnom timu izabrali Johna M. Allegroa, koji je tada u Oxfordu radio na svome doktoratu, pod mentorstvom profesora Godfreyja R. Drivera. Bio je jedini član tima bez posebnih religioznih uvjerenja, ali i jedini psiholog među njima, koji je iza sebe imao već pet publikacija u akademskim časopisima. Svoj je ugled, dakle, stekao i prije negoli je počeo raditi na svicima. Svi ostali bili su tada prilično nepoznati, a svoja su imena proslavili tek radom na dodijeljenim im tekstovima.

Allegro je trebao proučavati biblijske komentare (koji su se, u stvari, pokazali »sektaškim zapisima« poput onih na kojima je radio Milik), i korpus takozvane »mudre književnosti« - himni, psalama, misa i savjeta moralnog i poetičnog sadržaja. Čini se da su Allegrovi tekstovi bili mnogo eksplozivniji negoli je itko u ono vrijeme mogao očekivati, a on sam bio je neka vrsta otpadnika. U svakom slučaju, nije ga pekla savjest zbog nepridržavanja »sporazuma« kojeg je nastojao nametnuti de Vaux. Kako ćemo kasnije vidjeti, ubrzo će biti izbačen iz tima, a na njegovo mjesto doći će John Strugnell koji je također pripremao doktorat na Oxfordu. Strugnell je postao učeni-
kom Franka Crossa.

Koji su kriteriji uzimani u obzir prilikom raspodjele materijala? To je pitanje putem telefona postavljeno profesoru Crossu. On je odgovorio kako je stvar bila riješena »raspravom, sporazumom, i blagoslovom oca de Vauxa«:

Određene su stvari bile očigledne; oni među nama koji su bili redovni profesori nisu se mogli baviti nepoznatim i složenijim problemima. Stoga smo mi preuzeli biblijski, najjednostavniji materijal, i radili na njegovoj identifikaciji i

svrstavanju. Ljudima kojima je stručnost bila aramejski jezik, osobito Starckyju, dodijeljen je, naravno, materijal na aramejskom. Vodili smo se interesima pojedinih znanstvenika i mogućnostima za istraživanje. O tome smo se brzo sporazumjeli i de Vaux je dao svoj blagoslov. Nije bilo glasanja ni sukoba. U suštini, tim je djelovao na osnovi sporazuma.

Profesor Cross nam daje do znanja da je svaki član tima znao što drugi rade. Sav je materijal bio izložen i raspoređen u jednoj prostoriji («Scrollery»), i svatko je mogao švrljati naokolo i promatrati kako napreduju radovi njegovih kolega, i uzajamno si pomagati, ako bi kakav problem zahtijevao nečiju posebnu stručnost.* Međutim, to je također značilo da bi svi drugi smjesta saznali ako bi se u nečijim rukama našao kakav kontroverzni materijal. Sa svoje strane, Allegro je do kraja života uporno tvrdio kako su njegovi kolege sustavno zataškavali vrlo značajan i osjetljiv materijal, ili su, u najmanju ruku, odugovlačili s njegovim objavljivanjem. Još jedan neovisni znanstvenik koji će se kasnije uključiti, ispričao je da mu je šezdesetih godina bilo rečeno neka »uspori«, i namjerno odugovlači »ne bi li se budale umorile i konačno otišle«. De Vaux je želio, u najvećoj mogućoj mjeri, izbjeći sramoćenje kršćanskog establishmenta. Neki od kumranskih materijala predstavljali su upravo takvu vrstu moguće opasnosti.

De Vauxu je svakako odgovarala činjenica da se Muzej Rockefeller sve do 1967. nalazio na jordanskom teritoriju Istočnog Jeruzalema. Izraelcima je bilo zabranjeno ulaziti u sektor, što je anti-semitu de Vauxu pružilo mogućnost da u još većoj mjeri isključi izraelske stručnjake, iako je njegov tim međunarodnih znanstvenika, barem

* Prostorija («Scrollery») u kojoj su se proučavali tekstovi imala je dvadesetak stolova na kojima su bili prostri svici pritisnuti staklenim pločama. Fotografije iz pedesetih godina jasno ukazuju na nedostatak kontrole svjetlosnih i temperaturnih uvjeta prilikom rada s materijalom koji je već u velikoj mjeri bio oštećen; prozori su otvoreni, a zavjese lepršaju na povjetarcu. Ništa nije bilo učinjeno kako bi se isključili štetni utjecaji vrućine, vlage, vjetra, prašine ili izravne sunčeve svjetlosti. Danas je situacija mnogo drukčija. Svici se čuvaju u podrumskoj prostoriji pod posebnim žutim svjetlom, a temperatura i vlažnost se strogo kontroliraju. Svaki se fragment drži između napetih površina od tanke svile u posebnim plastičnim okvirima.

teoretski, trebao održavati najširu raznolikost interesa i pristupa. Ako je politika držala Izraelce podalje od Istočnog Jeruzalema, mogao im se putem fotografija ili na neki drugi način omogućiti pristup materijalu, što se, međutim, nije ostvarilo.

O tome smo razgovarali s profesorom Biranom, tadašnjim upraviteljem izraelskog sektora Jeruzalema, i kasnijeg direktora izraelskog Odjela za starine. Izjavio je, kako su jordanske vlasti uporno odbijale dopustiti Sukeniku ili bilo kojem drugom izraelskom stručnjaku ulazak u njihov sektor Jeruzalema. Kao upravitelj, Biran je de Vauxovom odboru predložio sastanak u izraelskom sektoru, jamčeći im siguran prolazak. Ponuda je bila odbijena. Biran je zatim predložio da se pojedini svici ili fragmenti donesu u Istočni Jeruzalem, kako bi ih mogli proučiti izraelski stručnjaci. I ovaj je prijedlog bio odbijen. »Naravno da su mogli doći,« zaključio je profesor Biran, »no, mislili su da samo oni imaju pravo na njih (svitke) i nisu ih željeli dati nikome drugome u ruke.« U ondašnjoj političkoj situaciji, svici su bili od manjeg značaja, stoga nije ni bilo službenih pritisaka glede rješavanja ovih akademskih nesuglasica.

Situacija je postala još apsurdnija obzirom na činjenicu da su Izraelci, najprije na Hebrejskom sveučilištu, a zatim i u posebno za tu svrhu stvorenom Hramu Knjige, već imali sedam vrlo značajnih svitaka, od kojih je tri kupio Sukenik, a četiri Yigael Yadin. Čini se da su Izraelci više ili manje nastojali na vrijeme objavljivati rezultate svojih istraživanja. Napokon, oni su bili odgovorni Yadinu i Biranu, vladi, javnosti, i, konačno, cijelom akademskom svijetu. Međutim, Rockefellerov se tim pokazivao u mnogo nepovoljnijem svjetlu. Potpomognut bogatim donacijama, oni su, neograničeni vremenom, uživali slobodu, doimljući se poput ekskluzivnog kluba samoproglashene elite, gotovo srednjovjekovne u svom stavu spram svitaka i monopolizaciji materijala. Prostorija u kojoj su provodili svoja istraživanja imala je gotovo samostansko ozračje. To nas je još jednom podsjetilo na Ecovo *Ime Ruže*. »Stručnjaci« kojima je bio dopušten pristup pripisivali su si takve ovlasti i ugled, da je svatko izvana mogao biti vrlo lako uvjeren u ispravnost njihovih postupaka. Profesor James B. Robinson (direktor drugog, još odgovornijeg tima, koji je prevodio tekstove pronađene kod Nag Hammadija, u egipatskoj pustinji) rekao nam je: »Rukopisna otkrića bude najgore instinkte u inače normalnim znanstvenicima.«

Međunarodni je tim ustanovio monopol ne samo na materijale, već i na njihovo tumačenje. Godine 1954., kada je tim tek započeo sa svojim radom, jezuitski je znanstvenik, Roberth North, već predvidio opasnost:

Glede datiranja svitaka, ili, bolje rečeno, trostrukog datiranja njihovog sastavljanja, prijepisa i pohrane, nedavno je postignut određeni sporazum koji je istovremeno uvjerljiv i uznemirujući. Uvjerljiv je, jer polazi od mnoštva različitih dokaza i pruža »radnu hipotezu« kao temelj za raspravu. No, postoji opasnost od lažne sigurnosti. Važno je naglasiti kako su sami dokazi vrlo krhki...

Northova će se upozorenja, međutim, zanemariti. Tijekom sljedećeg desetljeća, de Vauxov međunarodni tim u muzeju Rockefeller doista je nametnuo takav »sporazum« (kako su se izrazili North i Robert Eisenman), koji je za posljedicu imao strogo ortodoksno tumačenje, od kojeg je svako odstupanje bilo izjednačeno s herezom.

S godinama je ova pravovjernost tumačenja postala još dogmatičnijom, a njezinu je sveobuhvatnost prvi put iznio na vidjelo otac Milik u svome djelu *Dix ans de decouvertes dans de desert de Juda (Deset godina od otkrića u judejskoj pustinji)*, koje je 1957. godine izdano u Francuskoj. Dvije godine kasnije, Milikovo je djelo s francuskog na engleski preveo još jedan član de Vauxovog međunarodnog tima, John Strugnell. Do tada se već pojavila britanska verzija sporazuma, koja je objavljena 1958. pod naslovom *The Ancient Library of Qumran (Drevna kumranska knjižnica)*, Strugnellovog mentora, profesora Franka Crossa. Sporazumno tumačenje je uobličio i konačno dotjerao otac de Vaux 1959. godine, nizom predavanja u Britanskoj akademiji, koja su 1961. objavljena pod naslovom *L'archeologie et les manuscrits de la Mer Morte (Arheologija i rukopisi s Mrtvog mora)*. Time su bile jasno izražene temeljne postavke sporazuma, a svatko tko bi ih se usudio izazvati, izlagao je opasnosti vlastiti ugled.

Nakon de Vauxove smrti 1971., dogodilo se nešto vrlo neobično. Iako nije, ni u kakvom pravnom smislu, bio vlasnikom svitaka, de Vaux je svoja prava prenio na jednog od svojih suradnika, oca Pierrea

Benoita, još jednog dominikanca, kasnije, de Vauxovog nasljednika na čelu međunarodnog tima i Biblijske škole. Za oca Benoita, činjenica da je naslijedio de Vauxova prava, privilegije i ovlasti na pristup i nadzor, bila je, akademski gledano, bez presedana. S pravnog, pak, stajališta, bilo je to u najmanju ruku nezakonito. Što je još zanimljivije, akademski se svijet nije usprotivio ovoj »transakciji«. Kada smo upitali profesora Normana Golba s čikaškog Sveučilišta zašto je tako sumnjiv postupak uopće bio dopušten, odgovorio nam je kako bi svako protivljenje predstavljalo »izgubljeni slučaj«.

De Vauxov su primjer uskoro počeli slijediti i ostali članovi njegovog tima. Tako je, primjerice, nakon smrti oca Patricka Skehana, 1980., prava na svitke u njegovoj skrbi naslijedio profesor Eugene Ulrich sa sveučilišta Notre Dame u Indiani. Slično su i svici povjereni ocu Jeanu Starckyju postali nasljedstvom oca Emila Puecha iz Biblijske škole. Time su katolički znanstvenici, u samom srcu međunarodnog tima, zadržali svoj monopol i nadzor, a sporazum nitko nije izazvao. Njihovi će se postupci dovesti u pitanje tek 1987., nakon smrti oca Benoita.

Kada je otac Benoit umro, njegovim sljednikom na čelu međunarodnog tima određen je John Strugnell. Rođen 1930. u Barnetu, u sjevernom Londonu, Strugnell je 1952. godine diplomirao, a zatim, 1955., i magistrirao na Jesus Collegeu u Oxfordu. Iako je započeo svoj doktorat na oksfordskom Fakultetu orijentalnih studija (Oxford's Faculty of Oriental Studies), nikada ga nije dovršio, stoga je 1958. njegova kandidatura propala. Godine 1954., primljen je u de Vauxov tim, te je otišao u Jeruzalem, gdje je ostao dvije godine. 1957., nakon kratkog boravka na Orijentalnom institutu Sveučilišta u Chicagu (Oriental Institute of the University of Chicago), vratio se u Jeruzalem, povežavši se s Muzejem Rockefeller, gdje je do 1960. radio kao epigrafičar. Iste je godine imenovan asistentom na Bogoslovnoj školi Sveučilišta Duke (Duke University's Divinity School), gdje je radio kao profesor na Studiju Staroga zavjeta. Godine 1968., premjestio se na Harvardsku bogoslovnu školu, kao profesor kršćanskih izvora.

Njegovo imenovanje na čelo međunarodnog tima nije prošlo sasvim bez prigovora. Od 1967., izraelska je vlada bila zakonski ovlaštena odobriti takva imenovanja. U slučaju oca Benoita, Izraelci se nisu previše trudili primjenjivati svoje ovlasti. Međutim, u Strugnellovom su slučaju prvi put istakli svoja prava na rukopisni

materijal. Prema riječima profesora Shemaryahu Talmona, člana odbora koji je stavio veto na Strugnellovo imenovanje, izbor nije mogao biti potvrđen sve dok se nisu ispunili određeni uvjeti. Između ostalog, Izraelce je zabrinjavao način na koji su pojedini članovi međunarodnog tima odlučili igrati ulogu »odsutnog gospodara«. Od rata 1967. godine, primjerice, otac Starcky je odbijao stupiti nogom na izraelsko tlo. Otac Milik, de Vauxov najbliži prijatelj i štíćenik, dugi je niz godina živio u Parizu, a u svome je posjedu držao fotografije nekih od najznačajnijih rukopisa, kojima je samo on imao pristup. Nitko drugi nije smio fotografirati rukopisni materijal. Bez njegovog pristanka nitko, čak ni članovi međunarodnog tima, nije smio objavljivati bilo što u svezi s materijalom u Milikovoj skrbi. Koliko nam je poznato, on se nije nikada, još od rata 1967., vratio u Jeruzalem kako bi nastavio s istraživanjem. *Time Magazine* ga opisuje kao »neuhvatljivog«. Časopis *Biblical archeology Review (BAR)*, dva put je izvijestio kako Milik čak odbija odgovoriti i na pisma izraelskog Odjela za starine. Prema drugim znanstvenicima, kao i prema široj javnosti, Milik se odnosio na način koji se može opisati samo kao krajnji prijezir.

Kako bi stali na kraj takvom ponašanju, Izraelci su ustrajali da novi direktor istraživanja rukopisnog materijala provodi barem dio svoga vremena u Jeruzalemu. Strugnell, koji se ionako dvoumio oko svoga namještenja na Harvardu, udovoljio je zahtjevu, odlučivši da pola godine provodi u Biblijskoj školi u Jeruzalemu, u kojoj je imao i svoj stan. Međutim, propustio je ispuniti neke druge obveze. Nije objavio tekstove koji su mu bili povjereni, a na njegovo tumačenje jednog od tih tekstova - fragmenta koji se sastoji od svega 121 reda - čekalo se više od pet godina, no još se uvijek nije pojavilo. U svezi s materijalom u svome posjedu, napiso je tek jedan članak od 27 stranica. Nevezano uz to, objavio je članak o samarićanskim zapisima, prijevod Milikove studije o Kumranu i, kako ćemo vidjeti, dugačku, ratobornu kritiku upućenu jednom od članova međunarodnog tima koji se usudio izazvati sporazumno tumačenje. Za čovjeka koji je cijeli život posvetio radu na polju koje zahtijeva česta objavljivanja, nije se to činilo suviše dojmljivim. S druge strane, dopustio je odbačanim studentima da na temelju određenih izvornih tekstova izrade svoje doktorate i tako steknu ugled, istovremeno promovirajući svoga mentora i harvardsko Sveučilište.

Sve u svemu, pod Strugnellovim je nadzorom u međunarodnom timu i dalje sve teklo po starom. Zanimljivo je njihov napredak usporediti s onim znanstvenika koji su radili na drukčijim tekstovima, takozvanim »gnostičkim evanđeljima«, pronađenima kod Nag Hammadija u Egiptu.

Svici iz Nag Hammadija pronađeni su 1945., dvije godine prije otkrića svitaka s Mrtvog mora. Do 1948., sve ih je kupio Koptski muzej u Kairu. U početku je bilo pokušaja uspostavljanja monopola sličnog onome na kumranskim rukopisima, i to opet od strane francuskih znanstvenika, zbog čega je rad na njima bio zaustavljen sve do 1956. godine. Kada je istraživanje napokon nastavljeno, prekinula ga je Sueska kriza. Međutim, nakon ovoga zastoja, svici su predani međunarodnom timu znanstvenika na prijevod i objavljivanje. Čelni čovjek toga tima bio je profesor James M. Robinson iz Instituta za starine i kršćanstvo pri Višoj školi u Claremontu u Kaliforniji. U razgovoru koji smo s njim vodili o timu zaduženom za kumranske tekstove, profesor Robinson je zajedljivo izjavio kako kumranski stručnjaci »više ne moraju graditi svoje ugledе - sve što oni mogu učiniti jest da ih sruše«.

Za razliku od njih, profesor Robinson i njegov tim napredovali su zadivljujućom brzinom. U samo tri godine, znanstvenicima su bile dostupne brojne skice prijepisa i prijevoda. Do 1973., čitava je knjižnica iz Nag Hammadija postojala u grubom engleskom prijevodu, i slobodno kružila među zainteresiranim istraživačima. 1977. godine, objavljena je čitava zbirka pravila iz Nag Hammadija, u pretisku, kao i u popularnom izdanju, što ukupno čini četrdeset i šest knjiga, uz nekoliko neidentificiranih fragmenata. Robinsonu i njegovom timu bilo je, dakle, potrebno svega jedanaest godina za objavljivanje svitaka iz Nag Hammadija.

Uzmimo u obzir da je kumranskih rukopisa bilo mnogo više i da su predstavljali mnogo složeniji problem od onih iz Nag Hammadija. No, rezultati rada de Vauxovog međunarodnog tima i usprkos tome ne ulijevaju previše povjerenja. Prilikom svoga osnivanja 1953., tim je za svoju namjeru i cilj istaknuo objavljivanje *svih* svitaka iz Kumrana u konačnim izdanjima koja su iz Oxford University Press-a trebala izaći u seriji pod naslovom *Discoveries in the Judean Desert of Jordan (Otkrića u judejskoj pustinji Jordana)*.

Prvi se svezak pojavio vrlo brzo, 1955., a bavio se fragmentima

pronađenima u kumranskoj špilji, sada službeno nazvanoj špilja 1. No, sljedeći se svezak pojavio tek šest godina kasnije, 1961., ali se ovaj uopće nije odnosio na tekstove iz Kumrana, već na materijale pronađene u špiljama obližnjeg Marubba'ata. Godine 1963., pojavio se i treći svezak koji se u prvom redu bavio fragmentima svitaka iz špilje 2, špilje 3 i špilja 5-10. Od tih je fragmenata najcjelovitiji i najznačajniji bio »Bakreni svitak«, pronađen u špilji 3. Osim onoga »Bakrenog svitka«, najduži je tekst iznosio tek nešto više od šezdeset redaka, a većina ih je imala između četiri i dvanaest redaka. No, fragmenti su iznjedrili i dva prijepisa »Knjige jubileja«. Prijepis istoga teksta kasnije će biti pronađen u Masadi, otkrivajući da su branitelji utvrde upotrebljavali isti kalendar kao i kumranska zajednica, ističući tako veću povezanost dvaju nalazišta, negoli je to de Vaux bio spreman priznati.

Četvrti svezak *Otkrića u judejskoj pustinji* objavljen je 1965. godine, a uredio ga je James A. Sanders. No, profesor Sanders nije bio član de Vauxovog tima. On je proučavao svitke s tekstovima psalama, pronađenim do 1956. u blizini beduinske špilje 11, koji su s brojnim fragmentima doneseni u Muzej Rockefeller. Budući da nije bilo zainteresiranih kupaca, svici su zaključani u jedan od muzejskih sefova, kojemu je pristup bio svima zabranjen. Tamo su ostali sve do 1961., kada je Institut Albright konačno bio u mogućnosti da ih kupi, sredstvima pribavljenima od strane Kennetha i Elizabeth Bechtel iz Bechtel Corporation-a, gigantske američke graditeljske tvrtke zainteresirane za Srednji Istok (iako ne i za Izrael), povezane s američkom vladom, i barem na neki način povezane s CIA-om. Djelo profesora Sandersa pojavilo se, tako, neovisno o okviru i rasporedu kojeg je ustanovio de Vauxov međunarodni tim.

Međutim, cijelo se to vrijeme od očiju javnosti, kao i od akademske zajednice, skrivao najveći dio od najobilnijeg i najznačajnijeg materijala - onoga iz špilje 4, pravoga nalazišta blaga. No, mali su dijelovi i golicavi fragmenti opet uspjeli pronaći svoj put do znanstvenih časopisa. Ali, tek će se 1968. godine pojaviti prva, iako vrlo mala, službena publikacija o nalazima iz špilje 4, i to na poticaj Johna Allegroa, »otpadnika« i »heretika iz de Vauxovog tima.

Kako je nastavljeno s odgađanjem u objavljivanju kumranskog materijala, a vrijeme između objavljenih radova postajalo sve duže, pojavile su se ozbiljne sumnje da nešto nije sasvim u redu. Kritičari

su iznijeli tri posebne sumnje. Pretpostavili su da de Vauxov tim nalazi materijal suviše teškim i složenim, ili da možda namjerno odugovlači, potiskuje, ili barem koči objavljivanje određenog materijala u namjeri da dobije na vremenu. Konačno, pretpostavili su da su članovi tima jednostavno lijeni dokoličari, udobno zavaljeni u svojim sinekurama kojih se očigledno nisu tako brzo željeli odreći. Naglasili su i da se na takav način nije odugovlačilo s materijalom koji se nalazio u izraelskim i američkim rukama. Za razliku od de Vauxovog tima, američki i izraelski znanstvenici nisu gubili vrijeme, i vrlo brzo bi se njihovi materijali našli u tisku.

Šesti svezak *Otkrića u judejskoj pustinji* pojavio se tek 1977., devet godina nakon Allegrovog rada. Sedmi je svezak izašao tek 1982., a na osmi se čekalo sve do 1990., no, on se nije bavio kumranskim tekstovima. Kako smo prije naveli, grubi prijevodi pravila iz Nag Hammadija slobodno su kružili već tri godine nakon otkrića. U slučaju kumranskih tekstova, de Vauxov tim nije omogućio takav pristup grubim prijevodima, niti je to moguće danas. Svi tekstovi iz Nag Hammadija bili su objavljeni u roku od jedanaest godina. Bliži se trideset i osam godina od kada je de Vauxov tim započeo s radom, a objavljeno je samo osam svezaka, što čini manje od dvadeset i pet posto ukupnog materijala koji se nalazi u njihovim rukama. Štoviše, kako ćemo vidjeti, od onoga što se doista *pojavilo* u tisku, malo je toga od istinskog značaja.

U interview-u objavljenom u *New York Timesu*, Robert Eisenman je govorio o tome kako je »mali krug znanstvenika uspio generacijama dominirati jednim područjem istraživanja (iako su na tome polju mnogi od njih bili godinama nedjelatni), i to kontrolom diplomskih studija, i postavljanjem svojih izabranika među studentima i znanstvenicima na najutjecajnije akademske položaje«. *Biblical Archaeological Review*, ugledni časopis, kojeg je izdavao washingtonski pravnik, Hershel Shanks, opisao je de Vauxov tim »vođenim, u mjeri u kojoj se to može ustvrditi, dogovorom, tradicijom, kolegijalnošću i inercijom«. Prema *BAR-u* »oni koji su imali svitke, imali su nadzor nad pripuštanjem informacija, što im je donijelo ugled, moć i prekrasan ego-trip. Zašto ih kvariti?« Na jednoj konferenciji o svicima, održanoj na Sveučilištu u New Yorku 1985., profesor Morton Smith, jedan od najuglednijih imena s područja suvremenih biblijskih

studija, započeo je svoje izlaganje zajedljivom izjavom: »Namjera mi je bila govoriti o skandalima vezanim uz tekstove s Mrtvog mora, no, oni su se pokazali suviše brojnim, predobro poznatima, i previše odvratnima.«

Kako su članovi međunarodnog tima odgovorili na takve osude? Od izvornih članova međunarodnog tima okupljenog 1953. godine, samo je troje danas živih. Joseph Milik, koji je u međuvremenu napustio svećenički poziv, živi u Parizu, kao »neuhvatljivi« usamljenik. Profesori John Strugnell i Frank Cross predavali su na Bogoslovnoj školi Sveučilišta Harvard. Od njih dvojice, najpristupačniji je bio profesor Cross, koji je pristao razgovarati o odugovlačenjima u svezi s objavljivanjem kumranskih tekstova. U interview-u za *New York Times* priznao je kako je »općenito uzevši, napredak bio spor«, i ponudio za to dva objašnjenja. Većina je članova tima, rekao je, bila redovnim profesorima, a u Jeruzalem su mogli dolaziti samo tijekom ljetnih praznika. Dodao je još i to da su neobjavljeni svici fragmentirani u tolikoj mjeri da ih je vrlo teško sastaviti, a još teže prevesti. »To je najčudesnija slagalica na svijetu«, primjetio je jednom drugom prilikom.

Bilo bi, naravno, vrlo nerazborito potcjenjivati složenost rada kojim su se bavili Cross i njegovi kolege. Bezbroj fragmenata kumranskih tekstova doista čini zapanjujuću slagalicu. No, Crossova su obrazloženja i usprkos tome neuvjerljiva. Svakako je istina da se članovi međunarodnog tima bave pedagoškim radom, stoga mogu samo ograničeno vrijeme provoditi u Jeruzalemu. No, Cross nije spomenuo da se danas veliki dio rada na svicima obavlja putem fotografija, stoga nije potrebno da istraživač bilo kamo putuje. Štoviše, suvremena bi fotografija sa svim svojim mogućnostima rad na svicima učinila mnogo lakšim i pouzdanijim od onoga na izvornim rukopisima. Što se, pak, složenosti ove slagalice tiče, Cross je proturječio vlastitoj tvrdnji. Davne 1958., pisao je kako je većina rukopisnih fragmenata, tada u rukama međunarodnog tima, bila identificirana još u ljeto 1956. Prema riječima Johna Allegroa iz 1964., prikupljanje i identifikacija materijala pronađenog u špilji 4, najbogatijem nalazištu, bili su, tijekom 1960. i 1961., »gotovo završeni«. Taj zadatak nije uvijek bio tako težak kako bi se iz Crossovih tvrdnji dalo zaključiti. U pismu Johnu Allegrou od 13. prosinca 1955., Strugnell je pisao kako je upravo bio kupljen (vatikanskim sredstvima) materijal pronađen u

špilji 4, vrijedan 3000 funti, te da je isti bio identificiran u *jednom poslijepodnevu*. Fotografiranje cjelokupnog materijala, dodao je, neće trajati dulje od tjedan dana.

Čak i prije negoli se ogriješio o sporazum međunarodnog tima, Allegro je nastojao čitavu stvar ubrzati, sumnjajući u valjanost razloga zbog kojih to nije trebalo činiti. Samo da bi ga umirio, u svom pismu od 22. ožujka 1959., de Vaux je izjavio kako će svi kumranski tekstovi biti objavljeni, a *Otkrića u judejskoj pustinji* dovršena do sredine 1962. godine, datuma određenog za Strugnellov zaključni svezak. U istom je pismu de Vaux izjavio da će rad na izvornim tekstovima biti završen do lipnja 1960., nakon čega će oni biti predani različitim ustanovama koje su za njih platile. Danas, više od trideset godina nakon de Vauxovog pisma, preživjeli iz međunarodnog tima, kao i njegovi novi članovi, još uvijek drže svitke čvrsto u svome posjedu, ustrajući na potrebi za nastavljanjem istraživanja. Vrijedi ponoviti kako je ono što je dobrovoljno objavljeno, u najvećoj mjeri, od malog značaja.

Kumranski se tekstovi uglavnom svrstavaju u dvije skupine. S jedne strane, postoji korpus ranih prijepisa biblijskih tekstova, čiji se podaci međusobno neznatno razlikuju. Oni su označeni kao »biblijski materijal«. S druge strane, postoji korpus ne-biblijskog materijala, koji uglavnom sadrži do tada nepoznate dokumente, a može ih se označiti kao »sektaški materijal«. Većina promatrača izvana, ne treba ni reći, odmah će pretpostaviti da je »biblijski materijal« mnogo važniji. Jednostavna riječ »biblijski« potiče asocijativne procese koji dovode do takvog zaključka. Koliko je nama poznato, Eisenman je prvi primjetio, a svakako je bio i prvi koji je istaknuo ovaj sofizam, jer je »biblijski materijal« potpuno bezopasan i neprijeporan, te ne sadrži nikakva velika otkrivenja. Njega čini tek ponešto više od samih prijepisa knjiga Staroga zavjeta, više ili manje jednakih onima koje su već poznate, s nekoliko manjih izmjena. U njemu nema ničeg korijenilo novog. U stvari, najznačajniji su tekstovi dijelovi ne »biblijskih«, već »sektaških« zapisa. Upravo se ovi tekstovi-pravila, biblijski komentari, teološke, astrološke i mesijanske rasprave, odnose na učenja »sekte« koja je, navodno, postojala u Kumranu. Označiti ovaj materijal »sektaškim«, znači vrlo vješto i učinkovito od njega odvratiti pažnju. Time on dobiva značenje idiosinkrazijske doktrine jednog ekstremnog, otpadničkog »kulta«, malobrojne i

beznačajne zajednice, odvojene od, navodno, glavne struje judaizma i ranog kršćanstva. Tako izmanipulirani, neupućeni će prihvatiti sporazum, i složiti se s tim da su članovi kumranske zajednice bili takozvani eseni, i da eseni, iako zanimljivi kao marginalni fenomen, nemaju nikakvog stvarnog utjecaja na šira zbivanja. Kako ćemo i sami vidjeti, stvarnost je mnogo drukčija, a olako odbačeni »sektaški« tekstovi pokazat će se zapisima zaista eksplozivnog sadržaja.

3.

Skandal o svicima

Ironično, to nije bio biblijski znanstvenik niti stručnjak na tom području, već netko izvana, tko je prvi zamijetio nešto sumnjivo u svezi s položajem međunarodnog tima. On je bio Edmund Wilson, ugledni američki književnik i kulturni kritičar, kojeg su upoznali mnogi britanski i američki studenti kroz njegov rad na području koje nema nikakve veze s Kumranom i Palestinom 1. stoljeća. Poznat je po svom romanu *I Thought of Daisy (Mislio sam na Daisy)*, a posebno po djelu *Memoirs of Hecate County (Memoari okruga Hecate)*, te kao autor *Axel's Castle-a*. (Axelov dvorac), originalne i pionirske studije o utjecaju francuskog simbolizma na književnost dvadesetog stoljeća. Poznat je i po knjizi *To the Finland Station (Ka finskoj postaji)*, priči o Lenjinovim spletkama i boljševičkom preuzimanju vlasti u doba Ruske revolucije. Konačno, poznat je i po grotesknoj literarnoj prepirci sa svojim nekadašnjim prijateljem, Vladimirom Nabokovim, oko Nabokovog prijevoda Puškinova romana *Evgenij Onjegin*.

Kako se može vidjeti iz njegove svade s Nabokovim, Wilson se nije bojao skočiti u vode i izvan domašaja svoje službeno priznate stručnosti. No, možda su kumranska istraživanja zahtijevala upravo takvu vrstu nerazboritosti, i to od strane nekoga izvana, čovjeka sposobnog da privuče pažnju javnosti. U svakom slučaju, Wilson je 1955. za *New Yorker* napisao poduži članak o svicima s Mrtvog

mora, koji je, po prvi put, učinio svitke »udomaćenim izrazom«, i time probudio zanimanje cjelokupne javnosti. Iste je godine Wilson proširio svoj članak i objavio ga kao knjigu, pod naslovom *Svici s Mrtvog mora (The Scrolls from the Dead Sea)*. Četrnaest godina kasnije, 1969., ovaj je tekst opet proširen, kako bi obuhvatio nove podatke, te se ponovno pojavio, i to u gotovo dvostruko opsežnijem izdanju. Ovo je djelo i danas jedno od temeljnih i najpoznatijih istraživačkih radova o kumranskim svicima od strane jednog nestručnjaka. No, iako Wilson nije bio stručnjak na području biblijske znanosti, on jednako tako nije bio ni neozbiljan amater. Čak ni de Vauxov međunarodni tim nije mogao osporiti njegovu »krajnju ozbiljnost«. Wilson ih je, tako, u ime čitateljske javnosti, mogao u određenom smislu pozvati na odgovornost.

Još 1955., Wilson je zamijetio kako »stručnjaci« žele odvojiti kumranske svitke od judaizma jednako kao i od kršćanstva. Činilo mu se da ti »stručnjaci« prosvjeduju i suviše oštro, što je u njemu probudilo crv sumnje:

Čim netko pokuša pronaći razloge prepirki izazvanih svicima s Mrtvog mora, postaje svjestan određene »napetosti«... No, ta napetost ne proizlazi samo iz problema vezanih uz datiranje, koje je u početku izazivalo mnoge rasprave. Možda i sama suglasnost o datiranju ima u svojoj pozadini veće strahove od onih čisto znanstvenih.

Wilson je naglasio vezu između svitaka i rabinskog judaizma u svome nastajanju, tijekom 1. stoljeća posl. Kr., kao i sličnosti s najranijim oblikom kršćanstva. Ukazao je i na izrazitu »nevoljkost« kršćanskih i židovski orijentiranih znanstvenika da potvrde postojanje tih očiglednih sličnosti:

Željeli bismo da se ovi problemi riješe; međutim, istovremeno nam se nameće pitanje, nisu li znanstvenici koji rade na svicima - od kojih su mnogi pripadnici kršćanskih redova ili, pak, upućeni u rabinsku tradiciju - na neki nači inhibirani prilikom rada na ovoj problematici zbog svojih religioznih osjećaja... Može se osjetiti izvjesna nervoza, i oklijevanje da se određeni predmet sagleda i smjesti u povijesne okvire.

U skladu s akademskim dekorom, Wilson je, naravno, bio vrlo taktičan, iznijevši vrlo ozbiljnu optužbu na krajnje diplomatski način. On sam, međutim, nije oklijevao sagledati stvar i smjestiti je u povijesne okvire:

U svakom slučaju, ako promatramo Isusa iz perspektive koju nam pružaju svici, možemo ući u trag drukčijem slijedu događaja, i konačno, dobiti smisleni uvid u dramu koja je svoj vrhunac doživjela u kršćanstvu.... [Kumranski] samostan... možda je i više nego Betlehem ili Nazaret, kolijevka kršćanstva.

Na nesreću, za biblijsku je znanost, a posebice za znanost vezanu uz svitke, tipično da takve veze prepoznaju ne »stručnjaci« na tom području, već proniciljivi i obrazovani promatrači. Jer, Wilson je bio taj koji je dao preciznu i sažetu sliku onoga što je međunarodni tim tako uporno nastojao izbjeći.

Na pristranost većine biblijskih znanstvenika ukazao nam je i Philip Davies, profesor na Biblijskom studiju pri sveučilištu u Sheffieldu, i autor dvije knjige o kumranskim nalazima. Kako je istaknuo profesor Davies, većina znanstvenika koja se bavila proučavanjem svitaka, bili su, i još jesu, kršćanski orijentirani, oslanjajući se prvenstveno na Novi zavjet. Brojni su, rekao je, među njima, čiji se istraživački rad ponekad bolno suprotstavljao njihovim najstrastvenijim osobnim uvjerenjima, te je postavio pitanje je li, u takvim slučajevima, objektivnost doista moguća. Profesor Davies naglasio je i oduvijek prisutan problem miješanja teologije s poviješću. I prečesto se, - rekao je, Novi zavjet podučava ne samo kao prvo, već i kao posljednje, kao doslovan i točan zapis o događajima iz 1. stoljeća. Ako netko uzima Novi zavjet - evanđelja i Djela apostolska - kao neprijeporne povijesne činjenice, nemoguće je, tada, gledati na svitke sa znanstvenom nepristranošću. U stvarnosti, kršćanska doktrina »diktira dnevni red«.

Budući da je Edmund Wilson bio »outsider«, međunarodni je tim mogao prema njemu zauzeti stav patronizirajuće popustljivosti. On je uživao suviše veliki ugled da bi ga se moglo vrijeđati, no, moglo ga se ignorirati ili prijezirno odbaciti kao inteligentnog i dobronamjernog amatera, koji jednostavno nije razumijevao složenost i

osjetljivost problema, koji, u svojoj navodnoj naivnosti, donosi »nagle zaključke«. Mnogi su se znanstvenici, stoga, bojali iznositi svoja uvjerenja. Akademski su ugledi krhki, i samo najsmjeliji i najsigurniji pojedinci mogu sebi priuštiti rizik da budu diskreditirani i izolirani usuglašenom kritičkom paljbom od strane pristalica sporazuma. »Svici su leno«, primijetio je Shemaryahu Talmon, i sam ugledni izraelski profesor na tome području; a znanstvenici koji su ih monopolizirali bili su, zapravo, »kabal«.

Međutim, čak ni takva zatvorena društva nisu svemoguća u sprječavanju otpadništva. Edmund Wilson je možda bio »outsider«, ali odmicanje od sporazuma međunarodnog tima postajalo je vidljivim i unutar samog začahurenog svijeta biblijske znanosti. Još rane 1950., pet godina prije Wilsonove knjige, Andre Dupont-Sommer, profesor semitskog jezika i civilizacije na Sorbonne-i, održao je javno predavanje koje je izazvalo senzaciju. Govorio je o jednom od nedavno prevedenih kumranskih tekstova, koji, kako je objasnio, opisuju svojevrstu »Sektu novog saveza«, čiji je vođa, poznat kao »Učitelj pravednosti«, smatran mesijom, te je bio progonjen i mučen, a umro je mučeničkom smrću. Učiteljevi sljedbenici vjerovali su da je kraj svijeta neizbježan, te da će se spasiti samo oni koji vjeruju u njega. Iako s oprezom, Dupont-Sommer se nije ustezao izvući očigledan zaključak- da je »Učitelj pravednosti« umnogome bio, »točni prototip Isusa«.

Ove su izjave izazvale oluju nezadovoljstva i kontroverzi. Isusova jedinstvenost i izvornost smatrane su nedodirljivima, stoga je katolički establishment, posebice onaj u Francuskoj i Sjedinjenim Državama, oslobodio svoju kritičku artiljeriju. Dupont-Sommer, pomalo prestrašen ovom reakcijom, u kasnijim je izjavama nalazio zaklon iza nešto opreznije frazeologije. Svatko tko mu je bio naklonjen morao se, za neko vrijeme, pritajiti. Ipak, sjeme sumnje bilo je posijano, a jednom će donijeti i ploda. Sa stajališta kršćanske teološke predaje, taj će plod biti posebno otrovan onda kada se rodi unutar samog međunarodnog tima, u najvažnijoj prostoriji Muzeja Rockefeller.

Među znanstvenicima izvornog međunarodnog tima oca de Vauxa, možda je najdinamičniji, najoriginalniji, i najsmjeliji bio John Marco Allegro. U svakom slučaju, on je bio spontan i neovisan mislilac, koji

se najviše suprotstavljao politici zataškavanja. Rođen je 1923., tijekom rata služio je u Kraljevskoj mornarici, a 1947., godine, kada su pronađeni prvi svici s Mrtvog mora, upisao se na Manchester University gdje je studirao logiku, grčki i hebrejski. Godinu dana kasnije, premjestio se na Semitski studij. Također se zanimao za filologiju, znanost o podrijetlu jezika, njegovoj strukturi i razvoju. Primijenivši svoju filološku stručnost na biblijske tekstove, ubrzo se uvjerio kako se Sveto pismo ne može shvatiti doslovno, te se proglasio agnostikom. U lipnju 1951., diplomirao je na orijentalnim studijima s najvećim pohvalama, a sljedeće je godine dobio i titulu magistra za svoj rad »Lingvistička studija Balaamovih proročanstava u Knjizi Brojeva«. U listopadu iste godine započeo je i svoj doktorat na Oxfordu, pod mentorstvom uglednog znanstvenika, profesora Godfreyja R. Drivera. Godinu dana kasnije, Driver ga je preporučio međunarodnom timu koji je tada okupio de Vaux, te je Allegrou dodijeljen vrlo značajan materijal otkriven u špilji 4 u Kumranu. U Jeruzalem je Allegro otišao u rujnu 1953. Do tada, on je već imao iza sebe četiri članka objavljena u akademskim časopisima, što je mnogo više negoli se ijedan član tima mogao pohvaliti.

Godine 1956., Allegro je objavio knjigu *Svici s Mrtvog mora (The Dead Sea Scrolls)*, kojoj je 1968. uslijedilo njegovo vlastito istraživanje vezano uz tekstove i fragmente iz špilje 4, obuhvaćeno petim sveskom *Otkrića u judejskoj pustinji*, u izdanju *Oxford University Press-a*. Tada je Allegro bio jedna od najcjenjenijih i najuglednijih osoba na području biblijske znanosti. Ipak, on će nakon dvije godine napustiti svoje kolege iz međunarodnog tima, okrenuti leđa akademskom svijetu, i dati otkaz na svoje mjesto na Sveučilištu u Manchesteru. Bit će, također, ocrnjen i diskreditiran. Što se, zapravo, dogodilo?

Uskoro je cjelokupnoj akademskoj zajednici, kao i međunarodnom timu, postalo jasno da je Allegro jedini među njima koji je ne samo agnostik, već i dovoljno smion da »zanjiše brod«. Neograničen bilo kakvim osobnim religioznim uvjerenjima, objašnjavao je stvari, često nepromišljeno i naglo, onakvima kakvima ih je vidio. Ubrzo je izgubio strpljenje sa svojim kolegama koji su odbijali poduprijeti bilo kakvu teoriju, ili čak dokaz, koji bi se protivio općeprihvaćenom stajalištu o kršćanskim izvorima. Posebno su ga ljutili uporni pokušaji odvajanja kršćanstva od svitaka i kumranske zajednice. On

je, naprotiv, neprestano isticao njihovu međusobnu povezanost, i upozoravao da bi ta veza mogla biti i čvršćom negoli je to itko bio spreman povjerovati, a kamoli se usudio pretpostaviti.

Prva velika prašina podignuta je 1956. godine, kada je Allegro pristao na tri kratka razgovora o svicima s Mrtvog mora, za jednu sjevernoenglesku radio-postaju koja ih je trebala emitirati 16., 23., i 30. siječnja. Postalo je jasno kako je njegova namjera bila ubrzati tempo istraživanja ubrizgavajući u nj element uzbuđenja i kontroverzije. »Mislim da bismo mogli očekivati vatromet«, pisao je nepromišljeno Johnu Strugnellu, koji je tada bio u Jeruzalemu. Allegro nije ni slutio da će ova izjava uzbuditi čitav Muzej Rockefeller kojim su dominirali katolici, te je nastavio riječima: »Nedavno proučavanje mojih fragmenata uvjerilo me da Dupont-Sommer i ne zna koliko je u pravu«. U to je vrijeme Strugnell očito razmišljao o karijeri u Crkvi. Allegro ga je bockao: »Da sam na tvome mjestu ne bih se previše zabrinjavao oko toga teološkog posla. Kada ja svoje završim, neće više biti Crkve kojoj ćeš se moći pridružiti.«

Prva i druga radijska emisija nisu privukle previše pažnje u Britaniji, no, o drugoj je pisao *New York Times*, koji je Allegra pogrešno shvatio iznoseći krive navode, izazvavši time brojne polemike. Treći razgovor, emitiran 30. siječnja, bio je popraćen člankom koji je 5. veljače objavljen u *New York Timesu*, a njegov je sadržaj mogao izazvati samo senzaciju. Naslovljen »TEMELJI KRŠĆANSTVA SA STAJALIŠTA SVITAKA«, članak je izvijestio:

Korijeni nekih kršćanskih obreda i učenja mogu se pronaći u zapisima jedne ekstremne židovske sekte koja je postojala više od stotinu godina prije rođenja Isusa Krista. Ovakvo je tumačenje, koje se temelji na »čuvenoj« zbirci svitaka s Mrtvog mora, ponudio jedan od sedmorice znanstvenika, članova međunarodnog tima... John Allegro... prošle je noći u radijskoj emisiji izjavio kako se povijesni temelj euharistije, i barem jednog dijela Očenaša, kao i novozavjetnog učenja Isusa Krista, može pripisati članovima kumranske zajednice.

Isti je članak nagovijestio nadolazeću nevolju, citirajući katoličkog znanstvenika koji je rekao kako se »sada svako oružje čini dovoljno

opasnim da bi se moglo upotrijebiti protiv kršćanstva, pod uvjetom da se ono upotrijebi, kako bi se iskorijenilo vjerovanje u Isusovu jedinstvenost«. Allegro je time zakoračio na doista osjetljivo područje. 6. veljače, *Time Magazine* je objavio članak pod naslovom »Raspeće prije Krista« (»Crusifixion Before Christ«). Dva dana kasnije, *The Times* je izvijestio kako su trojica američkih vjerskih poglavara; Židov, katolik i protestant, udružili snage protiv Allegra i svakog pokušaja da se »esene« prikaže prethodnicima kršćanstva. Sva su ova zbivanja pronašla svoj put do de Vauxa, zajedno sa zahtjevom da se nešto po tom pitanju i poduzme. Međutim, čini se da je Allegro bio gotovo naivno bezbrižan. 9. veljače pisao je de Vauxu tvrdeći kako je »optužen da je izrekao zapanjujuće stvari, od kojih su neke istinite, i doista zapanjujuće, dok su druge jednostavno izmislili novinari«.

Ako pogledamo unatrag, vidjet ćemo kako Allegro nikada nije u potpunosti shvatio svu svetost i nedodirljivost ideje o Isusovoj »jedinstvenosti«, te da je samim time propustio sagledati do kuda su de Vaux i ostali članovi međunarodnog tima bili spremni ići kako bi se ogradili od njegovog čistog pristupa. Allegrova jedina stvarna pogreška bila je u tome što je od svojih kolega očekivao da će prihvatiti njegove tvrdnje, te da neće dopustiti da ih vlastite religiozne sklonosti spriječe u njihovom prosuđivanju. On sam je na vlastiti istraživački rad gledao sa stajališta objektivnog znanstvenika, i nadao se da će i njegovi kolege jednako postupiti. Nevino bockajući Strugnella izjavom kako više neće biti Crkve kojoj bi se ovaj mogao pridružiti, samo je potvrdio svoje uvjerenje o važnosti i značaju materijala koji se nalazio u njegovim rukama, te svoje oduševljenje otkrićem.

11. veljače, de Vaux je odgovorio Allegru, ne nalazeći u svemu tome ništa zabavnog. Svi tekstovi dostupni Allegru, rekao je, bili su također dostupni i drugim članovima tima u Jeruzalemu. No, oni nisu uspjeli pronaći ništa što bi podržalo Allegrovo tumačenje.

U svome odgovoru, 20. veljače, Allegro je pokušao obraniti svoje stajalište, istovremeno nastojeći izgladiti nesuglasice sa svojim kolegama i otkloniti daljnje javne polemike. »Oprostite mi ako mislim da su svi na ovom svijetu potpuno poludjeli. Prilažem vam snimke radijskih emisija, i ako se, nakon što ih poslušate, budete pitali oko čega je nastala takva gužva, naći ćete se u potpuno istom

položaju kao i ja.« Ističući i to da su Strugnelli i Milik, navodno, pripremali opovrgavanje njegovih tvrdnji, komentirao je: »Ne vodim nikakav rat protiv Crkve, a kada bih to i činio, budite sigurni da ne bih tražio nikakve zaobilazne načine... Stojim iza svega što sam rekao u svoja tri razgovora, no, spreman sam povjerovati kako se moje riječi mogu i drukčije protumačiti.«

4. ožujka, de Vaux je odgovorio upozorivši Allegra kako se opovrgavanje doista priprema. Međutim, ono se neće ograničiti samo na Strugnella, Milika, i akademska glasila. Naprotiv, ono će biti uobličeno u pismu upućenom *The Times-u* u London, koje će potpisati svi članovi međunarodnog tima.

Umjesto da ga to uplaši, Allegro je zauzeo borbeni stav. Ne birajući riječi, odgovorio je kako će pismo *The Times-u* biti »vrlo zanimljivo Londonskoj javnosti koja nikada nije čula moje emisije«:

Već sam vam ukazao na to da je ove emisije prenosila jedna lokalna sjevernoengleska postaja... Vi i vaši prijatelji sada ćete očigledno privući pažnju svih ljigavih novina u državi na nešto što ni novinari, a niti većina čitatelja nikada nije čula, i započeti lov na vještice... Čestitam. Ono što će se sigurno dogoditi jest da će se tisak, sluteći nevolju, svaliti na me poput grabežljivca, želeći saznati o čemu se zapravo radi... Time će samo produbiti ono što se na površini doimlje kao sukob između klerika iz međunarodnog tima i jednog nepristranog člana.

Nadalje, pozvao se na Edmunda Wilsona, i naglasio da bi se de Vauxov tim trebao itekako zabrinuti zbog sumnji koje je Wilson izrazio. U stvari, pokušao je upotrijebiti Wilsona kao sredstvo zastrašivanja:

Uzimajući u obzir ono što je Wilson već rekao o nespremnosti Crkve da objektivno pristupa ovim tekstovima, možete samo zamisliti što će se izroditi iz ovoga sukoba.

Uz dužno poštovanje, moram vam naglasiti kao se ova Wilsonova besmislica ovdje uzima ozbiljno. Na svakom predavanju o svicima postavljaju mi se ista stara pitanja: Da li je istina da se Crkva boji... i možemo li biti sigurni da će sve biti objavljeno. Vama i meni to može zvučati luckasto,

no, to je ozbiljna sumnja u glavama običnih ljudi... Ne trebam niti dodati kakav će učinak imati potpisi trojice rimokatoličkih svećenika na dnu ovog pretpostavljenog pisma.

Tada je već bilo jasno da Allegro postaje nervoznim. 6. ožujka, pisao je još jednom članu međunarodnog tima, Franku Crossu, kojemu je upravo bilo ponuđeno mjesto na sveučilištu Harvard: »Jako mi je drago zbog Harvarda, i to ne samo zato što se čitava stvar s kršćanstvom istrošila.« No, u istom pismu Allegro priznaje kako ga umara neprestana kritička paljba, te da se osjeća, tjelesno i umno, »na kraju svojih snaga«. Svakako, nije želio da se objavi pismo koje bi ga javno udaljilo od ostalih članova tima, i na taj način bacilo sjenu na njegov ugled.

Tada je, međutim, već bilo prekasno. 16. ožujka, 1956., pismo se pojavilo u *New York Times-u*, potpisano od strane Strugnella, oca de Vauxa, oca Milika, Skehana i Starckyja - većine »glavnih faca« iz međunarodnog tima:

U posjedu gospodina Allegra ne nalaze se nikakvi neobjavljeni tekstovi koji se razlikuju od onih čiji se izvornici sada nalaze u Palestinskom arheološkom muzeju gdje mi radimo. U povodu navoda koji su se pojavili u tisku citirajući dijelove radijske emisije gospodina Allegra, ne možemo potvrditi nikakva njegova »otkrića«.

Nismo pronašli nikakvo razapinjanje »učitelja«, nikakvo skidanje s križa, niti »slomljenog tijela njihova gospodara« nad kojim je trebalo čuvati stražu sve do Sudnjeg dana. Stoga, ne postoji nikakav »jasno vidljiv esenski okvir u koji se uklapa Isus iz Nazareta«, kako je, navodno, prema jednom izvješću, rekao gospodin Allegro. Mišljenja smo da je on pogrešno pročitao tekstove, ili, pak, izgradio niz pretpostavki koje oni ne podržavaju.

Objavljivanje ovakve vrste optužbe, posebice u pismu *The Times-u*, vrlo je znakovito ponašanje. Ono jasno odražava zatvoreni krug znanstvenika koji su se »udružili« protiv jednog od svojih članova. Prisiljen braniti se, Allegro je odgovorio vlastitim pismom upućenim

The Times-u, u kojem je objasnio i opravdao svoj položaj:

U frazeologiji Novog zavjeta pronalazimo mnogo sličnosti s kumranskim zapisima, budući da je tamošnja sekta također vjerovala u dolazak Davidova Mesije, koji će se u posljednjim danima uzdići sa svećenikom. U ovom smislu se Isus »uklapa u jasan mesijanski (ne »esenski« kako sam bio pogrešno citiran) okvir«. Nema ničeg posebno novog ili zapanjujućeg u ovoj ideji.

To je vrlo razumna izjava i savim opravdani ispravak jednog pogrešnog navoda. No, ona također upućuje na to da su Allegrovi kolege žarko željeli pronaći bilo kakav izgovor da sruše njegov ugled. U svakom slučaju, dodao je Allegro, »istina je da me neobjavljeni materijal u mojoj skrbi učinio još spremnijim prihvatiti određene prijedloge koje su prethodno iznijeli drugi znanstvenici, a u svezi s onim što se činilo... nedovoljno utemeljenim.«

Prepirke i sukobi nastavili su se sve dok, konačno, 8. ožujka 1957., Allegro nije napisao ljutito pismo Strugnellu:

Izgleda da još uvijek ne shvaćate što ste učinili poslavši pismo novinarima, u pokušaju da iskrivite riječi vlastitog kolege. Za ovakvo što još nikada nisam čuo. To je slučaj akademskog zabadanja noža u leđa bez presedana. I, momče, ne optužuj me za pretjerano dramatiziranje čitave stvari. Bio sam ovdje, u Engleskoj... Reuterov me čovjek toga jutra nazvao i rekao nešto vrlo tipično: »Ali, mislio sam da se vi znanstvenici držite zajedno!...« No, kada sam shvatio da ste citirali riječi koje nikada nisam izgovorio, zaključak je bio jasan. Ovo pismo nije bilo u interesu znanosti, već da bi se umirili strahovi rimokatolika u Americi... a sve se svelo na to da se vi, momci, niste složili s mojim tumačenjem određenih tekstova, gdje je mogućnost da ja budem u pravu jednaka vašoj. Umjesto da o tome raspravljate u akademskim časopisima i znanstvenim radovima, vi ste mislili da će biti lakše ako utječete na mišljenje javnosti uputivši uvredljivo pismo novinama. I još imate obraza nazvati to učenošću. Dragi momče, još si vrlo mlad, i mnogo toga trebaš naučiti.

Kako smo prije naveli, Allegro je bio i ostao prvi među članovima međunarodnog tima koji je objavio sav materijal njemu povjeren. S druge strane, John Strugnell, u skladu s »go-slow« politikom tima, nije objavio gotovo ništa od velike količine svoga materijala. Njegovo jedino veće djelo nosi naslov »Bilješke na margini«, a sadrže 113 stranica kritika na račun Allegra, koje Robert Eisenman naziva »rušenjem ugleda«.

Šteta je, u međuvremenu, već bila učinjena. Pismo *The Times-u*, koje su potpisali de Vaux i trojica drugih klerika, otvorilo je prostor katoličkoj propagandnoj mašineriji, koja je započela sa sramoćenjem i optužbama. U lipnju 1956., primjerice, jedan je jezuitski kritičar objavio članak u *Irish Digest-u*, pod naslovom »Istina o svicima s Mrtvog mora«, u kojem je napao Wilsona, Dupont-Sommerera i, posebice, Allegra. Nastavio je, zatim, s neobičnom izjavom kako »svici iznenađujuće malo doprinose našem znanju o židovskim učenjima između, recimo, 200. pr. Kr., i početka kršćanske ere«. Svoj je članak zaključio u gorljivom tonu: »Nije iz takve sekte 'Isus naučio kako postati mesijom'... upravo je iz takvog tla izraslo trnje koje je pokušalo ugušiti sjeme evanđelja.« Allegro je, tako, postao ne samo griješnim znanstvenikom, već i pravim Antikristom.

Još se oluja nije ni stišala, a Allegro se već upetljao u još jednu kontroverziju, ovoga puta vezanu uz »Bakreni svitak«, pronađen 1952. u špilji 3 u Kumranu. Kako srno prije rekli, fragmenti koji su činili »Bakreni svitak« ostali su neotvoreni još tri i pol godine od otkrića. O njihovom se sadržaju, u međuvremenu, naširoko spekuliralo. Jedan je istraživač pokušao pročitati ispupčenja vidljiva s vanjske strane svitka. Činilo se da zapis govori o nekakvom blagu. Ova je pretpostavka u međunarodnom timu izazvala podsmjeh, međutim, pokazala se sasvim ispravnom.

1955., godinu dana prije njegove javne prepirke sa svojim kolegama iz međunarodnog tima, Allegro je o problemu »Bakrenog svitka« razgovarao s profesorom H. Wright-Bakerom iz Tehnološkog koledža u Manchesteru (Manchester College of Technology). Wright-Baker je napravio stroj koji je tanki bakar mogao rezati na trake, čime je tekst postao čitljivim. Prvi od dva fragmenta poslan je u ljeto 1955. u Manchester, i povjeren Allegru. Wright-Bakerov je stroj ispunio svoj zadatak, nakon čega je Allegro odmah započeo s

prevođenjem teksta. Sadržaj fragmenta pokazao se toliko iznimnim, da ga je Allegro u početku skrivao od drugih, ne otkrivajući ga čak ni Crossu ni Strugnelli koji su ga u svojim pismima molili za poje-dinosti. Njegova tajnovitost sigurno nije pripomogla u poboljšanju njihovih odnosa, no, Allegro je zapravo čekao da u Manchester stigne i drugi fragment svitka, misleći kako je svako djelomično ili preu-ranjeno razotkrivanje moglo sve ugroziti. Jer, »Bakreni« je svitak sadržavao popis tajnih skrovišta u kojima je, navodno, bilo zakopano blago iz Jeruzalemskog Hrama.

Godine 1956., u Manchester je stigao i drugi fragment. Ubrzo je bio otvoren i preveden. Oba su fragmenta, zajedno s prijevodima, zatim poslana natrag u Jeruzalem. Tek je tada započeo pravi zastoј. De Vaux i međunarodni tim bili su zabrinuti zbog tri stvari.

Njihova je prva bojazan bila sasvim opravdana. Ako se sadržaj svitaka javno obznani, i započnu kružiti priče o zakopanom blagu, beduini će raskopati čitavu judejsku pustinju, a veliki dio onoga što bi pronašli moglo bi zauvijek nestati ili promaknuti znanstvenicima i dospjeti na crno tržište. Nešto slično se, zapravo, već događalo. Prilikom otkrića ili saznanja za moguće bogato nalazište, beduini bi nad njim razapeli svoje velike crne šatore i opljačkali ga, a zatim svoj plijen prodali preprodavačima starina.

De Vauxa i međunarodni tim brinula je i mogućnost da blago o kojemu govori »Bakreni svitak« doista postoji. Ako je ono doista bilo stvarno, tada bi neizbježno privuklo pažnju izraelske vlade, koja bi, sasvim sigurno, na njega polagala pravo. Ne samo da bi takav slučaj otklonio svaki autoritet međunarodnog tima, već bi također mogao dovesti do velike političke krize. Jer, dok je izraelsko pravo moglo biti sasvim utemeljeno, većina je blaga, kao i svitak koji na njega upućuje, bilo pronađeno na jordanskom teritoriju.

Štoviše, ako je blago doista postojalo, bilo je i teoloških razloga za zabrinutost. De Vaux i međunarodni tim bili su skloni kumransku zajednicu opisivati kao izoliranu enklavu, koja nije imala veze s javnim zbivanjima, političkim kretanjima, ili »glavnim strujama« u povi-jesti 1. stoljeća. Ako je »Bakreni svitak« zaista upućivao na mjesto gdje je ležalo skriveno blago iz Jeruzalemskog Hrama, Kumran više ne bi odgovarao ovome opisu. Naprotiv, veze između Kumrana i Hra-ma, kao središta svih židovskih poslova, postale bi očigledne. Kum-ran bi prestao biti zatvorenim i izdvojenim fenomenom, pokazujući se

kao dio nečeg mnogo šireg, što bi moglo u velikoj mjeri utjecati na izvore kršćanstva. Ili, još opasnije, ako se »Bakreni svitak« odnosi na stvarno blago, to je blago moglo biti samo ono izneseno iz Hrama u osvjetljenje pobune iz 66. god. posl. Kr. Ovo je moglo poremetiti »sigurno« datiranje i kronologiju koju je međunarodni tim uspostavio za čitav rukopisni materijal.

Zbog svih navedenih čimbenika bilo je neophodno čitavu stvar zataškati. Allegro je u početku na to pristajao, misleći kako će odgoditi u objavljivanju sadržaja »Bakrenog svitka« biti samo trenutna. Pristao je i na to da u svojoj knjizi koju je upravo pripremao ne spominje ništa u svezi sa svitkom. Njegov opći uvod u kumranski materijal trebao je izaći nešto kasnije 1956. godine. U međuvremenu je dogovoreno da otac Milik pripremi konačni prijevod »Bakrenog svitka«, kojeg je Allegro trebao popratiti još jednom »popularnom« knjigom za širu javnost.

Allegro je pristao na privremenu odgodu u objavljivanju sadržaja »Bakrenog svitka«. Naravno, nije očekivao da će se ona produžiti u nedogled. Još je manje očekivao da će međunarodni tim umanjiti značaj svitka odbacujući popis blaga kao puku izmišljotinu. Kada je Milik to doista i učinio, Allegro isprva nije posumnjao u postojanje kakve zavjere. U pismu jednom od svojih kolega, 23. travnja, 1956., izrazio je svoje nestrpljenje, ali i uzbuđenje i optimizam, govoreći o Miliku s nekom vrstom viteškog prijezira:

Samo nebo zna kada će, ako će ikad, naši prijatelji u Jeruzalemu objaviti vijest o bakrenom svitku. To je doista fantastično (Milik misli doslovno tako, no, on je glup). Zamisli u kakvoj sam agoniji, znajući da će izaći moja knjiga, a da ga u njoj nisam niti spomenuo.

Mjesec dana kasnije, Allegro je pisao Gerald Lankesteru Hardingu, glavi jordanskog Odjela za starine, i de Vauxovom kolegi. Možda je Allegro osjetio kako se nešto sprema, pa je, želeći izbjeći de Vauxa osobno, upozorio na to jednog ne-katoličkog dužnosnika. U svakom slučaju, ukazao je na mogućnost da se, nakon izjave za tisak u svezi s »Bakrenim svitkom«, k njima slije rijeka novinara. Predložio je, stoga, da Harding, međunarodni tim, i svi koji su u to upućeni, zbiju redove i usvoje zajedničko stajalište. 28. svibnja, Harding, kojega je u

međuvremenu o svemu izvijestio i upozorio de Vaux, uputio je pismo Allegru. Blago o kojemu govori »Bakreni svitak«, rekao je, ne čini se uopće povezanim s kumranskom zajednicom, niti bi u njemu navedena skrovišta mogla doista postojati. Vrijednost popisanih predmeta bila je, jednostavno, suviše velika. »Bakreni svitak« je samo zbirka legendi o »zakopanom blagu«. Četiri dana kasnije, 1. lipnja, dano je i službeno priopćenje za tisak koje je potvrdilo Hardingove izjave. Svitak, rečeno je, sadrži »zbirku predaja o zakopanom blagu«.

Čini se da je Allegro bio zapanjen ovakvim licemjermem. 5. lipnja pisao je Hardingu: »Nije mi sasvim jasno je li ova šala s 'predajama' nešto što ste ti i tvoj prijatelj izmislili za tisak, vladu, beduine, ili mene osobno, ili, pak, u to doista vjerujete, Bog vas blagoslovio.« Usprkos tome, i dalje je Hardinga smatrao mogućim saveznikom protiv falange katoličkih interesa. Zar Harding ne misli, upitao je »da bi bilo dobro pustiti pokoju pravu informaciju o svitku? Sada je već dobro poznato da je bakreni svitak potpuno otvoren u siječnju, a, usprkos tvojim pokušajima da to spriječiš, dobro je poznato i da je moj prijevod odmah otišao tebi u ruke... Nešto više općenitih podataka... poštediti bi nas mnogih glasina, koje su već poprimile mračniju notu«. Dodao je da će »ljudi dobiti osjećaj da rimokatolička braća iz tima, koja su tamo u većini, pokušavaju nešto sakriti«. Isto je stajalište izrazio u pismu Franku Crossu, u kolovozu 1956. godine: »Laički su krugovi čvrsto uvjereni da Rimska crkva, utjelovljena u de Vauxu i kompaniji, namjerava zataškati ovaj materijal.« Obrativši se de Vauxu osobno, suho je primjetio, »vidim da ste vrlo pažljivo skrivali da je blago pripadalo Hramu«.

Allegro je isprva vjerovao da će se potpuni prijevod teksta »Bakrenog svitka« pojaviti vrlo brzo. Sada mu je već moralo biti jasno da se to neće dogoditi. U stvari, proći će još četiri godine prije objavljivanja prijevoda teksta, a i tada će ga izdati sam Allegro koji će u međuvremenu u potpunosti izgubiti strpljenje s međunarodnim timom. Allegro je još uvijek želio da se njegova »popularna« knjiga pojavi nakon službenog prijevoda, kojeg je trebao pripremiti otac Milik. Međutim, Milikov je prijevod iznenada i neočekivano podvrgnut daljnjim odgađanjima, po svemu sudeći namjernim. Allegro je bio zamoljen da u skladu s tim odgodi i vlastitu publikaciju. Štoviše, ova je molba, odaslana preko posrednika, u jednom trenutku bila popraćena prijetnjama od strane člana međunarodnog tima, čije

ime ne možemo otkriti zbog pravnih razloga. Allegro je odgovorio: »Kada mi je priopćena, molbu su pratili i izrazi prilično čudnih osjećaja koje, kako mi je rečeno, dijelite i vi i oni u čije ime radite. Čak mi se čini da je bilo i nekih prognoza o posljedicama, ukoliko ne udovoljim ovom zahtijevu.« Primatelj pisma umilno je odgovorio neka se Allegro ne smatra žrtvom progona. Kako je Allegro ipak odlučio objaviti svoju knjigu, našao se u neugodnom položaju, preduhitrivši rad svoga kolege. Time je međunarodnom timu pružio dodatne argumente koje je mogao upotrijebiti protiv njega, i još se u većoj mjeri od njega ograditi. Milikov se prijevod pojavio tek 1962., dvije godine nakon Allegrovog, šest godina od otvaranja »Bakrenog svitka« u Manchesteru, i deset godina nakon njegova otkrića.

U međuvremenu, krajem ljeta 1956., pojavila se Allegrova popularna knjiga o kumranskom materijalu, *Svici s Mrtvog mora*, u kojoj su prešućeni svi podaci o »Bakrenom svitku«. Bilo je to pet mjeseci nakon bure koju su izazvale njegove radijske emisije. Kako je Allegro i predvidio, one su, a posebice pismo *The Times-u*, osigurale uspjeh knjige. Prvo izdanje od četrdeset tisuća primjeraka rasprodano je u sedamnaest dana, o čemu je Edmund Wilson oduševljeno govorio na BBC-u. Knjiga *Svici s Mrtvog mora*, danas u svom drugom izdanju i devetnaestom tiskanju, još je uvijek najbolji uvod u kumranski materijal. De Vaux nije dijelio ovo mišljenje, stoga je Allegru uputio podužu kritiku. U svome odgovoru, 16. rujna 1956., Allegro je izjavio: »Vi ste nesposobni objektivno gledati na kršćanstvo; to je žalosno, ali i razumljivo obzirom na okolnosti«. U istome pismu upućuje na jedan od tekstova koji se odnosi na »sina Božjeg«:

Vi i dalje čavrljate o onome o čemu su razmišljali prvi židovski kršćani u Jeruzalemu, a za to vrijeme nikome ne pada na pamet da je vaš jedini dokaz - ako se takvim može nazvati - Novi zavjet, toliko puta prerađivana predaja čiji »dokazi« ne bi izdržali ni dvije minute na sudu... Što se tiče... Isusa kao »sina Božjeg« i »Mesije« - to ni u jednom trenutku ne poričem; sada nam je poznato iz Kumrana da su oni Davidova Mesiju smatrali »sinom Božjim«, kojemu je Bog »otac«, no to ne dokazuje fantastičnu tvrdnju Crkve po kojoj je Isus sam Bog. U njihovoj terminologiji nema proturječja, ona se javljaju tek prilikom njezina tumačenja.

Iznijeli smo dokaze o namjernom odugovlačenju i značaju neobjavljenih kumranskih svitaka. Tekst na koji je upućivao Allegro, a govori o »sinu Božjem«, još uvijek nije objavljen, usprkos njegovoj važnosti, ranoj identifikaciji i prijevodu. Tek će 1990. pojedini njegovi odlomci pronaći put do *BAR-a*.

Nakon svega što se dogodilo, Allegro bi bio iznimno naivan da je i dalje mislio kako će ga njegovi dotadašnji kolege prihvatiti kao člana svoga tima. Međutim, upravo je tako Allegro razmišljao. U ljeto 1957., vratio se u Jeruzalem i tamo proveo cijeli srpanj, kolovoz, i rujan, radeći u Muzeju Rockefeller na svome rukopisnom materijalu. Iz njegovih je pisama jasno da se doista osjećao dijelom tima, te da nije sumnjao u to da je sve u redu. Najesen je otputovao natrag u London, gdje je s BBC-em dogovorio snimanje televizijske emisije o svicima. U listopadu se vratio u Jeruzalem, zajedno s producentom i filmskom ekipom. Odmah su se uputili k Awni Dajaniju, jordanskom kustosu Muzeja Rockefeller, i jednom od Allegrovih najbližih prijatelja. Sljedećeg ih je jutro Dajani odveo k de Vauxu »kako bi se čitava stvar pokrenula«. 31. listopada Allegro je pisao Franku Crossu kojega je još uvijek smatrao svojim saveznikom, i opisao mu što se dogodilo:

Okupili smo se... i objasnili što smo željeli učiniti, no, de Vaux je glatko odbio svaku suradnju. Neko smo vrijeme zurili otvorenih usta, dok Dajani i producent nisu odlučili saznati o čemu se radi. Sve me to prilično zapanjilo, jer, koliko znam, sa svojim sam dragim kolegama, barem do izvjesne mjere, ostao u dobrim odnosima. Svakako, nije bilo nikakve gorčine s moje strane, no, de Vaux je rekao kako je sazvaio sastanak »svojih znanstvenika«, te da su se oni suglasili kako ne žele imati veze ni sa čime što je u svezi sa mnom! Moj prijatelj producent izveo je zatim staroga gospodina van, i potanko mu objasnio da u emisiji ne želimo dirati ni u kakve religiozne probleme, no, on (de Vaux) je bio vrlo odlučan. Rekao je da, iako nas ne može spriječiti u snimanju kumranskog samostana, neće dopustiti da uđemo i u Muzej.

I dok je Allegro svime time bio prilično zbunjen, Awni Dajani je postajao živčan. On je, očigledno, emisiju vidio kao »priliku za

promidžbu Jordana - starine i turizam«, i pokazao spremnost da upotrijebi svoj autoritet. Konačno, on je bio službeni predstavnik jordanske vlade, kojega čak ni de Vaux nije mogao zanemariti:

Čim je mojim dragim kolegama postalo jasno da će emisija biti snimljena i bez njih... počeli su stavljati karte na stol. Nisu se protivili samoj emisiji, već Allegru... Zatim su u naš hotel pozvali taxi i producentu iznijeli ponudu - ako potpuno izbací Allegra i za scenarista uzme Strugnella ili Milika, oni će tada surađivati... Jednog me dana, nakon povratka s iscrpljujućeg posla u Kumranu, nazvao Awni i rekao da je, stigavši, pronašao poruku (anonimnu) u kojoj mu se nudi 150 funta ukoliko nas spriječi da otputujemo u Aman i snimimo tamošnji Muzej.

U istom je pismu Allegro pokušao nagovoriti da se pojavi u emisiji. Posavjetovavši se s de Vauxom, Cross je odbio. Allegro se do tada prilično obogatio, i znao je točno u kojem se položaju nalazi u odnosu na svoje bivše kolege. Istoga je dana, osim Crossu, uputio pismo još jednom znanstveniku, koji nije bio službeni član međunarodnog tima, ali mu je bilo dopušteno proučavati svitke. Allegro mu je ispričao čitav događaj, i rekao kako namjerava »pokrenuti kampanju, za sada vrlo tiho, te slomiti kliku iz Muzeja i ubrizgati novu krv, kako bi se nešto od Milikovih, Strugnellovih, i Starckyjevih materijala što skorije objavilo u privremenom obliku«. Dva mjeseca kasnije, 24 prosinca 1957., pisao je istoj osobi izražavajući svoju zabrinutost:

Iz načina na koji se planira objavljivanje fragmenata, vidljivo je da nekatolički članovi tima bivaju izbačeni što je prije moguće.... Zapravo, količina Milikovih, Starckyjevih i Strugnellovih materijala iz 4Q [materijala iz špilje 4], toliko je velika da mislim kako bi ih trebalo odmah smijeniti i dovesti nove znanstvenike koji će materijale brzo iznijeti na vidjelo.

..Razvija se vrlo opasna situacija u kojoj se zanemaruje izvorna ideja o međunarodnoj uredničkoj skupini koju povezuje zajednički cilj. Svi se fragmenti ponajprije donose

de Vauxu ili Miliku, a njihov se sadržaj, kao što je bio slučaj sa špiljom 11, drži u potpunoj tajnosti, sve dok ga ova skupina temeljito ne prouči.

Ovo je izvješće krajnje uznemirujuće. Znanstvenici izvan međunarodnog tima već su sumnjali da se tamo primjenjuje neki oblik nadzora i odabira. Allegro je samo potvrdio takve sumnje. Možemo se samo upitati, što se moglo dogoditi s kakvim fragmentom čiji se sadržaj protivio ustanovljenoj crkvenoj doktrini.

Allegro je potom iznio svoj plan, čiji je jedan dio uključivao i »poziv znanstvenicima koji su mogli izdvojiti šest mjeseci ili godinu dana, kako bi došli u Jeruzalem i zauzeli svoje mjesto unutar tima«:

Mislimo da bi trebalo ustanoviti pravilo o objavljivanju materijala *čim* on u najvećoj mogućoj mjeri bude sabran, i osigurati njegove stalne i česte publikacije u jednom časopisu... Sprječavanje objavljivanja fragmenata samo kako bi se izbjegla »defloracija« konačnog izdanja čini mi se krajnje neakademske, kao i udaljavanje sposobnih znanstvenika od fragmenata... Možda je za to postojao dobar razlog... dok smo bili na samom početku, u fazi skupljanja komadića. No, sada, kada je većina posla obavljena, svatko bi mogao objaviti neki od zapisa, barem u preliminarnom obliku.

Možda se nekome Allegro neće odmah svidjeti, budući da je svoju osobnost pokazao kroz svoja pisma. On je uobražen, drzak, i veselo ikonoklastičan. No, nemoguće je ne uvidjeti njegovo akademsko poštenje. Možda je doista i bio egocentričan u svome uvjerenju da je njegovo osobito tumačenje kumranskih tekstova bilo valjano i od velikog značaja. No, gore navedene izjave izražavaju poziv upućen akademskom svijetu u cjelini - poziv na otvorenost, čestitost, dostupnost i nepristranost. Za razliku od de Vauxa i međunarodnog tima, Allegro ne naginje tajnovitosti niti samovažnosti. Ako i kuje zavjeru, čini to samo zato da bi svitke s Mrtvog mora približio svijetu i opravdao povjerenje u znanstvena istraživanja. Takva se težnja može smatrati samo časnom i velikodušnom.

Allegrova čestitost i velikodušnost, međutim, neće biti nagrađene, a čak niti priznate. Film koji je završen krajem 1957., prikazao

je BBC tek u ljeto 1959., i to u kasnovječernjem terminu koji je privukao mali broj gledatelja. Sasvim razumljivo, Allegro je do tada već postao nemiran. 10. siječnja, 1959., nakon najnovijeg u dugoj seriji odgađanja, pisao je Awni Dajanu:

Dakle, opet su to učinili. BBC je već peti put odgodio prikazivanje emisije o svicima... Sada više nema nikakve sumnje u to da su de Vauxovi kompići u Londonu upotrijebili svoj utjecaj kako bi spriječili emitiranje, baš onako kako je on i želio... De Vaux neće prezati ni pred čime samo da bi zadržao kontrolu nad rukopisnim materijalom. Ovako ili onako, on mora biti uklonjen sa svoga sadašnjeg položaja. Ako se nešto i pojavi što bi moglo utjecati na rimokatoličku dogmu, uvjeren sam da svijet za to ne bi nikada ni saznao. De Vaux će već nekako izmusti novac, i poslati plijen u Vatikan, da se tamo sakrije ili uništi....

Uvidjevši da je kratkoročno rješenje u nacionalizaciji Muzeja Rockefeller i svitaka od strane jordanske vlade, pokazao je sitničavost kojoj je i sam bio podvrgnut: »Mogao bih čak i odati pokoju od zataških informacija, no, to ću učiniti samo ako de Vaux pomisli da je pobijedio.«

Godine 1961., kralj Husein imenovao je Allegra počasnim savjetnikom za svitke pri jordanskoj vladi. Služba, iako prestižna, sa sobom nije donijela nikakvih stvarnih ovlasti. Tek će pet godina kasnije, u studenom 1966., jordanska vlada postupiti prema Allegrovom prijedlogu i nacionalizirati Muzej Rockefeller. Tada će, međutim, već biti prekasno. Za godinu dana će izbiti šestodnevni rat, a muzej će zajedno sa svojim sadržajem prijeći u izraelske ruke. Kao što smo već prije naveli, Izraelu je bila potrebna međunarodna potpora, stoga nije želio riskirati izravan sukob s Vatikanom i katoličkom hijerarhijom. Samo četiri godine prije toga, papa Ivan XXIII službeno je i doktrinarno oslobodio Židove od svake odgovornosti za Isusovu smrt, i izbrisao sve tragove antisemitizma iz rimokatoličkog kanonskog prava. Nitko nije želio stati na put ovakvoj pomirbi.

I Allegro je već bio iscrpljen i razočaran svijetom profesionalne znanosti. Već je duže vrijeme razmišljao o tome da napusti akademiju

i uzdržava se isključivo pisanjem. Želio se vratiti svome prvobitno odabranom području, filologiji, te je proveo pet godina radeći na knjizi kao rezultatu onoga što je smatrao filološkim otkrićem od velike važnosti. Godine 1970., pojavila se knjiga koja je nosila naslov *Sveta gljiva i križ (The Sacred Mushroom and the Cross)*, djelo po kojemu je Allegro danas najpoznatiji, ali i gotovo svugdje odbacivan.

Osnovna ideja *Svete gljive i križa* počiva na složenim filološkim premisama koje nam je, kao i mnogim drugim komentatorima, teško prihvatiti. To je, međutim, nebitno. Znanstvenici stalno naginju tome da svoje teorije obrazlažu premisama upitne valjanosti, te obično bivaju, u najgorem slučaju, ignorirani, ali ne i javno osramoćeni. Ono što je *Svetu gljivu i križ* pretvorilo u skandal, bili su Allegrovi zaključci o Isusu. Pokušavajući ustanoviti izvor svih religioznih uvjerenja i obreda, Allegro je izjavio kako Isus nikada nije postojao u povijesnoj stvarnosti, već je bio samo slikom prizvanom u psihi pod utjecajem jedne halucinogene droge, psilocybina, aktivnog sastojka u halucinogenim gljivama. Kršćanstvo je, stoga, objasnio je Allegro, proizašlo iz neke vrste psihodeličnog iskustva, ritualističkog *rite de passage*-a, orgijastičnog kulta magične gljive.

Ako bi se izdvojili i smjestili u drukčiji kontekst, Allegrovi zaključci vjerojatno ne bi izazvali takvu buru. Ugledni su znanstvenici i prije Allegra propitkivali i sumnjali u postojanje povijesnog Isusa. Neki od njih to još uvijek čine, iako su u manjini. Danas su svi više-manje složni u pogledu činjenice da su među religijama, kultovima, sektama i školama misterija na Bliskom Istoku barem u izvjesnoj mjeri bile u uporabi psihodelične i druge vrste droga, kao što su to svakako bile, i još jesu, širom svijeta. Nije nezamislivo da su takve stvari bile poznate (a možda i upotrebljavane) judaizmu 1. stoljeća, kao i ranom kršćanstvu. Prisjetimo se samo ozračja kasnih šezdesetih. Gledajući unatrag, danas o tome razmišljamo kao o takozvanoj »kulturni droge«, o miroljubivom ersatz misticizmu, o Kenu Keseyu i njegovim Merry Pranksters-ima, Tomu Wolfeu i *The Electric Kool-Aid Acid Test-u*, hipijima koji se povlače ulicama Haight-Ashburyja u San Franciscu, i njihovim »love-ins«-ovima i »be-ins«-ovima u Golden Gate Park-u. To je, međutim, samo dio slike, koji zasjenjuje istinsko oduševljenje i očekivanje koje je psihodelija pobudila čak i u mnogo sofisticiranijim i discipliniranijim umovima. Bilo je to uvjerenje, koje

su dijelili mnogi znanstvenici, neurolozi, biokemičari, akademici, psiholozi, liječnici, filozofi i umjetnici, da se čovječanstvo doista nalazi pred vratima nekog izvornog epistemološkog »proboja«.

Knjige poput Huxleyjevih *Vrata percepcije* (*The Doors of Perception*) uživale su ogromnu popularnost, ne samo kod buntovne mladeži. Na Harvardu je Timothy Leary sa svojim objavama o »novoј religiji« još uvijek djelovao vrlo uvjerljivo. Castanedina *Učanja Don Huana* nisu bila samo bestselerom, već i priznatom akademskom dizertacijom na kalifornijskom Sveučilištu. Psihodelične su se stvari uobičajile u medicinskoj praksi i psihoterapiji. Studenti bogoslovije u Bostonu služili su misu pod utjecajem LSD-a, nakon čega je većina izjavila kako su doista doživjeli pojačan osjećaj svetog, i veću bliskost s božanskim. Čak se i premijer Christopher Mayhew, kasniji ministar obrane, dobrovoljno pojavio drogiran na ekranima državne televizije, zureći poput sveca u voditelja, sa serafinskim osmjehom čovjeka upravo promaknutog u mudraca. Možemo shvatiti zašto su akademska zajednica i kritičari s užasom reagirali na Allegrovu knjigu, iako Allegro nije odobravao mentalitet Haight-Ashburyja, a sam nikada nije ni pušio ni pio.

Sve u svemu, iako ne i zbog razloga koji se obično navode, *Sveta gljiva i križ* bila je izrazito ne-ortodoksna knjiga koja je kompromitirala i Allegrov akademski ugled. Njezin je kritičar u *The Times-u* napao i Allegra osobno, lativši se amaterske psihoanalize ne bi li mu srušio ugled. Čak su se i Allegrovi izdavači javno ispričali za objavljivanje knjige, pokajnički priznavši da je »nepotrebno uvredljiva«. 26. svibnja 1970., u jednom su pismu *The Times-u* četrnaestorica britanskih znanstvenika izrazili svoje neslaganje s Allegrovim zaključcima. Između ostalih, svoj je potpis stavio i Geza Vermes iz Oxforda, koji se već susreo s velikim dijelom Allegrovog rada na kumranskim rukopisima, i koji će se uskoro također žaliti na odgađanja od strane međunarodnog tima. Među potpisanimima je bio i profesor Godfrey Driver, nekadašnji Allegrov mentor, koji je formulirao još radikalnije tumačenje kumranskih tekstova, kakvo se ni sam Allegro nikada nije usudio iznijeti.

Allegro je i dalje upozoravao javnost na odugovlačenje s objavljivanjem rukopisa. 1987., godinu dana prije svoje smrti, izjavio je da su postupci međunarodnog tima »jadni i neoprostivi«, i dodao kako su njegovi bivši kolege godinama »sjedili na materijalu koji je ne

samo od iznimnog značaja, već i krajnje osjetljiv u religioznom smislu«:

Nema sumnje... da dokaz koji pružaju svici potkopava jedinstvenost kršćana kao sekte... Zapravo, mi znamo baš sve o izvorima kršćanstva, ovi dokumenti doista podižu zavjesu.

Inicijativa se sada nalazila u rukama nove generacije znanstvenika, kojoj je Allegro ostavio u zadatak da nastave njegovo istraživanje o podrijetlu mita i religije. Njegova djela koja su uslijedila nakon *Svete gljive i križa* bila su dovoljno umjerena, no, za većinu čitatelja, kao i za akademsku zajednicu, on će ostati »otpadnikom«, čovjekom koji je, prema podrugljivim riječima *The Times-a* »slijedio izvor kršćanstva sve do jestive gljive«. Allegro je umro iznenada, 1988., odbačen od svojih kolega, ali još uvijek optimističan, energičan i oduševljen vlastitim filološkim radom. Možda ga je pred kraj života utješila činjenica da su njegova upozorenja na nedostatke u radu međunarodnog tima ipak naišla na odjek kod drugih.

Godine 1956., Edmund Wilson je vrlo povoljno ocijenio Allegrovu popularnu knjigu o svicima s Mrtvog mora. Njegova vlastita knjiga, koja je 1969. doživjela novo izdanje, opsegom je gotovo dvostruko nadmašila prethodnu. Prema Wilsonu, situacija sa svicima više nije bila pitanje »napetosti« i »kočenja«; ona je sada poprimila razmjere zataškavanja i skandala: »Jedan mi je katolički znanstvenik rekao da je u početku, glede svitaka, neka vrsta službene politike vodila znanstvenike ka umanjivanju njihova značaja«. Sredinom sedamdesetih, biblijski su znanstvenici počeli otvoreno govoriti o skandalu. Čak su i najposlušniji među njima izrazili svoju zabrinutost. Među najuglednijim imenima suvremene semitske znanosti jest i dr. Geza Vermes, koji je od 1951. godine objavljivao knjige i članke o svicima. On se u početku nije protivio međunarodnom timu i njegovom radu. Međutim, poput mnogih drugih, i on je polako počeo gubiti strpljenje glede objavljivanja rukopisnog materijala. 1977. godine objavio je knjigu *Svici s Mrtvog mora: Kumran u perspektivi (The Dead Sea Scrolls: Qumran in Perspective)*, u čijem je prvom poglavlju javno bacio rukavicu:

Trideset godina nakon što su prvi put ugledali svjetlost dana, svijet ima pravo upitati one odgovorne za objavljivanje kumranskih svitaka... Što namjeravaju učiniti obzirom na ovako žalosno stanje stvari. Jer, ukoliko se smjesta ne poduzmu drastične mjere, najvažniji i najdragocjeniji od svih hebrejskih i aramejskih rukopisnih otkrića, mogli bi vrlo lako postati akademskim skandalom *par excellence* dvadesetog stoljeća.

Odan formi, međunarodni se tim na to nije osvrnuo. Gotovo deset godina kasnije, 1985., dr. Vermes ih je opet pozvao neka polože račune, ovoga puta u *The Times Literary Supplement-u*:

Prije osam godina opisao sam situaciju kao »žalosno stanje stvari« i upozorio na to kako bi se ona mogla pretvoriti u »akademski skandal *par excellence* dvadesetog stoljeća«, ukoliko se smjesta ne poduzmu drastične mjere. Nažalost, to se nije dogodilo, a sadašnji se glavni urednik fragmenata u međuvremenu javno oglasio kao čovjek koji sve kritike na račun odgađanja odbacuje kao neopravdane i nerazumne.

U istoj je izjavi dr. Vermes hvalio Yigaela Yadina, koji je nedavno umro, zbog njegova nastojanja da se u najskorijem mogućem vremenu objavi sav kumranski materijal u njegovom posjedu: »Neka to bude podsjetnik svima nama, posebice onima koji nisu mogli odgovoriti na izazov njihova privilegiranog zadatka, da vrijeme istječe.«

U svojoj želji za izbjegavanjem ponižavajućih sukoba, dr. Vermes se ovdje i zaustavio. Kao i prije, međunarodni se tim nije obazirao na njegove komentare. Takva je situacija za dr. Vermesa morala biti posebno neugodna. On je priznati stručnjak na tome polju, koji je objavio prijevode svitaka koji su pronašli svoj put do javnosti, primjerice, onih objavljenih pod izraelskim pokroviteljstvom. On je, svakako, u jednakoj mjeri sposoban za rad na neobjavljenom kumranskom materijalu, kao i bilo koji član međunarodnog tima, a vjerojatno i još upućeniji od većine njih. Usprkos tome, čitave mu je ugledne akademske karijere bio onemogućavan pristup rukopisima. Nije mu bilo dopušteno čak ni pogledati materijal.

Za to su vrijeme značajni dokazi i dalje ostajali prekriveni velom. Mi sami možemo posvjedočiti o važnom materijalu koji, iako nije bio stvarno zataškan, nije bio ni javno objavljen. U studenom 1989., primjerice, Michael Baigent je posjetio Jeruzalem i sastao se s članovima sadašnjeg međunarodnog tima. Jedan od njih bio je otac Emile Puech, mladi »okrunjeni vladar« Biblijske škole, koji je naslijedio fragmente svitaka prethodno dodijeljenih ocu Jeanu Starckyju, kao i materijal »nepoznatog podrijetla«. U jednom je razgovoru otac Puech objavio tri važna otkrića:

1. On je očigledno pronašao nove veze između svitaka i Propovijedi na Gori, uključujući i svježije i značajne podatke o »siromašnima duhom«.
2. U Poslanici Barnabinoj, apokrifnom kršćanskom tekstu koji se spominje već u 2. st. posl. Kr., Puech je pronašao citat, do tada nepoznat, a koji se pripisuje »neznanom proroku«. Citat se, kako se pokazalo, pojavio na jednom od svitaka s Mrtvog mora, što upućuje na to da je autor Poslanice Barnabine bio član kumranske zajednice, ili je, pak, imao pristup njoj i njezinim učenjima. Bila je to neprijeporna veza između Kumrana i kršćanske predaje.
3. U djelu sv. Justina mučenika, kršćanskog pisca iz 2. stoljeća, Puech je pronašao još jedan citat koji izravno proizlazi iz kumranskih svitaka.

»Mi ne skrivamo ništa,« odlučno je tvrdio Puech. »Objavit ćemo sve«. Koliko je nama poznato, međutim, ništa od otkrića o kojima nam se u razgovoru povjerio Puech, nije se pojavilo u tisku, a čini se da i neće, barem ne tako skoro. S druge strane, nedavno su počele »curiti« informacije koje upućuju na to da se određena vrsta materijala i dalje prikriva. Taj je podatak, koji se 1990. pojavio na stranicama *BAR-a*, povjeren od strane neimenovanog znanstvenika kojega je očito mučila savjest. On navodi fragment jednog kumranskog svitka koji je vrlo sličan odlomku iz Evandjelja po Luki. Govoreći o Isusovom skorom rođenju, Luka (Lk, I: 32-5) priča o djetetu koje će biti prozvano »Sinom Najuzvišenijeg« i »Sinom

Božjim«. Kumranski fragment iz špilje 4 također govori o dolasku onoga koji će »po svome imenu biti... pozdravljan [kao] Sin Božji, a oni će ga zvati Sinom Najuzvišenijeg«. Ovo je, kako ističe BAR, izvanredno otkriće, »po prvi se put izraz »Sin Božji« pojavljuje u jednom palestinskom zapisu izvan Biblije«. Koje su god okolnosti dovele do objavljivanja ovoga fragmenta, on proizlazi iz rukopisnog materijala kojega je do sada strogo nadzirao i prikrivao »neuhvatljivi« otac Milik.

4.

Protivljenje sporazumu

Edmund Wilson, John Allegro i Geza Vermes optužili su međunarodni tim za zataškavanje, odugovlačenje i odgađanje objavljivanja rukopisnog materijala iz Kumrana, te za uspostavu akademskog monopola na svicima s Mrtvog mora. Wilson i Allegro osudili su uporne pokušaje tima da odvoji kumransku zajednicu od takozvanog »ranog kršćanstva«. Sva su se trojica, međutim, složila s ostalim postavkama međunarodnog tima. Prihvatili su, primjerice, datiranje svitaka s Mrtvog mora kao predkršćanskih. Prihvatili su, također, i pretpostavku da su članovi kumranske zajednice bili eseni. Konačno, složili su se i s time da su eseni iz Kumrana, prema Plinijevom, Filonovom i Josipovom opisu, bili povučeni i miroljubivi askete, odvojeni od vladajuće struje društvene, političke i religiozne misli. Ako je kršćanstvo doista na neki način bilo povezano s kumranskom zajednicom, tada se ono pokazalo manje izvornim negoli se do sada vjerovalo. Kršćanstvo je svoje podrijetlo moglo tražiti u Kumranu, jednako kao što je ustanovljena doktrina njegove temelje postavila u »konvencionalnom« starozavjetnom judaizmu. Osim toga, nije bilo nikakvih posebnih razloga zbog kojih bi netko mogao izmijeniti svoje viđenje ili ideju o kršćanstvu.

Šezdesetih je godina, međutim, akademsko protivljenje sporazumu međunarodnog tima postalo sve glasnije, i to iz drugog smjera. Propitkivanje sporazuma postat će tada još radikalnije od svega što

su iznosili Wilson, Allegro i Vermes. Ono će dovesti u pitanje ne samo datiranje kumranskih svitaka kakvo je ustanovio međunarodni tim, već i navodno esenski karakter kumranske zajednice. Ljudi odgovorni za ove kritike bili su Cecil Roth i Godfrey Driver.

Cecil Roth je vjerojatno bio jedan od najuglednijih židovskih povjesničara svoga vremena. Nakon službe u britanskoj vojsci, tijekom Prvog svjetskog rata, doktorirao je na Merton College-u u Oxfordu kao povjesničar. Nekoliko je godina bio predavač na židovskom studiju u Oxfordu - mjestu koje danas zauzima Geza Vermes. Bio je plodan pisac, s više od šest stotina objavljenih radova, te glavni urednik *Encyclopaediae Judaicae*. Uživao je ogromni ugled u akademskom svijetu, a posebice je bio poznat kao stručnjak za židovsku povijest.

Godfrey Driver bio je osoba sličnih akademskih kvaliteta. Poput Rotha, i on je služio u britanskoj vojsci tijekom Prvog svjetskog rata, sudjelujući i u borbama na Srednjem Istoku. I on je predavao u Oxfordu, na Magdalen College-u, postavši 1938. profesorom semitske filologije. Do 1960., tri puta je predavao i kao profesor hebrejskog jezika. Bio je pridruženi direktor tima koji je prevodio Stari zavjet za New English Bible. Kao što nam je već poznato, bio je mentor Johna Allegroa, te ga je preporučio međunarodnom timu.

Još od prvih otkrića svitaka s Mrtvog mora, profesor Driver je savjetovao pažnju prilikom njihovog datiranja kao pretkršćanskih. U pismu, 23. kolovoza 1949. upućenom *The Times-u*, upozorio je na opasnost da se takvo datiranje kumranskih svitaka »općenito prihvati prije negoli ga se podvrgne kritičkom ispitivanju«. U istom je pismu izjavio: »Vanjski dokaz... o pretkršćanskom podrijetlu krajnje je nesiguran dok svi unutarnji dokazi ukazuju na suprotno.« Driver je vidio rizik u pouzdanju u točnost »vanjskog dokaza«, odnosno, arheologije i paleografije, smatrajući kako bi se više pažnje trebalo pokloniti ispitivanju »unutarnjeg dokaza«, odnosno, sadržaja samih svitaka. Na temelju takvog dokaza on će kasnije i zaključiti da svici s Mrtvog mora potječu iz 1. stoljeća kršćanske ere.

Za to je vrijeme Cecil Roth provodio vlastito istraživanje, te je 1958. godine objavio rezultate svoga rada u djelu naslovljenom *Povijesna pozadina svitaka s Mrtvog mora (The Historical Background of the Dead Sea Scrolls)*. Povijesna pozadina, objasnio je, nije bila pretkršćanska, već je, naprotiv, obuhvaćala vrijeme pobune u Judeji,

između 66. i 74. god. posl. Kr.. Poput Drivera, i Roth je tvrdio da su sami tekstovi svitaka mnogo pouzdaniji vodič od arheologije ili paleografije. Oslanjajući se i sam na njih, razvio je brojne teze koje, ne samo da su se suprotstavljale sporazumu međunarodnog tima, već su i razljutile njegove brojne katoličke članove. Iz konteksta jednoga od zapisa, primjerice, zaključio je kako »napadači«, koje kumranska zajednica smatra svojim neprijateljem, mogu biti samo Rimljani, i to Rimljani iz doba Carstva, a ne iz vremena Republike. Pokazao je, također, da militantni nacionalizam i mesijanski žar imaju mnogo više sličnosti sa zelotima koje je opisao Josip, negoli s esenima koje opisuje predaja. Priznao je da su izvornu kumransku zajednicu mogli osnovati tradicionalni eseni, no, ako je tome bilo tako, obrazlagao je dalje Roth, oni su napustili to područje nakon njegova uništenja, 37. god. pr. Kr.. Oni koji su se tamo naselili nakon 4. god. pr. Kr., i kasnije pohranili svitke, nisu uopće bili eseni, već zeloti. Svoju je tezu proširio nastojeći uspostaviti veze između kumranske zajednice i neustrašivih branitelja Masade, smještene 48 kilometara južno od Kumrana.

Treba li reći da su takve tvrdnje izazvale bijesne kritike. U de Vauxovom međunarodnom timu, jedan od de Vauxovih suradnika, Jean Carmignac, osvrnuvši se na Rothovu knjigu, primijetio je da Roth »ne propušta nijednu priliku kako bi tijesno povezao Masadu s Kumranom, no, to je samo jedna od slabosti njegovih teza«. čak i kad je Yigael Yadin, osam godina ranije, prilikom iskopavanja kod Masade pronašao svitke identične nekima pronađenim u Kumranu, međunarodni je tim odbio razmotriti Rothovu tezu. Bilo je sasvim jasno da je *neka* vrsta veze između Kumrana i Masade morala postojati, no, međunarodni je tim, čija je logika bolno posrtala pred ovom činjenicom, i usprkos tome ustrajao na samo jednom mogućem objašnjenju - »neki« od esena iz Kumrana zacijelo su napustili svoju zajednicu i pridružili se obrani Masade, donijevši svoje svete tekstove sa sobom!

Što se tiče Masade, Roth je bio osvećen Yadinovim iskapanjima. No, on je bio prilično sposoban i sam voditi svoje bitke. U jednom članku, objavljenom 1959., usredotočio se posebice na de Vauxovu tvrdnju, koja se temeljila na navodnom »arheološkom dokazu« da svici nisu mogli biti pohranjeni nakon 68. god. posl. Kr., jer je Kumran tada »zauzela 10. legija«. Roth je vrlo uvjerljivo pokazao da 10 legija, u ljeto 68. god. posl. Kr., nije bila ni blizu Kumrana.

Rothovi su argumenti možda razljutili međunraodni tim, no, isto je mišljenje dijelio i njegov kolega Godfrey Driver. Njih dvojica su vrlo blisko surađivali, te je Driver, 1965. godine, objavio svoje opsežno i temeljito obrazloženo djelo o kumranskim nalazima, pod naslovom *Judejski svici (The Judaean Scrolls)*. Prema Driveru, »argumenti koji govore u prilog pretkršćanskog datiranja svitaka, krajnje su neutemeljeni«. Samo paleografski razlozi ukazuju na takvo podrijetlo, »a oni sami nisu dovoljan dokaz«. Driver se složio s Rothom da se svici odnose na vrijeme pobune u Judeji, između 66. i 74. god. posl. Kr., te su time »više-manje« istovremeni s Novim zavjetom. Smatrao je, kao i Roth, da su članovi kumranske zajednice morali biti zeloti, a ne tradicionalni eseni. Ustvrdio je da su svici mogli biti pohranjeni u Kumranu bilo kada između prve, i kraja druge pobune u Judeji, koju je podigao Simeon bar Kochba, a trajala je od 132. do 135. god. posl. Kr. Uputio je oštre kritike na račun rada međunarodnog tima, kojega je izraziti uzorak bio de Vaux.

Roth i Driver su bili čuveni i priznati znanstvenici, koji su uživali veliki ugled na svom povijesnom području, te ih se nije moglo zanemariti niti olako odbaciti. Njihova se učenost i ugled nisu mogli dovesti u pitanje niti diskreditirati. Konačno, bili su suviše vješti u akademskim prepirkama da bi stavili omču oko vlastitih vratova, kao što je to učinio Allegro. Bili su, međutim, osjetljivi na onu vrstu patronizirajuće superiornosti koju su iskazivali de Vaux i međunarodni tim. Roth i Driver, ma koliko uzvišeni, opisani su nekompetentnima na području kumranske znanosti. Tako je 1967. de Vaux, u osvrtu na Driverovu knjigu napisao: »Žalosno je ovdje još jednom naići na sukob metode i mentaliteta između kritičara i arheologa, čovjeka za stolom i čovjeka na terenu.« Ne treba, naravno, misliti da je samo de Vaux toliko mnogo vremena provodio »na terenu«. Kao što smo vidjeli, on, kao i većina članova međunarodnog tima, bili su zadovoljni zatvorivši se u Muzej, ostavljajući većinu terenskog posla beduinima. Mogli su se pravdati činjenicom da je Muzej barem bio bliži Kumranu od Oxforda. Štoviše, de Vaux i njegov tim mogli su se pozivati na iskustvo iz prve ruke i bolji uvid u cjelokupni rukopisni materijal iz Kumrana, s čime se Roth i Driver, budući da im je pristup bio uskraćen, nisu mogli pohvaliti. Propitkujući povijesnu metodu međunarodnog tima, Roth i Driver se nisu ozbiljno suprotstavljali i njegovom pretjeranom oslanjanju na arheologiju i paleografiju.

Čini se da su arheologija i paleografija bile najjače strane tima, što je de Vauxu omogućilo da svoj osvrt na *Judejske svitke* zaključi odlučnom i samouvjerenom izjavom kako je »Driverova teorija... nemoguća«. De Vaux je mogao, pozivajući se na arheologiju i paleografiju, začarati druge stručnjake s tog područja i time pridobiti njihovu podršku. Tako je i profesor Albright bio nagovoren stati protiv Drivera, čije su teze, kako je izjavio, »potpuno promašene«. Njihova slabost, nastavio je Albright, proizlazi iz »očiglednog nepovjerenja u metodologiju arheologa, numizmatičara i paleografa. Na svoju nesreću, on [Driver] se izravno sudario s jednim od najbriljantnijih znanstvenika današnjice - Rolandom de Vauxom...«.

Prelazeći u napad, međunarodni tim i njegovi suradnici nastavili su bombardirati Rotha i Drivera još žesćim kritikama. Obojica su, kako je primijetio Eisenman, »bili ismijani na način na koji to nisu zaslužili, i s takvom smjelošću da to budi čuđenje«. Nitko se nije usudio pružiti im svoju podršku, niti riskirati stavljanje sada već vrlo čvrstog sporazuma pod znak pitanja. »A učene su ovce«, kako Eisenman kaže, »zbile redove.« Što se Rotha i Drivera tiče, njihovi interesi i ugled nisu bili ograničeni samo na kumranska istraživanja. Oni su se, stoga, jednostavno povukli iz arene, ne videći smisla u daljnjem sukobu, što samo ukazuje na strah i poslušnost ostalih istraživača na tome području. To će ostati crnom mrljom u povijesti kumranskih istraživanja.

Ako se međunarodni tim prije toga ponašao monopolistički, njegov se sadašnji položaj činio nedodirljivim. Nadigrao je dvojicu svojih potencijalno najopasnijih protivnika, te se njegov trijumf činio gotovo potpunim. Rath i Driver natjerani su na šutnju, a svatko tko je mogao predstavljati opasnost, bio bi prijetnjama prisiljen na poslušnost. Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih, hegemonija međunarodnog tima bila je gotovo apsolutna.

Do sredine osamdesetih, takvo je protivljenje politici međunarodnog tima bilo sporadično i neorganizirano. U najvećoj je mjeri bilo izraženo u Sjedinjenim Državama, kroz časopis *Biblical Archaeology Review*. U svome izdanju za rujan/listopad 1985., *BAR* je izvijestio o konferenciji o svicima s Mrtvog mora, održanoj prethodnog svibnja na Sveučilištu u New Yorku. U članku je citirana izjava profesora Mortona Smitha: »Namjera mi je bila govoriti o skandalima vezanim

uz rukopise s Mrtvog mora, no, oni su se pokazali suviše brojnim, predobro poznatima i previše odvratnima.« Primjetio je da su članovi međunarodnog tima bili »vođeni, u mjeri u kojoj se to može pouzdano ustvrditi, sporazumom, tradicijom, kolegijalnošću i inercijom«. *BAR* je zaključio:

Članovi međunarodnog tima; znanstvenici kojima je dodeljen rukopisni materijal (T. H. Gaster, profesor na Barnard College-u, pri Sveučilištu Columbia, naziva ih »začaranim krugom«), imaju moć puštanja informacija, što im donosi akademski ugled, moć, i prekrasan ego-trip. Zašto ih kvariti? Očigledno je postojanje ovoga čimbenika kontroverzno i upitno.

BAR je ukazao na frustraciju i ogorčenost među znanstvenicima dokazanih sposobnosti, koji nisu bili primljeni u »začarani krug«. Ukazao je i na povlastice koje uživaju institucije poput harvardskog Sveučilišta gdje su radili i Cross i Strugnell, i svojim »ljubimcima« među studentima omogućili pristup kumranskim rukopisima, dok je mnogo iskusnijim i sposobnijim istraživačima takva mogućnost bila uskraćena. *BAR* je završio svoje izvješće pozivajući na »najskorije objavljivanje fotografija još neobjavljenih tekstova«, kao i Morton Smith, koji je zamolio svoje kolege neka »upute zahtjev izraelskoj vladi, koja sada ima vrhovnu vlast nad rukopisnim materijalom, da utječe na najhitnije objavljivanje fotografija tekstova, kako bi oni postali dostupni svim znanstvenicima«.

Činjenica da je Smithov apel bio zanemaren, samo svjedoči o akademskoj malodušnosti. Treba također spomenuti da je njime, nažalost, Smith implicitno prenio krivnju s međunarodnog tima, koji je stvarno snosio odgovornost, na izraelsku vladu, koja je bila zaočupljena mnogo važnijim problemima. Izraelci su se držali svoje strane dogovora iz 1967., da će međunarodnom timu biti dopušteno zadržati monopol, uz uvjet objavljivanja. Međunarodni tim, međutim, nije ispunio svoj dio nagodbe. Izraelska je vlada možda i bila odgovorna zato što je dopustila da se takvo stanje nastavi, ali nije joj se moglo predbacivati zbog nastanka same situacije. Kao što je i Eisenman uskoro uvidio, većina Izraelaca; znanstvenika, novinara, a u jednako mjeri i vladinih ljudi, bili su iznenađujuće neupućeni u

pravo stanje stvari, ali i prilično ravnodušni. Upravo je takvo neznanje i ravnodušnost doprinjelo nesmetanom održavanju statusa quo.

Međutim, 1985., iste godine kada je održana konferencija o kojoj je izvijestio *BAR*, ugledni član izraelskog parlamenta, Yuval Ne'eman, počeo se zanimati za ovaj problem, usput se pokazavši iznimno dobro upućenim. Ne'eman je bio svjetski poznat fizičar, te profesor fizike i pročelnik Odjela za fiziku Sveučilišta u Tel Avivu sve do 1971., kada je postao predsjednikom Sveučilišta. Prije toga bio je vojni strateg i jedan od ljudi odgovornih za razvoj temeljnog strateškog načela izraelske vojske. Između 1961. i 1963., bio je znanstveni direktor Soreq Research Establishment-a, izraelske Komisije za atomsku energiju. Ne'eman je pitanje svitaka pokrenuo u Knesset-u, izraelskom parlamentu, opisujući »skandaloznom« činjenicu da izraelske vlasti nisu razmatrale niti poduzimale ništa u svezi sa situacijom u kojoj je međunarodnom timu ostavljen mandat i monopol koji se proteže još iz razdoblja bivšeg jordanskog režima. Ova je zamjerka konačno prisilila izraelski Odjel za starine da istraži kako i zašto jedna enklava katolički orijentiranih znanstvenika može vršiti tako potpuni i isključivi nadzor nad nečim što je, u stvarnosti, izraelsko državno blago.

Izraelski je Odjel za starine nastavio s pritiscima na međunarodni tim po pitanju objavljivanja. Koji je razlog odugovlačenju i odgovorima, i u kojem se razumnom roku može očekivati objavljivanje materijala? U to je vrijeme direktor tima bio otac Benoit, koji je 15. rujna uputio pismo svojim kolegama. U tome pismu, čija se kopija nalazi u našem posjedu, podsjetio ih je na apel Mortona Smitha za najskorijim objavljivanjem fotografija. Žalio se, također (kao da je sam bio oštećena stranka), na uporabu riječi »skandal«, ne samo od strane Mortona Smitha, već i Ne'emana u Knesset-u. Izrazio je, nadalje, svoju namjeru da preporuči Johna Strugnella za »glavnog urednika« budućih izdanja, te je od svakog člana tima zatražio da postave rokove za objavljivanje pojedinih radova.

Zahtjevu oca Benoita bilo je samo djelomično udovoljeno. Na Ne'emanov poticaj, Odjel za starine mu je 26. prosinca 1985. uputio još jedno pismo, ponovivši svoj zahtjev za izvješćem i odgovorima na pitanja koja je Odjel pokrenuo. Ne možemo biti sigurni da li je Benoit svoj odgovor temeljio na pouzdanim informacijama od strane svojih kolega, ili je jednostavno improvizirao kako bi dobio na

vremenu, no, pisao je Odjelu za starine, čvrsto obećavši kako će sav materijal u posjedu međunarodnog tima biti objavljen u roku od sedam godina, odnosno, do 1993. Rokovi su bili pismeno podastrti, kao obvezujući dokument, no, naravno, nitko ga nije shvatio ozbiljno. U razgovoru s nama, Ne'eman je izjavio kako je čuo »šuškanja« o tome da je ovo obećanje općenito bilo shvaćeno kao šala. Pokazalo se da je tome doista bilo tako. Nema nikakvih izgleda da će se sav kumranski materijal, ili barem jedan razuman dio, pojaviti do 1993. Čak ni nalazi iz špilje 4 nisu objavljeni u cijelosti. Nakon Allegrovog sveska iz serije *Otkrića u judejskoj pustinji*, objavljenog 1968., objavljena su samo tri - 1977., 1982., 1990., čime konačni broj iznosi osam svezaka.

Usprkos tome, pojačani su pritisci izazvali paniku među članovima međunarodnog tima. Kako se moglo i predvidjeti, započela je potraga za žrtvenim jarcem. Tko je u cijelu stvar upleo izraelsku vladu? Tko je o svemu izvijestio Ne'emana i omogućio mu da pitanje pokrene u Knesset-u? Možda je zbog ponavljanja riječi »skandal« međunarodni tim zaključio da odgovornost najvjerojatnije leži na Gezi Vermesu. Vermes, međutim, nije imao baš ništa s tim. Ne'emana je izvijestio Robert Eisenman.

Eisenman je učio iz propusta Rotha i Drivera. Shvatio je da sve što ulazi u sporazumno tumačenje međunarodnog tima počiva na pretpostavci o točnosti arheološkog i paleografskog datiranja. Roth i Driver s pravom su odbacili ovo datiranje kao nedovoljno utemeljeno, no, bez ozbiljnih argumenata. Eisenman je odlučio izazvati međunarodni tim na njegovom vlastitom području, razotkrivanjem metodologije i dokazivanjem kako su rezultirajući podaci bili netočni.

Svoju je kampanju pokrenuo knjigom koja nam je prvi put skrenula pažnju na Eisenmanovo djelo, a nosi naslov *Makabejci, sadokiti, kršćani i Kumran (Macabees, Zadokites, Christians and Qumran)*. Objavljena je 1983., za nizozemskog izdavača E. J. Brilla. Ovom je knjigom Eisenman postavio prvi ozbiljni izazov arheologiji i paleografiji međunarodnog tima. U njezinom uvodu doslovno je bacio rukavicu »maloj skupini specijalista koji su uglavnom radili zajedno« i »prema sporazumu«. Obzirom da je knjiga napisana za ograničenu publiku, međunarodni je tim, naravno, mogao jednostavno zanemariti izazov. Doista, vrlo je vjerojatno da je tada nitko

nije ni pročitao, odbacujući je kao efemerno djelo jednog arogantnog početnika.

Eisenman, međutim, nije pristajao na to da njegova nastojanja budu prepuštena zaboravu. Godine 1985., u Italiji se pojavila njegova druga knjiga, *Jakov Pravedni u Komentaru Habakuku (James the Just in the Habakkuk Pesher)*, koja je, ironično, izašla iz jedne od vatikanskih tiskara, Tipographia Gregoriana, s talijanskim predgovorom. Sljedeće ju je godine, uz neke izmjene i proširenja na samome tekstu i njegovu dodatku, izdao E. J. Brill. Iste je godine Eisenman prihvatio mjesto u prestižnom Institutu Albright u Jeruzalemu. Tu je počeo raditi iza kulisa, kako bi izraelsku vladu upoznao sa situacijom i stavio pitanje svitaka na njezinu listu prioriteta.

Eisenman je shvatio da se zbijeni redovi međunarodnog tima ne mogu razbiti samo kroz akademski dekor i prosvjede u znanstvenim časopisima. Bilo je potrebno krenuti s pritiscima izvana, po mogućnosti sa samog vrha. Eisenman se, stoga, sastao i o svemu izvijestio profesora Ne'emana, koji je tada iznio problem u Knesset-u.

Nešto kasnije iste godine, Eisenman je osobno došao k ocu Benoitu, i usmeno zatražio pristup svicima. Kao što se moglo i očekivati, Benoit je uljudno odbio, lukavo mu predloživši neka se obrati izraelskim vlastima, naglasivši kako sam nije ovlašten odlučivati o njegovom zahtjevu. Eisenman tada još uvijek nije bio upoznat sa strategijom kojom se služio međunarodni tim kako bi odvratio sve one koji su tražili pristup svicima. Međutim, Eisenman nije bio spreman predati se tako lako.

Za vrijeme svoga boravka na Institutu Albright, svi su znanstvenici bili obvezni održati jedno javno predavanje. Eisenmanovo je bilo na rasporedu za veljaču 1986., a za svoju je temu odabrao naslov »Jeruzalemska zajednica i Kumran« (»The Jerusalem Community and Qumran«), s provokativnim podnaslovom »Problemi arheologije, paleografije, povijesti i kronologije« (»Problems in Archaeology, Palaeography, History, and Chronology«). Kao i u slučaju njegove knjige o Jakovu, sam je naslov proračunato odabran da pogodi u samo središte problema. Prema običaju, Institut Albright je uputio pozive svim važnijim znanstvenicima na tome području, a razlozi uljudnosti tražili su da budu zastupljene i sestrinske ustanove, poput francuske Biblijske škole. Pojavilo ih se pet ili šest, što je bio veći broj od uobičajenog.

Budući da nisu bili upoznati s Eisenmanom i njegovim radom, posjetitelji nisu očekivali ništa posebno. Postupno se, međutim, njihova samouvjerenost počela rušiti, te su Eisenmanovo izlaganje odslušali u šutnji.* Po završetku predavanja, odbili su postavljati bilo kakva pitanja, napustivši prostoriju bez uobičajenih uljudnih čestitki. Po prvi im je put postalo jasno da Eisenman predstavlja ozbiljan izazov. Kao i uvijek, odlučili su zanemariti ga, nadajući se da će se sve stišati samo od sebe.

Sljedećeg proljeća, u Jeruzalem je stigao jedan od Eisenmanovih prijatelja i kolega, profesor Philip Davies sa Sveučilišta Sheffield. S direktorom Hrama Knjige, Magenom Broshijem, njih su dvojica razgovarali o svojoj želji da se objave fragmenti svitaka koje je još uvijek prisvajao međunarodni tim. Smatrajući to uzaludnom nadom, Broshi se nasmijao: »Nećete to dočekati dok ste živi«. U lipnju, pred kraj njegova boravka u Jeruzalemu, Eisenman je na čaj pozvao njegov kolega, profesor na Hebrejskom sveučilištu, koji će kasnije postati članom izraelskog »Odbora za nadziranje svitaka«. Eisenman je opet poveo Daviesa sa sobom. Tamo su bili i brojni drugi akademici, poput Josepha Baumgartena s Hebrejskog sveučilišta u Baltimore-u, a navečer se pojavio i John Strugnell, Allegrov stari neprijatelj, koji će kasnije postati prvim čovjekom međunarodnog tima. Glasan, i očigledno željan svađe, Strugnell se počeo žaliti na »nekvalificirane ljude« koji uporno zahtijevaju pristup kumranskim svicima. Eisenman je odgovorio na signal. Koja je Strugnellova definicija »kvalifikacije«? Je li on sam »kvalificiran«? Osim njegovih navodnih vještina u analiziranju rukopisa, je li uopće išta znao o povijesti? Bila je to polu-ozbiljna, više-manje »civilizirana« prepirka, no postajala je sve osobnijom.

Sljedeću je godinu, 1986/87., Eisenman proveo na Oxfordu, kao stariji znanstvenik na Oxfordskom centru za poslijediplomske hebrejske studije (Oxford Centre for Postgraduate Hebrew Studies), i izvanredni profesor na Linacre College-u. Putem veza u Jeruzalemu, dobio je dva tajna dokumenta. Jedan je bio prijepis svitka na kojemu je radio Strugnell, dio njegova »privatnog vlasništva«. Ovaj tekst, kojeg je očigledno napisao vođa drevne kumranske zajednice, a

* Nešto više o Eisenmanovim opažanjima, vidi 10 poglavlje »Znanost u službi vjere«

navodi brojna pravila koja se tiču njezina upravljanja, poznat je, među upućenima u to područje istraživanja, kao dokument »MMT«. Strugnell ga je pokazao na konferenciji 1985., ali ga nije objavio. (Niti je to učinio do danas, iako se čitav tekst sastoji od svega 121 retka).

Drugi je dokument bio od većeg suvremenog značaja. Sadržavao je kompjuterski ispis, ili popis, *svih* kumranskih tekstova u rukama međunarodnog tima.²⁴ Ono što ga je učinilo posebno značajnim bila je tvrdnja međunarodnog tima kako takav ispis ili popis ne postoji. Bio je to konačni dokaz da ogromna količina materijala još nije bila objavljena, te da se njezino postojanje držalo u tajnosti.

Eisenman nije nimalo dvojio o onome što treba učiniti:

Budući da sam shvatio kako je jedan od glavnih problema među znanstvenicima, koji je i doveo do ovakve situacije, bilo suviše zaštitničko ponašanje i ljubomorno čuvanje tajnosti, odlučio sam bezuvjetno pokazati sve što je stiglo u moje ruke. Usluga je to koju mogu uzvratiti. Još više, to će onemogućiti međunarodni kartel ili monopol na takvim dokumentima.

U skladu s tim, svatko tko je želio vidjeti dokument »MMT«, mogao je od Eisenmana dobiti svoju kopiju. Ove su se kopije očigledno proširile poput požara, pa je, godinu i pol kasnije, i Eisenman dobio jedan primjerak dokumenta, uz pitanje je li upoznat s njegovim sadržajem.

Ovaj je ispis, poput »MMT« dokumenta, proizveo upravo onakav učinak kakav je Eisenman i očekivao. Svoje je namjere još jasnije izrazio poslavši kopiju ispisa Hershelu Shanksu iz časopisa *BAR*, dajući im dodatno streljivo za obnavljanje kampanje,

Eisenmanovi odnosi s međunarodnim timom bili su tako još gori. Na površini je, naravno, zadržan dekor uzajamnog akademskog poštovanja i hladne uljudnosti. Konačno, nisu ga mogli javno napasti zbog njegovih postupaka, hineći nepristranost u ime znanosti. Međutim, jaz među njima postajao je sve većim, a nedugo zatim bit će i proračunatih pokušaja da se Eisenmana odstrani iz javnog djelovanja.

U siječnju 1989., Eisenman je posjetio Amira Drorija, novoimеноvanog direktora izraelskog Odjela za starine. Drori je Eisenmana

neslužbeno izvijestio kako namjerava potpisati sporazum s novim glavnim urednikom međunarodnog tima, Johnom Strugnello. Prema tom sporazumu, tim je trebao zadržati svoj monopol. Rokovi za objavljivanje koje je prihvatio otac Benoit, Strugnellov prethodnik, trebali su biti ukinuti. Sav preostali kumranski materijal imao je biti objavljen, ne do 1993., već do 1996. godine.

Naravno, Eisenman je bio zaprepašten. Njegovi pokušaji razuvjeravanja Drorija pokazali su se uzaludnima. Eisenman je sa sastanka otišao s čvrstom odlukom da upotrijebi drukčiju i još oštriju strategiju. Jedini način na koji se moglo pritisnuti međunarodni tim i Odjel za starine, i možda spriječiti Drorija da sklopi ugovor, bio je putem izraelskog Visokog suda pravde, koji je nadležan za rješavanje slučajeva ometanja pravde i privatnih tužbi pojedinaca.

O tom je pitanju Eisenman razgovarao s pravnicima. Da, zaključili su, Visoki sud bi mogao biti nagovoren na intervenciju, međutim, Eisenman bi zato morao podastrijeti dokaz o povredi pravde. Trebao bi pokazati, po mogućnosti napismeno, da je priznatom znanstveniku bio onemogućen pristup svicima. Takav dokaz, međutim, tada nije postojao, barem ne u pravnom smislu, kako je zahtijevao Sud. I ostalim je znanstvenicima, naravno, bio uskraćen pristup svicima, ali neki od njih bili su mrtvi, dok su drugi bili raštrkani po svijetu, a nitko od njih nije posjedovao potrebnu dokumentaciju. Strugnello bi se, stoga, trebalo obratiti s novim zahtijevima za pristup specifičnim materijalima, koje bi on, po svojoj prilici, odbio. Sada kada je Eisenman imao brojeve iz kataloga, njegov će zadatak biti lakši.

Ne želeći se u to upustiti sam, Eisenman je mislio kako će biti uvjerljiviji ako dobije podršku ostalih. Obratio se Philipu Daviesu sa Sheffielda, koji je pristao podržati nešto što su obojica smatrali samo prvim korakom u dugačkoj pravnoj bitci na izraelskom Visokom sudu. 16. ožujka 1989., dvojica su profesora uputili službeno pismo Johnu Strugnello. Zahtijevali su pristup određenim izvornim fragmentima i fotografijama fragmenata, pronađenim u kumranskom nalazištu označenom kao špilja 4, te su priložili i kompjuterski ispis kojeg je Eisenman razaslao unaokolo. Kako bi isključili svaku zabunu, naveli su brojeve fotografskih negativa. Zahtijevali su, također, i pristup brojnim komentarima rukopisa, ili fragmentima komentara, koji su se odnosili na glavni tekst. Bili su spremni platiti svaku cijenu, obećavši kako neće objaviti nijedan konačni prijepis kao niti

prijevod teksta, koje će koristiti samo za potrebe vlastitih istraživanja. Obećali su i da će se pridržavati svih uobičajenih pravila autorskog prava.

U svome su pismu Eisenman i Davies odali priznanje naporima i vremenu koje je međunarodni tim uložio kroz sve ove godine istraživanja, no, držali su da je tim već »dovoljno i adekvatno kompenziran«, uživanjem tako dugotrajnog i isključivog pristupa kumranskom materijalu. Izjavili su da je trideset i pet do četrdeset godina dovoljno dugo vremensko razdoblje za ostale znanstvenike koji su čekali na takav pristup, bez kojega »ne možemo očekivati nikakav značajan napredak u našim naporima«. Pismo se nastavlja:

Zasigurno je vaša prvobitna namjera bila objaviti ove materijale u najbržem mogućem vremenskom roku, u korist čitave akademske zajednice, a ne kontrola nad njima. Možda bi bilo drukčije da ste vi i vaši znanstvenici bili ti koji su pronašli ove materijale. No, niste, već su vam jednostavno bili dodijeljeni...

...Sadašnja je situacija krajnje nenormalna, stoga, kao zreli znanstvenici na vrhuncu naših snaga i sposobnosti, smatramo opterećujućim i otežavajućim tražiti od nas da i dalje čekamo da nam se omogući pristup ovim materijalima, i to četrdeset godina nakon njihova otkrića.

Eisenman i Davies su očekivali da će Strugnell odbiti njihove zahtjeve. Međutim, on se nije potrudio čak ni odgovoriti. Eisenman je, stoga, 2. svibnja uputio pismo Amiru Droriju koji je, nešto ranije iste godine, obnovio monopol međunarodnog tima, produživši rok za objavljivanje do 1996. Eisenman je priložio i presliku pisma Strugnellu, naglasivši kako je ono poslano na obje Strugnellove adrese. Strugnellovu je šutnju prokomentirao riječima: »Iskreno, umorni smo od toga da se s nama postupa prijezirno. Takvo ponašanje, međutim, nije novi fenomen, već dio procesa koji traje već 20-30 ili više godina...«

Budući da Strugnell nije želio dopustiti pristup kumranskom materijalu, Eisenman je zatražio od Drorija da to učini, obzirom na njegove ovlasti. Naveo je, zatim, dva posebno važna razloga za to. Dokle god međunarodni tim bude imao nadzor nad kumranskim

tekstovima, neće biti dovoljno samo ubrzati rok za objavljivanje. Zadovoljio bi samo slobodan akademski pristup, kako bi se provjerili zaključci međunarodnog tima, dopustile različitosti u prijevodima i tumačenju, te uočile veze koje su možda članovi tima propustili uočiti:

Ne možemo biti sigurni... da su oni iscrpli sve moguće fragmente u odnosu na dani dokument, ili da su fragmente poredali u pravilan redoslijed. Ne možemo biti sigurni ni da su popisi potpuni i da se neki fragmenti nisu izgubili, uništili, ili previdjeli na neki način ili iz određenog razloga. To se može utvrditi samo zajedničkim radom cijele akademske zajednice.

Drugi će razlog postati sam po sebi jasan. Međunarodni je tim ustrajao na važnosti arheologije i paleografije. Upravo je na temelju njihovih navodno točnih arheoloških i paleografskih rezultata, objasnio je Eisenman, ustanovljeno i prihvaćeno datiranje kumranskih tekstova. Ipak, sami su tekstovi bili podvrgnuti testiranju ugljikom kakvo je bilo u upotrebi u vrijeme pronalaska svitaka. Takav je način utvrđivanja starosti bio vrlo nespretan i štetan za krhki rukopisni materijal. Kako bi izbjegli opasnost od gubitka velike količine materijala, testirani su samo oni svici koji su se nalazili u posudama. Tom je prilikom ustanovljeno da svici potječu otprilike s početka kršćanske ere. Nijedan tekst nije bio testiran pomoću suvremenih tehnika ustanovljavanja starosti poput datiranja ugljikom 14, iako je i ova metoda unaprijeđena novijom AMS (Accelerator Mass Spectroscopy) tehnikom. Time bi mnogo manji broj rukopisnog materijala bio izvrnut opasnosti, a postignuta bi bila i veća točnost. Eisenman je, stoga, predložio Droriju da, sukladno svojim ovlastima, obavi nove, suvremenije testove, te da se u tu svrhu dovedu i znanstvenici »izvana«, koji će osigurati ispravnost postupka. Svoje je pismo zaključio strastvenim apelom: »Molimo vas, odmah utječite na to da se ovi materijali nađu u rukama zainteresiranih znanstvenika, kojima su oni potrebni kako bi nastavili sa svojim profesionalnim istraživanjem, nepristrano i bez razlike.«

Bez sumnje na Drorijev nagovor, Strugnell, koji se tada nalazio u Jeruzalemu, konačno je 15. svibnja poslao svoj odgovor. Usprkos

činjenici da je Eisenman svoje pismo uputio na obje Strugnellove adrese, na Harvard i u Jeruzalem, Strugnell je svoje kašnjenje opravdao time što je pismo bilo poslano »u pogrešnu zemlju«.

Kako je izvijestio *BAR*, »Strugnellov napuhani odgovor na Eisenmanov zahtjev za pristup, ukazuje na iznimnu intelektualnu prepotenciju i akademski prijezir«. Strugnell se osjetio »zbunjanim« time što su Eisenman i Davies pokazali svoje pismo »polovici izraelskih uglednika«. Optužio ih je za nepridržavanje »prihvaćenih normi« i nazvao ih »lotofazima«, vjerojatno misleći na Kalifornijce, iako nije sasvim jasno zašto bi se ovaj izraz mogao primijeniti i na Philipa Daviesa sa Sheffielda. Strugnellova namjera nije bila samo Eisenmanu i Daviesu odbiti pristup, već i umanjiti značaj ključnih pitanja koja su oni pokrenuli. Savjetovao im je neka za primjer uzmu način na koji su se »takvi zahtjevi rješavali u prošlosti«, te da se posluže za to predviđenim kanalima, zanemarujući činjenicu da su svi takvi zahtjevi »u prošlosti« bili odbijeni. Žalio se, također, da je ispis koji su Eisenman i Davies upotrijebili kako bi naveli brojeve fotografskih negativa, sadržavao zastarjele podatke. Zaboravio je, međutim, spomenuti kako je ovaj ispis, da ne spominjemo i novi, bio nedostupan znanstvenicima koji nisu bili članovi međunarodnog tima, sve dok ga Eisenman nije razaslao naokolo.

Eisenman je na Strugnellovo odbijanje odgovorio izlaskom u javnost. Sredinom 1989., ovaj je problem, u američkim i izraelskim novinama, postao vrstom *cause celebre-a*, a u manjoj mjeri i britanskom tisku. Eisenmana se nadugacko i naširoko citiralo u *New York Times-u*, *Washington Post-u*, *Los Angeles Times-u*, *Chicago Tribune-u*, *Time Magazine-u* i kanadskom *Maclean's Magazine-u*. On je naglasio pet važnih činjenica:

1. Da je sva istraživanja vezana uz svitke s Mrtvog mora monopolizirala mala enklava znanstvenika, skrivenih interesa i pristrane orijentacije.
2. Da je samo mali postotak od ukupnog kumranskog materijala pronašao svoj put do tiska, te da se većina materijala još uvijek drži u tajnosti.
3. Da je tvrdnja, kako je veliki broj takozvanih »biblijskih tekstova« bio objavljen samo obmana, jer se najvažniji materijal sastoji od takozvanih »sektaških« tekstova - novih i

nikad prije viđenih, a koji se u velikoj mjeri odnose na povijest i religiozni život 1. stoljeća.

4. Da nakon četrdeset godina, svim zainteresiranim znanstvenicima mora biti omogućen pristup.
5. Da se na kumranskim zapisima moraju odmah provesti AMS testovi ugljikom 14, koje bi trebali nadzirati neovisni laboratoriji i istraživači.

Bilo je neizbježno, međutim, da zbog medijskog senzacionalizma čitava stvar propadne, da Eisenmanove riječi budu u dva slučaja iskrivljene, te da padnu oštre riječi sa obaju strana. No, u pozadini ovih sukoba, osnovni je problem i dalje ostajao neriješenim. Godine 1988., Philip Davies je napisao:

Svaki arheolog ili znanstvenik koji iskopa ili pronađe kakav zapis, ne otkrivši nikome ono što je pronašao, zaslužuje da ga se zatvori kao neprijatelja znanosti. Nakon četrdeset godina mi još uvijek nemamo potpuni i konačni izvještaj o iskopavanju, niti potpunu publikaciju svitaka.

5.

Akademaska politika i tromost birokracije

Početakom 1989., Eisenman je bio pozvan da predstavi svoje izlaganje na konferenciji o svicima, koja je trebala biti održana toga ljeta na Sveučilištu u Groningenu. Organizator i predsjednik konferencije bio je tajnik časopisa *Revue de Qumran*, službenog tijela Biblijske škole, francuske dominikanske arheološke škole u Jeruzalemu, čiji su članovi ili suradnici bili mnogi znanstvenici iz međunarodnog tima. Kako je dogovoreno, sva su predavanja održana na konferenciji imala kasnije biti objavljena u časopisu. Do tada su, međutim, Eisenmanovi sukobi s međunarodnim timom postali javni. Naravno, nije bilo moguće povući poziv, stoga je Eisenmanu bilo dopušteno održati predavanje, ali je zaustavljeno njegovo objavljivanje.*

Predsjednik konferencije, kojemu je bilo vrlo neugodno, ispričao se Eisenmanu, objasnivši mu kako su njegovi nadređeni, urednici časopisa, ustrajali na isključenju Eisenmanova predavanja. *Revue de Qumran* se tako razotkrio, ne kao promicatelj slobodnog akademskog mišljenja, već kao glasnogovornik međunarodnog tima.

* Predavanje je kasnije ipak objavljeno. Vidi Eisenman, »Tumačenje 'Abeit-Galuto-a' u komentaru Habakuku«, *Folia orientalia*, vol. XXVIII (1990).

Okolnosti su se, međutim, polako počele mijenjati u Eisenmanovu korist. *New York Times* je, primjerice, vrlo pomno pratio razvoj sukoba i ocjenjivao argumente suprotstavljenih strana. 9. srpnja 1989., objavio je svoj zaključak u uvodniku naslovljenom »Akadem-ska sujeta«:

Za neka je znanstvena djela, poput sastavljanja rječnika, ponekad potreban čitav životni vijek. Druga, međutim, svoje kašnjenje mogu opravdati tek pohlepom za slavom, tašti-nom, ili, jednostavno, lijenošću.

Osvrnimo se na žalosnu priču o svicima s Mrtvog mora, zapisima koji bi mogli baciti potpuno novo svjetlo na ranu povijest kršćanstva i dokumentiranje razvoja judaizma.

Svici su otkriveni 1947. godine, no, mnogi njihovi frag-menti još uvijek nisu objavljeni. Danas, više od 40 godina kasnije, zatvorena skupina tromih znanstvenika i dalje ne čini ništa da se takvo stanje promijeni, dok svijet čeka, a dragocjeni komadići nestaju u prašini.

Naravno, oni odbijaju dopustiti drugima da vide mate-rijal prije negoli on bude objavljen pod njihovim imenima. Rokovi za objavljivanje koje je postavio J. T. Milik, Francuz, odgovoran za više od pedeset dokumenata, za druge su znanstvenike izvorom osobitih frustracija...

Arheologija je posebno osjetljiva na znanstvenike koji dobiju kontrolu nad materijalom, a zatim ga odbiju objaviti.

Usprkos nepriličnom djetinjastom ponašanju, bockanjima, uvredama, stereotipiji i općoj ogorčenosti, Eisenmanovi su argumenti počeli dobivati na težini i uvjerljivosti. Usporedno s tim, počelo se razvijati još nešto, što je bilo od jednakog značaja. »Ousideri« - protivnici međunarodnog tima, združeni u zajedničkim naporima, počeli su organizirati vlastite konferencije. U mjesecima koji su uslijedili nakon uvodnika u *New York Times-u*, održane su dvije takve konferencije.

Prvu je organizirao profesor Kapera iz Krakowa, uz pomoć Philipa Daviesa, a održana je u Mogilanyju u Poljskoj. Na toj je konferenciji postignut sporazum poznat kao »Rezolucija iz Mogila-nyja«, koja je iznijela dva osnovna zahtijeva: da »nadležne izraelske vlasti« pribave fotografske ploče svih neobjavljenih svitaka, te da se

one dostave Oxford University Press-u u svrhu najskorijeg objavljivanja, i; da se podaci o de Vauxovim iskopavanjima poduzetim između 1951. i 1956., od kojih su mnogi još uvijek nepoznati, objave u svom konačnom obliku.

Sedam i pol mjeseci kasnije, održana je i druga konferencija, na Eisenmanovom terenu, u Long Beachu, na Kalifornijskom državnom sveučilištu. Svoja su izlaganja predstavili brojni akademici, uključujući i samoga Eisenmana, te profesora Ludwiga Koenena i profesora Davida Noela Freedmana sa Sveučilišta u Michiganu, profesora Normana Golba sa Sveučilišta u Chicagu, i profesora Jamesa M. Robinsona sa Sveučilišta Claremont, koji je predsjedao timom odgovornim za izdavanje svitaka iz Nag Hammadija. Ova je konferencija iznjedrila dvije važne odluke: prvo, da se odmah objave faksimilna izdanja svih do sada neobjavljenih kumranskih fragmenata, što čini neophodan »prvi korak u otvaranju mogućnosti za sve znanstvenike, neovisno o njihovim stajalištima ili pristupu«; i drugo, da se uspostavi baza podataka o rezultatima AMS testova ugljikom 14 na poznatim rukopisima, kako bi se olakšalo datiranje tekstova kojima do sada nije ustanovljena starost, bilo da se oni nalaze na papirusu, pergamentu, ili kakvom drugom materijalu.

Naravno, nijedna od ovih odluka, iz Mogilanja, kao ni iz Long Beacha, nije bila pravno obvezujuća. U akademskoj su zajednici, međutim, ali i u medijima, one imale značajnu težinu. Međunarodni je tim sve više bivao zaokupljen vlastitom obranom, štoviše, polako je počeo popuštati pod pritiskom. Tako je, primjerice, dok je javna bitka bila na vrhuncu, otac Milik tiho predao jedan tekst (onaj isti kojeg su Eisenman i Davies tražili u svome pismu Strugnelli) profesoru Josephu Baumgartenu s Hebrejskog sveučilišta u Baltimoreu. Baumgarten, koji je sada bio član međunarodnog tima, odbio je, međutim, dopustiti ikome da pogleda tekst. Strugnell, koji je, kao glava tima, morao odobriti i nadzirati takve transakcije, nije se potrudio čak ni o tome obavijestiti Eisenmana ili Daviesa. No, sama činjenica da je Milik uopće predao materijal ukazivala je na određeni napredak u tome smislu da se on osjetio prisiljenim na odricanje od barem jednog dijela svoga privatnog vlasništva, a s njim i jednog dijela odgovornosti.

Još je više ohrabrivala činjenica da je, 1990. godine, Milik predao i drugi tekst, ovoga puta profesoru Jamesu VanderKammu s Državnog

sveučilišta Sjeverne Karoline. Prekinuvši tradiciju međunarodnog tima, VanderKamm je smjesta ponudio pristup ostalim znanstvenicima. »Pokazat ću fotografije svima koji su za to zainteresirani«, objavio je. Kako se moglo i očekivati, Milik je VanderKammov postupak označio »neodgovornim«, nakon čega je VanderKamm svoju ponudu povukao.

Važnu ulogu u kampanji za slobodan pristup svicima s Mrtvog mora odigrao je, kako smo već naznačili, časopis *Biblical Archaeological Review* Hershela Shanka. Upravo je *BAR*, 1985. godine, objavljujućem dugačkog i oštrog članka o problemima vezanim uz kumranski materijal, pokrenuo medijsku kampanju koja traje još i danas. A kada je Eisenman pribavio kompjuterski ispis koji je sadržavao popis svih fragmenata u posjedu međunarodnog tima, dostavio ga je *BAR-u*, opskrblivši ga time informacijom od neprocjenjive važnosti. *BAR* je bio i više negoli spreman zauzvrat pružiti publicitet i otvoreni forum za rasprave.

BAR-oy je napad, međutim, barem u izvjesnoj mjeri bio usmjeren na izraelsku vladu, koju je držao jednako odgovornom za zastoj kao i sam međunarodni tim. Eisenman je bio pažljiv, nastojeći se ograditi od *BAR-ovih* stajališta. Napasti izraelsku vladu, mislio je, znači odvratiti pažnju od stvarnog problema, a to je uskraćivanje informacija.

Usprkos tome što je njegov pristup u početku bio nešto drukčiji, *BAR-ov* je doprinos bio ogroman. Od proljeća 1989. godine, časopis neprestano objavljuje članke o sporosti i nedostacima znanstvenih istraživanja vezanih uz kumranske rukopise. Temeljni je stav *BAR-a* da »svici s Mrtvog mora u krajnjoj liniji predstavljaju javno blago«. O međunarodnom timu *BAR* piše: »Urednički je tim postao u većoj mjeri zaprekom u objavljuvanju negoli izvorom informacija.« Općenito uzevši, *BAR* je povukao prilično mnogo dobrih poteza, i doista, vrlo često dolazi sasvim blizu granica koje zakon propisuje glede onoga što smije biti objavljeno. Eisenman možda i nije djelio *BAR-ovu* spremnost da okrivi izraelsku vladu, no, ti su napadi, nesumnjivo, polučili barem neke rezultate.

Tako su, primjerice, izraelske vlasti bile nagovorene da poduzmu izvjesne mjere nadzora nad neobjavljenim kumranskim materijalom. U travnju 1989., Izraesko arheološko vijeće imenovao je »Odbor za

nadzor svitaka«, koji je trebao pratiti objavljivanje svih kumranskih tekstova, i osigurati da članovi međunarodnog tima doista ispunjavaju dodijeljene im zadatke. Na samome se početku stvaranje ovoga odbora činilo tek kozmetičkim postupkom, kako bi se stekao dojam da se čini nešto konstruktivno. Međutim, kako je međunarodni tim nastavljao s odugovlačenjem, odbor se pokazao sve moćnijim.

Kako smo već vidjeli, raspored oca Benoita, prema kojem je sav kumranski materijal trebao biti objavljen do 1993., bio je zamjenjen novim, i (barem teoretski) realnijim Strugnellovim rasporedom, koji je kao krajnji rok za objavljivanje odredio 1996. godinu. Eisenman je i dalje duboko sumnjao u namjere međunarodnog tima. *BAR* je, međutim, bio mnogo glasniji, objavivši kako je »predloženi raspored« bio »obmana i prijevara«. Budući da nije bio potpisan, naglasio je *BAR*, nikoga ni na što nije obvezivao. Nadalje, rasporedom nije bilo uređeno pitanje izvješćivanja, niti pružen dokaz da međunarodni tim doista obavlja svoj posao. Što bi se dogodilo, upitao je *BAR* izraelski Odjel za starine, ukoliko se ne bi udovoljilo ugovorenim rokovima?

Odjel za starine nije izravno odgovorio na ovaj upit, ali je, 1. srpnja 1989., u jednom interview-u za *Los Angeles Times*, direktor Odjela, Amir Drori, izjavio nešto što bi se moglo opisati nebuloznom prijetnjom: »Po prvi put mi imamo plan, i ako netko svoj posao ne završi na vrijeme, imamo pravo predati svitke nekome drugome.« Strugnell je, međutim, u interview-u za *International Herald Tribune*, pokazao kako olako uzima ove prijetnje. »Mi ne vozimo vlak,« rekao je. U jednom razgovoru na ABC televiziji bio je još jasniji: »Uopće neću brinuti ukoliko za godinu ili dvije ne udovoljim roku.« Milik je, pak, čitavo vrijeme ostajao, kako se izrazio *Time Magazine*, »neuhvatljivim«, iako je časopis uspio izvući jednu, za njega karakterističnu, arogantnu izjavu: »Svijet će vidjeti rukopise onda kada ja završim sav potreban posao.«

Opravdano nezadovoljan, *BAR* je nastavio sa svojom kampanjom. U interview-u za ABC televiziju, Strugnell se, s pomalo nespretnim humorom i očiglednim prijezirom žalio na nedavne napade kojima su bili izloženi on i njegovi kolege, »čini se da smo okruženi rojem buha čiji je zadatak dosađivati nam.« *BAR* je smjesta objavio znakovitu fotografiju profesora Strugnella okruženog »imenovanim buhama«. Uz Eisenmana i Daviesa, »imenovane buhe« bile su i profesori Joseph Fitzmayer s Katoličkog sveučilišta, David Noel

Freedman sa Sveučilišta u Michiganu, Dieter Georgi s frankfurtskog Sveučilišta, Norman Golb sa čikaškog Sveučilišta, Z. J. Kapera iz Krakowa, Philip King s Boston College-a, T. H. Gaster i Morton Smith sa Sveučilišta Columbia, te Geza Vermes sa Sveučilišta u Oxfordu. *BAR* je pozvao i sve ostale bibliciste koji su željeli biti javno imenovani kao »buhe«, neka se upišu na popis. Ovome je pozivu odgovoreno čitavim mnoštvom pisama, od kojih je jedno poslao i profesor Jacob Neusner s Instituta za napredne studije pri Sveučilištu Princeton, autor brojnih značajnih djela o izvorima judaizma i ranim danima kršćanstva. Komentirajući rad međunarodnog tima, Neusner je opisao povijest istraživanja svitaka s Mrtvog mora kao »monumentalan promašaj«, kojeg je pripisao »aroganciji i uobraženosti«.

S istraživanjem vezanim uz ovu knjigu započeli smo već u jesen 1989., i polako se i sami upleli u kontroverziju. Otputovavši u Izrael, kako bi prikupio potrebnu građu i razgovarao s brojnim znanstvenicima, Michael Baigent je odlučio saznati nešto više o takozvanom »Nadzornom odboru«, nedavno osnovanom kako bi nadgledao rad međunarodnog tima. Teoretski, Odbor je mogao biti bilo što. S jedne strane, mogao je biti samo »tigar od papira«, sredstvo formalnog institucionaliziranja službene neaktivnosti. S druge strane, Odbor je mogao ponuditi stvarnu mogućnost oduzimanja moći iz ruku međunarodnog tima, povjerenjem njegovog zadatka mnogo sposobnijim ljudima. Hoće li Odbor služiti samo kao puka kozmetika, podržavajući daljnje odgode? Da li doista posjeduje ovlasti i spremnost da učinkovito utječe na promjenu postojeće situacije?

Među članovima Odbora bile su i dvije osobe iz izraelskog Odjela za starine; Amir Drori, pročelnik Odjela, te gospođa Ayala Sussman. Baigent je dogovorio sastanak s Drorijem, no, stigavši u Odjel za starine, upućen je da, umjesto s njim, razgovara s gospođom Sussman, koja je predsjedala pod-odborom zaduženim za same kumranske tekstove. Drugim riječima, Drori je bio zauzet brojnim drugim poslovima. Aktivnosti gđe. Sussman bile su posebno usmjerene na svitke.

S gospođom Sussman, Baigent se sastao 7. studenog, 1989. Ona je očigledno, a možda i razumljivo, sastanak smatrala nepoželjnim ometanjem njezina ionako pretrpanog rasporeda. Iako obzirna i uljudna, gospođa Sussman bila je nestrpljiva, površna i neodređena,

potvrdivši samo nekoliko pojedinosti, nastojala je što je prije moguće okončati razgovor. Baigent je, također, bio uljudan, no, pokazalo se potrebnim da postane zamarajuće upornim, i stvori dojam kako je bio spreman cijeli dan čekati u uredu, ukoliko ne bi dobio neke odgovore na svoja pitanja. Gospođa Sussman je, konačno, kapitulirala.

Prva Baigentova pitanja doticala su se organizacije i ciljeva »Nadzornog odbora«. Očigledno smatrajući Baigenta običnim novinarom koji poznaje samo površinu priče, gospođa Sussman je nerazborito izjavila da je Odbor stvoren kako bi odvratio kritike od Odjela za starine, i neznajući da je Baigent bio dobro upućen u pozadinu problema. Baigent je tako stekao dojam da Odbor nije stvarno zainteresiran za svitke, već je služio tek kao vrsta birokratske maske.

Kakva je bila njegova službena uloga, upitao je Baigent, i kolike su bile njegove stvarne ovlasti? Gospođa Sussman ostala je neodređena. Zadatak Odbora, rekla je, bilo je »savjetovanje« Amira Drorija, direktora Odjela za starine, u njegovim odnosima s profesorom Strugnello, glavnim urednikom svih publikacija kumranskog materijala. Namjera je Odbora, dodala je, ostvariti i blisku suradnju sa Strugnello, Crossom i ostalim članovima Međunarodnog tima, što Odjel za starine smatra svojom obavezom. »Neki su«, objavila je, »otišli vrlo daleko sa svojim radom, i ne bismo im to željeli oduzeti.«

A što je s *BAR-ovim* prijedlogom, pitao je Baigent, i odlukom usvojenom dva mjeseca prije, na konferenciji u Mogilanyju, da se izrade faksimili ili fotografije koje će biti dostupne svim zainteresiranim znanstvenicima? Gospođa Sussman je svoj odgovor popratila gestom kojom se kakvo beznačajno pismo baca u košaru za otpatke. »Nitko nije o tome ozbiljno raspravljao,« rekla je. S druge strane, i s ponešto uvjerljivijim tonom, izjavila je kako je novi raspored, po kojemu bi svi kumranski dokumenti trebali biti objavljeni do 1996., bio ispravan. »Mi ih možemo dodijeliti drugome, ukoliko, primjerice, Milik ne ispoštuje rokove.« Svaki tekst koji se nalazi u Milikovu posjedu, naglasila je, ima predviđeni rok za objavljivanje. U isto je vrijeme izrazila svoje razumijevanje spram Strugnellova položaja, otkrivši kako je njezin muž, profesor talmudskih studija, pomagao Strugnellou prilikom prevođenja (čitava 121 retka) dugo očekivanog »MMT« dokumenta.

Što se same gospođe Sussman tiče, sve je, općenito uzevši, bilo u redu i sasvim prihvatljivo. No, čini se da se ona u većoj mjeri bavila

odvraćanjem javne pozornosti od Odjela za starine, negoli samim kumranskim materijalom. Prema njezinim riječima, svici nisu bili »naš problem«. »Zašto bi to moralo stvarati neprilike?« upitala je, gotovo žalosna. »Imamo nekih drugih, mnogo važnijih stvari kojima se treba pozabaviti.«

Nakon sastanka, Baigent je bio još nemirniji. Ukoliko se neki problem želi zataškati, u Izraelu je tada uobičajeno stvoriti odbor za njegovo rješavanje. Povijesna je činjenica, međutim, da je svaki prijašnji pokušaj službenog nadziranja rada međunarodnog tima bio spriječen od strane de Vauxa i Benoita. Jesu li postojali kakvi razlozi, temeljem kojih bismo mogli pretpostaviti da se situacija promijenila?

Sljedećeg se dana Baigent sastao s profesorom Shemaryahu Talmonom, jednim od dvojice znanstvenika s Hebrejskog sveučilišta, koji su bili članovi »Nadzornog odbora«. Profesor Talmon bio je doista ugodan sugovornik - duhovit, domišljat i profinjen svjetski putnik. Štoviše, za razliku od gospođe Sussman, on ne samo da je bio dobro upućen u problem, već je bio upoznat sa svim, pa i najmanjim njegovim pojedinostima, izražavajući svoje simpatije spram neovisnih znanstvenika koji traže pristup kumranskom materijalu. Doista, rekao je, i sam je u prošlosti imao teškoća; ne mogavši dobiti uvid u izvorne tekstove, bio je prisiljen raditi s prijepisima i sekundarnim izvorima čija se točnost, u nekim slučajevima, kasnije pokazala upitnom.

»Kontroverzija je uvijek prisutna u znanosti«, izjavio je profesor Talmon na samom početku razgovora. Objasnio je kako svoje članstvo u »Nadzornom odboru« smatra dobrodošlom mogućnošću da nešto učini kako bi se situacija promijenila. »Ako Odbor postoji samo da bi igrao ulogu psa čuvara«, rekao je, »tada ću podnijeti ostavku.« Naglasio je da Odbor mora postići konkretne rezultate kako bi opravdao svoje postojanje. Priznao je da se međunarodni tim suočio s određenim problemima: »Znanstvenici su uvijek pod pritiskom, i uvijek preuzimaju previše zadataka. Krajnji je rok uvijek krajnji.« Ali, dodao je, ako pojedini istraživač u svojim rukama ima previše tekstova, i ne može ih sve jednako kvalitetno proučiti, tada on mora neke od njih predati drugome. Odbor će »ohrabrivati« istraživače da upravo tako postupaju. Kruže glasine, spomenuo je usput Talmon, da u arhivima još uvijek postoje veliki fragmenti, koji su do danas nepoznati i tek ih treba dodijeliti. Ove su se glasine kasnije pokazale točnima.

Baigent je upitao profesora Talmona o neprilikama koje je izazvao Eisenmanov i Daviesov zahtjev za uvidom u određene dokumente. Talmon je rekao kako je u potpunosti podržavao stav da im se dopusti pristup. »Potrebno je pomoći ljudima da iskoriste neobjavljene informacije«, izjavio je. »Ti su zahtjevi potpuno legitimni.« Zaključio je kako bi svici trebali postati dostupni svim zainteresiranim i kvalificiranim istraživačima, priznavši, međutim, kako bi se prethodno morale svladati izvjesne poteškoće tehničke prirode. Ponajprije, trebalo bi korigirati i uskladiti postojeći zastarjeli katalog s novim podacima; kao drugo, još uvijek nije postojao potpuni popis svih svitaka i fragmenata, od kojih neki još nisu ni bili dodijeljeni (»Strugnell je jedina osoba koja zna gdje se što nalazi«); i, konačno, trebalo bi hitno usvojiti zajedničko stajalište o svim poznatim tekstovima.

Što se tiče rasporeda prema kojemu bi sav materijal trebao biti objavljen do 1996. godine, Talmon je bio sumnjičav. Osim dvojbi vezanih uz poštivanje rokova od strane međunarodnog tima, pitao se i hoće li Oxford University Press moći, u tako kratkom vremenu, izdati toliko mnogo knjiga. Promatrajući raspored, primijetio je kako se između 1990. i 1993. treba pojaviti, ni više ni manje negoli devet svezaka. Može li se Oxford University nositi s time? I, može li Strugnell obaviti sav potreban urednički posao, istovremeno provodeći i vlastito istraživanje?

Međutim, ako se i pojave, ove će prepreke barem biti opravdane, te ih se neće moći pripisati ometanju ili namjernom prikriivanju materijala. Ovo su bile jedine prepreke koje je Talmon bio spreman tolerirati, što je doista ulijevalo nadu. »Nadzorni odbor« je u Talmonu imao ozbiljnog i odgovornog znanstvenika koji je shvaćao probleme i bio odlučan da se s njima suoči, ne prihvaćajući nikakve daljnje izgovore.

Baigent je saznao da se »Nadzorni odbor« trebao sastati sljedećeg dana, u deset ujutro, stoga je, s profesorom Jonasom Greenfieldom, još jedniom članom Odbora koji je bio i članom Hebrejskog sveučilišta, dogovorio sastanak u devet sati. Greenfieldu je tada uputio pitanje koje je već postalo rutinsko: hoće li »Nadzorni odbor« »pokazati zube«? Greenfield je odgovorio: »Željeli bismo da on pokaže zube, međutim, oni bi zato morali izrasti.« Nemajući što izgubiti, Baigent je odlučio staviti mačku među golubove. Ponovio je

ono što mu je rekla Ayala Sussman - da je Odbor osnovan prvenstveno zato da bi odvratio pozornost s Odjela za starine. Baigent je mislio da će time izazvati neku reakciju.

Bio je u pravu. Sljedećeg mu je jutro telefonirala gospođa Sussman. U početku je zvučala uzrujano, zamjerajući mu što je profesoru Greenfeldu ispričao nešto neistinito, što ona nikako nije mogla izjaviti. »Nama je vrlo stalo do toga da ovaj odbor nešto učini.«, rekla je. Baigent ju je na to upitao želi li da joj pročita svoje bilješke. Kada je potvrdno odgovorila, on je to i učinio. »Ne«, uporno je tvrdila gospođa Sussman, »odbor je osnovan kako bi Odjel za starine savjetovao glede osjetljivih pitanja.« Što se njezinih olakih izjava tiče, gospođa je Sussman mislila kako govori »neslužbeno«. Baigent je objasnio da je njegova prvobitna namjera bila razgovarati s Amirom Drorijem, direktorom Odjela, upravo zato da bi se upoznao s njihovim službenim stajalištem. Drori ga je uputio gospođi Sussman, i Baigent nije imao razloga od nje očekivati bilo što drugo osim »službene« izjave. Čitav je razgovor, stoga, bio vrlo »služben«.

Baigent je nastavio u nešto pomirljivijem tonu, objasnivši razloge svoje zabrinutosti. Rekao je kako »Nadzorni odbor« smatra najboljim od svega što se dogodilo u čitavoj žalosnoj priči o svcima s Mrtvog mora. Po prvi se put, rekao je, otvorila mogućnost nadilaženja akademskih nesloga i pojavila nada da će tekstovi, nakon četrdeset godina, ipak postati dostupni javnosti. Bilo je, stoga, vrlo uznemirujuće čuti, kako bi ova jedinstvena prilika mogla biti upropaštena, i da Odbor neće biti ništa drugo do li birokratski mehanizam za održavanje statusa quo. S druge strane, Baigent je zaključio, njegovi su ga razgovori s profesorom Talmonom i Greenfieldom uvjerali u suprotno, jer su obojica izrazili iskrenu želju da Odbor bude aktivan, ali i učinkovit. Gospođa Sussman požurila je suglasiti se sa svojim kolegama. »Vrlo nam je stalo do toga da se nešto pokrene. Tražimo načine na koje bismo to mogli učiniti. Željeli bismo da se čitav projekt pokrene što je prije moguće.«

Djelomice zahvaljujući odlučnosti profesora Talmona i Greenfielda, djelomice stoga što je gospođa Sussman dovedena u neugodan položaj, »Nadzorni« je odbor konačno bio izazvan da donese neku vrstu odluke. Ostalo je, međutim, pitanje koje je naglasio profesor Talmon - je li tehnički i mehanički bilo moguće da, sukladno

Strugnellovom rasporedu, Oxford University Press izda toliki broj svezaka. Jesu li sastavljači rasporeda postavili ovakve rokove, iako su bili potpuno svjesni da oni nikada neće moći biti ispoštovani? Je li to bila tek nova taktika odgađanja, koja je istovremeno međunarodni tim oslobađala svake krivnje?

Vrativši se u Veliku Britaniju, Baigent je telefonirao Strugenellovoj urednici iz Oxford University Press-a. Je li raspored ostvariv, upitao je, i može li se, između 1989. i 1996., očekivati objavljivanje osamnaest svezaka *Otkrića u judejskoj pustinji*? Da je nečije blijedilo moguće čuti preko telefona, Baigent bi ga tada čuo. »Izgledi za to«, odgovorila je Strugnellova urednica »vrlo su mali«. Izvijestila je kako se upravo sastala sa Strugnellovom, te da je također dobila i telefaks od izraelskog Odjela za starine. Općenito se smatra, rekla je, kako su »datumi vrlo neodređeni, i svaki pojedini treba uzimati s rezervom. Mi se ne možemo nositi s više od dva ili tri sveska godišnje.«

Baigent je potom ukazao na zabrinutost Odjela za starine i »Nadzornog odbora« glede poštivanja rokova za objavljivanje. »Imaju pravo biti zabrinuti«, odgovorila je urednica iz Oxford University Press-a, izjavivši zatim nešto što je zvučalo kao želja da se oslobodi opterećenja. Oxford University Press, rekla je, nema razloga zahtijevati čitav projekt za sebe. Možda bi neka druga tiskara, ili, primjerice, sveučilište, bili zainteresirani za zajedničko izdavanje? Nije mogla sa sigurnošću reći čak niti da li Oxford University Press pokriva troškove svakog pojedinog sveska.

Tijekom posljednjih pet mjeseci 1990. godine, zbivanja vezana uz međunarodni tim i njihov monopol dosegla su svoj vrhunac. U javnosti je bilo sve glasnije negodovanje znanstvenika kojima je odbijen pristup kumranskom materijalu, a izraelska je vlada, čini se, počela popuštati pod pojačanim pritiskom. Situaciju je dodatno zakuhao članak koji se u studenom pojavio u časopisu *Scientific American*, nemilosrdno osuđujući politiku odgađanja, kao i stanje općenito, otvorivši rubriku za neovisne znanstvenike koji su tako mogli izraziti svoje pritužbe.

Sredinom studenoga, proširila se vijest da je izraelska vlada imenovala Emmanuela Tova, znanstvenika koji je radio na svcima s Mrtvog mora, za »pridruženog glavnog urednika« projekta vezanog

uz prijevod i objavljivanje cjelokupnog materijala iz Kumrana. Ovo je imenovanje, očigledno, bilo učinjeno bez savjetovanja s postojećim glavnim urednikom, Johnom Strugnello, koji se tome, navodno, usprotivio. Tada je, međutim, Strugnell bio u bolnici, te nije mogao komentirati imenovanje ili izraziti bilo kakvo ozbiljno protivljenje. Čak su se i Strugnellovi bivši kolege, poput Franka Crossa, počeli od njega ograđivati i javno ga kritizirati.

Bilo je, također, i drugih razloga ovakvom slijedu događaja. Ranije u studenom, Strugnell je, iz svojih prostorija u Biblijskoj školi, dao interview za *Ha-aretz*, vodeće izraelske novine. Pravi smisao njegovih izjava još uvijek nije potpuno jasan, no, same izjave, kako proizlazi iz svjetskog tiska, nisu bile sračunate kako bi se dodvorio izraelskoj vladi, već su, za čovjeka u njegovom položaju, ukazivale na posvemašnji nedostatak takta. Prema *New York Times-u* iz 12. studenog 1990., Strugnell, protestant preobraćen na katoličanstvo, o judaizmu je izjavio: »To je stravična religija. To je kršćanska hereza, a sa svojim hereticima mi postupamo drukčije.« Dva dana kasnije, *Times je* objavio nastavak Strugnellove izjave: »Mislim da je judaizam rasistička religija, nešto vrlo primitivno. Ono što me u judaizmu smeta jest samo postojanje Židova kao skupine...« Prema londonskom *Independent-u*, Strugnell je izjavio kako je »rješenje« (zlokobna riječ) za judaizam »masovno preobraćenje na kršćanstvo«.

Sami po sebi, ovi komentari nemaju izravnog značaja za problem svitaka s Mrtvog mora, skrivanja kumranskog materijala od drugih istraživača i sprječavanja njegovog objavljivanja. No, ovakvi su komentari vrlo teško mogli podići kredibilitet čovjeka odgovornog za prijevod i objavljivanje drevnih židovskih tekstova. Ne iznenađuje, stoga, činjenica da su njegove riječi izazvale skandal, kojeg je popratio britanski, američki, francuski, i izraelski tisak, te je postao temom naslovnica časopisa. Strugnellovi bivši kolege odrekli su ga se na najobzirniji, ali i najbrži mogući način. Sredinom prosinca objavljeno je kako je Strugnell udaljen iz svoje službe. Bila je to odluka kojoj su očigledno kumovali njegovi bivši kolege i izraelska vlada. Kao razlozi njegovom otpuštanju navedene su odgode objavljivanja i zdravstveni problemi.

II. PREDSTAVNICI VATIKANA

6.

Znanost u napadu

Ova je knjiga »glavnim krivcem« označila međunarodni tim. Međutim, Robert Eisenman i ostali često su, u svojim razgovorima s nama, aludirali na Biblijsku školu (Ecole Biblique), francusku dominikansku školu u Jeruzalemu. Činilo se da su međunarodni tim i Biblijska škola doista neraskidivo povezani. I Allegro je u svojim pismima govorio o međunarodnom timu kao »društvu iz Biblijske škole«. Pitali smo se zašto je uvijek naglašavana ova veza, odnosno, zašto su međunarodni tim i Biblijska škola gotovo uvijek izjednačavani. Kakav je bio njihov međusobni odnos? Je li on bio i formalno određen i opisan? Je li međunarodni tim bio »službeni« ogranak Biblijske škole? Možda su sličnosti među njima bile toliko brojne da se svako razgraničavanje pokazalo nepotrebnim. Uz pomoć i savjete profesora Eisenmana, nastojali smo pronaći odgovore na ova pitanja.

Već nam je poznato da su od samoga početka međunarodnim timom dominirali otac de Vaux, tadašnji direktor Biblijske škole, i njegov blizak prijatelj i učenik otac Milik. Njih su dvojica neprestano isticali svoje pravo prvenstva na sve novootkrivene tekstove. Prema Allegrou: »Svi se tekstovi najprije donose de Vauxu ili Miliku, i... njihov se sadržaj drži u potpunoj tajnosti sve dok ga ova grupa ne prouči.« Čak je i Strugnell izjavio da bi Milik zgrabio novi materijal čim bi se on pojavio, tvrdeći kako ulazi u okvire njegovog vlastitog istraživačkog rada.

Ne treba, stoga, čuditi što se u Milikovim rukama našao lavlji dio najvažnijega materijala, posebice kontroverznih »sektaških« teksto-va. Stvaranje monopola olakšala mu je i činjenica da je u to vrijeme stalno boravio u Jeruzalemu, zajedno s dvojicom svojih najžešćih navijača, de Vauxom i ocem Jeanom Starckyjem. Otac Skehan nije bio član ovoga trijumvirata, kao ni profesor Cross, kojemu je ionako bio dodijeljen »biblijski«, a ne »sektaški« materijal. Allegro je, naravno, igrao ulogu buntovnika, ali njegovo je protivljenje otežavala činjenica da je u Jeruzalem dolazio samo privremeno. Od ljudi koji su boravili u Jeruzalemu tijekom ključnog razdoblja iskopavanja, kupnje materijala, dodjele tekstova i slaganja fragmenata, samo mladi John Strugnell (koji se ionako ne bi usudio izazvati de Vauxa) nije bio katolik, no, i on se kasnije preobratio. Svi ostali bili su, za- pravo, rimokatolički svećenici, vezani uz Biblijsku školu gdje su i živjeli. Među sadašnjim članovima tima i piscima s područja kum- ranskih istraživanja koji rade u Biblijskoj školi, su otac Emile Puech i otac Jerome Murphy-O'Connor.

Ova katolička konklava nije zadominirala kumranskim istraži- vanjima pukom sposobnošću da se nađe na pravom mjestu u pravo vrijeme. Razlog tome ni u kojem slučaju nije bio niti neki poseban ugled na dotičnom području. Doista, nije nedostajalo jednako sposobnih i dovoljno kvalificiranih znanstvenika koji su, kako smo vidjeli, bili isključeni. Prilikom izbora, odlučujuću je ulogu imala sama Biblijska škola, koja je, kao institucija, nastojala zadobiti monopolni položaj. Škola je imala i svoje glasilo, *Revue Biblique*, koje je uređivao de Vaux, objavivši na njegovim stranicama neke od najranijih i najutjecajnijih članaka o Kumranu, koji su nosili pečat neprijeporna autoriteta. Godine 1958., škola je pokrenula i drugi časopis, *Revue de Qumran*, posvećen isključivo svicima s Mrtvog mora i njima bliskim temama. Time je škola osigurala službenu kontrolu nad dva najuglednija i najprestižnija foruma za raspravu o kumranskom materijalu. Njezini su urednici mogli prihvaćati ili odbacvati članke po vlastitom nahođenju, i tako odlučno utjecati na čitav tijek kumranskih istraživanja. Ovakva je politika bila promi- cana još od samih početaka rada na materijalu.

Kao dodatak svojim publikacijama, škola je, u svrhu kumranskih studija, otvorila i posebnu knjižnicu za istraživački rad. Sastavljena je i kartoteka koja je dokumentirala svaku knjigu, znanstveni članak

ili novinsko izvješće o svicima s Mrtvog mora objavljene bilo gdje u svijetu. Knjižnica, međutim, nije bila otvorena za javnost. Iako je dio tajnog, neklasificiranog, i još nedodijeljenog materijala čuvan u školi, većina se tekstova nalazila u Muzeju Rockefeller. Usprkos tome, Rockefeller je služio kao puka »radionica«, a Biblijska je škola postala »stožerom«, nametnuvši se kao faktičko i općeprihvaćeno središte svih legitimnih i akademski priznatih istraživanja. O njezinom je »pečatu odobravanja« uvelike ovisio ugled pojedinog znanstvenika, a uskraćivanje takvog jamstva bilo je jednako uništenju kredibiliteta.

Naravno, škola je, službeno, predvodila istraživanja koja su bila nepristrana, slobodna i otvorena, predstavljajući svijetu sliku »znanstvene objektivnosti«. No, da li se takva »objektivnost« mogla očekivati od dominikanske institucije koja je za svoj tajni zadatak imala čuvanje katoličkih interesa? »Moja se vjera ne treba bojati moje znanosti«, izjavio je jednom de Vaux Edmundu Wilsonu. U to nema sumnje, no pravi problem nikada nije bio u tome. Pitanje je bilo da li se njegova znanost, a samim time i znanstvena vjerodostojnost, trebala bojati njegove vjere.

Kako smo i sami bivali sve upućeniji u situaciju, brinulo nas je jesu li postavljana prava pitanja, te jesu li doista označeni pravi krivci. *Biblical Archeological Review*, primjerice, usmjerio je glavninu krivnje na izraelsku vladu. Ali, izraelska je vlada, ako joj se uopće moglo predbacivati, bila kriva samo za potpuno razumljivi grijeh propusta. Zahvaljujući uspjehu Johna Allegroa u nagovaranju Jordanske vlade da nacionalizira Muzej Rockefeller, te političkim i vojnim okolnostima tijekom i nakon šestodnevnog rata, u izraelskim se rukama, kao *fait accompli*, uskoro našao arapski Istočni Jeruzalem, gdje su bili smješteni Muzej Rockefeller i Biblijska škola. Kao »ratni plijen« svici s Mrtvog mora postali su time, *de facto*, izraelski. No, u To se vrijeme Izrael borio za vlastito preživljavanje, i bavio mnogo važnijim problemima od rješavanja znanstvenih razmirica i ispravljanja akademskih nepravdi. Izrael si nije mogao dopustiti daljnju izolaciju od međunarodne scene, miješajući se u sukobe unutar jedne skupine uglednih znanstvenika, provocirajući time reakciju od strane intelektualne zajednice, te, vrlo moguće, i samoga Vatikana. Izraelska je vlada, stoga, usvojila politiku pasivnosti,

podržavajući tako status quo. Međunarodni je tim jednostavno bio zamoljen neka nastavi s radom.

Iz tih je razloga bilo ispravnije, poput brojnih drugih komentatora, odgovornim proglasiti sam međunarodni tim. No, jesu li motivi pripisivani timu bili u potpunost točni? Da li se ovdje radilo o nečemu što *New York Times* naziva »znanstveničkom taštinom«, a profesor Neusner u *BAR-u* opisuje »arogancijom i uobraženošću«? Ovi su čimbenici zasigurno imali neku ulogu, ali pravo je pitanje bilo ono polaganja računa. Kome je, u krajnjoj liniji, međunarodni tim polagao račune? Teoretski, on je morao biti odgovoran sebi jednakim, odnosno, drugim znanstvenicima. Je li tome doista bilo tako? Činilo se, međutim, da međunarodni tim nije priznao nikakav autoritet, osim Biblijske škole. Kome je, onda, bila odgovorna Biblijska škola? Iako sam nije istražio ovo pitanje, Eisenman nas je natjerao na to da pokušamo pronaći vezu između Biblijske škole i Vatikana.

Obratili smo se i drugim znanstvenicima s toga područja, od kojih su neki i javno osudili »skandal«. Očigledno nitko od njih nije ni pomislio pogledati i u pozadinu Biblijske škole, i tako doznati kome je ona službeno bila odgovorna. Znali su, naravno, da je škola bila katolička, ali ne i da je održavala izravne i formalne veze s Vatikanom. Da je ovo pitanje zanimljivo, priznao je i profesor Davies iz Sheffieldea. Sada, kada je o tome bolje promislio, rekao je, nalazi zapanjujućom činjenicu da su sve kritike njoj upućene takvom žustrinom odvracene od škole. Prema profesoru Golbu sa čikaškog Sveučilišta, »ljudi naslućuju... da postoje veze« između škole i Vatikana. »Mnoga se zbivanja«, rekao je »uklapaju u teoriju [o vezi].« Poput svojih kolega, međutim, ni on nije ulazio dublje u pozadinu problema.

Obzirom na njezinu neospornu dominaciju u kumranskim istraživanjima, činilo nam se posebno važnim utvrditi službenu orijentaciju Biblijske škole, njezine stavove i autoritete koja je morala polagati račune. Bilo je to nešto što smo mogli i sami potanko istražiti. Rezultati našega nastojanja pokazat će se otkrićem od velikog značaja, ne samo za nas, već i za druge neovisne istraživače s toga područja.

Danas, na kraju dvadesetog stoljeća, skloni smo postupke i metodologiju povijesnih i arheoloških istraživanja uzimati zdravo za gotovo. Međutim, sve do sredine 19. stoljeća, povijesna i arheološka istraživanja kakvima ih danas shvaćamo jednostavno nisu postojala.

Nije bilo prihvaćenih metoda i postupaka; Nije postojala koherentna disciplina ili obuka; Nije postojala niti stvarna svijest o tome da ovakva istraživanja u bilo kojem smislu predstavljaju jedan oblik »znanosti« koja zahtijeva strogost, »objektivnost« i sistematični pristup poput svake druge znanosti. »Područje« istraživanja nije postojalo kao područje formalnih akademskih studija, već kao sretno lovište za učenje (a često i ne tako učene) amatere. Područje je bilo premalo istraženo da bi udovoljilo bilo čemu što bi se moglo nazvati »profesionalizmom«.

Tako su, primjerice, početkom 19. stoljeća, bogati Europljani na svojim »velikim turnejama« mogli slobodno lunjati u potrazi za grčkim ili rimskim umjetninama, koje bi kasnije prevezli u svoje dvorce ili seoska imanja. Neki su otišli još dalje, kopajući rupe uzduž i poprijeko, na ogromnom i izdašnom području umirućega Otomanskog carstva. Takvi pothvati, međutim, nisu imali baš nikakve veze s arheologijom. Oni su, u krajnjoj liniji, predstavljali tek lov na blago. Znanje o prošlosti bilo je manje važno u usporedbi s plijenom kojeg je takvo znanje moglo donijeti. U svojoj potrazi za velikim i dramatičnim izlošcima koji će zadiviti posjetitelje, takve su pljačke svojim sredstvima podržali mnogi muzeji. Zanimanje javnosti za ovakve primjerke bilo je ogromno. Mnoštva bi nagnula u muzeje kako bi vidjela najnovije trofeje, a novine bi imale čime puniti svoje stupce. No, sami su trofeji bili od većeg utjecaja na maštu nego na stvaranje nekog oblika znanstvene metode. Flaubertov *Salambo*, objavljen 1862. godine, predstavlja izniman primjer »literarne arheologije«, i veličanstveni je imaginativni pokušaj rekonstrukcije, s besprijekornom znanstvenom preciznošću, raskoši drevne Kartage. No, znanost još nije uhvatila korak s Flaubertovim estetskim ciljevima. U svakom slučaju, nijedan povjesničar nikada nije pokušao da upotrebom znanstvenih ili arheoloških podataka tako živopisno ispriča priču o drevnoj Kartagi.

Žalosno je što je sve, do sredine 19. stoljeća, moglo proći kao arheologija. Zidne freske, rezbarije, i ostale umjetnine, raspadale bi se pred očima svojih zapanjenih pronalazača koji, naravno, nisu znali ništa o konzervaciji. Kipovi od neprocjenjive vrijednosti razbijeni su u potrazi za nekim navodnim blagom koje je u njima skriveno ili rastavljeni na dijelove radi lakšega transporta, a zatim izgubljeni kada bi potonuli brodovi koji su prevozili ovaj dragucjeni teret.

Ukoliko se u opće moglo govoriti o sistematičnim iskopavanjima, ona još uvijek nisu bila u službi povijesti, niti ih je vodilo načelo osvjetljavanja prošlosti. I samim je istraživačima nedostajalo znanja, vještine i tehnologije da bi se mogli okoristiti svojim otkrićima.

Općenito se »ocem moderne arheologije« smatra Heinrich Schliemann (1822.-1890.), rođeni Nijemac, koji je 1850. naturaliziran kao američki državljanin. Još kao dječak, Schliemann je bio strastveni obožavatelj Homerove *Ilijade i Odiseje*. Bio je čvrsto uvjeren kako ovi epovi nisu tek »izmišljene priče«, već mitologizirana povijest, zapisi koji možda imaju obilježje legendi, ali koji se ipak odnose na zbivanja, ljude i mjesta koji su jednom doista postojali. Trojanski rat, tvrdio je Schliemann, usprkos ruganju i sumnjičavosti svojih suvremenika, bio je stvarni događaj i povijesna činjenica. Troja nije bila tek plodom pjesnikove mašte.

Naprotiv, jednom je postojala kao »stvarni« grad. Homerovo je djelo moglo poslužiti kao zemljovid, a u njemu su se mogle prepoznati određene zemljopisne i topografske karakteristike. Mogla se, primjerice, izračunati približna brzina putovanja u to doba, i tako procijeniti udaljenost između dviju točaka koje navodi Homer. Na takav je način, zaključio je Schliemann, bilo moguće pratiti putovanje grčke flote iz Ilijade, i locirati stvarni povijesni grad Troju. Izradivši potrebne proračune, Schliemann je bio čvrsto uvjeren kako je pronašao onaj »X« koji označava traženu točku.

Uspješna promidžba omogućila mu je ogromna sredstva potrebna za pothvat koji su njegovi suvremenici označili donkihotskim. Odlučio je poduzeti opsežna iskopavanja na lokaciji »X«. Godine 1868., otišao je u Grčku i nastavio dalje, tragom grčke flote, dok mu je kao vodič služio ep star dvije i pol tisuće godina. Zaustavio se u Turskoj, i tamo započeo s iskopavanjima. Na opće uzbuđenje, čuđenje i divljenje, Schliemann je pronašao Troju, ili barem neki grad koji je odgovarao Homerovim pričama o Troji. Zapravo, Schliemann je pronašao više gradova. U svoja četiri pothvata, iskopao je ništa manje nego devet gradova, od kojih je svaki bio izgrađen na ruševinama svojega prethodnika. Njegov početni spektakularni uspjeh nije mu dopustio da se ovdje i zaustavi. Nekoliko godina kasnije, između 1874. i 1876., poduzeo je iskopavanja u Mikenima u Grčkoj, gdje su se njegova otkrića pokazala još značajnijima od onih u Turskoj.

Schliemann je time uspješno pokazao kako arheologija može učiniti više negoli tek dokazati ili pobiti povijesnu valjanost koja leži u pozadini drevnih legendi. Pokazao je, također, kako se arheologijom mogu osvijetliti i oživjeti suhoparni i hladni zapisi o zbivanjima iz prošlosti, i smjestiti ih u prepoznatljivi ljudski i društveni kontekst, pružajući sliku svakodnevnoga života i običaja, koji nam pomažu u razumijevanju mentaliteta i sredine iz kojih proizlaze. Štoviše, dokazao je i primjenjivost stroge znanstvene metode i znanstvenog postupanja, pažljivoga promatranja i bilježenja podataka. U odnosu na devet gradova u Troji, Schliemann je upotrebljavao iste tehnike koje je geologija tek nedavno prihvatila, što mu je omogućilo da dođe do zaključka koji se suvremenom umu čini sam po sebi jasnim da se jedan sloj nalaza može razlikovati od drugih temeljem osnovne pretpostavke daje najniži sloj, po svome nastanku, najstariji. Schliemann je tako postao pioninom arheološke discipline poznate kao »stratigrafija«, i revolucionalizirao arheološku misao i metodologiju.

Ubrzo je postalo jasno da se Schliemannov znanstveni pristup mogao prenijeti i na područje biblijske arheologije. Četiri godine prije otkrića Troje, 1864., Sir Charles Wilson, tada kapetan Kraljevske inženjerije (Royal Engineers), poslan je u Jeruzalem kako bi načinio zemljovid grada. Tijekom svojega rada, Wilson je postao prvi moderni istraživač koji je izvršio iskopavanja i istraživanja ispod jeruzalemskog Hrama, gdje je, kako je vjerovao, otkrio Solomonove staje. To ga je potaknulo da postane jednim od osnivača Palestinskog istraživačkog fonda (Palestine Exploration Fund), na čijem je čelu bila sama kraljica Viktorija. U početku je ova organizacija radila vrlo nekoordinirano, no, 1886., na godišnjem sastanku, Wilson je objavio kako će »neki bogati ljudi iz Engleske slijediti Schliemannov primjer«, i njegov znanstveni pristup primijeniti na određenom području na koje, kao moguće nalazište, upućuje Biblija. Ovaj je pothvat povjeren Williamu Mathewu Flindersu Petrieu, uglednom arheologu, koji je tada radio u Egiptu. Usvojivši Schliemannovu metodu, Flinders Petrie je, nakon dva neuspjela pokušaja, otkrio ruševine jedanaest gradova izgrađenih jedan na drugome.

Tijekom svoga rada u Egiptu, Flinders Petrie je razvio još jednu tehniku datiranja drevnih ruševina, koja se temeljila na principu postupnog razvoja i promjene oblika, dizajna i ukrašavanja grnčarije za potrebe domaćinstva. To mu je omogućilo da ustanovi kronološki

slijed nastanka samih predmeta, ali i krhotina koje ih okružuju. Iako ne sasvim pouzdan, Petrie je pristup postao još jedna manifestacija znanstvene metodologije i njezine primjene na arheološka istraživanja, postavši jednim od standardnih postupaka njegova palestinskog tima, kojemu će se 1926. godine pridružiti i mladi Gerald Lankester Harding. Kao što smo i ranije rekli, Harding, koji je kasnije postao pročelnikom jordanskog Odjela za starine, odigrao je ključnu ulogu u ranim iskopavanjima i kompiliranju svitaka s Mrtvog mora.

Dok su britanski arheolozi u Egiptu i Palestini slijedili trag Schliemannove metode, Nijemci su je razradili i usavršili. Njemačka je arheologija nastojala učiniti u stvarnosti ono što je Flaubert, u *Salammo-u*, učinio u mašti; ponovno oživjeti, do najsitnije pojedinosti, cjelokupnu sredinu i društvo koje je iznjedrilo određene predmete od arheološkog značaja. Ne treba ni reći kako je ovo bio spor i zahtijevan proces, u koji je trebalo uložiti mnogo truda i beskonačnog strpljenja. Jer, ovdje nije bila riječ samo o iskopavanju »blaga« ili monumentalnih građevina, već i o iskopavanju i rekonstrukciji upravnih, trgovačkih i stambenih zgrada. Ovaj je pristup upotrijebio i Robert Koldewey, koji je, između 1899. i 1913., vršio iskopavanja babilonskih ruševina. Iz njegova je rada proistekla koherentna, smisljena i detaljna slika nečega što se do tada u svakome smislu smatralo »izgubljenom civilizacijom«.

Arheološki se napredak 19. stoljeća mogao u velikoj mjeri pripisati Schliemannovom kritičkom preispitivanju Homerovih epova, i njegovom metodičnom znanstvenom nastojanju da razdvoji stvarne činjenice od onih izmišljenih. Bilo je samo pitanje vremena kada će i Sveto pismo biti podvrgnuto takvom strogo preispitivanju. Najodgovorniji čovjek za to bio je francuski teolog i povjesničar, Ernest Renan. Rođen 1823. godine, Renan je započeo svećeničku karijeru u sjemeništu Saint Sulpice. Godine 1845., međutim, odrekao se svoga budućega poziva, privučen stavovima njemačke biblijske znanosti, koja je propitkivala doslovno shvaćanje kršćanskog učenja. Godine 1860., Renan je započeo arheološko putovanje Palestinom i Sirijom. Tri godine kasnije, objavio je svoju čuvenu (ili ozloglašenu) knjigu, *Isusov život (La vie de Jesus)*, koja je iduće godine bila prevedena na engleski. Renanova je knjiga težila demistifikaciji kršćanstva, portretirajući Isusa kao »neusporedivoga čovjeka«, ali ipak čovjeka, u svakom slučaju iznimnoga smrtnika, ali samim time i nebožansku

osobu, formulirajući tako sustav vrijednosti koji bismo danas mogli nazvati »svjetovnim humanizmom«. Renan nije bio ni opskurni akademik niti senzacionalist. Naprotiv, bio je jedan od najcjenjenijih i najuglednijih intelektualaca svoga vremena. *Isusov život* je za posljedicu imao jedan od najvećih prevrata u misli 19. stoljeća, postavši i jednom, od otprilike šest, najprodavanijih knjiga toga stoljeća, koja je od tada neprestano bila u tisku. Za »obrazovane slojeve« društva toga vremena, Renan je postao stalno spominjanim imenom, poput Freuda ili Junga danas, a u nedostatku televizije, bio je vjerojatno i mnogo čitaniji. *Isusov život* je jednim udarcem gotovo do neprepoznatljivosti promijenio stavove spram biblijske znanosti. Sljedećih trideset godina svoga života, Renan će biti trn u oku Crkve, objavljujući djela koja su se bavila apostolima, Pavlom i ranim kršćanstvom, u kontekstu kulture i misli imperijalnoga Rima. Objavio je i dvije opsežne serije tekstova pod naslovom *Povijest kršćanskih izvora* (1863.-1883.), (*Histoire des origines du christianisme*), te *Povijest izraelskog naroda* (1887.-1893.), (*Histoire du peuple d'Israel*). Nije pretjerano reći da je Renan iz svoje boce oslobodio diva kojega kršćanstvo od tada do danas nije uspjelo ponovno zarobiti niti ukrotiti.

U isto je vrijeme Rim trpio udarce i s drugih strana. Četiri godine prije *Isusovog života*, Charles Darwin objavio je *Podrijetlo vrsta* (*The Origin of Species*), a 1871. godine, toj je knjizi uslijedio Postanak čovjeka (*The Descent of Man*), teološki orijentirano djelo, koje je propitkivalo biblijsku priču o stvaranju. S Darwinom je započelo veliko doba engleskog agnosticizma, predvođeno Thomasom Huxleyem i Herbertom Spencerom. Utjecajni i naširoko čitani filozofi poput, primjerice, Schopenhauera i, posebice, Nietzschea, također su izazivali, a ponekad se čak i blasfemično obrušavali na konvencionalne etičke i filozofske postavke kršćanstva. Doktrina l'art pour l'art-a, učinila je umjetnost samostalnom religijom, ušavši tako u sveto područje koje je organizirana religija sve više napuštala. Bayreuth je postao hramom novoga kulta, središtem nove vjere, a svaki je dobro obrazovani Europljanin smatrao jednako prihvatljivim biti »vagnerijancem« kao i kršćaninom.

Crkva je trpjela i stalne političke napade. Pobjeda Prusije u ratu s Francuskom (1870.-1872.), i stvaranje novoga Njemačkog Carstva, po prvi je put u modernoj povijesti iznjedrila u Europi snažnu vojnu

silu, koja ni na koji način nije bila odgovorna Rimu. Ukoliko je novo carstvo uopće bilo kršćansko, ono je bilo luteransko. No, Luteranska je crkva bila tek nešto više od produžene ruke Ministarstva rata. I, što je bilo najgore od svega, Garibaldijeva je partizanska vojska osvojila Rim, te Crkvi oduzela Papinske države i ostala područja, što je, 1870. godine, konačno dovelo do ujedinjenja Italije. Katolička je crkva time bila lišena svjetovne vlasti.

Oslabljen udarcima od strane znanosti, filozofije, umjetnosti i svjetovnih političkih sila, Rim se našao u težem položaju negoli u vrijeme luteranske Reformacije, prije tri i pol stoljeća. Crkva je odgovorila brojnim očajničkim pokušajima obrane. Uzalud je, čini se, tražila saveznike među katoličkim, ili barem nominalno katoličkim silama, poput Habsburškog carstva. 18. srpnja, 1870. godine, nakon glasovanja na Prvom vatikanskom koncilu, papa Pio IX, kojega je Metternich opisao kao »toploga srca, slabe glave, i potpuno lišenoga zdravoga razuma«, proglasio je dogmu o papinoj nepogrješivosti. Da bi obranila Sveto pismo od napada Renana i njemačkih biblicista, Crkva je započela s okupljanjem vlastitih kadrova besprijeekornih znanstvenika, elitnih intelektualnih »jurišnih odreda«, koji su se na svome području trebali sučeliti s neprijateljima katoličanstva. Tako je rođen katolički modernistički pokret.

Prvobitni je zadatak modernista bio upotrijebiti strogost i preciznost njemačke metodologije, kako bi njome dokazali istinitost Svetoga pisma. Čitava je generacija crkvenih znanstvenika bila posebno obrazovana kako bi mogli poslužiti kao vrsta akademske udarne snage, s ciljem obrane doslovnog shvaćanja Svetoga pisma, naoružane znanjem o najnovijim trendovima kritičkog razmišljanja. Međutim, na razočaranje i zaprepaštenje Rima, učinak je bio potpuno suprotan. Mladi su klerici, osposobljeni za borbu u modernim polemičkim arena, uskoro počeli napuštati samu ideju koju su u početku trebali zastupati. Nekritično i strogo shvaćanje Biblije razotkrilo je brojne nedosljednosti i implikacije koje su u stvarnosti bile neprijateljske rimskoj dogmi. Modernisti su i sami ubrzo počeli preispitivati i podrivati ono što su zapravo trebali braniti.

Tako je, primjerice, Alfred Loisy, jedan od najuglednijih i najutjecajnijih modernista, javno postavio pitanje kako je, u svjetlu nedavnih rezultata biblijske povijesti i arheologije, moguće i dalje

opravdavati crkvenu doktrinu. »Isus je navijestio dolazak Kraljevstva«, izjavio je Loisy, »no, umjesto toga, došla je Crkva.« Loisy je nadalje objašnjavao kako su se mnoga načela crkvene dogme iskristalizirala kao povijesno uvjetovane reakcije na određene događaje, koji su se zbili na određenom mjestu u određeno vrijeme. Na njih se, stoga, ne treba gledati kao na ustanovljene i neprijeporne istine, već, u najboljem slučaju, kao na simbole. Prema Loisyju, temeljne postavke kršćanskoga učenja poput, primjerice, rođenja od Djevice i Isusove božanstvenosti, više ne stoje.

Igrajući se Frankensteina, Rim je stvorio čudovište u vlastitom laboratoriju. Godine 1903., neposredno prije svoje smrti, papa Leon XIII osnovao je Pontifikalnu biblijsku komisiju, koja je imala nadzirati rad katoličkih biblicista. Nešto kasnije iste godine, Leonov nasljednik, Pio X, stavio je Loisyjevo djelo na inkvizicijski popis zabranjenih knjiga. Godine 1904., novi je papa izdao dvije enciklike kojima je osudio sve pokušaje znanstvenog propitkivanja izvora i rane povijesti kršćanstva. Svi katolički učitelji, za koje je postojala sumnja da naginju modernizmu, bili su smjesta otpušteni iz svojih službi.

Naravno, modernisti, koji su činili najrječitiju i najobrazovaniju enklavu unutar Crkve, nisu oklijevali uzvratiti udarac. Uživali su podršku uglednih mislioca, i čuvenih osoba iz svijeta kulture i književnosti. U Italiji je jedan od njih bio i Antonio Fogazzaro, koji je 1896. godine postao senatorom. Fogazzaro je smatran »vodećim katoličkim laikom svoga vremena«, i, barem prema mišljenju svojih suvremenika, najvećim talijanskim romanopiscem nakon Manzoniya. U svojoj knjizi *Svetac*, objavljenoj 1905., Fogazzaro je napisao: »Katolička se crkva, nazivajući sebe vrelom istine, danas protivi potrazi za istinom, kada su njezini temelji, svete knjige, formule njezine dogme i njezina navodna nepogrješivost, postali predmetom istraživanja. To za nas znači da ona sama više nema vjere u sebe.«

Kako se moglo i predvidjeti, Fogazzarovo je djelo odmah stavljeno na Index, a crkvena se kampanja protiv pokreta kojeg je ono samo ojačalo, nastavila i dalje s još većom žestinom. U srpnju 1907. godine, Sveta je služba objavila dekret koji je službeno osudio pokušaje modernista da stave u pitanje doktrinu Crkve, papinski autoritet i povijesnu utemeljenost biblijskih tekstova. Manje od dva mjeseca kasnije, u rujnu, modernizam je bio označen kao hereza,

zbog čega je cijeli pokret bio i formalno zabranjen. Institucionalizirana je i nova, još stroža cenzura. Crkveni su komisari nadzirali vjeroučenje doktrinarnom strogošću kakve nije bilo još od Srednjega vijeka. Konačno je, 1910. godine, izdan dekret koji je sve katoličke učitelje i propovijednike obvezivao na polaganje prisege kojom su se morali odreći svih »grijeha modernizma«. Brojni modernistički pisci bili su izopćeni iz Crkve, a u sjemeništima je studentima bilo zabranjeno čak i čitati novine.

Međutim, osamdesetih godina 19. stoljeća, sve je ovo još uvijek pripadalo budućnosti. Među mladim modernističkim klericima tih godina vladao je naivni optimizam i uvjerenje da će metodično povijesno i arheološko istraživanje potvrditi, prije negoli pobiti, doslovnu istinitost Svetoga pisma. Francuska biblijska i arheološka škola u Jeruzalemu (Ecole Biblique et Archeologique Francaise de Jerusalem), koja će kasnije zadominirati istraživanjima vezanim uz svitke s Mrtvog mora, svoje je korijene imala u prvoj generaciji modernizma, prije negoli je Crkva shvatila koliko je bila blizu da samu sebe opovrgne. Ideja o školi prvi je put zaživjela 1882. godine, kada je francuski dominikanski redovnik, na hodočašću u Jeruzalemu, odlučio tamo osnovati dominikanski samostan s pripadajućom crkvom. Odabrao je jedno mjesto na cesti Nablus, gdje su prilikom iskopavanja bili otkriveni ostaci nekadašnje crkve. Prema predaji, upravo je ondje sveti Stjepan, navodno prvi kršćanski mučenik, bio kamenovan do smrti.

Ovu je ideju Rim dočekao s velikim odobravanjem. Papa Leon XIII predložio je da se tamo osnuje i biblijska škola, koju je 1890. utemeljio otac Albert Lagrange. Škola je otvorena 1892. godine, a sadržavala je i stambene prostore za petnaestoricu studenata. Bila je to jedna od brojnih institucija osnovanih u to vrijeme, koje su za svoj zadatak imale osposobljavanje katoličkih učenjaka akademskom stručnošću potrebnom kako bi obranili svoju vjeru od prijetnje koju je predstavljao razvoj povijesnih i arheoloških istraživanja.

Otac Lagrange rođen je 1855. godine. Doktorirao je 1878., nakon završenog studija prava, a zatim ušao u sjemenište Saint Sulpice, središte modernističkih studija toga vremena. Godine 1879., postao je dominikancem. Međutim, 6. listopada 1880., Treća francuska republika protjerala je iz Francuske sve vjerske redove, pa je dvadesetpetogodišnji Lagrange otišao u Salamancu u Španjolskoj, gdje je

studirao hebrejski i podučavao crkvenu povijest i filozofiju. U Salamanci je, na dan svetoga Dagoberta, 23. prosinca 1883., postao svećenikom. Godine 1888., poslan je na bečko Sveučilište, gdje je studirao orijentalne jezike. Dvije godine kasnije, 10. ožujka 1890., u trideset i petoj godini života, stigao je u mladi dominikanski samostan svetoga Stjepana u Jeruzalemu, gdje je, 15. studenog, osnovao biblijsku školu, koja je u početku nosila ime Praktična škola biblijskih studija (*Ecole Pratique d'Etudes Bibliques*). Lagrange je pokrenuo i njezin službeni časopis, *Revue biblique*, koji je prvi puta objavljen 1892., a postoji još i danas. Ovim je putem, kao i kroz programe samih studija, želio stvoriti novu instituciju koja će izraziti svoje stavove spram povijesnih i arheoloških istraživanja. O tome najbolje govore njegove vlastite riječi. Prema ocu Lagrangeu, »različite faze religijske povijesti čovječanstva tvore *recit*, povijest koja je izravno i natprirodno vođena Bogom, ka svojemu posljednjem i konačnom stadiju - mesijanskom dobu, koje je inaugurirao Isus Krist«. Stari zavjet je »zbirka knjiga koje predstavljaju različite stupnjeve usmene predaje vođene Bogom... kao priprema za doba Novoga zavjeta«. Njegovo je usmjerenje sasvim jasno. Ukoliko je Lagrange uopće primijenjivao modernu metodologiju, činio je to samo kako bi »dokazao« ono što je već, *a priori*, odlučio smatrati istinitim, a to je bila doslovnost Pisma. »Definitivna« priroda Novoga zavjeta, i u njemu zabilježenih događaja, učinila ih je nepodložnim kritičkom znanstvenom preispitivanju.

Godine 1890., kada je Lagrange osnovao Biblijsku školu, modernizam još uvijek nije trpio napade. Međutim, 1902. godine past će u nemilost, kada će, kako smo već naveli, papa Leon XIII osnovati Pontifikalnu biblijsku komisiju, koja je imala nadzirati rad katoličkih biblicista. Iste se godine Lagrange vratio u Francusku kako bi u Toulouseu održao predavanje. Međutim, tamo je bio optužen kao modernist, suočivši se sa žestokom opozicijom. U to je vrijeme samo spominjanje povijesnih i arheoloških istraživanja bilo dovoljno da se nekoga stigmatizira kao modernista.

Sam je papa, međutim, ubrzo shvatio da je Lagrangeova vjera ostala netaknuta, i da je njegovo srce, što se Crkve tiče, bilo na pravome mjestu. Doista, veliki dio Lagrangeova djela bavio se sistematičnim pobijanjem Alfreda Loisyja i ostalih modernista. Sukladno tome, Lagrange je postao član, ili »savjetnik«, Pontifikalne

biblijske komisije, a njegov je časopis, *Revue biblique*, postao njezinim službenim tijelom. Tako je bilo sve do 1908. godine, kada je Komisija pokrenula vlastiti časopis *Acta apostolicae sedis*.

Niži slojevi crkvene hijerarhije nastavljali su s optužbama na račun Lagrangeova modernizma. One su bile u tolikoj mjeri demoralizirajuće da je Lagrange, 1907. godine, privremeno obustavio svoj rad na studijima Staroga zavjeta. Godine 1912., odlučio je napustiti svoj cjelokupni rad i otići iz Jeruzalema. Nevoljko se vratio u Francusku, no papa mu je opet izrazio svoju podršku i poslao ga natrag u Jeruzalem, naredivši mu neka nastavi sa svojim radom. Biblijska škola, prvobitno osnovana kao modernistički forum, sada je postala opozicijskim taborom.

Među izvornim članovima tima međunarodnih znanstvenika, kojeg je, 1953. godine, okupio otac de Vaux, bio je i preminuli monsignor Patric Skehan. Otac Skehan stajao je na čelu Odjela semitskih i egipatskih jezika pri Katoličkom sveučilištu u Washingtonu. Kasnije je, također, postao i član Pontifikalne biblijske komisije. Godine 1955., kao direktor Instituta Albright u Jeruzalemu, bio je ključna osoba u političkim manevrima koji su uspostavili dominaciju Biblijske škole u istraživanjima vezanim uz svitke s Mrtvog mora. Skehan je odigrao značajnu ulogu i 1956. godine, kada je *The Times-u* upućeno pismo u namjeri diskreditiranja i izoliranja Johna Allegroa.

Otac Skehan bio je jedan od malobrojnih znanstvenika kojima je bio dopušten pristup samim svicima. Njegovi stavovi ukazuju na usmjerenje katoličkih znanstvenika koji su surađivali s Biblijskom školom. Otac Skehan je 1966. godine pisao kako Stari zavjet nije bio tek »nevažni dijelčić povijesti i prapovijesti ljudskoga roda. Kada je za to došlo vrijeme, stigao je naš Gospodin; i najvažnija je dužnost svakoga tko proučava Stari zavjet, pronaći, u toj svetoj povijesti, razvoj spremnosti da se postane svjesnim Krista u trenutku kada on dođe...« Drugim riječima, osnovni je zadatak svih biblijskih znanstvenika pomno pretražiti Stari zavjet, u potrazi za onim što bi moglo predstavljati njegova navodna predskazanja o prihvaćenoj kršćanskoj doktrini. Ako ga se promatra na bilo koji drugi način, Stari zavjet ima vrlo malo vrijednosti i vjerodostojnosti. Za »hladnokrvnu znanost«, ovo je vrlo čudna definicija. No, otac Skehan bio je još eksplicitniji:

Čini se kako se danas biblijskim znanstvenicima nameće potreba... da na najbolji mogući način... ocrtaju... općenite linije napretka prema kojemu je Bog, kao što doista i jest, neumorno vodio čovjeka iz kamenoga doba, kalkolita i drevnoga poganina, sve do sposobnosti da, na određenom stupnju, dosegnu društvenu činjenicu koja se naziva kršćanskom crkvom.

Naravno, otac Skehan nije uistinu želio »osloboditi znanost od strasti«. Naprotiv, smatrao je to vrlo opasnim, obzirom da »studiji, vođeni iz perspektive koja u prvi plan stavlja literarni i povijesno-kritički kontekst, rezultira, posebice u rukama popularizatora, pojednostavlivanjem, pretjerivanjem, ili, pak, zanemarivanjem dubljega značaja«. Konačno, biblijski znanstveni rad trebao bi biti vođen i određen crkvenom doktrinom, te »podvrgnut suverenom pravu Svete Majke Crkve, kako bi mogao svjedočiti o onome što je doista u skladu s učenjem koje je ona primila od Krista«.

Smisao ovih riječi je upravo zapanjujući. Sva ispitivanja i istraživanja, bez obzira na to što bi ona mogla razotkriti ili pokazati, *moraju* biti podvrgnuta i prilagođena postojećem korpusu službenog katoličkog učenja. Drugim riječima, moraju biti uređena, ili, pak, iskrivljena, sve dok ne bi udovoljila potrebnim kriterijima. No, što ako na svjetlost dana izađe nešto što se ne može na takav način prilagoditi? Iz izjava oca Skehana moguće je dati prilično jasan odgovor na to pitanje. Sve što se ne može podvrgnuti ili prilagoditi postojećoj doktrini, *mora se*, nužno, zataškati.

Naravno, stav oca Skehana nije bio jedinstven. Njegovo je mišljenje dijelio i sam papa Pio XII, koji je držao da je »zadatak i odgovornost biblijskoga egzegete djelovati u stvarima koje su od važnosti za crkvu«. Što se tiče Biblijske škole i njezinih istraživanja vezanih uz svitke s Mrtvog mora, otac Skehan kaže:

Zar nema... elemenata providnosti i u neobičnoj činjenici da je Sveta Zemlja najpogodnije mjesto na zemlji da bude vrstom laboratorija za kontinuirani studij ljudskoga života, a da ne nedostaju duga vremenska razdoblja... vjerujem da ima...

... Čini mi se, stoga, da je od iznimnoga religijskoga značaja, kojeg mi još uvijek nismo svjesni, ali iza kojega

stoji sama Providnost, činjenica da je Pere Lagrange na Palestinskom tlu osnovao jednu ustanovu...

Međutim, većina je neovisnih znanstvenika godinama bila nesvjesna takve vrste božanskoga mandata na koji se pozivala Biblijska škola, ili kojega je, u tom smislu, priželjkivao Vatikan. Naprotiv, činilo se da je Biblijska škola bila nepristrana znanstvena ustanova, posvećena, između ostaloga, prikupljanju, sistematiziranju, istraživanju, prevođenju i tumačenju svitaka s Mrtvog mora, a ne njihovom zataškavanju i pretvaranju u vrstu kršćanske propagande. Tako je, primjerice, znanstvenik, ili student iz Velike Britanije, Sjedinjenih Država, ili iz bilo koje druge zemlje, izgradivši neki akademski ugled svojom tezom ili publikacijom na jednom od područja biblijskih studija, mogao zatražiti pristup kumranskom materijalu. Ne bi imao razloga očekivati da bude odbijen, pretpostavljajući da su svici dostupni svakome tko je posjedovao uvjerljive akademske preporuke. Međutim, u svakom nama poznatom slučaju, svi su takvi zahtjevi bili redom odbijani, bez isprike ili objašnjenja, neizbježno implicirajući da je sam znanstvenik bio, na neki način, nepodoban.

Takav je, da navedemo samo jedan primjer, bio i slučaj profesora Normana Golba sa čikaškog Sveučilišta. Profesor Golb napisao je svoju doktorsku disertaciju o Kumranu i uz Kumran vezanom materijalu pronađenom u Kairu. Naoružan dugogodišnjim iskustvom na tome području, započeo je istraživački projekt kako bi provjerio rezultate paleografskog datiranja svitaka, koje je ustanovio profesor Cross iz međunarodnog tima, a koji su se, prema Golbovu mišljenju mogli dopuniti. Kako bi potvrdio svoje stajalište, Golb je, naravno, morao vidjeti izvorne tekstove, jer same fotografije očigledno nisu bile dovoljne. Godine 1970. nalazio se u Jeruzalemu, te je, sukladno tome, pisao de Vauxu, tadašnjem šefu međunarodnog tima, tražeći pristup svicima koji su mu, kako je objasnio, bili potrebni kako bi poduprli istraživački projekt kojim se bavio već dugi niz godina. Tri dana kasnije, de Vaux je odgovorio, izjavivši kako nikakav pristup ne može biti dopušten bez »izričitog odobrenja od strane znanstvenika koji je zadužen za njihovo objavljivanje«. Taj je znanstvenik bio otac Milik, koji, kao što je de Vaux i predobro znao, nije bio spreman ikome išta pokazati. Nakon toliko vremena i napora koje je u nj uložio, Golb je bio primoran napustiti svoj projekt. »Od tada sam,«

rekao nam je, »imao dobrog razloga sumnjati u ispravnost Crossova paleografskog datiranja tekstova.«

S druge strane, fragmenti kumranskog materijala *bit će* dostupni istraživačima u tijesnoj vezi sa samom Biblijskom školom, mladim znanstvenicima i štíćenicima međunarodnog tima, ili diplomcima pod tutorstvom jednog ili drugog člana tima, za koje se moglo očekivati da će raditi po službenoj »partijskoj liniji«. Tako je, primjerice, Eugene Ulrich sa sveučilišta Notre Dame, Crossov student, »naslijedio« rukopisni materijal koji je prvobitno bio dodijeljen ocu Patricku Skehanu. I ne samo to, čini se da je Ulrich naslijedio i ponešto od Skehanova stava spram drugih znanstvenika. Kada je bio upitan zašto se ne mogu načiniti faksimilna fotografska izdanja, odgovorio je kako »velika većina ljudi koji bi takva izdanja čitali, uključujući i prosječne sveučilišne profesore, nisu sposobni davati kompetentne zaključke o tako složenom štivu«.

Neovisni znanstvenici iz Britanije, Sjedinjenih Država, i ostalih zemalja, smatrali su, tako, nemogućim dobiti pristup neobjavljenom rukopisnom materijalu. Za izraelske je znanstvenike, pak, takav pristup bio nezamisliv. Kao što smo već naglasili, otac deVaux, nekadašnji član ozloglašenog Action Francaise-a, bio je otvoreni anti-semit. Čini se da su članovi Biblijske škole do danas ostali neprijateljski raspoloženi prema Izraelu, unatoč tome što se ona teoretski predstavlja kao neutralna enklava nepristranih znanstvenika i utočište od političkih i religioznih različitosti koje obilježavaju moderni Jeruzalem. Na pitanje zašto u uređivanju svitaka ne sudjeluje nijedan znanstvenik iz sveučilišta u Tel Avivu, Strugnell je odgovorio: »Za kumranske studije potrebna nam je kvaliteta, a tamo je nemožete očekivati«. Svojom karakterističnom i samooptužujućom rječitosti, preminuli je otac Skehan artikulirao svoj pristrani, anti-Izraelski stav, kao i onaj svojih kolega, u pismu citiranom u *Jerusalem Post Magazine-u*:

Smatram potrebnim reći vam... da ni pod kojim okolnostima neću nijednom izraelskom funkcionaru, ni za koju svrhu i ni u kojem smislu, omogućiti distribuciju bilo čega što se zakonito nalazi u Palestinskom arheološkom muzeju. Držim kako izraelska država i njeni službenici nemaju nikakav pravni temelj obzirom na Muzej i njegov sadržaj.

Kako smo već spomenuli, njegov je stav dijelio i otac Milik. Nakon rata 1967. godine, kada su svici dospjeli u izraelske ruke, Milik se, kao ni još jedan od njegovih kolega, preminuli otac Starcky, više nikada nije vratio u Jeruzalem. Njihov je stav, međutim, odraz stava samoga Vatikana, koji još do danas nije priznao državu Izrael. No, to nas potiče da se upitamo jesu li se njihove predrasude slučajno poklopile sa službenom politikom Crkve, ili su, pak, bile formalno diktirane od strane crkvene hijerarhije.

7.

Inkvizicija danas

Kao protuotrov širećoj »zarazi« modernizma, papa Leon XIII je 1903. godine osnovao Pontifikalnu biblijsku komisiju, koja je imala zadatak da nadzire i kontrolira napredovanje (ili nedostatak istoga) katoličkih biblicista. Komisija je izvorno bila sastavljena od dvanaest ili više kardinala koje je imenovao papa, kao i od brojnih »savjetnika«, a svi su oni bili stručnjaci na područjima svojih specifičnih istraživanja i studija. Prema *Novoj katoličkoj enciklopediji (New Catholic Encyclopaedia)*, službena zadaća Komisije bila je (i još uvijek jest) »nastojati... sa svom mogućom skrbi da Božje riječi... budu zaštićene, ne samo od svake zamislive pogreške, već i od svakog nerazboritog mišljenja«. Komisija će se dodatno pobrinuti da znanstvenici »ustraju u svojem nastojanju kako bi očuvali autoritet Pisma, i promovirali njegovu ispravnu interpretaciju«.

Kao što već znamo, otac Lagrange, utemeljitelj Biblijske škole, bio je jedan od najranijih članova Pontifikalne biblijske komisije. Časopis Biblijske škole, *Revue biblique*, bio je, također, sve do 1908. godine, službenim tijelom Komisije. Obzirom na uske veze između ove dvije institucije, jasno je da je izvorna Biblijska škola bila produžetak Komisijine propagandne mašine - instrument promicanja katoličke doktrine pod krinkom povijesnog i arheološkog istraživanja, ili je, pak, služila kako bi potvrdila primjenjivost povijesnog i arheološkog istraživanja na postavke katoličke doktrine.

Mogli bismo očekivati da se tijekom posljednjih pedeset godina situacija promijenila, posebice u godinama koje su uslijedile Drugom vatikanskom koncilu, održanom početkom šezdesetih. No, činjenice ukazuju na suprotno. Biblijska škola danas, kao i u prošlosti, održava bliske odnose s Pontifikalnom biblijskom komisijom. Komisija, primjerice, dodjeljuje diplome škole, a njezine diplomirane studente zapošljava kao profesore na sjemeništima i drugim katoličkim institucijama. Od devetnaest službenih »savjetnika« koliko ih ima danas, veliki je broj vrlo utjecajan u određivanju onoga što će šira javnost saznati o svicima s Mrtvog mora. Tako je, na primjer, otac Jean-Luc Veseo, sadašnji čelni čovjek Biblijske škole i član uredničkog odbora *Revue biblique-a*, također i član Pontifikalne biblijske komisije, kao i barem još jedan član uredničkoga odbora, kao što je Jose Loza. Isto se može reći i za uglednog pisca na temu svitaka, jezuita imena Joseph Fitzmyer, koji je načinio službeno prihvaćenu kompilaciju većine kumranskog materijala.

Godine 1956., ime oca Rolanda de Vauxa, direktora Biblijske škole, prvi se puta pojavilo na popisu »savjetnika« Pontifikalne biblijske komisije. Savjetnikom je imenovan godinu dana prije, a tu će funkciju obnašati sve do svoje smrti, 1971. godine. Vrlo je zanimljivo obratiti pozornost na vrijeme de Vauxova imenovanja. Treba imati na umu da je 1955. godine, veliki dio značajnog i kontroverznog »sektaskog« materijala iz špilje 4 još uvijek bio u fazi kupovine i sistematizacije. Doista, u prosincu iste godine, Vatikan je položio novac potreban za kupnju brojnih važnih fragmenata. Te je godine, pod Allegrovim nadzorom, u Manchesteru bio odmotan i »Bakreni svitak«, a i sam je Allegro počeo istupati u javnost na način koji je mogao biti vrlo neugodan. Vatikan je, tako, po prvi puta postao svjestan s kakvim bi se problemima mogao suočiti glede kumranskoga materijala koji je počeo izlaziti na svjetlo dana. Crkvena je hijerarhija gotovo odmah prepoznala potrebu uspostavljanja neke vrste »zapovjednog lanca«, ili, barem »lanca odgovornosti«, kojim bi se, na neki način, uvela kontrola kumranskih istraživanja. U svakom slučaju, značajno je, ako ne i posebno iznenađujuće, da je od 1956. godine nadalje, svaki direktor Biblijske škole ujedno bio i član Pontifikalne biblijske komisije. Kada je 1971. umro de Vaux, na Komisijinu je popisu »savjetnika« umjesto njegova imena stajalo ime njegova nasljednika u školi, oca Pierrea Benoita. Kada je, pak,

1987. godine umro Benoit, »savjetnikom« Pontifikalne biblijske komisije postao je novi direktor, Jean-Luc Vesco.

Čak i danas, Pontifikalna biblijska komisija nastavlja s promatranjem i nadziranjem svih biblijskih studija koji se vode pod pokroviteljstvom Katoličke crkve. Ona također izdaje i službene dekrete o »ispravnom načinu podučavanja... Pisma«. Godine 1907., papa Pio X te je dekrete učinio obvezatnima. Tako je, primjerice, Komisija dekretom »ustanovila« da je Mojsije bio autor Petoknjižja. Godine 1909., sličan je dekret potvrdio doslovnu i povijesnu točnost prva tri poglavlja Postanka. Nadalje, 21. travnja, 1964., Komisija je izdala dekret koji se ticao biblijskih istraživanja općenito, s posebnim naglaskom na »povijesnoj istinitosti evanđelja«. Ovaj je dekret bio vrlo određen, objavljujući kako »tumač mora neprekidno njegovati duh spremnosti da se pokori autoritetu koji Crkva ima na učenje« Nadalje, u dekretu stoji da su oni koji se bave »bilo čime u svezi s Biblijom«, dužni »poštivati zakone koje je već donijela Pontifikalna biblijska komisija«. Svaki znanstvenik koji djeluje pod pokroviteljstvom Komisije, što naravno uključuje i one iz Biblijske škole, biva tako ograničen Komisijinim dekretima. Bez obzira na zaključke do kojih je takav znanstvenik mogao doći, i bez obzira na otkrića do kojih su ga mogla dovesti njegova istraživanja, u svome pisanju ili podučavanju, on nije smio proturječiti doktrinarnom autoritetu Komisije.

Na čelu Pontifikalne biblijske komisije danas stoji kardinal Joseph Ratzinger. Kardinal Ratzinger je, međutim, čelni čovjek još jedne katoličke institucije, Kongregacije za vjersku doktrinu. Ova je organizacija osnovana 1965. godine, te je, kao relativno mlada, većini laika nepoznata. No, samu instituciju krase podrijetlo koje seže duboko u prošlost. Ona u stvari iza sebe ima jedinstvenu i zvučnu povijest, čije početke možemo tražiti već u 13. stoljeću. Godine 1542., postala je službeno poznata kao Sveta služba. Prije toga, zvala se Sveta inkvizicija. Kardinal Ratzinger tako predstavlja Velikog inkvizitora današnjice.

Službena glava Kongregacije za vjersku doktrinu uvijek je stolujući papa, a izvršnu vlast unutar Kongregacije danas vrši njegov tajnik, iako je u prošlosti on bio poznat kao Veliki inkvizitor. Od svih odjela rimske Kurije, Kongregacija za vjersku doktrinu je najmoćnija, a od

svih kardinala u Kuriji, Ratzinger je vjerojatno osoba najbliža papi. Njih dvojica zasigurno imaju mnoge zajedničke stavove. Obojica žele obnoviti mnoge vrijednosti iz vremena prije Drugog vaticanskog koncila. Ni jedan od njih ne gaji simpatije spram teologa. Ratzinger vidi teologe kao one koji su Crkvu otvorili razornom svjetovnom utjecaju. Kao duboko pesimističan čovjek, on osjeća da Crkva »propada«, i da se samo potiskivanjem svih otpadnika može osigurati njezino preživljavanje kao unificirane vjere. One koji ne dijele njegov pesimizam smatra »slijepima ili zabludjelima«.

Poput Inkvizicije u prošlosti, Kongregacija za vjersku doktrinu je u velikoj mjeri tribunal. Ona ima svoje suce, na čelu kojih stoji »Prisjednik«. »Prisjedniku« pomažu »Povjerenici« i dvojica dominikanskih redovnika, čija je posebna zadaća pripremanje svih »istraga« koje Kongregacija odluči poduzeti. Takve se istrage općenito odnose na kršenje doktrine od strane klerika, kao i na sve drugo što može predstavljati prijetnju crkvenom jedinstvu. Kao i u Srednjem vijeku, sve se istrage poduzimaju i vode u potpunj tajnosti.

Sve do 1971. godine, Pontifikalna biblijska komisija i Kongregacija za vjersku doktrinu smatrane su dvjema odvojenim organizacijama. U stvarnosti je, međutim, razlika među njima bila tek nešto više od nominalne. U mnogim su se pogledima ove dvije organizacije preklapale, počevši od njihovih funkcija, sve do članstva u njihovim upravljačkim tijelima. Godine 1969., primjerice, osmorica od ukupno dvanaest kardinala koji su predsjedali Kongregacijom, ujedno su predsjedali i Komisijom. Brojni su pojedinci obnašali »savjetničke« funkcije u obje institucije. Konačno je, 27. lipnja 1971., papa Pavao VI, u pokušaju da reorganizira birokraciju, izjednačio Komisiju i Kongregaciju po svemu osim po imenu. Obje su, tako, bile smještene u iste prostorije, na istoj adresi - Palači Kongregacije na Trgu Svete Službe u Rimu. Obje su stavljene pod upravu istoga kardinala u funkciji njihova direktora. Tim je kardinalom, 29. studenog, 1981. godine, postao Joseph Ratzinger.

Brojne svećenike, propovjednike, učitelje i pisce današnjice, proganjalo je, protjerivalo i lišavalo njihovih službi, upravo ovo tijelo kojim danas predsjeda Joseph Ratzinger. Među njegove se žrtve ubrajaju i neki od najutjecajnijih i najinteligentnijih teologa današnje Crkve. Jedan od njih bio je i otac Edward Schillebeeckx, sa Sveučilišta u Nijmegen u Nizozemskoj. On je 1974. objavio knjigu

pod naslovom *Isus: Eksperiment u kristologiji*, kojom je, barem se tako činilo u očima njegovih protivnika, propitkivao doslovno shvaćanje određene dogme, poput Uskrsnuća i Rođenja od Djevice. U prosincu 1979., Schillebeeckx je bio izveden pred tribunal Kongregacije za doktrinu vjere, gdje ga je jedan od sudaca javno optužio za herezu. Unatoč tome što je preživio istragu tribunala, Schillebeeckx je, 1983. godine, opet pozvan pred Kongregacijski tribunal, ovoga puta zbog svoje najnovije knjige, *Duhovna služba: Slučaj za promjenu*.

U čemu su se sastojali Schillebeeckxovi grijesi? Iako samo provizorno, stavio je u pitanje stajalište Crkve glede celibata. Simpatizirao je stavove koji su govorili u prilog zaređivanju žena u svećenstvo. I, najozbiljnije od svega, držao je kako bi se Crkva trebala »mijenjati u skladu s vremenom«, umjesto da tvrdo pristaje uz ustanovljene i nepromijenjive doktrine. Crkva se, izjavio je, mora prilagoditi, i razvijati kako bi odgovorila na potrebe svojih vjernika, i ne smije im nametati drakonske zakone. Ukratko, zastupao je dinamičan pastoralni pristup, koji se suprotstavljao onome statičnom, kojeg su zagovarali papa Ivan Pavao II i kardinal Ratzinger. Još jednom, Schillebeeckx je izdržao Kongregacijine istrage i ispitivanja. Međutim, do danas je ostao pod strogom prismotrom, a svaka se njegova riječ, pisana ili izgovorena, prati s velikom pažnjom. Ne treba niti reći da ovakva neprekidna i budna pažnja može izvršiti duboko inhibirajući utjecaj.

Još rječitiji je slučaj uglednog švicarskog teologa, doktora Hansa Kunga, nekadašnjeg pročelnika Teološkog odjela Sveučilišta u Tubingenu. Kung je općenito priznat kao jedan od najutjecajnijih, najlucidnijih i tematski najrelevantnijih katoličkih pisaca našega vremena - čovjek koji je, slijedeći tragove pape Ivana XXIII, ponudio novi smjer za Crkvu, novo čovjekoljublje, te novu fleksibilnost i prilagodljivost. No, Kung je bio i kontroverzan. U svojoj knjizi *Nepogrešivi?*, prvi put objavljenoj 1970. godine u Njemačkoj, a sljedeće godine i u Engleskoj, izazvao je doktrinu papine nepogrešivosti, koja, a to treba naglasiti, nije nikada prije postojala u Crkvi, sve dok 1870. nije bila uspostavljena, i to glasovanjem. »Nitko nije nepogrešiv«, pisao je Kung, »osim Boga samoga«. Nadalje, »tradicionalna doktrina o nepogrešivosti... u Crkvi... počiva na temeljima koji se ne mogu smatrati sigurnima«. Kung je, također, uvidio

razliku između teologije i povijesti, te nastojanje teologije da se i sama predstavi kao povijest. Osudio je sofizam crkvenih »znanstvenika« poput kardinala Jeana Danieloua, koji je, 1957. godine, izdao knjigu *Svici s Mrtvog mora i primitivno kršćanstvo*, prvenstveno katoličko propagandno djelo: »Teolozi kao što je Danielou... koji ulogu Velikog inkvizitora obavijaju aurom pseudo-učenosti, imenovani su kardinalima Svete Rimske crkve koji će ispunjavati njezina očekivanja.«

Nakon što je Ivan Pavao II bio izabran za papu, Kung se kritički osvrnuo na moralnu i dogmatsku strogost novoga pontifiksa. »Hoće li katoličkom teologu biti dopušteno postavljati kritička pitanja...?« pitao se Kung. Je li Ivan Pavao II doista bio slobodan od kulta osobe koji je zaludio ranije pape, i nije li on možda pretjerano zaoкупljen doktrinom, a na štetu »oslobađajuće poruke Kristove«?

Mogu li papa i Crkva vjerodostojno upućivati na savjest današnjih ljudi, ako u isto vrijeme ne postoji preispitivanje savjesti sa strane Crkve i njezinih čelnika...?

Kiingova otvorenost učinila ga je, naravno, neodoljivom metom inkvizitornih tribunala Kongregacije za vjersku doktrinu. Pročije-niši njegove izjave, tribunal je, sukladno tome, donio presudu. 18. prosinca 1979. godine, papa je, djelujući prema formalnoj preporuci Kongregacije, lišio Kunga njegove službe, i proglasio ga nekompetentnim da podučava rimokatoličku doktrinu. Kung je bio obaviješten kako više nije katolički teolog, te da mu je zabranjeno dalje pisati i objavljivati svoja djela. Kung je sam vrlo sažeto objasnio ono što ga je snašlo: »Osudio me pontifeks koji je odbacio moju teologiju, iako nikada nije pročitao nijednu od mojih knjiga, i koji me je uvijek odbijao primiti. Jasno je kako Rimu nije stalo do dijaloga, već do pokoravanja.«

Pod direktorijem kardinala Ratzingera, Kongregacija je, tijekom posljednjih deset godina, postala još tvrdom, žešćom i reakcionarnijom u svojim stavovima. Ratzinger i dalje neumorno kritizira sve promjene koje je Crkva doživjela od vremena Drugog vatikanskog koncila, održanog između 1962. i 1965. Crkvena učenja, drži on, »razdrle« su sumnje i propitkivanja. Prema riječima jednoga komentatora, Ratzinger teži »povratku u katolički fundamentalizam...

i ponovnoj uspostavi doslovne istinitosti papinski definirane dogme«. Kroz Kongregaciju za vjersku doktrinu, Ratzingerovi stavovi određuju i stavove Pontifikalne biblijske komisije, kojoj je također, on na čelu, a njih, konačno, odražava i Biblijska škola.

Tijekom 1990. godine, ovi su stavovi učinili Kongregaciju temom glavnih vijesti. Kongregacija je u svibnju donijela preliminarni nacrt novog i revidiranog »Univerzalnog katekizma Katoličke crkve«, koji je predstavljao službenu formulaciju postavki u koje su svi katolici bili formalno obvezni vjerovati. Ne dopuštajući nikakvu fleksibilnost, novi »Katekizam« definitivno osuđuje, između mnogih drugih stvari, razvod braka, homoseksualnost, masturbaciju i seksualne odnose prije ili izvan braka. Kao temeljna načela katoličke vjere postavlja papinu nepogrešivost, Bezgrešno začeće i Uzašašće Blažene djevice Marije, kao i »Univerzalnu vlast Katoličke crkve«. U jednom svom posebice dogmatskom odlomku, novi »Katekizam« objavljuje kako je »zadatak autentičnog tumačenja Božje Riječi... povjeren živoj učiteljskoj službi same Crkve«.

U lipnju iste godine, pojavio se još jedan dokument, kojega je objavila Kongregacija za vjersku doktrinu, a napisao ga je sam kardinal Ratzinger. Ovaj se dokument odnosi posebno na funkcije i obveze teologa. Ovdje upotrijebljen, izraz »teolog« obuhvaća biblijske povjesničare ali i arheologe. Prema ovome dokumentu, kojeg je prihvatio i odobrio papa, katolički teolozi nemaju pravo udaljavati se od ustanovljenih crkvenih učenja. Doista, takvo je udaljavanje promovirano (ili diskreditirano) u status istinskog »grijeha«: »Podleći iskušenju otpadništva... [znači] biti nevjeran Duhu Svetomu...« Zahvaljujući vještim psihološkim manipulacijama, teolog koji počigne propitkivati doktrinu Crkve, osjećat će se moralno ukaljanim zbog onoga što čini. Svaka sklonost propitkivanju smjesta se okreće protiv onoga koji postavlja pitanja, pretvarajući se u krivnju - nešto čime je Crkva oduvijek uspješno trgovala.

U istome dokumentu, kardinal Ratzinger izjavljuje:

Sloboda vjerskoga čina ne može opravdati pravo na otpadništvo. Ova sloboda ne podrazumijeva slobodu obzirom na istinu, već označava slobodno opredijeljenje pojedinca, sukladno njegovoj moralnoj obvezi da tu istinu prihvati.

Drugim riječima, čovjek je potpuno slobodan u prihvaćanju crkvenih učenja, ali ne i u njihovu preispitivanju ili odbacivanju. Sloboda se ne može manifestirati ili izraziti nikako drugačije do li pokoravanjem. To je vrlo neobična definicija slobode.

Takva su ograničenja dovoljno čudovišna kada se nameću samim katolicima. Čudovišna su jer dovode do psiholoških i emocionalnih povreda i osjećaja krivnje, jačaju netoleranciju i licemjerje, te ograničavaju obzore znanja i razumijevanja. Kada ih se primijeni na vjeru, ova ograničenja vrijede samo za one koji im se dobrovoljno podvrgnu, dok ih je nekatolički svijet slobodan zanemariti. Međutim, svici s Mrtvog mora ne predstavljaju stavke vjere, već dokumente od povijesnog i arheološkog značaja koji ne pripadaju samo Katoličkoj crkvi, nego čovječanstvu u cjelini. Otrijeznjujuća je, ali i duboko uznemirujuća činjenica da će, ukoliko bude onako kako bi kardinal Ratzinger želio, sve što ćemo saznati o kumranskim rukopisima biti podvrgnuto cenzorskoj mašineriji Kongregacije za vjersku doktrinu, odnosno, pročišćeno, uređeno i podastrito nam od strane Inkvizicije.

Obzirom na činjenicu da je u svakom slučaju odgovorna Kongregaciji, nameće se jednostavno pitanje da li se Biblijskoj školi može vjerovati. Čak i ako izraelska vlada pokaže zube i naredi hitno objavljivanje cjelokupnog kumranskog materijala, kako možemo biti sigurni da će ovi, za Crkvu potencijalno kompromitirajući tekstovi, ikada ugledati svjetlo dana. Mi bismo osobno, u ovoj knjizi, željeli ocu Jean-Lucu Vescou, sadašnjem direktoru Biblijske škole, javno uputiti određena temeljna pitanja.

- Ako Biblijska škola polaže račune Pontifikalnoj biblijskoj komisiji i Kongregaciji za vjersku doktrinu, u čemu se sastoji njezina odgovornost spram znanosti?
- Kako ijedna ugledna akademska institucija može djelovati u takvim napetim okolnostima, koje su nametnuli potencijalno podijeljeni, čak i međusobno suprotstavljeni osjećaji odatnosti?
- I, konačno, što je zapravo Biblijska škola učinila ako bi se, među neobjavljenim, ili, možda, još neotkrivenim kumranskim materijalom, pojavilo nešto što bi se suprotstavljalo crkvenoj doktrini?

III. SVICI S MRTVOG MORA

8.

Dilema o kršćanskom pravovjerju

Postoji gotovo jedinstveno gledište, osim, naravno, među članovima samoga međunarodnog tima i Biblijske škole, da povijest istraživanja svitaka s Mrtvog mora doista predstavlja »skandal«. Nesumnjivo je da u pozadini odugovlačenja, zataškavanja, dvosmislenosti, i ograničenja koja su nametnuta na kumranski materijal, postoje neke nepravilnosti koje nisu bile podvrgnute ni moralnoj, niti akademskoj sankciji. U određenom se smislu, naravno, ove nepravilnosti mogu pripisati akademskoj zavisti i suparništvu, te zaštititi prikrivenih interesa. Konačno, ugledi i postoje zato da bi bili izgrađeni ili srušeni, a u akademskom svijetu nema veće vrijednosti od samoga ugleda. Stoga su, barem za pripadnike akademske zajednice, ulozi ponekad uistinu visoki.

Oni će uvijek biti visoki na području povijesnih i arheoloških istraživanja gdje nedostaju pouzdani dokazi iz prve ruke. Tome bi bilo tako i u slučaju da iznenada na svjetlost dana izađu dokumenti koji bi se odnosili na, primjerice, Britaniju Arturova vremena. No, da li bi i ovaj materijal bio zataškan na isti način kao i svici s Mrtvog mora? I, da li bismo, kao vrhovnog arbitra koji se šulja u pozadini, mogli osjetiti sjenovitu prisutnost jedne crkvene institucije kao što je to Kongregacija za vjersku doktrinu? Svici iz Nag Hammadija priča

su za sebe. Naravno, istraživanja vezana uz njih pružila su i više nego dovoljno prilika za djelovanje prema skrivenim motivima, što se, u izvjesnoj mjeri, možda i dogodilo. No, Crkva nije imala prilike zado-
biti kontrolu nad tekstovima pronađenima kod Nag Hammadija, i unatoč postojanju takvih motiva, cjelokupan je korpus materijala iz Nag Hammadija vrlo brzo pronašao svoj put u javnost.

Upletenost Crkve u znanstveni rad vezan uz svitke s Mrtvog mora, neizbježno budi crv sumnje. Možemo li zanemariti mogućnost uzročne veze između njezina uplitanja, i skandala u koji su se pretvo-
rila kumranska istraživanja? Prisiljeni smo upitati se (kao što su se pitali i mnogi upućeni »outsideri«), jesu li ovdje bili u pitanju još neki prikriveni interesi, veći od samih ugleda pojedinih znanstvenika, kao, na primjer, interes kršćanstva i kršćanske doktrine, barem u onome smislu kakvima ih predstavlja Crkva i njezina predaja. Od trenutka kada su svici s Mrtvog mora prvi put otkriveni, nametalo se jedno, sveprožimajuće pitanje, koje je opsjedalo maštu, izazivalo uzbuđenje, tjeskobu, a ponekad čak i užas. Obzirom na njihovu blizinu »izvoru«, mogu li ovi tekstovi, koji (za razliku od Novog zavjeta), još nisu bili dirani niti redigirani, otkriti nešto novo i značajno o podrijetlu kršćan-
stva, takozvanoj »ranom Crkvi« u Jeruzalemu, ili čak o samome Isusu? Mogu li oni sadržavati nešto kompromitirajuće, što bi izazvalo, ili, pak, pobilo ustanovljenu predaju?

U svakom slučaju, službeno je tumačenje pokazalo kako tome nije tako. Naravno, ne postoji ništa na temelju čega bismo mogli zaključiti da je međunarodni tim provodio bilo kakvu vrstu namjernog ili sistematičnog krivotvorenja dokaza. Međutim, što se tiče oca de Vauxa, uz ova su istraživanja bili vezana njegova najdublja osobna uvjerenja, koja su morala izvršiti neki utjecaj. Ključni čimbenik u određivanju važnosti svitaka i njihove povezanosti (ili nedostatak veze) s kršćanstvom, bilo je, naravno, datiranje rukopisnog materijala. Jesu li svici bili pred - ili post - kršćanski? U kojoj se mjeri poklapaju s Isusovim aktivnostima oko 30. god. posl. Kr., i Pavlovim poslanicama koje su nastale između 40. i 65. god. posl. Kr., te sastavljanjem evanđelja, između 70. i 95. godine? Bez obzira na datum nastanka koji im se pripisuje, oni bi mogli predstavljati izvor neprilika za kršćanstvo. No, ne i u svakom slučaju. Ako bi im se, primjerice, odredilo podrijetlo iz vremena prije kršćanske ere, oni bi predstavljali prijetnju u smislu kompromitiranja Isusove izvornosti i

jedinstvenosti, odnosno, mogli bi pokazati kako neke njegove riječi i ideje nisu u potpunosti njegove, već da su one izraz misli, učenja i predaje koji su tada tvorili »glavnu struju«. Ako, pak, svici potječu iz vremena Isusova života, ili iz razdoblja neposredno nakon njegove smrti, pokazali bi se, time, još neugodnijima. U tom bi ih se slučaju moglo upotrijebiti kao dokaz da je »Učitelj Pravednosti« koji u njima figurira bio sam Isus, i da ga njegovi suvremenici nisu smatrali božanskom osobom. Štoviše, svici su sadržavali ili implicirali određene pretpostavke koje su se suprotstavljale kasnijoj predodžbi »ranoga kršćanstva«. Sadržavali su, primjerice, izjave militantnog mesijanskog nacionalizma, do tada povezivanog jedino sa zelotima, dok je Isus smatran ne-političnim, i spremnim da »caru dade carevo«. Moguće je i to da svici pokažu kako Isus nikada nije ni sanjao o osnivanju nove religije ili kršenju židovskog Zakona.

Dokazi se mogu tumačiti na brojne načine, od kojih su neki manje neugodni za kršćanstvo od drugih. Stoga ne treba čuditi da je, obzirom na okolnosti, de Vaux nastojao promicati manje kompromitirajuća tumačenja. Tako je, iako to nikada nije bilo izričito naglašeno, prevladala potreba da se dokaz tumači u skladu s određenim vladajućim načelima. Koliko je god to bilo moguće, svici i njihovi autori morali su ostati podalje od »ranog kršćanstva« kakvim ga opisuje Novi zavjet, te od glavne struje judaizma 1. stoljeća iz kojeg je ono i poteklo. Upravo je pristajanje uz ovakva načela ustanovilo pravovjernost tumačenja i iznjedrilo znanstvenički konsenzus.

Tako su otac de Vaux i njegov tim, u svome tumačenju tekstova svitaka, došli do zaključaka koji su potvrdili određena opća načela, od kojih je najvažnija moguće sažeti na sljedeći način:

1. Smatra se da su kumranski tekstovi nastali u vrijeme mnogo prije kršćanske ere.
2. Svici se smatraju djelom jedne izdvojene zajednice, neortodoksne »sekte« na periferiji judaizma, izdvojene iz glavnih struja društvene, političke i religiozne misli toga vremena. Članovi zajednice nisu imali nikakve veze s militantnim revolucionarnim i mesijanskim nacionalizmom branitelja Masade.
3. Kumranska je zajednica najvjerojatnije bila uništena tijekom općega ustanka u Judeji, između 66. i 73. godine, za sobom

ostavivši svoje dokumente, skrivene u sigurnosti obližnjih špilja.

4. Vjerovanja kumranske zajednice predstavljena su potpuno različitima od kršćanstva, a »Učitelj Pravednosti«, zato što nije opisan kao božanska osoba, nije mogao biti izjednačen s Isusom.
5. Budući da je Ivan Krstitelj bio i suviše blizak učenjima kumranske zajednice, nije smatran »kršćaninom« u istinskom smislu te riječi, već »samo« prethodnikom kršćanstva.

Postoje, međutim, brojne sličnosti između kumranskih tekstova, kao i zajednice unutar koje su nastali, i kršćanskih tekstova i takozvane »rane Crkve«. Mnoge od tih sličnosti vidljive su i na prvi pogled.

Kao prvo, obred krštenja, sličan onome koji predstavlja jedan od središnjih sakramenata kršćanstva, postojao je i u kumranskoj zajednici. Prema tekstu jednog od svitaka s Mrtvog mora, poznatog kao »Pravilo zajednice«, novoprihvaćeni će član »biti očišćen od svih svojih grijeha duhom svetosti koji ga sjedinjuje s istinom... A kada njegovo tijelo bude pošćropljeno i posvećeno vodom očišćenja, on će biti učinjen čistim poniznim pokoravanjem svoje duše svim zapovijedima Božjim.«

Drugo, Djela apostolska govore kako članovi »rane Crkve« drže sve stvari u zajedničkom vlasništvu: »Mnoštvo je vjernika bilo jedno srce i jedna duša. Nitko nije nazivao svojim ono što mu je pripadalo, već je među njima sve bilo zajedničko. Apostoli su vrlo odvažno svjedočili za uskrsnuće Gospodina Isusa, i velika je milost bila nad njima svima. Među njima, dakako, nitko nije oskudijevao, jer bi svi posjednici zemljišta i kuća to prodavali, te novac od prodanih stvari donosili i stavljali pred noge apostolima. Tada se to dijelilo svakom pojedincu prema njegovim potrebama.« Na samome početku »Pravila zajednice« stoji da će »Svi... u Zajednicu donijeti svoja znanja, sposobnosti i imovinu...« Nadalje, »Oni će zajedno jesti i moliti...« O novopridošlom članu »Pravilo zajednice« govori: »Njegova će imovina pripasti Zajednici kojoj će on ponuditi svoj savjet i mišljenje«.

Djela apostolska (Djela, 5:1-11) preprićavaju priću o izvjesnom Ananiji i njegovoj ženi, koji su zatajili neka od dobara koja su trebali darovati »ranog Crkvi« u Jeruzalemu. Oboje su umrli, pogođeni

osvetoljubivom božanskom silom. Za ovakav prijestup, pripadnici kumranske zajednice bili su kažnjavani mnogo blažom kaznom koja se, prema »Pravilu zajednice«, sastojala od šestomjesečne pokore.

Treće, prema Djelima, vodstvo »rane Crkve« u Jeruzalemu sastojalo se od dvanaestorice apostola. Među njima, kako navodi poslanica Galaćanima, trojica - Jakov (»Gospodinov brat«), Ivan i Petar imali su poseban autoritet. Prema »Pravilu zajednice«, Kumranom je upravljao »Savjet« sastavljen od dvanaestorice pojedinaca. Spominju se, također, i tri svećenika, iako tekst ne pojašnjava jesu li oni bili među dvanaesticom iz »Savjeta«, ili odvojeni od nje.

Četvrto, i najvažnije, kumranska je zajednica, baš kao i »rana Crkva«, bila specifično mesijanskog usmjerenja, kojim je dominiralo vjerovanje u neizbježan dolazak barem jednog novog »Mesije«. Obje su postulirale živopisnu i karizmatičnu figuru, čija ih je osobnost poticala na djelovanje, i čija su učenja oblikovala temelje njihovih uvjerenja. U »ranoj Crkvi«, ta je osoba, naravno, bio Isus. U kumranskim tekstovima, taj je čovjek poznat kao »Učitelj Pravednosti«. Ponekad se čini kako se kumranski tekstovi, u svojim portretima »Učitelja Pravednosti«, odnose na samoga Isusa; doista, nekoliko je znanstvenika bilo upravo takvoga stajališta. Istina, »Učitelj Pravednosti« nije opisan kao božanska osoba, no, to nije bio ni Isus, sve do izvjesnog vremena nakon njegove smrti.

Ako su kumranski tekstovi i oni »rane Crkve« izražavali neke zajedničke ideje, zamisli ili načela, oni su, također, slični i po svojem imaginariju i frazeologiji. »Blago krotkima«, govori Isus, u možda najčuvenijoj rečenici iz Propovijedi na Gori, »jer oni će baštiniti zemlju« (Mat. 5:5) Ova izjava potječe iz Psalma 37:11: »Zemlju će posjedovati krotki, obilje mira oni će uživati.« Isti je psalam bio od posebnoga značaja i za kumransku zajednicu. Svici s Mrtvog mora objašnjavaju njegov smisao: »Protumačeno, ovo se odnosi na zajednicu Siromašnih...« »Zajednica Siromašnih« (ili »krotkih«), jedno je od imena kojima je kumranska zajednica sebe nazivala. No, sličnosti ima još: »Blaženi siromašni duhom, jer njihovo je kraljevstvo nebesko«, propovijeda Isus (Mat. 5:3); »Ratni svitak« iz špilje 1 izjavljuje: »U siromašnima duhom leži moć...«. Doista, cijelo Evanđelje po Mateju, a posebice poglavlja 10 i 18, sadrži metafore i terminologiju koje su, ponekad, gotovo jednake onima iz »Pravila zajednice«. U Evanđelju po Mateju (Mat. 5:48), primjerice, Isus

naglašava ideju savršenstva: »Dakle: budite savršeni kao što je savršen i Otac vaš nebeski!« »Pravilo zajednice« govori o onima »koji, prema zapovijedi Božjoj, hodaju putem savršenstva«. Neće, objavljuje dalje tekst, »biti milosti za one koji skrenu s puta... niti utjehe... sve dok njihov put ne postane savršen«. U Evanđelju po Mateju 21:42, Isus se poziva na Izaiju 28:16, podsjećajući na Psalam 118:22: »Zar niste nikad čitali u Pismima: 'Kamen koji odbaciše graditelji postade ugaonim kamenom; to je djelo Gospodnje, ono je divno u našim očima.'« »Pravilo zajednice« poziva se na isti izvor, izjavljujući kako će »Savjet Zajednice... biti onaj nosivi zid, onaj dragocjeni ugaoni kamen«.

Ako kumranski svici i evanđelja predstavljaju jedni drugima odjek, to je još očitije između svitaka i pavlinskih tekstova - Djela apostolskih i Pavlovih poslanica. Ideja »svetosti«, primjerice, kao i sama riječ »sveto«, uobičajene su u kasnijem kršćanstvu, ali dojmliive u kontekstu svitaka s Mrtvog mora. Uvodna rečenica iz »Pravila zajednice« govori: »Gospodar će podučavati svece kako da žive u skladu s Knjigom pravila zajednice...« Pavao, u svojoj poslanici Rimljanima (15:25-7), rabi terminologiju »rane Crkve«: »A sada idem u Jeruzalem u službi svetih, jer su Makedonija i Ahaja odlučile pružiti neku pomoć siromasima među svetima u Jeruzalemu. Istina, to su same odlučile, a one su im i dužne, jer, ako su pogani postali sudionici njihovih duhovnih dobara, dužni su im poslužiti svojim zemaljskim dobrima.«

Uistinu, Pavao je posebno izdašan u uporabi kumranskih izraza i slika. Jedan od kumranskih tekstova, na primjer, govori o »svima onima koji poštuju Zakon u Kući Judinoj, i koje će Bog izbaviti... zbog njihovih patnji i vjere njihove u Učitelja Pravednosti«. ¹³ Pavao, naravno, pripisuje slične otkupiteljske moći vjeri u Isusa. Spasenje se, kaže on u poslanici Rimljanima, ostvaruje vjerom u Isusa Krista: »A sada se nezavisno od Zakona očitovala Božja pravednost za koju svjedoče Zakon i Proroci, i to pravednost Božja po vjeri u Isusa Krista za sve koji vjeruju - nema razlike, jer su svi sagriješili i lišeni su Božje slave.« (Rimljanima 3:21-23) U poslanici Galaćanima (2:16-17), on objavljuje: »Ali kako znamo da čovjeka ne opravdava vršenje Zakona, nego samo vjera u Isusa Krista, to smo i mi prigrlili vjeru u Krista Isusa da bismo se opravdali vjerom u Krista a ne vršenjem Zakona. Jer, vršenje Zakona »neće nikoga opravdati«. Pa

ako smo i mi sami, time što smo tražili da se opravdamo Kristom svrstani među grješnike, nije li onda Krist u službi grijeh?« Sasvim je jasno da su Pavlu bile poznate metafore, govorne figure, rečenični sklopovi i retorika koju je upotrebljavala kumranska zajednica u svome tumačenju starozavjetnih tekstova. Kako ćemo vidjeti, međutim, njegovo je znanje služilo sasvim drukčijoj svrsi.

U maloprije navedenom citatu njegove poslanice Galaćanima, Pavao ne pridaje Zakonu nikakvo posebno značenje. U kumranskim tekstovima, međutim, Zakon je od najvećega značaja. »Pravilo zajednice« započinje riječima: »Gospodar će podučavati svece kako da žive u skladu s Knjigom pravila zajednice, da bi oni mogli tražiti Boga... i činiti pred Njim dobro, kako je zapovijedao preko Mojsija i svih proroka, slugu Njegovih...« »Pravilo zajednice« kasnije objavljuje da će svatko tko »prekrši makar jednu riječ Mojsijeva Zakona, ili bilo koji njegov dio, biti protjeran« i da će Zakon trajati »dokle god bude trajala vladavina Sotone« U svome strogom pristajanju uz Zakon, doimlje se kako je Isus bliži kumranskim tekstovima negoli Pavlu. U Propovijedi na Gori (Mat. 5:17-19), Isus je svoje stavove učinio potpuno jasnima - stavove koje će Pavao kasnije iznevjeriti:

Nemojte misliti da sam došao ukinuti Zakon i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim. Jer, zaista, kažem vam, dok postoji nebo i zemlja, ni jedna jota, ni jedna koprčica slova iz Zakona sigurno neće nestati, a da se sve ne ostvari. Stoga, tko god prekrši i jednu od ovih i najmanjih zapovijedi i nauči druge da tako rade, bit će najmanji u kraljevstvu nebeskom; dok će onaj koji ih bude vršio i naučavao biti velik u kraljevstvu nebeskom.

Ako je Isusovo pristajanje uz Zakon odražavalo stavove unutar kumranske zajednice, tada posebnu pozornost treba obratiti na vrijeme održavanja Posljednje večere. Biblijske je komentatore stoljećima zbunjivala činjenica da se evanđelja međusobno razlikuju u opisanju ovoga događaja. U Evanđelju po Mateju (Mat. 26:17-19), Posljednja večera opisana je kao Pashalni objed, a Isus je sljedeći dan bio razapet. Međutim, u četvrtom evanđelju (13:1 i 18:28), stoji da je Posljednja večera bila održana *prije* Pashe. Neki su znanstvenici

pokušali izmiriti ove suprotnosti priznavši da je Posljednja večera doista bila Pashalni objed, no, Pashalni objed održan prema drukčijem kalendaru. Kumranska je zajednica upotrebljavala upravo takav, solarni kalendar, za razliku od lunarnog, kojim se koristilo svećenstvo u Hramu. Svaki je kalendar Pashu smještao u drukčije vrijeme, a Isus se, očigledno, ravnao prema kalendaru kumranske zajednice.

Nema sumnje da je i kumranska zajednica opisala gozbu koja po svojim obrednim obilježjima umnogome nalikuje Posljednjoj večeri opisanoj u evanđeljima. »Pravilo zajednice« izjavljuje da će »kada stol bude prostrt... Svećenik biti prvi koji će ispružiti svoju ruku kako bi blagoslovio prve plodove kruha i mladoga vina«. Još jedan kumranski tekst, »Mesijansko pravilo«, dodaje: »oni će se okupiti za zajedničkim stolom, kako bijeli, i pili mlado vino... neka nitko prije Svećenika ne ispruži svoju ruku nad prvim plodovima kruha i mladoga vina... izraelski će Mesija zatim ispružiti svoju ruku nad kruhom«.

Ovaj je tekst bio dovoljan da uvjeri čak i Rim. Prema kardinalu Jeanu Danielou, koji je pisao s »Nihil Obstat« iz Vatikana: »Krist je najvjerojatnije posljednju večeru održao na Veliku subotu, u skladu s esenskim kalendarom.«

Možemo samo zamisliti reakciju oca de Vauxa i njegova tima kada su prvi put otkrili zapanjujuće sličnosti između kumranskih tekstova i onoga što je bilo poznato kao »rano kršćanstvo«. Do tada se vjerovalo da se Isus pozivao na starozavjetne izvore, te da su njegova učenja bila jedinstvena, oblikovana kao poruke, evanđelja i »radosne vijesti«, koje nikada prije nisu bile objavljene svijetu. Međutim, sada su odjeci ove poruke, a možda i same Isusove drame, ugledali svjetlost dana u zbirci drevnih pergamenata sačuvanih u judejskoj pustinji.

Za agnostičkog povjesničara, a čak i za nedogmatičnog kršćanina, takvo bi otkriće bilo iznimno uzbudljivo. Svatko bi se s određenim strahopoštovanjem odnosio prema dokumentima koji, u stvari, potječu iz vremena kada je Isus sa svojim sljedbenicima hodao pješćanim tлом drevne Palestine, na putu između Galileje i Judeje. Svatko bi se osjetio bližim samome Isusu. Suhoparne pojedinosti Isusove drame i okoline u kojoj se kretao, napokon bi dobile životnost i slojevitost koje su bili lišeni punih dvadeset stoljeća. Svici s

Mrtvog mora nisu bili poput kakve moderne knjige koja obrazlaže neku kontroverznu tezu. Oni su predstavljali prvorazredan dokaz kojega bi podržala i stroga preispitivanja od strane znanosti dvadesetog stoljeća. Međutim, čak bi se i onome koji ni to nije bio spreman prihvatiti, nametnula neka pitanja o moralnoj odgovornosti. Bez obzira na njegove vlastite sumnje, da li je on, olako, i jednim jedinim udarcem, mogao potkopati vjeru, u kojoj su milijuni ljudi nalazili utjehu? Za de Vauxa i njegove kolege, koji su djelovali kao predstavnici Rimokatoličke crkve, bio je to duhovni i religiozni ekvivalent dinamitu, nešto što je do nezamislivih razmjera moglo razrušiti čitavu građevinu kršćanskog učenja i vjerovanja.

9.

Svici

Za ovu knjigu nije važno navesti sve tekstove za koje je poznato da su bili pronađeni u Kumranu. ili, pak, prevedeni i objavljeni. Mnogi od njih zanimljivi su jedino stručnjacima. Veliki broj tekstova čine tek mali fragmenti, čiji se kontekst i značaj danas ne mogu rekonstruirati. Brojni rukopisi predstavljaju komentare različitih knjiga Staroga zavjeta, kao i drugih židovskih djela poznatih kao apokrifi i pseudoepigrafi. No, za ovu je knjigu važno spomenuti nekoliko kumranskih dokumenata čiji je sadržaj posebno značajan. Među ovima, dva će se dokumenta pokazati ne samo najpoučnijima, već, doista, i najkontroverznijima.

»*Bakreni svitak*«

Pronađen u Kumranu, u špilji 3, »Bakreni svitak« jednostavo nabraja, na suhoparan način jednoga popisa, šezdeset i četiri mjesta gdje je, navodno, bilo skriveno blago u zlatu, srebru i dragocjenim religioznim posudama. Mnoga od tih skrovišta nalaze se na području samoga Jeruzalema, a neka ispod jeruzalemskog Hrama ili uza nj. Ostala se nalaze u obližnjoj okolini, a možda i na udaljenijim mjestima, poput Kumrana. Ako su brojke koje navodi svitak točne, ukupna težina blaga doseže šezdeset i pet tona srebra, i dvadeset i šest tona zlata, što bi, prema današnjim cijenama, iznosilo oko 30 milijuna

funti. Nije to posebno dojmjljiva svota kako bi se možda moglo očekivati (jedna potonula španjolska galija iznjedrila bi mnogo više), no religiozni i simbolični značaj takvoga blaga nadilazi svaku njegovu novčanu vrijednost. Iako to nije javno obznanjeno u trenutku kada je sadržaj »Bakrenog svitka« po prvi put otkriven, u tekstu je vrlo jasno naznačeno kako blago potječe iz jeruzalemskog Hrama, odakle je bilo izneseno i skriveno, vjerojatno kako bi ga se sačuvalo od rimskih osvajača. Mogli bismo, stoga, zaključiti, da »Bakreni svitak« datira iz vremena rimske invazije, 68. godine. Kao što smo već naglasili, određeni članovi međunarodnog tima, poput profesora Crossa i preminuloga oca Milika, držali su blago u potpunosti izmišljenim. Većina današnjih znanstvenika, međutim, mišljenja je da je ono doista postojalo. Usprkos tome, pokazalo se nemogućim pronaći mjesta na kojima je, navodno, blago bilo pohranjeno. U uputstvima i naznakama koje se na njih odnose, korištena su odavna izgubljena mjesna imena, a opća konfiguracija i izgled toga područja do neprepoznatljivosti su izmijenjeni tijekom dvije tisuće godina i neprekidnih ratova.

Međutim, 1988. godine, nešto sjevernije od špilje u kojoj je bio pronađen »Bakreni svitak«, otkriveno je još nešto. Ovdje, u drugoj špilji, oko 1 metar ispod površine, iskopan je mali vrč, koji datira iz vremena Heroda i njegovih neposrednih nasljednika. Vrč je očigledno smatran vrlo dragocjenim, te je s velikom pažnjom umotan u zaštitni pokrov od palminih vlakana. Pokazalo se da vrč sadrži gusto crveno ulje koje, prema kemijskoj analizi, ne nalikuje nijednom danas poznatom ulju. Prihvaćeno je mišljenje da se radi o dragocjenom balzamovom ulju, koje se, kako je poznato, proizvodilo u obližnjem Jerihonu, a prema tradiciji, upotrebljavano je prilikom pomazanja zakonitih izraelskih kraljeva. Međutim, ovo je nemoguće pouzdano ustvrditi, jer je balzamovo drvo izumrlo prije, otprilike, tisuću i petsto godina.

Ako je ulje doista balzamovo, ono je moglo predstavljati dio blaga o kojemu je govorio »Bakreni svitak«. U svakom slučaju, bio bi to sasvim neprimjeren i skupocjeni luksuz za jednu asketsku zajednicu koja je, navodno, živjela izoliranim životom u pustinji. Međutim, kao što nam je već poznato, jedno od najznačajnijih obilježja »Bakrenog svitka« jest u tome što o Kumranu uopće ne govori kao o izdvojenoj zajednici. Naprotiv, čini se da svitak ukazuje na veze između kumranske zajednice i frakcija povezanih s jeruzalemskim Hramom.

»Pravilo zajednice«

Pronađeno u špilji 1 u Kumranu, »Pravilo zajednice«, kao što smo vidjeli, bavi se obredima i pravilima koji uređuju život u pustinjskoj zajednici, uspostavljajući hijerarhiju vlasti unutar nje. U njemu su navedeni naputci za »Gospodara« zajednice i različite, njemu podređene, službenike. »Pravilo« također specificira načela ponašanja i predviđa kazne za njihovo kršenje. Tako je, primjerice, za onoga »tko namjerno izrekne laž« određena »pokora u trajanju od šest mjeseci.« Tekst započinje objavljivanjem temeljnih postavki prema kojima se zajednica definira i uređuje. Svi njezini članovi moraju ući u »Savez s Bogom, kako bi se pokoravali svim Njegovim zapovijedima«; a onaj koji se bude pokoravao, bit će »očišćen od svih svojih grijeha«. Od najvećega je značaja bilo pristajanje uz Zakon. Među različitim imenima kojima su nazivali članove kumranske zajednice nalazimo i »čuvare Saveza«, te one koji »gorljivo slijede Zakon«.

Jedan od obreda koji navodi »Pravilo« jest i onaj čišćenja i očišćenja krštenjem, i to ne samo jednom, već, očigledno, svaki dan. Specificirane su, također, i svakodnevne molitve, u zoru i sumrak, koje su uključivale i čitanje Zakona. Spominje se i obredno očišćen »Objed zajednice«, koji je vrlo sličan, kako potvrđuju i drugi svici, »Posljednjoj večeri« takozvane »rane Crkve«.

»Pravilo zajednice« govori i o »Savjetu« zajednice, koji je bio sastavljen od dvanaestorice muškaraca i, vjerojatno, još trojice svećenika. Već smo govorili o zanimljivim odjecima slika »ugaonog kamena« i »kamena temeljca«, vezanih uz Savjet zajednice. No, svitak izjavljuje i da će Savjet »postojano i krotko čuvati vjeru u Zemlji, i okajavati grijeha svojim presudama i trpljenjem žalosti zbog nesreće«.

U svojem žarkom nastojanju da kumransku zajednicu odvoje od Isusa i njegovih sljedbenika, znanstvenici koji zastupaju sporazumno tumačenje međunarodnog tima naglašavaju kako kumranska učenja ne sadrže ideju okajanja, te da se Isus u najvećoj mjeri razlikuje od »Učitelja pravednosti« upravo po svojoj doktrini okajanja. »Pravilo zajednice«, međutim, pokazuje, kako je okajanje bilo prisutno u Kumranu, jednako kao i među Isusom i njegovim sljedbenicima, u takozvanoj »ranoj Crkvi«.

Konačno, »Pravilo zajednice« uvodi i pojam Mesije, ili bolje Mesija, u množini. Članovi zajednice, »hodajući putem savršenstva«,

obvezni su sa žarom pristati uz Zakon »sve dok ne dođe prorok i Mesije Arona i Izraela«. Ovaj se navod obično tumači u smislu dvojice određenih Mesija s jednakim pravom na vladavinu, od kojih je jedan od roda Aronova, a drugi od ustanovljena roda Izraelova, odnosno, ono Davida i Solomona. No, moguće je i to da se ove riječi odnose na dinastiju pojedinačnih Mesija koji vuku podrijetlo od oba roda i utjelovljuju njihovo ujedinjenje. Naravno, u kontekstu vremena, »Mesija« nema ono značenje koje mu je pridala kasnija kršćanska predaja. »Mesija« jednostavno znači »Pomazanik«, što upućuje na pomazanje uljem. Prema izraelskoj tradiciji, čini se da su kraljevi i svećenici, kao, u stvari, i svi visoki službenici, bili pomazani, i time »Mesije«.

»Ratni svitak«

Prijepisi »Ratnog svitka« pronađeni su u Kumranu, u špiljama 1 i 4. S jedne strane, »Ratni svitak« predstavlja vrlo specifičan strateški i taktički priručnik, očito namijenjen sasvim određenim okolnostima, na određenom mjestu i u određeno vrijeme. Tako, na primjer: »Sedam konjaničkih postrojbi, stajat će, također, slijeva i s desna; njihove će postrojbe stajati na ovoj strani...« S druge, pak, strane, tekst »Ratnog svitka« ima podstrekački karakter, kao i obilježja proročke propagande, namijenjene podizanju morala, u borbi protiv »Kittim«-a, ili Rimljana. Vrhovni izraelski vođa protiv »Kittim«-a naziva se, prilično nedvosmisleno, »Mesijom«, iako su neki komentatori nastojali prikriti ili osporiti ovu nomenklaturu, govoreći o njemu kao »Tvome pomazaniku«. Navodi se kako je dolazak »Mesije« prorokovan u Knjizi Brojeva 24:17, gdje je rečeno: »Vidim ga, ali ne sada: motrim ga, ali ne iz blizine: od Jakova zvijezda izlazi, od Izraela žezlo se diže. On Moabu razbija bokove i svu djecu šetovu zatire!« »Zvijezda« je tako postala nadimak za »Mesiju«, vladajućega kralja-svećenika i ratnika, koji će snage Izraela povesti u pobjedu. Kao što je naglasio Robert Eisenmann, ovo proročanstvo koje povezuje lik Mesije sa simbolom zvijezde, pojavljuje se i drugdje u kumranskim zapisima, i od iznimnog je značaja. Važno je i to da je isto proročanstvo citirano i u drugim izvorima, neovisnima o Kumranu i Novome zavjetu, i to u djelima rimskih povjesničara i kroničara iz 1. stoljeća, poput, primjerice, Josipa, Tacita i Svetonija.

Konačno, Simeon bar Kochba, koji je, između 132. i 135. godine, predvodio drugu pobunu protiv Rimljana, nazivao je sebe »Sinom Zvijezde«.

»Ratni svitak« pridaje metafizičku i teološku dimenziju borbi protiv »Kittim«-a, opisujući je kao sudar između »Sinova Svjetla« i »Sinova Tame«. Što je još važnije, svitak sadrži presudni ključ vlastita datiranja i kronologije. Kada govori o »Kittim«-u, tekst sasvim izričito spominje njihova »kralja«. »Kittim«, o kojemu je ovdje riječ, ne mogu, stoga, biti vojnici republikanskoga Rima, koji je 63. god. pr. Kr. napao Palestinu, i koji nije imao monarha. Naprotiv, moralo se raditi o imperijalnom Rimu, koji je Palestinu napao u osvit pobune iz 66. godine, iako su, naravno, njegove postrojbe tamo bile prisutne još od postavljanja prefekata ili prokuratora carskoga Rima u Palestini (6. godine posl. Kr.). Jasno je, dakle, da »Ratni svitak« ne treba promatrati u kontekstu pretkršćanskih vremena, već u kontekstu 1. stoljeća. Kako će se i pokazati, ovaj unutarjni, kronološki dokaz, kojega zastupnici »konsenzusa« nastoje zanemariti, bit će još uvjerljiviji u jednome od najznačajnijih kumranskih tekstova, »Komentaru Habakuku«.

»Hramski svitak«

Vjeruje se da je »Hramski svitak« pronađen u špilji 11, u Kumranu, iako to nikada nije bilo pouzdano utvrđeno. Kao što nam i njegovo ime govori, svitak se bavi, barem djelomično, jeruzalemskim Hramom, odnosno, uređenjem, namještajem, opremom i inventarom ove građevine. Svitak ističe i neke specifične pojedinosti vezane uz obrede koji su se obavljali unutar Hrama.

U isto vrijeme, međutim, ime koje je Yigael Yadin nadjenuo svitku, ponešto je zbunjujuće.

U stvari, »Hramski svitak« je vrsta Tore, ili Knjige Zakona, odnosno vrsta alternativne Tore koju je koristila kumranska zajednica, ali i druge sljedbe na tlu Palestine. »Službena« Tora judaizma sastoji se od prvih pet knjiga Staroga zavjeta - Postanak, Izlazak, Levitski Zakonik, Brojevi i Ponovljeni Zakon (Deuteronomium). To su knjige zakona koje je, navodno, Mojsije primio na brdu Sinaj, i čije se autorstvo tradicionalno pripisuje samome Mojsiju. »Hramski svitak« u određenom smislu predstavlja šestu Knjigu Zakona.

Zakoni koje sadrži »Hramski svitak« ne odnose se isključivo na obrede štovanja i predanosti, koji su se obavljali unutar Hrama. Ima u njemu i zakona koji se bave općenitijim pitanjima, poput obrednog čišćenja, braka i seksualnih odnosa. Najvažniji i najzanimljiviji od svih, zakoni su koji uređuju instituciju izraelskoga kralja, odnosno, karakter, držanje, ponašanje i obveze vladara. Na primjer, izričito je zabranjeno da kralj bude stranac. Nadalje, kralj ne smije imati više od jedne žene, i, poput svim Židovima, zabranjeno mu je oženiti se svojom sestrom, tetom, bratovom ženom ili svojom rođakinjom.

U većini ovih tabua nema ničega zapanjujućeg niti posebno novog. Oni se mogu pronaći i u Levitskom Zakoniku 18-20, u Starome zavjetu. No, jedan od njih - onaj koji kralju zabranjuje ženidbu s rođakinjom, ovdje se prvi puta spominje, i ne možemo ga pronaći nigdje drugdje, osim u jednom svitku s Mrtvog mora, poznatom kao »Dokument iz Damaska«. Kako upućuje Eisenman, ova zabrana može predstavljati vrlo važan ključ za datiranje »Hramskog svitka«, kao i »Dokumenta iz Damaska«, te, u krajnjoj liniji, za datiranje ostalih svitaka s Mrtvog mora. Već znamo da je međunarodni tim sporazumom ustanovio datum nastanka svitaka s Mrtvog mora, smjestivši ih u pretkršćansko vrijeme, doba kada su Izraelom vladali makabejski kraljevi. No, nema dokaza da su se makabejski kraljevi, kao uostalom ni bilo koji izraelski kralj prije njih, ženili svojim rođakinjama, niti da su kritizirali one koji su takvo što činili. Čini se kako je ovo pitanje bilo potpuno beznačajno. Ili su se, dakle, ženili svojim rođakinjama, ili to nije bila uobičajena praksa. U svakom slučaju, takva ženidba nije bila zabranjena.

Međutim, situacija se dramatično promijenila ustoličenjem Heroda i njegovih potomaka. U prvome redu, Herod je, prema židovskim standardima toga vremena, bio stranac, podrijetlom iz arapske Idumeje, oblasti na jugu Judeje. Kao drugo, Herodijada je učinila uobičajenom praksu ženidbe svojim rođakinjama. Berenika, sestra kralja Agripe II (48.-53. god. posl. Kr.), udala se, na primjer, za svoga strica. Herodija, sestra Agripe I (37.-44. god. posl. Kr.), otišla je čak i dalje, udavši se za dvojicu stričeva zaredom. Zabrane o kojima govori »Hramski svitak« od posebnoga su značaja za vrlo specifično razdoblje, i predstavljaju izravnu kritiku Herodove dinastije - dinastije stranih marionetskih kraljeva, silom nametnutih Izraelu, čiju je moć podržavao carski Rim.

Sve u svemu, dokaz koji sadrži »Hramski svitak« suprotstavlja se sporazumu međunarodnog tima po tri osnovne točke:

1. Prema sporazumnom tumačenju, kumranska zajednica nije imala nikakve veze s Hramom, kao niti sa »službenim« judaizmom toga vremena. Međutim, poput »Bakrenog svitka«, »Hramski svitak« ustvrđuje kako je kumranska zajednica umnogome bila zainteresirana za hramske aktivnosti i vladajuću teokraciju.
2. Prema sporazumnom tumačenju, navodni »eseni« iz Kumrana bili su u prisnim odnosima s Herodom. »Hramski svitak«, međutim, veliku pažnju poklanja specifičnim zabranama - zabranama koje implicitno osuđuju Heroda i njegovu dinastiju. U svakom drugom kontekstu, ove zabrane ne bi imale nikakvoga značenja.
3. Prema sporazumnom tumačenju, sam »Hramski svitak«, poput svih ostalih kumranskih tekstova, datira iz pretkršćanskih vremena. Pa ipak, unutarjni dokaz svitka upućuje na pitanja koja su morala biti relevantna jedino tijekom razdoblja Herodijade, odnosno, tijekom 1. stoljeća kršćanske ere.

»Dokument iz Damaska«

S »Dokumentom iz Damaska« svijet je bio upoznat i prije otkrića svitaka s Mrtvog mora u Kumranu. Međutim, u nedostatku konteksta, znanstvenici nisu bili sigurni kako ga protumačiti. Krajem prošloga stoljeća, na tavanu jedne stare sinagoge u Kairu pronađeno je skladište nepotrebnih ili suvišnih religioznih tekstova (*»geniza«*), koji datiraju iz 9. stoljeća. Godine 1896., nekoliko fragmenata iz te *»genize«* bili su povjereni Solomonu Schecteru, predavaču na Sveučilištu Cambridge, koji je u to vrijeme boravio u Kairu. Pokazalo se da jedan fragment sadrži izvornu hebrejsku verziju teksta koji je tisuću godina bio poznat samo preko sekundarnih izvora i prijevoda. Ovo je Schectera potaknulo da dalje istražuje. U prosincu 1896. godine, on je prikupio cjelokupan sadržaj *»genize«*- 164 kutije u kojima je bilo smješteno oko 100.000 rukopisa - i donio ih zatim u Cambridge. Iz toga su izdašnoga izvora materijala izronile dvije verzije nečega što će se kasnije nazvati »Dokumentom iz Damaska«.

Verzije iz kairske »genize« bile su, očito, kasniji prijepisi jednog mnogo starijeg djela. Tekstovi su bili nepotpuni, nedostajali su im završeci, a vjerojatno i veliki dijelovi u sredini; redosljed tekstova bio je pobrkan, kao i logika razvoja zbivanja koja su u njima opisana. Međutim, čak i u ovako nesređenome obliku, »Dokument iz Damaska« bio je provokativnog, a možda i eksplozivnog sadržaja. Schechter ga je prvi put objavio 1910. godine. Godine 1913., R. H. Charles ga je ponovno objavio u svojoj zbirci *Apokrifi i pseudoepigrafi Staroga zavjeta (The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament)*.

Kada je u Eisenmanove ruke došao kompjuterski ispis, kojeg je odmah proslijedio *Biblical Archaeology Review-u*, a koji je sadržavao popis cjelokupnoga kumranskog materijala u posjedu međunarodnog tima, moglo se vidjeti kako su između ostalih navedenih dokumenata na popisu bili i fragmenti »Dokumenta iz Damaska«. Budući da su pronađeni u Kumranu, bilo je razumno pretpostaviti da su mnogo stariji od onih iz kairske »genize«, a vrlo vjerojatno i mnogo potpuniji. Robert Eisenman i Philip Davies, u svome su formalnom pismu Johnu Strugnelli željeli vidjeti upravo ovaj dokument, kako bi ga mogli usporediti s kumranskim rukopisima. Tako je i započela gorka i osvetoljubiva kampanja iz 1989. godine. Po čemu je »Dokument iz Damaska« mogao biti izvorom tolikih prepirki?

U prvome redu, »Dokument iz Damaska« govori o skupini Židova koji su, za razliku od drugih pripadnika njihove religije, ostali vjerni Zakonu. Među njima se pojavio »Učitelj Pravednosti« i, poput Mojsija, odveo ih u divljinu, na mjesto zvano »Damask«, gdje su oni ušli u obnovljeni »Savez« s Bogom. Brojne tekstualne reference jasno pokazuju da je ovaj Savez jednak onome koji se spominje u »Pravilu zajednice« iz Kumrana. Nijedan znanstvenik neće poreći da »Dokument iz Damaska« sasvim očito govori o istoj zajednici na koju se odnose i drugi kumranski svici. Pa ipak, on govori i to da se zajednica nalazila na mjestu zvanom »Damask«.

Iz konteksta dokumenta jasno je da mjesto u pustinji koje se zvalo »Damask« ni u kojem slučaju nije mogao biti romanizirani grad u Siriji. Možda je »Damask« bilo moguće locirati u samome Kumranu. Zašto bi se ime lokacije moralo na takav način zamaskirati, ostaje nam nepoznato, iako bi jednostavna potreba za samoodržanjem, koju su diktirala burna previranja nakon pobune iz 66.

godine, bila dovoljno dobro objašnjenje, a Kumran u to vrijeme nije imao svoga imena. U svakom slučaju, teško da bi se mogla smatrati slučajnošću činjenica da je, prema kompjuterskom ispisu međunarodnog tima, u kumranskim špiljama bilo otkriveno ništa manje negoli deset kopija fragmenata »Dokumenta iz Damaska«.

Kao i »Pravilo zajednice«, »Dokument iz Damaska« sadrži popis pravila od kojih su neka identična onima koje navodi »Pravilo zajednice«. No, »Dokument iz Damaska« sadrži i nekoliko dodatnih pravila. Između ostalih, dva su posebno »beznačajna«. Jedno se odnosi na brak i djecu, a iz njega je vidljivo da članovi kumranske zajednice nisu bili, kako je držao otac de Vaux, »eseni« koji su živjeli u celibatu. Drugo se, pak, odnosi, onako »uzgred«, kao da je to bila općepoznata stvar, na brojne zajednice povezane s kumranskom, koje su bile raštrkane širom Palestine. Drugim riječima, Kumran nije bio izdvojen od svijeta svoga vremena, kako je tvrdio otac de Vaux.

»Dokument iz Damaska« posebno žestoko napada tri specifična zločina, koji su, navodno, vladali među neprijateljima »Pravednih«, onih koji su prigrlili »Novi Savez«. Ti su zločini: bogatstvo, oskrnuće Hrama (optužba koju je podigao i »Hramski svitak«) i blud, koji je relativno ograničeno definiran kao uzimanje više od jedne žene ili ženidba s rođakinjom. Kao što je pokazao Eisenman, »Dokument iz Damaska« odražava »Hramski svitak« odnoseći se na pitanja od posebnoga značaja za razdoblje Herodove dinastije. Međutim, on odražava i sukob unutar zajednice koji će postati još očigledniji u jednom od svitaka s Mrtvog mora, poznatoga kao »Komentar Habakuku«. U ovaj je sukob uključena jedna osoba označena »Lašcem«, koja bježi iz zajednice i postaje njezinim neprijateljem. »Dokument iz Damaska« osuđuje one koji su »u zemlji Damaskovoj ušli u Novi Savez, te ga ponovno izdali i napustili«. Malo dalje, dokument govori o onima »koji su prešli na stranu Lašca«.

»Dokument iz Damaska« ima sličnosti i s »Pravilom zajednice« i »Ratnim svitkom«, spominjući Mesijansku figuru (ili, možda, dvije takve figure), koja će doći u »Damask« - prorok ili »tumač Zakona«, zvan »Zvijezda«, i vladar iz loze Davidove, zvan »žezlo«. U tekstu se, nakon toga, još pet puta spominje jedna jedinstvena figura, »Mesija Arona i Izraela«.

Značenje ove mesijanske figure bit će istraženo nešto kasnije. Za sada ćemo se zadržati na implikacijama koje »Damask« izjednačavaju

s Kumranom. Većini je kršćana »Damask« poznat iz 9. poglavlja Djela apostolskih, gdje on označava romanizirani grad u Siriji, današnjemu glavnom gradu te zemlje. Upravo se na putu za Damask Savao iz Tarza, u jednome od najpoznatijih i najključnijih odlomaka čitavoga Novoga zavjeta, preobratio u Pavla.

Prema Djelima apostolskim (Djela 9), Savao predstavlja neku vrstu inkvizitora i sprovoditelja, poslanoga od strane visokoga svećenika jeruzalemskoga Hrama, kako bi suzbio zajednicu heretičnih Židova, odnosno, »ranih kršćana«, koji su obitavali u Damasku. Svećenstvo je surađivalo s rimskim okupatorom, a Savao je bio jedan od njegovih instrumenata. Rečeno je, kako je Savao već u Jeruzalemu aktivno sudjelovao u napadima na »ranu Crkvu«. Doista, ako se Djelima može vjerovati, on je osobno bio umiješan u zbivanja povezana s kamenovanjem jedne osobe imena Stjepan, kojega je kasnija predaja proglasila prvim kršćanskim mučenikom. Savao je i sam otvoreno priznao da je svoje žrtve progonio »do smrti«.

Gonjen fanatičnim žarom, Savao se uputio u Damask, kako bi protjerao bjegunce, članove tamo uspostavljene »rane Crkve«. Pratile ga je skupina muškaraca, vjerojatno naoružanih, a on sam nosio je naloge za uhićenje koje je izdao visoki svećenik u Jeruzalemu.

U to vrijeme Sirija nije bila Dijelom Izraela, već odvojenom rimskom provincijom kojom je upravljao rimski legat, te nije imala administrativnih niti političkih veza s Palestinom. Kako je onda tamo mogao vrijediti nalog visokoga svećenika? Rimsko Carstvo zasigurno ne bi dopustilo da samozvani »jurišni odredi« prelaze iz jednog područja u drugo, izvršavajući uhićenja i ubojstva, predstavljajući tako prijetnju ionako poljuljanoj stabilnosti javnoga reda. Službena je politika zagovarala vjersku toleranciju, uz uvjet da određena religija ne predstavlja prijetnju svjetovnoj vlasti ili strukturi društva. »Jurišni odred« s bazom u Jeruzalemu koji je operirao u Siriji, zasigurno bi izazvao brze i strašne represalije od strane rimske administracije, a nijedan visoki svećenik, čiji je položaj ovisio o rimskoj milosti, ne bi želio da se takvo što dogodi. Obzirom na takve okolnosti, kako je Savao iz Tarza, naoružan naložima visokoga svećenika, uopće mogao poduzeti svoju kaznenu ekspediciju u Damasku, ako je »Damask« doista bio smatran gradom u Siriji?

Međutim, ako se pod »Damaskom« podrazumijeva Kumran, Savlova ekspedicija odjednom dobiva savršeni povijesni smisao. Za

razliku od Sirije, Kumran je *doista* ležao na području gdje su nalozi visokoga svećenika imali pravnu snagu. Bilo bi, stoga, sasvim prihvatljivo da jeruzalemski visoki svećenik pošalje svoje »sprovoditelje« da iskorijene heretične Židove u Kumranu, tek dvadesetak kilometara udaljenom od Jeruzalema, u blizini Jerihona. Takvu bi akciju u potpunosti odobrio i Rim, koji je vodio politiku nemiješanja u probleme strogo unutrašnje prirode. Drugim riječima, Židovi su mogli slobodno mučiti i progoniti druge Židove u okviru svojih ovlasti, sve dok takve aktivnost nisu zadirale u područje rimske administracije. Budući da je visoki svećenik bio rimskom marionetom, njegovi bi napori u iskorijenjivanju pobunjenih pripadnika svoje vjere bili i više nego dobrodošli.

Međutim, ovo objašnjenje, usprkos svojoj povijesnoj prihvatljivosti, nameće neka iznimno neobična pitanja. Prema sporazumu međunarodnog tima, kumransku su zajednicu činili pripadnici jedne judaističke sljedbe, takozvanih »esena«, miroljubive asketske sekte koja nije imala nikakvih veza s ranim kršćanstvom, kao niti s »glavnim« judaističkim strujama toga vremena. Pa ipak se Savao, prema Djelima apostolskim, uputio u Damask, da bi tamo progonio članove »rane Crkve«. Ovdje, dakle, leži izazov za kršćansku tradiciju i pristalice sporazuma, koji su, vrlo studiozno, izbjegavali sagledati problem u cijelosti. Ili su se članovi »rane Crkve« skrivali zajedno s kumranskom zajednicom, ili je »rana Crkva« bila isto što i kumranska zajednica. U svakom slučaju, »Dokument iz Damaska« upućuje na to da se svici s Mrtvog mora ne mogu odvojiti od kršćanskih izvora.

»Komentar Habakuku«

Pronađen u špilji 1 u Kumranu, »Komentar Habakuku«, više negoli čitav korpus poznatih svitaka s Mrtvog mora, predstavlja kroniku zajednice, ili barem kroniku određenih značajnih zbivanja u njenoj povijesti. »Komentar« se posebno usredotočuje na onaj isti sukob kojeg navodi i »Dokument iz Damaska«. Čini se da je ovaj sukob, na samome rubu hereze, bio traumatičan događaj u životu kumranske zajednice. On se spominje ne samo u »Dokumentu iz Damaska« i »Komentar Habakuku«, već i u četiri druga kumranska teksta, a čini se da se neke naznake o njemu mogu pronaći i u četiri daljnja teksta.

Poput »Dokumenta iz Damaska«, i »Komentar Habakuku« prepričava kako su se pojedini članovi zajednice, pod vodstvom pokvarenoga huškača zvanoga »Lažac«, otcijepili, prekršili Novi Savez i prestali se pokoravati Zakonu. Ovo je prethodilo njihovom unutrašnjem sukobu i pojavi vođe zajednice, »Učitelja Pravednosti«. Dokument također spominje i podlog neprijatelja poznatog kao »Zli Svećenik«. Pristalice sporazumnoga tumačenja bili su skloni »Lašca« i »Zlog Svećenika« promatrati kao istu osobu koja ima dva različita nadimka. Međutim, nedavno je Eisenman jasno pokazao kako su »Lažac« i »Zli Svećenik« u stvari dvije potpuno različite i odvojene osobe. »Lažac«, izjavio je Eisenman, za razliku od »Zlog Svećenika«, potječe iz same kumranske zajednice. Nakon što je primljen u zajednicu, i prihvaćen kao njezin manje-više ugledan član, on iz nje bježi. On, stoga, nije samo neprijatelj, već i izdajnik. Nasuprot njemu, »Zli Svećenik« je netko izvana, predstavnik hramskoga svećenskoga staleža. On jest neprijatelj, ali ne i izdajnik. Ono zbog čega je on za nas važan jest ključ koji nam pruža za datiranje događaja opisanih u »Komentaru Habakuku«. Ako je »Zli Svećenik« pripadnik hramskoga svećenstva, to znači da Hram još uvijek postoji i da je njegova svećenička struktura nedirnutu. Drugim riječima, aktivnosti »Zlog Svećenika« prethode uništenju Hrama od strane rimske vojske.

Kao i u »Ratnom svitku«, no čak i izričitije, u dokumentu su sadržane reference koje se mogu odnositi samo na imperijalni, a ne republikanski Rim, odnosno, na Rim prvoga stoljeća. »Komentar Habakuku«, primjerice, upućuje na specifičnu praksu pobjedničkih rimskih postrojbi koje prinose žrtve svojim stijegovima. Josipovi zapisi pružaju nam pisani dokaz o ovoj praksi u vrijeme pada Hrama, 70. godine kršćanske ere. Uistinu, to je praksa koja ne bi imala nikakvoga smisla u republikanskome Rimu, kada bi pobjednička vojska prinostila žrtve. Tek će stvaranjem Carstva, kada je car, dodijeljenim mu statusom božanstva, postao vrhovnim bogom svojih podanika, njegova slika, znak ili monogram ukrašavati stijegove rimskih vojnika. »Komentar Habakuku«, dakle, poput »Ratnog svitka«, »Hramskog svitka« i »Dokumenta iz Damaska«, upućuje specifično na Herodovo doba.

10.

Znanost u službi vjere

Prema sporazumu međunarodnog tima, povijesni događaji koji su odraženi u *svim* relevantnim svicima s Mrtvog mora, zbili su se u makabejsko vrijeme, između sredine prvoga i sredine drugoga stoljeća prije Krista. »Zlog Svećenika« koji progoni, a možda i ubija »Učitelja Pravednosti«, pristalice sporazuma općenito izjednačavaju s Jonatanom Makabejcem, ili, pak, njegovim bratom Šimunom koji su u to vrijeme uživali veliki ugled. Oni smatraju da je invazija neprijateljske vojske bila ona koju su pokrenuli Rimljani pod zapovjedništvom Pompeja, 63. godine prije Krista. Povijesna pozadina svitaka tako je pomaknuta u sigurnost pretkršćanskih vremena, te više nije mogla predstavljati nikakav izazov novozavjetnom učenju i predaji.

No, dok se neki svici s Mrtvog mora nesumnjivo odnose na pretkršćanska vremena, bila bi žalosna pogreška, a za neke, možda i namjerna pomutnja, zaključiti da je to slučaj sa svima. Pompej, koji je osvojio Svetu Zemlju 63. godine pr. Kr., bio je, naravno, suvremenik Julija Cezara. U vrijeme Pompeja i Cezara, Rim je još uvijek bio republika, postavši carstvom tek 27. godine prije Krista, pod Cezarovim sinom, Oktavijanom, koji je prisvojio carsku titulu Augusta. Ako je rimska invazija na koju se odnose svici ona Pompejeva, tada je morala uključivati vojsku republikanskoga Rima. Pa ipak, »Ratno pravilo« govori o neprijateljskom »kralju« ili »monarhu«. »Komentar Habakuku« još je eksplicitniji, spominjući pobjedonosne napadače koji

žrtvuju svojim stijegovima. Invazija u pitanju bila je, dakle, ona imperijalnoga Rima, koju je potaknula pobuna iz godine 66,

Profesor Godfrey Driver iz Oxforda u svicima je pronašao brojne tekstualne reference koje su ključne za njihovo datiranje. Usredotočivši se posebice na »Komentar Habakuku«, zaključio je da su napadači mogli biti samo »rimske legije iz vremena pobune, godine 66«. Dodao je, kako ovaj zaključak »u potpunosti potvrđuje spominjanje prinošenja žrtve njihovim ratnim stijegovima«. Njegove su izjave, međutim, dale povoda zlobnim napadima od strane oca de Vauxa, koji je uvidio da one neumitno navode na zaključak kako je time »povijesna pozadina svitaka rat protiv Rima«. Naravno da de Vaux to nije mogao prihvatiti. U isto vrijeme, međutim, nije mogao poreći postojanje tako preciznoga dokaza. Kao posljedica, odlučio je zanemariti dokaz i usredotočiti se na napade Driverove općenite teze: »Driver je krenuo od unaprijed stvorenoga stava da su svici postkršćanski, i da se ova zamisao temelji na prijepornom dokazu ortografije, jezika i rječnika.« Bilo je, izjavio je de Vaux, na profesionalnom povjesničaru »da odluči da li [Driverova] šarena povijest... nalazi dovoljno temelja u samim tekstovima«. Zanimljivo je da je de Vaux, koji je predavao biblijsku povijest u Biblijskoj školi, naglo stavio krinku lažne skromnosti (barem onda kada je trebao odgovoriti profesoru Driveru), ustežući nazvati se povjesničarem, i potraživši utočište u, navodno, čvrstim temeljima arheologije i paleografije. U stvari, arheološki podaci potvrđuju indikacije kronologije koja proizlazi iz unutarnjih podataka samih svitaka. Drugim riječima, vanjski dokaz se preklapa s unutarnjim dokazom, a upravo će unutarnji dokaz biti zanemaren od strane međunarodnog tima. Svojevremeno, to je dovelo do vrlo neugodnog *faux pas*.

Valja naglasiti da je 1951. godine de Vaux poduzeo preliminarna iskopavanja kumranskih ruševina. Njegova su otkrića bila dovoljno značajna da bi opravdala drugi, mnogo ambiciozniji pothvat. Međutim, opsežno je iskopavanje bilo poduzeto tek 1953. Godišnja su se iskopavanja nastavila do 1956. godine, a 1958. iskopano je također i jedno pridruženo nalazište kod Ein Feshke, manje od dva kilometra južno od Kumrana. U svojoj želji da kumransku zajednicu liši svake veze s ranim kršćanstvom, de Vaux je požurio da svoje zaključke o datiranju i objavi. U nekim slučajevima nije čak ni pričekao arheološke dokaze koji bi ih podržali. Još 1954. godine, jezuitski profesor,

Robert North zabilježio je ništa manje negoli četiri slučaja kada je de Vaux bio prisiljen opovrgnuti svoje datiranje. North je, također, smatrao vrlo uznemirujućom činjenicom da čak i u ovako značajnoj stvari ni od jednog stručnjaka »neovisnih o de Vauxovom utjecaju«, nije zatraženo da u njezinom rješavanju pridonesu svojim zaključcima. No, nije bilo u de Vauxovom stilu poslušati mišljenja koja bi mogla biti suprotna njegovom vlastitom, i možda prikazati materiju u nekom drugom svjetlu. Isto tako, de Vaux nije bio spreman ni priznati svoje pogreške. Unatoč tome što je bio vrlo revan u objavljivanju i obznanjivanju zaključaka koji su potvrđivali njegove teze, bio je tim više nesklon njihovu opovrgavanju kada bi se pokazali netočnima.

De Vaux je veliku pozornost poklonio debelom sloju pepela koji je prekrivao područje oko ruševina. Taj se sloj pepela pripisivao požaru koji je očito uzrokovao značajno uništenje. Doista, to je govorilo u prilog zaključku da je Kumran određen broj godina bio djelomice, ako ne i u potpunosti napušten. Proučavanje novčića otkrivenih na tome području otkrivaju, kako se požar zbio u vrijeme blizu početka vladavine Heroda Velikog, koji je na prijestolju sjedio od 37. do 4. godine prije Krista. Isti je podatak indicirao da je obnova započela pod vlašću Herodova sina Arhelaja, koji je vladao (ne kao kralj, već kao etnarh), između 4. i 6. godine poslije Krista.

De Vaux je tvrdio da se kumranska zajednica sastojala od, navodno, miroljubivih i asketskih »esena«, koji su bili u prijateljskim odnosima s Herodom, kao i sa svima drugima. Ako je tome doista bilo tako, požar koji je uništio zajednicu nije bio namjerno izazvan, kakvim ratnim činom, primjerice, već je bio posljedica slučaja, ili prirodne nesreće. Srećom: po de Vauxa, otkrivena je i velika pukotina koja je prolazila duž spremnika. Iako neovisni istraživači nisu otkrili ništa što bi indiciralo da je pukotina još duža, de Vaux je izjavio kako se ona proteže cijelim područjem ruševina, odnosno, cijelim područjem kumranske zajednice. Čak i ako je zaista bilo tako, zaključili su brojni stručnjaci, pukotina bi se najvjerojatnije mogla pripisati eroziji. Međutim, za de Vauxa, pukotina, onakva kakva jest, mogla je biti posljedicom brojnih potresa koje je, tijekom stoljeća, trpjelo ovo područje. Drugim riječima, umjesto da pokuša objasniti koji je uzrok pukotini, de Vaux je krenuo u potragu za potresom koji je mogao biti odgovoran za njezin nastanak. I, dogodilo se da je izronio manje-više prigodan potres koji se zbio u to vrijeme. Josip je pričao o jednom potresu s

početka Herodove vladavine, 31. godine prije Krista. Ovo je, zaključio je de Vaux, uzrokovalo požar zbog kojega je zajednica bila napuštena. Nije se, međutim, potrudio objasniti zašto obnova nije započela prije dvadeset i pet godina, već tek sada, i to ubrzanim tempom.

Robert Eisenman upozorio je na značaj ovoga zastoja u obnovi koji se savršeno podudarao s vremenom Herodove vladavine. Rekonstrukcija je započela odmah nakon njegove smrti, a dio rekonstrukcijskih zahvata obuhvatio je i pojačavanje obrambenih tornjeva, kao i izgradnju bedema. Bilo je, dakle, jasno, da se iz nekog razloga kojega je de Vaux odlučio zanemariti, nitko nije usudio upustiti u obnovu Kumrana dok je Herod bio na prijestolju. No, zašto bi tome bilo tako ako je, kao što je tvrdio deVaux, zajednica održavala prijateljske odnose s Herodom, i ako je uništenje zajednice bilo posljedica potresa? Čini se mnogo vjerojatnijim da je zajednica bila namjerno uništena, i to na Herodovu zapovijed, i da nikakva rekonstrukcija *nije mogla* započeti prije njegove smrti. No, zašto bi Herod zapovijedio da se uništi zajednica koja je uživala takve opće simpatije, i bila odvojena od političkih aktivnosti?

Bilo namjerno ili zbog nemara, de Vaux nije poklanjao pozornost takvim pitanjima. S vremenom se, međutim, logika kojom je pokušavao podržati svoju hipotezu o potresu pokazala previše nategnutom čak i za najbližega od njegovih sljedbenika, oca Milika. Godine 1957., Milik je ovako pisao o požaru i navodnom potresu:

Arheološki dokaz iz Kumrana prijeporan je u pogledu vremenskoga slijeda ova dva događaja... debeli slojevi pepela upućuju na siloviti požar, kojega se najbolje može protumačiti kao svjesni pokušaj da se čitava građevina spali do temelja; tako pepeo može ukazivati na namjerno uništenje Kumrana.

Je li požar bio izazvan potresom ili namjernim ljudskim djelovanjem, ne može se sa sigurnošću ustvrditi. Dakako, dokaz u manjoj mjeri predstavlja podršku de Vauxove teze, negoli shvaćanja oca Milika i Eisenmana, koji su ovdje, po prvi put, suglasni. Usprkos tome, mnoge pristalice sporazumnoga tumačenja još se uvijek pozivaju na potres, a to se objašnjenje i dalje, metronomskom pravilnošću, pojavljuje u njihovim tekstovima.

U jednom slučaju, međutim, de Vauxovo pogrešno tumačenje dokaza - ili, da se blaže izrazimo, njegove želje - bile su još jasnije izražene. U vrlo ranoj fazi svojih iskapanja, de Vaux je pronašao jedan novčić nagrižen hrđom na kojemu je, izjavio je on, »mogao« prepoznati znamenje 10. rimske legije. Navodno citirajući Josipa, on je također rekao kako je 10. legija, u lipnju 68. godine, osvojila Jerihon, oko 13 kilometara udaljen od nalazišta. Činilo se kako se sve vrlo lijepo uklapa u teoriju. Temeljem svoga novčića, de Vaux je ustvrdio da je Kumran najvjerojatnije uništila 10. rimska legija, 68. godine. »Nijedan rukopis pronađen u špiljama«, kasnije je izjavio, uspostavljajući dogmu na temelju upitnih podataka, »nije mogao nastati ranije od lipnja 68. godine.«

Otkriće novčića de Vaux je prvi put opisao 1954. u *Revue biblique*-u. Svoju je priču u istom časopisu ponovio i pet godina kasnije, 1959. »Činjenica« postojanja novčića i de Vauxova empatičnoga datiranja koje je na njoj temeljio, postalo je, tako, dijelom dokaznoga materijala, kojega su pristalice sporazuma rutinski prihvatili. Sukladno tome, primjerice, Frank Cross je pisao kako je novčić s utisnutim znamenjima 10. legije predstavljao »nepobitan dokaz«.

De Vaux je, međutim, napravio dvije bizarne pogreške. U prvom redu, on je na neki način pogrešno protumačio Josipa, pripisujući mu riječi koje su upravo suprotne onome što je Josip doista rekao. Josip sasvim sigurno *nije* izjavio da je Jerihon, 68. godine, osvojila 10. legija. Kako je profesor Cecil Roth pokazao, od tri rimske legije u blizini, samo Deseta nije bila uključena u zauzimanje Jerihona. Deseta legija ostala je na sjeveru, na priličnoj udaljenosti, čuvajući jordansku dolinu. Kao drugo, pokazalo se kako novčić kojega je pronašao de Vaux, nije uopće pripadao 10. legiji, kao uostalom, niti ijednoj drugoj legiji. Unatoč tome što je bio vrlo oštećen i oksidiran, pažljiva stručna ispitivanja su pokazala da je novčić došao iz Aške-lona, te da potječe iz 72. ili 73. godine poslije Krista.

Ovakvu grubu pogrešku nije se moglo zanemariti. De Vaux nije imao drugoga izbora do li objaviti formalno opovrgnuće. Ono se, međutim, pojavilo tek kao bilješka u njegovom djelu *Arheologija i rukopisi s Mrtvoga mora (L'archeologie et les manuscrits de la Mer morte)*, objavljenom 1961. godine na francuskom jeziku, a 1973. u engleskom prijevodu. »Spominjanje novčića bilo je nesretno«, lakonski je izjavio de Vaux, »jer on uopće ne postoji.«

Obzirom na njegove zaključke glede novčića, de Vaux se, gledano u cjelini, ponašao besramno i robustno. Kada bi pronašao kakav novčić koji se ne bi uklapao u njegove teorije, jednostavno bi ga odbacio. Tako je, primjerice, pronašao jedan koji potječe iz vremena između 138. i 161. godine poslije Krista. Njegov je mogući značaj umanjio komentarom da ga je »zasigurno izgubio neki prolaznik«. Na isti je način, naravno, neki prolaznik mogao izgubiti i jedan novčić koji potječe iz ranijeg razdoblja, temeljem kojega je de Vaux pokušao uspostaviti datiranje i kronologiju za Kumran; no, čini se da de Vaux nije uzeo u obzir ovu mogućnost.

Od arheoloških dokaza pronađenih u Kumranu, novčići su bili od posebnoga značaja za međunarodni tim i pristalice sporazuma. Uistinu, upravo su na temelju ovoga dokaza oni uspostavili vremenski okvir zajednice; i upravo su svojim tumačenjem ovoga dokaza ustanovili svoje datiranje i kronologiju. Međutim, nitko se, prije Eisenmana, nije potrudio njihovo pogrešno tumačenje staviti pod znak pitanja. Kako smo već vidjeli, Roth i Driver su nastojali uspostaviti kronologiju temeljem *unutarnjeg* dokaza samih svitaka. De Vaux i međunarodni tim mogli su ih diskreditirati jednostavno se pozivajući na vanjski dokaz kojeg su, navodno, pružali novčići. Prošlo je nezapaženo, međutim, da je taj dokaz bio lažno protumačen. Eisenman je uvidio da su Roth i Driver, nudeći objašnjenje oslanjajući se na unutarnji dokaz, doista bili u pravu. No, da bi to i dokazao, morao je najprije razotkriti pogreške do kojih dovodi tumačenje putem vanjskoga dokaza. Započeo je s distribucijom novčića, naglašavajući kako oni otkrivaju dva razdoblja kada je aktivnost zajednice bila na vrhuncu.

450 brončanih novčića pronađeno je u Kumranu prilikom iskopavanja. Oni obuhvaćaju vremensko razdoblje od otprilike dva i pol stoljeća, od 135. godine prije Krista, do 136. godine poslije Krista. U tablici koja slijedi, novčići su grupirani prema razdoblju njihova kovanja:

1 novčić	iz 135.-104. god. pr. Kr.
2 novčića	iz 104. god. pr. Kr.
143 novčića	iz 103.-76. god. pr. Kr.
1 novčić	iz 76.-67. god. pr. Kr.
5 novčića	iz 67.-40. god. pr. Kr.

4 novčića	iz 40.-37. god. pr. Kr.
10 novčića	iz 37.-4. god. pr. Kr.
16 novčića	iz 4. god. pr. Kr.-6. god. posl. Kr.
91 novčić	iz 6.-41. god. posl. Kr. (vrijeme prokuratora)
78 novčića	iz 37.-44. god. posl. Kr. (vladavina Agripe I)
2 rimska novčića	iz 54.-68. god posl. Kr.
83 novčića	iz 67. god. posl. Kr. (druga godina pobune)
5 novčića	iz 68. god. posl. Kr. (treća godina pobune)
6 dodatnih novčića	iz vremena pobune, suviše oksidiranih da bi se mogli preciznije identificirati
13 rimskih novčića	iz 67.-8. god. posl. Kr.
1 rimski novčić	iz 69.-79. god posl. Kr.
2 novčića	iz 72.-3. god. posl. Kr.
4 novčića	iz 72.-81. god posl. Kr.
1 rimski novčić	iz 87. god. posl. Kr.
3 rimska novčića	iz 98.-117. god. posl. Kr.
6 novčića	iz 132.-6. god. posl. Kr. (vrijeme pobune Simeon bar Kochbe)

Čini se da distribucija novčića upućuje na dva razdoblja kada je kumranska zajednica bila na svome vrhuncu, odnosno, između 103. i 76. god. prije Krista, te između 6. i 67. godine poslije Krista. Postoji ukupno 143 novčića iz prvoga, i 254 iz drugoga razdoblja. Za pristalice sporazumnog tumačenja, ovo se u njihove teorije nije uklapalo onako kako bi oni željeli. Prema njihovu shvaćanju, »Zli Svećenik« o kojemu su govorili svici, mogao je biti identificiran kao visoki svećenik Jonatan, koji je živio između 160. i 142. godine prije Krista, pola stoljeća *prije* nastanka novčića iz prve skupine. Kako bi podržao svoju tezu, ocu de Vauxu bio je potreban vrlo rani datum osnutka kumranske zajednice. Bio je, tako, prisiljen tvrditi kako jedan jedini novčić, onaj koji datira iz razdoblja između 135. i 104. god. pr. Kr., dokazuje njegovu tezu - iako zdravi razum navodi na mišljenje da je zajednica osnovana između 103. i 76. god. pr. Kr., jer je pronađeno 143 novčića iz toga razdoblja. Novčić iz ranijega razdoblja, na kojemu je de Vaux temeljio svoj stav, bio je najvjerojatnije onaj koji je ostao u prometu izvjestan broj godina nakon što je bio iskovan.

De Vaux je poseban značaj pripisao nestanku židovskih novčića nakon 68. god. posl. Kr., te pronalasku devetnaest rimskih novčića iz

godina koje su uslijedile. Ovo, tvrdio je de Vaux, »dokazuje« da je Kumran bio uništen 68. god. posl. Kr. Rimski novčići, obrazlagao je, upućuju da je rimska vojska »okupirala« ruševine. Sukladno tome, prosljedio je s određivanjem konačnog datuma pohrane samih svitaka: »naš je zaključak: nijedan od rukopisa koji pripadaju zajednici, nije nastao poslije uništenja Khirbet Qumrana, 68. god. posl. Kr.«

Prijepornost ovakvih zaključaka je očigledna. Kao prvo, pronađeni su i židovski novčići koji datiraju iz vremena pobune Simeona bar Kochbe između 132. i 136. god. posl. Kr. Kao drugo, novčići upućuju samo na to da su ljudi prolazili kumranskim područjem, i gubili ih, međutim, ne govore baš ništa o pohrani rukopisa, koji su mogli biti zakopani u Kumranu čak i u vrijeme pobune Simeona bar Kochbe. I, konačno, ne treba čuditi da su novčići iz razdoblja nakon 68. godine bili rimski. U godinama koje su uslijedile pobuni, rimski su novčići bili *jedina* valuta u Judeji. Obzirom na to, nije ih morao izgubiti samo Rimljanin.

Eisenman je istaknuo zaključke koji su se mogli izvući iz de Vauxove arheologije. Ako ona išta dokazuje, izjavio je, onda, upravo suprotno de Vauxovim tvrdnjama, dokazuje kako najkasniji datum pohrane svitaka u Kumranu nije 68., već 136. godina poslije Krista. Svaki datum do 136. godine bio bi savršeno konzistentan s arheološkim dokazom. Nije točna ni tvrdnja pristalica sporazuma, kaže Eisenman, da je uništenje glavnih zgrada u Kumranu nužno značilo i uništenje čitavoga naselja. Postoje, u stvari, indikacije da je poduzeta barem neka površna, rudimentarna obnova, uključujući i izgradnju »gruboga kanala« kojim je trebala pritjecati voda u spremnik. Prilično neuvjerljivo, de Vaux je tvrdio kako je ovo bilo djelo rimskoga garnizona koji je, navodno, temeljem pronađenih novčića, boravio na tome području. No, profesor Driver naglasio je da grubost i površnost rekonstrukcije ne upućuje na djelo Rimljana. De Vaux je držao da je njegova teorija, koja je zastupala stajalište o navodnom uništenju Kumrana, godine 68., bila u skladu s »*les donnees d'histoire*«, »prihvaćenih davatelja povijesti« - »zaboravljajući«, kako je suho primijetio profesor Driver, »da povijesni zapisi ne govore ništa o uništenju Kumrana od strane Rimljana, 68. godine posl. Kr.«. Kratko rečeno, Driver je zaključio da su »*les donnees d'histoire* povijesna izmišljotina«.

Postoji još jedan ključni arheološki dokaz koji se dijametralno suprotstavlja sporazumnoj tumačenju. Sam de Vaux je studiozno, i opravdano, izbjegavao o kumranskim ruševinama govoriti kao o »samostanu«. Kako je obrazlagao, on »nikada nije upotrijebio tu riječ pišući o iskopavanjima kod Kumrana, upravo zato što ona predstavlja zaključak koji arheologija sama ne bi mogala potvrditi«.

Jasno je, međutim, da je on unatoč tome smatrao Kumran nekom vrstom samostana, što proizlazi iz njegove posvemašnje uporabe takvih samostanskih izraza kao što su »scriptorium« i »refectorium«, kako bi opisao pojedine dijelove kumranskih građevina. Ako se sam de Vaux ustručavao nazvati Kumran »samostanom«, ostali pristalice sporazuma očigledno nisu. U svojoj knjizi o svicima s Mrtvog mora, primjerice, kardinal Danielou je veselo čavrljao o »kumranskim redovnicima«, idući tako daleko da je izjavio kako se »kumransko monaštvo može smatrati izvorom kršćanskoga monaštva«.

Ono što su de Vaux, njegovi kolege i pristalice sporazumnog tumačenja redovito zanemarivali, jest jasan i neupitan vojni karakter nekih ruševina. Tko god danas posjeti Kumran, odmah će primijetiti ostatke obrambene kule, čiji su zidovi debeli i nekoliko metara, a u koju se ulazi tek s drugoga kata. Manje očita, ali odmah preko puta kule, stoji još jedna građevina, čija svrha nije u prvi mah prepoznatljiva. No, ona, zapravo, predstavlja ostatak snažne utvrde - koja je imala vlastite zalihe vode za kaljenje oruđa i oružja. Nije, stoga, čudno, da je ova utvrda svojevrsan izvor neugodnosti za znanstvenike unutar međunarodnog tima koji se drže svoje slike o blagim i miroljubivim »esenima«. Tako je de Vaux pobjegao od problema onoliko brzo koliko ga je mogao nositi njegov jezik i pero:

...tamo je postojala radionica opremljena ložionicom iznad koje se nalazio ožbukani prostor sa sustavom za drenažu. Ova instalacija implicira da je vrsta posla koja se ondje obavljala zahtijevala mnogo vatre, kao i velike zalihe vode. Ne usuđujem se preciznije odrediti njezinu svrhu.

Bilo je to kao ne usuditi se definirati svrhu praznih patrona i potrošenih olovnih projektila, raštrkanih posvuda u okolici OK Corrala u Tombstoneu, u saveznoj državi Arizoni. Profesor Cross, idući de

Vauxovim stopama, ali ne pokazujući i jednaku domišljatost, pro-mrmljao je nevoljko kako se »čini da je to bila utvrda«.

Zapravo, *unutar* kumranskih ruševina pronađene su strijele; i dok bismo ih mogli pripisati rimskim napadačima, one su, kako je izjavio profesor Driver, »jednako vjerojatno mogle pripadati stanovnicima Kumrana« - ako ne i sasvim izvjesno. U cjelini gledano, vojni karakter ruševina toliko je očigledan da je još jedan neovisni znanstvenik, profesor Golb sa čikaškoga sveučilišta, otišao tako daleko, ustvrdivši kako »*sve kumranske građevine imaju marcijalni* (ratnički, vojni) karakter«. Prema Golbu, svici nisu uopće bili sastavljeni niti prepisani u Kumranu, već su tamo doneseni iz Jeruzalema, kako bi ih se zaštitilo. »Nijedan fragment pergamenta ili papirusa«, naglasio je Golb, »nikada nije bio pronađen među krhotinama... kao niti bilo kakvi pisarski predmeti...«

Osim novčića i fizičkih ruševina, najvažniji korpus vanjskoga dokaza kojim se koristio međunarodni tim prilikom datiranja svitaka s Mrtvog mora, proistekao je iz krhke znanosti paleografije. Paleografija predstavlja komparativni studij drevne kaligrafije. Pretpostavljajući strogo kronološku i linearnu progresiju u evoluciji rukopisa, ona nastoji ocrtati razvoj specifičnih oblika slova, i time odrediti datum nastanka čitavoga rukopisa. Mogli bismo pronaći, primjerice, staru povelju ili kakav drugi dokument na nečijem tavanu. Temeljem samoga rukopisa, ali ne i njegovoga sadržaja, mogli bismo zaključiti kako potječe iz 17., dok je dokument zaista nastao u 18. stoljeću. U tome smislu, mi bismo predstavljali neku vrstu paleografa-amatera. Nije potrebno posebno naglašavati kako je ovaj postupak, čak i kada se primijenjuje sa znanstvenom strogošću, daleko od toga da daje konačne rezultate. Kada se primijenjuje na tekstovima pronađenima u Kumranu, pokazuje se u još većoj mjeri nepostojanim - ponekad čak i smiješnim. Unatoč tome, de Vaux je prizvao paleografiju kao još jedan korpus vanjskoga dokaza, kako bi diskreditirao zaključke temeljene na unutarnjem dokazu, one Rotha i Drivera. Eisenman je, dakle, kao sljedeći korak, trebao srušiti upravo taj, navodni paleografski dokaz koji se odnosio na Kumran.

Paleografija, prema Franku Crossu iz međunarodnog tima, »je možda najpreciznije i najobjektivnije sredstvo određivanja datuma nastanka rukopisa«. Svoj stav nadalje objašnjava:

Problemima koji se odnose na povijesnu interpretaciju naših tekstova moramo pristupiti, u prvome redu, određivanjem vremenskoga razdoblja ustanovljenog prema arheološkim podacima, paleografskim dokazom, i drugim, objektivnijim metodama, prije negoli započnemo s upošljavanjem subjektivnijih tehnika unutarnje kritike.

Zašto bi unutarnji dokaz morao nužno biti »subjektivniji« od arheološkoga i paleografskog, Cross se nije potrudio pojasniti. U stvari, ova izjava i nehotice otkriva zašto su pristalice sporazuma smatrali paleografiju toliko ključnom: ona može biti upotrijebljena kako bi se suprotstavila unutarnjem dokazu samih dokumenata - dokazu koji ima smisla samo u kontekstu 1. stoljeća kršćanske ere.

Najuglednije djelo s područja svitaka s Mrtvog mora jest ono profesora Solomona Birnbauma, sa Sveučilišta londonske škole orijentalnih studija. Birnbaumove je napore svestrano hvalio profesor Cross, pozdravivši ih kao »monumentalan pokušaj sagledavanja svih razdoblja hebrejskih zapisa«. Pokušavajući odbiti brojne kritike kojima je bila podvrgnuta Birnbaumova egzegeza, Cross je svoje čitatelje zamolio neka imaju na umu »da je to pisao profesionalni paleograf, stjeran u kut od strane liliputanskih napada nestručnjaka«. Takav je bio intenzitet akademskih kritika u odnosu na pitanje paleografskog dokaza.

Birnbaumova je metoda u najmanju ruku bizarna, i ne podsjeća toliko na modernu znanstvenu metodu s kojom se nastoji poistovjetiti, koliko, recimo, na temeljna dostignuća numerologije. Tako, na primjer, on pretpostavlja - a cjelokupan njegov kasniji postupak počiva ni na čemu drugome do li na ovoj nepotvrđenoj pretpostavci - da čitav rukopisni materijal pronađen u Kumranu potječe iz razdoblja između 300. god. pr. Kr. i 68. god. posl. Kr. U jednom slučaju, primjerice, on će se pozabaviti Samuelovim tekstom pronađenim u špilji 4 u Kumranu. Metodično »pročešljavši« tekst, on navodi četrdeset i pet primjera posebnog kaligrafskog obilježja, i jedanaest primjera drugoga. »*Mit der Dummheit*«, primijećuje Schiller, »*kdmppen Gotter selbst vergeben*.« Iz razloga koje ni sami bogovi ne mogu razumjeti, Birnbaum je zatim prosljedio s uspostavljanjem jednadžbe: omjer 56 i 11 jednak je omjeru 368 i x (368 je vremenski raspon nastanka tekstova, a x je datum kojega se on nadao pripisati Samuelovu tekstu).

Izračunata vrijednost x, jednostavno matematički rečeno, bila je 72, koja se zatim trebala oduzeti od 300. god. pr. Kr., Birnbaumove hipotetične polazišne točke. Tako je Birnbaum stigao do 228. god. pr. Kr., trijumfalno objavivši kako će »rezultat biti nešto poput apsolutnoga datuma«, nastanka Samuelova rukopisa.³⁵ Govoriti o »nečemu poput apsolutnoga datuma«, jednako je kao govoriti o »relativno apsolutnome datumu«. No, i ako zanemarimo ove stilističke solecizme,^{*} Birnbaumova je metoda, kao što Eisenman kaže, »naravno, besmislena«. Unatoč tome, Birnbaum je svoju tehniku upotrijebio kako bi ustanovio »apsolutne datume« za sve tekstove otkrivene u Kumranu. Najalarmantnija od svih činjenica jest da pristalice sporazuma još uvijek prihvaćaju te »apsolutne datume« kao neprijeporne.

Profesor Philip Davies iz Sheffielda izjavio je da se »većina ljudi koja se potrudila dublje proučiti stvar, slaže da je uporaba peleografije u kumranskim istraživanjima neznanstvena«, dodajući da »su učinjeni pokušaji kako bi datiranje koje je smiješno, bilo još preciznije«. Eisenman je još oštrije, opisujući Birnbaumove napore kao »nešto što bi se na svakom drugom području smatralo pseudoznanstvenim i djetinjastim metodama«. Kako bi ilustrirao svoje gledište, ponudio je sljedeći primjer.

Pretpostavimo da dva pisara različite dobi prepisuju isti tekst u isto vrijeme, i da je mlađi pisar primio noviju naobrazbu, u nekoj modernijoj »pisarskoj školi«. Pretpostavimo i to da je stariji pisar namjerno upotrebljavao stiliziranu kaligrafiju koju je naučio u svojoj mladosti. I, konačno, pretpostavimo da je jedan, ili, pak, oba pisara, suprotno tradiciji ili plemenitoj prirodi svoje djelatnosti, želio namjerno replicirati stil otprije nekoliko stoljeća - kao što i danas određeni dokumenti, poput, primjerice, diploma, priznanja ili nagrada, mogu biti napisani starim krasopisom. Koji bi se datum nastanka mogao, dakle, definitivno dodijeliti njihovim prijepisima?

U svojim paleografskim pretpostavkama, Birnbaum je previdio jednu posebno važnu činjenicu. Ako je dokument sastavljen samo zato da bi prenio informaciju, on će, najvjerojatnije, odražavati najmodernije tehnike pisanja. Takve su, primjerice, tehnike kojima se koristi moderni tisak (osim, sve donedavno, u Engleskoj). No, sve ukazuje na to da svici s Mrtvog mora nisu bili sastavljeni tek da bi

^{*}solecizam - pogreška koja se protivi jezičnim zakonima

prenijeli informaciju, već da je njihova svrha bila obredna ili polu-obredna, te da su sastavljani s pažnjom, ne bi li sačuvali i element predaje. Stoga je vrlo vjerojatno da su kasniji pisci namjerno pokušavali reproducirati stil svojih prethodnika. Uistinu, kroz čitavu zabilježenu povijest, prepisivači su redovito bili konzervativni. Tako su, na primjer, iluminirani rukopisi Srednjega vijeka nastojali odraziti sveti karakter drevnosti, a ne najnovija tehnološka dostignuća. Zato su i mnoge moderne Biblije tiskane na »staromodan« način. Ne možemo očekivati da ćemo u modernoj židovskoj Tori pronaći isti stil ili tehniku kao one koji su upotrebljeni za neki slogan otisnut na majici.

Obzirom na kaligrafiju u svicima s Mrtvog mora, Eisenman je zaključio kako »oni jednostavno predstavljaju mnoštvo razolikih stilova rukopisa ljudi koji su djelovali u manje-više isto vrijeme, unutar istoga okvira, no, ne govore nam ništa o kronologiji«. Cecil Roth iz Oxforda bio je istoga mišljenja: »U svezi s, primjerice, engleskim zapisima, iako postoji golemi broj datiranog rukopisnog materijala koji pokriva čitav Srednji vijek, nemoguće je *temeljem same paleografije* precizno odrediti, unutar razdoblja koje obuhvaća jednu generaciju, datum nastanka za bilo koji od dokumenata.« Upozorio je, također, na pojavu »novoga dogmatizma« na području paleografije, te da se »od nas očekuje da prihvatimo, kao povijesni kriterij, precizno datiranje ovih do sada nepoznatih hebrejskih zapisa, iako za to ne postoji nikakav temelj«. On je čak, u svojoj ogorčenosti glede umišljenosti i nepomirljivosti međunarodnoga tima, svoje mišljenje o neznanstvenim smicalicama izrazio velikim slovima:

MORA BITI REČENO, JEDNOM I ZAUVIJEK, DA JE
TAKOZVANI PALEOGRAFSKI DOKAZ U POTPUNOSTI
NEDOPUSTIV U OVOJ RASPRAVI.

11.

Eseni

Čitatelj se do sada već upoznao sa zaključcima sporazumnog tumačenja međunarodnog tima i, kako su ih izražavali putem svojih časopisa, Biblijske škole, kao i s postupcima kojima se dolazilo do takvih zaključaka. Sada je vrijeme da se osvrnemo na dokaze i vidimo postoji li mogućnost donošenja alternativnih zaključaka. Kako bismo to učinili, potrebno je ponovno postaviti određena temeljna pitanja. Tko su, zapravo, *bili* neuhvatljivi i misteriozni stanovnici Kumrana, koji su osnovali svoju zajednicu, prepisali i pohranili svoje svete tekstove, da bi zatim, očigledno, nestali s povijesne pozornice? Jesu li oni doista bili eseni? Ako jesu, koje je pravo značenje njihova imena?

Tradicionalnu sliku esena ponudili su nam Plinije, Filon i Josip, koji su ih opisivali kao sektu ili pod-sektu judaizma 1. stoljeća. Plinije, kako nam je već poznato, govorio je o esenima kao o pustinjacima koji su prigrlili celibat, živeći »samo u društvu palminoga drveća«, na području koje bi se moglo prepoznati kao Kumran. Josip, na kojega se poziva Filon, dao je još detaljniji portret. Prema Josipu, eseni žive u celibatu - iako, dodaje, »postoji još jedan red esena«, koji se žene. Eseni preziru užitke i bogatstvo. Sva im je imovina zajednička, a oni koji im se pridruže moraju se odreći svih svojih dobara. Svoje vođe biraju među sobom. Esena ima u svim gradovima Palestine, kao i u izdvojenim zajednicama, ali čak i u urbanom okružju, drže se odvojeno od ostalih.

Josip portretira esene kao monaški red ili drevnu školu misterija. Oni koji ulaze u njihov red, bivaju podvrgnuti trogodišnjem probnom periodu, nečemu poput pripravničkoga. Kandidat ne može biti službeno prihvaćen sve dok uspješno ne završi svoje pripravništvo. Prije svitanja, eseni mole, zatim pet sati rade, da bi konačno uslijedilo oblačenje u čistu odjeću (odnosno, komad tkanine koja se ornata oko struka), i kupanje, što predstavlja obred pročišćenja koji se obavljao svakodnevno. Tako očišćeni, okupljaju se u posebnoj »zajedničkoj« sobi uz jednostavan objed. Kasnija je predaja pogrešno predstavljala esene kao vegetarijance, no, Josip ih takvima ne opisuje. Naprotiv, on kaže da su eseni jeli meso.

Eseni, kaže Josip, vrsni su poznavatelji starozavjetnih knjiga, kao i proročkih učenja. I sami su vrlo dobro upućeni u vještinu proricanja, i mogu proreći budućnost proučavanjem svetih tekstova, uz primjenu određenih obreda pročišćenja. Prema njihovom učenju, kaže Josip, duša je besmrtna, ali je uhvaćena u zamku smrtnoga i pokvarljivoga tijela. U trenutku smrti, duša biva oslobođena, radosno stremeći u visine. Josip uspoređuje esensko učenje s onim »Grka«. Na drugome je mjestu još određeniji, uspoređujući ga s principima pitagorejskih škola.

Josip spominje esensko pristajanje uz Mojsijev Zakon: »Ono što oni najviše štiju poslije Boga, jest Zakonodavac, a svetogrđe prema njemu predstavlja najveći zločin.« Međutim, u cjelini gledano, on esene portretira kao miroljubive, i u dobrim odnosima s ustanovljenom vlašću. Doista, rečeno je kako uživaju posebnu milost od strane Heroda, koji je »svim esenima nastavljao dodijeljivati počasti«;⁵ »Herod je rečene esene toliko štovao, i držao ih boljima negoli je to njihova smrtna priroda nalagala...« No, u jednome trenutku Josip proturiječi samome sebi - ili je, možda, tek nepažljiv. Eseni, kaže on:

prkose opasnosti i pobjeđuju bol pukom snagom volje: smrt, ako je časna, cijene više negoli beskrajn život. Njihov je duh bio do krajnosti iskušavan tijekom rata s Rimljanima, koji su ih uništavali, spaljivali i slamali, i podvrgavali ih svakoj vrsti mučenja ne bi li ih natjerali u svetogrđe protiv Zakonodavca, ili da jedu neku zabranjenu hranu.

U ovome jednom slučaju, za razliku od svega ostaloga što Josip

kazuje, njegovi eseni počinju zapanjujuće nalikovati na ratoborne branitelje Masade, zelote ili sikarijce.

Osim ovoga usamljenoga navoda, Josipova će priča oblikovati popularnu sliku esena za sljedećih 2000 godina. Kada je *Aufklärung*, takozvano Prosvjetiteljstvo, počelo poticati »slobodoumna« preispitivanja kršćanske predaje, i komentatori su počeli uspostavljati veze između te predaje i Josipovih esena. Tako je, 1770. godine, sam Fridrik Veliki pisao, prilično uvjeren u to, da je »Isus uistinu bio esen; prožet je bio esenskom etikom«. Takve očigledno skandalozne izjave počinjale su biti sve prisutnije tijekom posljednje polovice sljedećega stoljeća. Godine 1863., Renan je objavio svoj čuveni *Isusov život*, u kojemu je izjavio da je kršćanstvo možda »esenizam koji je u velikoj mjeri uspio«.

Krajem 19. stoljeća, oživljeni je interes za ezoterijsku misao konsolidirao povezanost kršćanstva s esenima. Teozofija, kroz učenja H. P. Blavatsky, postulirala je Isusa kao maga ili adepta, koji je utjelovio elemente esenske i gnostičke predaje. Jedna od učenica Blavatske, Anna Kingsford, razvila je ideju »ezoteričnoga kršćanstva«, koja je obuhvaćala i alkemiju, te predstavila Isusa kao gnostičkoga taumaturga, koji je, prije svoje javne misije, živio i učio među esenima. Godine 1889., takve je ideje francuski teozof, Edouard Schure, prenio na Kontinent putem svoje knjige naslovljene »*Veliki inicirani*« (*The Great Initiate*). Mistično ozračje koje je stvoreno oko esena, sada ih je počelo povezivati s iscjeljivanjem, prikazujući ih upućenima u liječničke vještine, te ih predstavljajući kao židovski ekvivalent grčkih terapeuta. Još jedno utjecajno djelo, *Raspeće prema jednome svjedoku* (*The Crucifixion by an Eye-Witness*), koje se pojavilo na njemačkom krajem 19. stoljeća, a na engleskom oko 1907. godine, nastojalo se prikazati kao izvorni drevni tekst napisan od strane jednoga esenskoga pisca. Isus je u tekstu bio opisan kao sin Marije i jednoga neimenovanoga esenskoga učitelja, a njegovo ga je poznavanje tajne esenske medicine učinilo sposobnim ne samo da preživi Raspeće, već i da se nakon toga pojavi među svojim učenicima, kao da se »uzdigao iz mrtvih«. George Moore se nesumnjivo pozivao na ovo djelo kada je, 1916. godine, objavio *Potok Kerith* (*The Brook Kerith*), izazvavši skandal među engleskim kršćanskim čitateljima. I Moore je, također, govorio o Isusu kao čovjeku koji je prigrlio esensku misao, preživio Raspeće i povukao se u jednu

esensku zajednicu u blizini Kumrana. Proteklo je neko vrijeme, dok ga tamo nije posjetio jedan fanatik imena Pavao, koji je, i ne znajući, došao u namjeri da promiče bizarnu mitologiziranu pripovijest o Isusovu životu, i usput ga proglasi božanskim.

U svojim opisima esena, *Potok Kerith* se oslanja na »stereotipe« iz Plinijevih, Josipovih, i Filonovih kazivanja, ali sada omotane mistikom, koja ih je učinila prijemčivima za ezoterijski usmjerene pisce s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Ukoliko upućeni čitatelji bilo što znaju o esenima, ovo je bila najrasprostranjenija slika o njima. A nešto od te slike zadržali su čak i kritičniji komentatori, poput Roberta Gravesa, koji je u nekim drugim pogledima pokušavao demistificirati kršćanske izvore.

Kada su svici s Mrtvog mora prvi put ugledali svjetlost dana, činilo se, barem površinski, da ne sadrže ništa što bi se suprotstavljalo uobičajenoj slici esena. Bilo je stoga sasvim prirodno očekivati da će svici potvrditi tradicionalno viđenje.

Još 1947. godine, kada je prvi put vidio kumranske tekstove, profesor Sukenik im je pripisao esenski karakter. Otac de Vaux i njegov tim također su prizivali tradicionalnu sliku esena. Kao što smo već naglasili, de Vaux je vrlo brzo identificirao Kumran kao esensko naselje koje je spominjao Plinije. »Kumranska zajednica«, složio se profesor Cross, »bila je esensko naselje.« Esenski karakter svitaka s Mrtvog mora uskoro se počeo smatrati ustanovljenom i prihvaćenom *činjenicom*, kao i to da su eseni bili onakvima kakvima ih poznajemo - pacifisti i askete, koji su prihvatili celibat, i držali se podalje od javnih, a posebice od političkih zbivanja.

Kumranska zajednica, kako drže pristalice sporazumnoga tumačenja, bila je izgrađena na mnogo starijim ruševinama napuštene izraelske utvrde, koja datira iz 6. stoljeća prije Krista. Autori svitaka stigli su na to područje oko 134. godine prije Krista, a najveće su zgrade bile podignute oko 100. godine prije Krista, ali i kasnije; što predstavlja sigurnu, i neprijepornu pretkršćansku kronologiju. Sporazumom je ustanovljeno kako je zajednica cvjetala sve do 31. godine prije Krista, kada je bila desetkovana nakon potresa kojemu je uslijedio požar. Tijekom vladavine Heroda Velikog (37.-4. god. pr. Kr.) Kumran je bio napušten, da bi, za vrijeme Herodova nasljednika, ruševine bile ponovno naseljene, i započela obnova. Prema sporazumu, Kumran je tada cvjetao kao mirna, politički neutralna i

odvojena enklava, sve dok je, 68. god. posl. Kr., nisu uništili Rimljani, tijekom rata koji je uključio i osvajanje Jeruzalema. Nakon toga, kumransko je područje naselio rimski garnizon, koji je ondje ostao do kraja 1. stoljeća. Kada je u Palestini između 132. i 135. god. posl. Kr. ponovno buknuo ustanak, u Kumranu su obitavale skupine pobunjenika. Bio je to uredan, prigodno sročeni scenario, koji je svitke s Mrtvog mora učinkovito lišio svakog potencijalno opasnog sadržaja. Čini se da se dokazi zanemaruju onda kada to zahtijeva svrsishodnost i stabilnost kršćanske teologije.

Postoji proturječje, odvojeno od zemljopisnoga pitanja, u de Vauxovoj izjavi kako se odlomak iz Plinija, ovdje citiran na stranici 36, odnosi na Kumran. Proturječje je to koje se posebno odnosi na datiranje svitaka. U tome odlomku, Plinije govori o situaciji *nakon* uništenja Jeruzalema. Sam odlomak upućuje na to da je i Engedi bio uništen na sličan način, što i jest. Međutim, esenska je zajednica opisana kao još netaknuta, prihvaćajući čak i »rijeke izbjeglica«. Pa ipak, i sam je de Vaux priznao da je Kumran, kao Jeruzalem i Engedi, bio uništen tijekom ustanka, između 66. i 73. god. posl. Kr. Bilo bi, dakle, još manje vjerojatno da je Plinijeva esenska zajednica doista bila ona u Kumranu. Štoviše, u Plinijevoj zajednici, kakvom je on opisuje, nije bilo žena, pa ipak, među ostalim grobovima kod Kumrana, postoje i grobovi žena. Naravno, još je uvijek moguće da su stanovnici Kumrana bili eseni, ako ne oni iz Plinijeve zajednice, onda iz neke druge. Međutim, ako je tome tako, svici s Mrtvog mora će i sami otkriti kako je Plinije bio loše obaviješten o esenima.

Izraz »esen« je podrijetlom iz grčkoga jezika. On se pojavljuje samo u djelima klasičnih pisaca - Josipa, Filona i Plinija - i to na grčkome, kao »essenoi« ili »essaioi«. Ako su stanovnici Kumrana doista bili eseni, očekivali bismo da je »esen« grčki prijevod neke izvorne hebrejske ili aramejske riječi, kojom je kumranska zajednica sebe nazivala.

Pripovijesti klasičnih pisaca koje se odnose na esene, nisu konzistentne sa životom i mišlju zajednice kakvima ih razotkriva, kako vanjski dokaz arheologije, tako i unutarnji dokaz samih tekstova. Josip, Filon i Plinije, ponudili su portrete esena koji su često krajnje nepomirljivi sa svjedočenjima kumranskih ruševina i svitaka s Mrtvog mora. Dokaz iz Kumrana, bilo vanjski ili unutarnji, opetovano se

suprotstavlja njihovim kazivanjima. Neka od tih proturječja naveli smo i prije, no vrijedi još jednom ispitati najznačajnija od njih.

1. Josip priznaje kako postoji »još jedan red« esena koji se žene, no ovaj je, kaže on, netipičan. Općenito, izjavljuje nadalje Josip, poput Filona i Plinija, eseni su prigrlili celibat. Pa ipak, grobovi žena i djece pronađeni su među onima iskopanima kod Kumrana. I »Pravilo zajednice« sadrži pravila koja se odnose na brak i podizanje djece.
2. Nijedan klasični pisac nikada ne spominje ništa po čemu bismo mogli zaključiti da su eseni upotrebljavali posebnu vrstu kalendara. Kumranska zajednica, međutim, jest, i to jedinstveni, solarni kalendar, umjesto konvencionalnog, lunarnog židovskoga kalendara. Ako su članovi kumranske zajednice doista bili eseni, takva bi upečatljiva karakteristika zasigurno zaslužila da bude spomenuta.
3. Prema Filonu, eseni su se razlikovali od drugih oblika drevnoga judaizma, jer nisu održavali nikakav kult životinjskih žrtava. Pa ipak, »Hramski svitak« daje precizne upute za izvođenje takvih žrtvovanja. Kumranske su ruševine razotkrile životinjske kosti pažljivo položene u posude, ili pokrivene posudama, te zakopane pod tanki pokrov od zemlje. De Vaux je spekulirao o tome da su ove kosti mogle predstavljati ostatke obrednih objeda. Možda, ali one su isto tako mogle predstavljati i ostatke životinjskih žrtava, onako kako ih nalaže »Hramski svitak«.
4. Klasični pisci upotrebljavaju izraz »eseni« kako bi označili nešto što oni opisuju velikom potpodjelom unutar judaizma, zajedno s farizejima i saducejima. Međutim, u svicima s Mrtvog mora nigdje se ne spominje izraz »eseni«.
5. Josip izjavljuje da su eseni bili u prijateljskim odnosima s Herodom Velikim, koji je, kaže on, »rečene esene toliko štovao i držao ih boljima negoli je to njihova smrtna priroda nalagala«. Suprotno tome, kumranska literatura indicira upravo militantno neprijateljstvo spram nežidovske vlasti, posebice spram Heroda i njegove dinastije. Štoviše, čini se da je Kumran godinama bio napušten i nenaseljen, upravo zbog Herodovih progona.

6. Prema klasičnim piscima, eseni su bili pacifisti. Filon izričito izjavljuje da među članovima njihove zajednice nema kovača oružja ili oklopa. Josip, pak, pravi razliku između nenasilnih esena i militantno mesijanskih i nacionalističkih zelota. Unatoč tome, ruševine Kumrana sastoje se i od ostataka obrambenoga tornja, koji je imao očiglednu vojnu ulogu, i koji se može opisati jedino kao »utvrda«. Što se tiče kumranskih zapisa, oni su vrlo često krajnje marcijalnoga sadržaja, kako i pokazuju tekstovi poput, primjerice, »Ratnoga svitka«. Uistinu, ratnička priroda ovih tekstova, čini se, imala je manje zajedničkoga s onime što je Josip govorio o esenima, negoli sa strankom koju je on, ali i drugi, nazivao zelotima - što predstavlja upravo ono što su o kumranskoj zajednici tvrdili Roth i Driver, izazivajući tako bijes de Vauxa i međunarodnog tima.

Tekstovi iz Kumrana nisu pisani na grčkom, već ponajviše na hebrejskom i aramejskom jeziku. Što se aramejskog i hebrejskog tiče, do danas ne postoji prihvaćena etimologija izraza »esen«. Čak su i klasični pisci bili zbunjeni njegovim podrijetlom. Filon je, na primjer, pretpostavio da ime potječe iz grčke riječi koja označava »sveto«, »*ossios*«, i da su eseni, stoga, bili »*Ossiotes*«, ili »Sveti«.

Jedna je teorija, međutim, bila prilično rasprostranjena među nekim suvremenim znanstvenicima, poput Geze Vermesa sa Sveučilišta u Oxfordu. Prema Vermesu, izraz »esen« dolazi iz aramejske riječi »*assayya*«, koja znači »iscjelitelji«. Ovo je pridonijelo učvršćivanju slike esena kao liječnika, židovskoga ekvivalenta aleksandrijskim asketama poznatima kao »terapeuti«. No, riječ »*assayya*« ne pojavljuje se nigdje u kumranskoj literaturi; niti u njoj postoji bilo kakva naznaka o iscjeljivanjima, liječništvu ili terapijskom djelovanju. Izvođenje riječi »esen« iz riječi »*assayya*« ostaje, dakle, pukom spekulacijom, i nema razloga pridati joj neko veće značenje, osim ako ne bude bilo drugoga izbora.

Zapravo, *postoji* još jedna mogućnost - i ne samo mogućnost, već i vjerojatnost. Iako kumranska zajednica nikada nije o sebi govorila kao esenima, ili »*assayya*«, ona ipak upotrebljava brojne druge hebrejske i aramejske izraze. Iz tih je izraza jasno da zajednica nije imala nekog jedinstvenog vlastitog imena. Imala je, međutim,

visoko razrađenu i jedinstvenu ideju o sebi, a tu ideju zrcale različiti nazivi i oznake. Ideja počiva na »Savezu«, koji ima najveću važnost, a uključuje formalnu prisegu na potpunu i vječnu vjernost Mojsijevu Zakonu. Autori svitaka s Mrtvog mora govorit će o sebi, primjerice, kao o »čuvarima Saveza«. Kao sinonime za riječi »Savez« i »Zakon«, često su upotrebljavali iste riječi koje su toliko rasprostranjene u taoizmu - »put«, »rad« ili »djela« (na hebrejskom »*maasim*«). Govorili bi, primjeri, o »Savršenima na Putu«, ili »Putu savršene Pravednosti« - gdje »put« znači »djelo Zakona«, ili »način na koji Zakon djeluje«. Varijacije na ovu temu provlače se kroz čitav korpus svitaka s Mrtvog mora kao oznake kumranske zajednice i njezinih članova.

U »Komentaru Habakuku«, Eisenman, nastavljajući svoj slijed misli, pronašao je jednu posebno važnu varijaciju - »*Osei ha-Torah*«, koja u prijevodu znači »činitelji Zakona«. Ovaj se izraz pokazao izvorom riječi »esen«, jer je zbirni oblik izraza »*Osei ha-Torah*«, »*Osim*«. Kumranska je zajednica, tako, bila sastavljena od članova koji su se nazivali »*Osim*«. Čini se da su doista i bili poznati pod takvim imenom. Ranokršćanski pisac Epifan, govori o jednoj, navodno heretičnoj, židovskoj sekti koja je nekoć obitavala na području oko Mrtvog mora. Ova sekta, kaže on, nazivala se »*Ossenes*«. Može se stoga s priličnom sigurnošću zaključiti da su Epifanovi »esen« ili »*Ossenes*«, te »*Osim*« kumranske zajednice, bili jedni i isti.

Tako se autore svitaka s Mrtvog mora može smatrati esenima, ali ne u onome smislu kako su ih definirali i opisali Josip, Filon i Plinije. Zapisi klasičnih kroničara pokazali su se, općenito uzevši, suviše ograničenima. Oni su, također, onemogućili suvremenim znanstvenicima da uspostave potrebne veze - možda, u nekim slučajevima, zato što se to nije smatralo poželjnim. Međutim, ako se veze *doista* uspostave, tada izranja drukčija i šira slika, pa se izrazi poput »esen« i »kumranska zajednica« pokazuju međusobno isprepletenima. Eisenman je jasno sažeo situaciju:

Na nesreću za premise moderne znanosti, izrazi poput: ebionim, nozrim, hassidim, zaddikim... pokazuju se varijacijama na istu temu. Najveći nedostatak kritičara... bila je nesposobnost da se uspostavi odnos s promjenjivom metaforom.

Upravo se s time mi bavimo - s promjenjivim metaforama, raznolikošću mnogih naziva upotrijebljenih kako bi označili iste ljude ili stranke. Još 1969. bilo je upozorenja koja su se doticala ovih pitanja, od strane profesora Matthewa Blacka sa Sveučilišta St. Andrews u Škotskoj. Izraz »esen« je prihvatljiv, napisao je profesor Black:

ukoliko esenizam ne definiramo suviše usko, na primjer, izjednačujući ga isključivo s grupom s Mrtvog mora, već ako izraz shvatimo u smislu općenitoga opisa ovoga rasprostranjenoga anti-jeruzalemskog, anti-farizejskog i nekonformističnog pokreta toga doba. Iz takvoga je judaizma »esenskoga tipa« poteklo kršćanstvo.

Postoji podrška mišljenju profesora Blacka u djelu Epifana, rano-kršćanskoga pisca koji je pisao o »Ossenes«. Epifan izjavljuje da su izvorni kršćani iz Judeje, općenito nazivani »nazarenima« (kao i u Djelima apostolskim), bili poznati kao »jeseni«. Ovi »kršćani« ili »jeseni«, upravo potvrđuju frazeologiju profesora Blacka - »rasprostranjeni anti-jeruzalemski, anti-farizejski i nekonformistični pokret«. Međutim, postoji još značajnija veza.

Među izrazima koje je kumranska zajednica upotrebljavala kada je govorila o sebi, bio je i izraz »čuvari Saveza«, koji se u hebrejskom izvorniku pojavljuje kao »*Nozrei ha-Brit*«. Iz ovoga izraza potječe riječ »*Nozrim*«, jedan od najranijih hebrejskih izraza koji su označavali sektu, kasnije poznatu kao »kršćani«. Moderna arapska riječ za kršćane, »*Nasrani*«, potječe iz istoga izvora, baš kao i riječ »nazarren« ili »nazorit«, koja je, naravno, bila ime kojim su u evanđeljima i Djelima apostolskim sebe nazivali »rani kršćani«. Suprotno pretpostavkama kasnije predaje, ta riječ nije imala nikakve veze s Isusovim navodnim odrastanjem u Nazaretu, koji, kao što dokaz (ili nedostatak istoga) upućuje, tada nije ni postojao. Doista, čini se da je to bio najsloženiji problem kojega su trebali riješiti rani komentatori, susrevši se s nepoznatim izrazom »nazaren«, koji ih je naveo na zaključak da je Isusova obitelj došla iz Nazareta, koji se do tada već pojavio na zemljovidu.

»Eseni«, dakle, koji se pojavljuju u klasičnim tekstovima, »Ossenes« koje spominje Epifan, i »*Osim*« kumranske zajednice, jedno su i isto. To su i »jeseni«, kako Epifan naziva »rane kršćane«,

»Nozrei ha-Brit«, »Nozrim«, »Nasrani« i »nazareni«. Temeljem ovakve etimologije, postaje nam jasno da se ovdje uistinu radi o »rasprostranjenom pokretu« profesora Blacka, kojega karakterizira promjenjiva metafora, mnoštvo oznaka koje se međusobno vrlo malo razlikuju, upotrijebljenih kako bi opisale iste ljude, i mijenjajući se protjekom vremena, kroz prijevode i prijepise, jednako kao što je »Cezar« evoluirao u »Kaisera« i »cara«

Čini se, stoga, da je kumranska zajednica bila ekvivalent »rane Crkve« koja je imala svoje središte u Jeruzalemu - onih »nazarena«, sljedbenika Jakova, »Gospodinova brata«. Doista, »Komentar Habakuku« izričito navodi kako je vladajuće tijelo kumranske zajednice, »Savjet zajednice«, u to vrijeme zapravo bio smješten u Jeruzalemu. Djela apostolska (Djela, 9:2) članove »rane Crkve« nazivaju »sljedbenicima Puta« - a jednaka je fraza bila i u kumranskoj uporabi.

12.

Djela apostolska

Osim samih evanđelja, najvažnija knjiga Novoga zavjeta su Djela apostolska. Za jednoga povjesničara, Djela mogu biti od još većega značaja. Poput svih povijesnih dokumenata što proizlaze iz stranačkog izvora, i ovaj treba uzeti pažljivo i s rezervom. Treba, također, znati kome je tekst bio namijenjen i kome je on mogao služiti, kao i kojoj svrsi. Ali, mnogo više od evanđelja, upravo su Djela pružila očigledno konačnu priču, onakvu kakvom je danas poznajemo, o prvim godinama »ranoga kršćanstva«. U svakom slučaju, čini se da Djela sadržavaju mnogo detaljnije informacije, za koje nema izgleda da bismo ih mogli pronaći negdje drugdje. Barem u tome smislu, Djela predstavljaju temeljni tekst.

Općenito se smatra da su, kao povijesni dokumenti, evanđelja nepouzdana. Prvo evanđelje, ono po Marku, bilo je sastavljeno u vrijeme pobune iz 66. god. posl. Kr., a najvjerojatnije i nešto kasnije. Sva četiri evanđelja prizivaju sjećanje na događaje iz vremena, možda čak i šezdeset ili sedamdeset godina, prije njihova sastavljanja. Zanemarujući povijesnu pozadinu, ona se usredotočuju na uvelike mitologiziranu Isusovu osobu i njegova učenja. Evanđelja su tekstovi poetične i pobožne prirode, koji se čak i ne trude biti kronikama.

Djela se, međutim, umnogome razlikuju od evanđelja, iako im se, naravno, ne može pridati apsolutna povijesna vrijednost. Ona su, kao prvo, vrlo pristrana. Luka, autor Djela apostolskih, očigledno se

pozivao na brojne i različite izvore, uređujući i prerađujući materijal kako bi ga prilagodio svojim ciljevima. Bilo je malo pokušaja unificiranja, bilo doktrinarnih izjava, bilo književnoga stila. Čak i crkveni povjesničari priznaju kako je kronologija prilično zbrkana, te da autor nije imao izravnoga iskustva o mnogim opisanim događajima, zbog čega im je nametnuo vlastiti slijed. Time su određena odvojena zbivanja pretopljena u jedan jedinstveni događaj, dok se pojedinačni događaji čine odvojenim zbivanjima. Takvi se problemi pokazuju posebice akutnim u onim dijelovima teksta što se odnose na događaje koji prethode pojavi Pavla. Nadalje, čini se da su Djela, poput evanđelja, bila selektivno kompilirana, doživjevši brojne zahvate od strane kasnijih redaktora.

Unatoč tome, Djela, za razliku od evanđelja, nastoje biti oblikom kronike koja slijedi neprekidno i dugo vremensko razdoblje, predstavljajući tako, pokušaj očuvanja povijesnoga zapisa i, barem u određenim dijelovima, doimlju se napisanima od strane nekoga tko je imao neposredno, ili posredno, iskustvo o opisanim događajima. Iako postoje pristranosti, one su krajnje osobne prirode; i ovo, u nekom smislu, omogućava suvremenim komentatorima da čitaju između redova.

Priča koju prepričavaju Djela, započinje kratko nakon Raspeća - koje se općenito datira oko 30. god. posl. Kr., a vjerojatno i kasnije, oko 36. godine - a završava u vrijeme između 64. i 67. god. posl. Kr. Većina znanstvenika vjeruje da je sama priča bila sastavljena, ili prepisana, negdje između 70. i 95. god. posl. Kr. Grubo govoreći, dakle, Djela su istovremena s nekim, ako ne i svim, evanđeljima, a možda im i prethode. Djela sasvim sigurno prethode takozvanom Ivanovu evanđelju, barem prema obliku u kojemu nam je tekst bio podastrt.

Autor Djela apostolskih je dobro obrazovani Grk koji sebe naziva Lukom. Da li je to onaj isti »Luka, ljubljani liječnik«, koji se, kao Pavlov bliski prijatelj, spominje u poslanici Kološanima (Kol, 4:14), ne može se sa sigurnošću ustvrditi, iako su mnogi egzegete Novoga zavjeta spremni prihvatiti da jest. Moderni su znanstvenici također suglasni da bi Luka mogao biti i onaj koji je sastavio Lukino evanđelje. Doista, na Djela se ponekad gleda kao na »drugu polovicu« Evanđelja po Luki. Oba su djela upućena nepoznatom primatelju imena »Teofil«. Budući da su oba napisana na grčkom, mnoge riječi i imena prevedeni su na taj jezik, čime je vjerojatno, u mnogim

slučajevima, promijenjen smisao i značenje njihovih hebrejskih i aramejskih izvornika. U svakom slučaju, Djela apostolska, kao i Evanđelje po Luki, napisani su specifično za grčku publiku - umnogome različitu od one na koju se odnose kumranski svici.

Iako usredotočena prvenstveno na Pavla, koji dominira posljednjim dijelom priče, Djela također govore o Pavlovim odnosima sa zajednicom u Jeruzalemu, sastavljenom od Isusovih najbližih učenika pod vodstvom Jakova, »Gospodinova brata« - enklavom ili frakcijom koja će tek kasnije biti nazvana prvim kršćanima, a danas se smatra ranom ili izvornom Crkvom. Govoreći o Pavlovim vezama s tom zajednicom, međutim, Djela nude samo njegovo stajalište. Djela apostolska u svojoj su biti dokument pavlinskoga - ili, kako se danas smatra, »normativnoga« - kršćanstva. Drugim riječima, Pavao je uvijek »heroj«; tko god mu se suprotstavi, bilo da su to vlasti ili, pak, sam Jakov, odmah biva obilježen kao zločinac.

Djela započinju kratko nakon što je Isus - tekst o njemu govori kao o »Nazarenu« (na grčkom, »*Nazoraion*«) - nestao s pozornice. Priča se zatim nastavlja opisom organizacije i razvoja zajednice »rane Crkve« u Jeruzalemu, i njezinih pojačanih sukoba s vlastima. Zajednica je živopisno opisana u Djelima 2:44-6: »Svi koji prigriše vjeru držahu se zajedno i sve im bijaše zajedničko. Prodavali bi pokretna i nepokretna dobra i to bi dijelili svakom prema njegovoj potrebi. Kao što su svaki dan postojano - kao po dogovoru - bili u hramu, tako su po kućama lomili kruh i zajedno uzimali hranu vesela i priprosta srca«. (Vrijedi naglasiti ovo pristajanje uz Hram. Isus i njegovi najbliži sljedbenici obično su prikazivani kao neprijateljski raspoloženi prema Hramu, gdje je, prema evanđeljima, Isus prevrnuo stolove mijenjača novca i time izazvao bijes svećenstva.)

Djela 6:8 uvode i jedan lik imena Stjepan, prvoga službenoga »kršćanskog mučenika«, koji je bio uhićen i osuđen na smrt kamenovanjem. U svojoj obrani, Stjepan aludira na ubojstva onih koji su prorokovali dolazak »Pravednika«, ili »Pravičnoga«. Ova je terminologija specifično i jedinstveno kumranskoga karaktera. »Pravednik« se opetovano spominje u svicima s Mrtvog mora kao »*Zaddik*«. »Učitelj Pravednosti«, u svicima, »*Moreh ha-Zedek*«, dolazi iz istoga izvora. A kada povjesničar Josip govori o učitelju, očigledno imena »Saduk« ili »Zadok«, kao vođi mesijanske i anti-rimske sljedbe, i ovo se čini poput pogrešne grčke verzije »Pravednika«. Kako portretiraju

Djela, Stjepan upotrebljava jedinstvenu i specifičnu nomenklaturu, karakterističnu za Kumran.

Nije to, međutim, jedina kumranska figura koja je prisutna u Stjepanovu govoru. U svojoj obrani, on imenuje svoje progonitelje (Djela, 7:53): »Koga od proroka nisu progonili očevi vaši? Poubijali su one koji su unaprijed najavljivali dolazak Pravednika, koga vi sad već izdadoste i ubiste, vi baš koji ste primili Zakon preko anđela ali ga niste vršili.« Kako stoji u Djelima, Stjepan je očigledno zaokupljen pristajanjem uz Zakon. Još jednom, ovdje se javlja sukob s ortodoksnom i prihvaćenom predajom. Prema kasnijoj kršćanskoj predaji, Židovi onoga vremena bili su ti koji su Zakon učinili strogim i puritanskim fetišem. »Rani kršćani« opisani su, barem sa stajališta sile zakona, kao »otpadnici« ili »pobunjenici«, koji zastupaju novu slobodu i fleksibilnost, odbacujući običaje i tradiciju. Pa ipak je Stjepan, prvi »kršćanski mučenik«, onaj koji izranja kao branitelj Zakona, dok su njegovi progonitelji optuženi za dereliksiju.

Čini se kako nema nikakvoga smisla da Stjepana, samoproglášenoga pristalicu Zakona, koji je bio Židov, ubiju također Židovi, koji su se pozivali na isti Zakon. Ali, što ako su ti Židovi djelovali u ime svećenstva koje je postiglo sporazum s rimskim vlastima, predstavljajući, tako, kolaboracioniste koji su, poput mnogih Francuza za vrijeme njemačke okupacije, jednostavno željeli »miran život«, bojeći se da bi kakav agitator među njima ili, pak, otpor, mogao dovesti do represalija? »Rana Crkva«, koje je Stjepan član, neprestano naglašava vlastito pravovjerje i pristajanje uz Zakon. Njezini su progonitelji oni koji nastoje održati dobre odnose s Rimom i, čineći to, skreću s puta Zakona, ili, kumranskom terminologijom rečeno, krše Zakon, izdaju Zakon. U ovome kontekstu, Stjepanovo potkazivanje ima smisla, kao i njegova smrt. Kako ćemo vidjeti, Jakova - Jakova »Pravednog«, »Zaddik« ili »Pravednika«, »brata Gospodnjega« koji je najbolji primjer strogog pristajanja uz Zakon - poslije će, prema kasnijoj predaji, stići sudbina jednaka Stjepanovoj.

Prema Djelima, Pavao, tada zvani Savao iz Tarza, debitirat će upravo prilikom Stjepanove smrti. Rečeno je kako je Pavao tada čuvao odjeću koju su sa sebe svukli Stjepanovi ubojice, iako je sasvim moguće da je on imao i aktivniju ulogu. Djela kazuju (Djela, 8:1) kako je Savao u potpunosti odobravao Stjepanovo ubojstvo. A kasnije, u Djelima 9:21, Savao je optužen za organiziranje upravo

onakve vrste napada na »ranu Crkvu«, koji je kulminirao Stjepanovom smrću. Svakako, Savao je, u toj fazi svoga života, vrlo vatren, čak i fanatičan u svome neprijateljstvu spram »rane Crkve«. Prema Djelima 8:3, on je pak »pustošio Crkvu; idući iz kuće u kuću izvlačio je iz njih ljude i žene te ih predavao u tamnicu«. U to vrijeme, naravno, on obnaša funkciju miniona pro-rimski orijentiranoga svećenstva.

Djela 9 pripovijedaju o Pavlovu obraćenju. Kratko nakon Stjepanove smrti, on se uputio u Damask, kako bi otamo protjerao članove »rane Crkve«. Praćen svojim jurišnim odredom, on nosi naloge što ih je izdao njegov gospodar, visoki svećenik. Kako smo već istaknuli, cilj ove ekspedicije možda i nije bila Sirija, već Damask koji se spominje u »Dokumentu iz Damaska«.

Putujući prema svojem odredištu, Savao prolazi neku vrstu traumatičnoga iskustva, koje su komentatori objašnjavali sunčanicom, epileptičnim napadom, a konačno i mističnim otkrivenjem (Djela 9:1-19; 22:6-16). »Svjetlost s neba«, zbacila ga je s njegova konja a »glas« koji je dolazio iz nepoznatoga izvora, upitao ga je »Savle, Savle, zašto me progoniš?« Savao je zatražio od glasa neka mu se predstavi. »Ja sam Isus, Nazarećanin«, odgovorio je glas, »a ti me progoniš«. Glas ga, nadalje, upućuje neka proslijedi prema Damasku, gdje će saznati što mu je dalje činiti. Kad je ova posjeta završila i Savao ponovno došao k svijesti, shvatio je da je privremeno oslijepio. U Damasku će mu vid vratiti jedan član »rane Crkve«, a on sam dopustit će da bude kršten.

Moderni psiholog neće pronaći ništa posebno neobičnog u Savlovu iskustvu. Ono je doista moglo biti potaknuto sunčanicom ili epileptičnim napadom. Jednako se tako moglo pripisati halucinaciji, histeričnoj ili psihotičnoj reakciji ili, pak, ničemu drugome do li gržnji savjesti osjetljivoga čovjeka okrvavljenih ruku. Savao, međutim, svoje iskustvo tumači kao istinsku manifestaciju Isusa, kojega nikada nije osobno poznavao; i ovdje treba tražiti izvore njegova obraćenja. On se odriče svoga dotadašnjega imena i prisvaja ime »Pavao«. Kasnije će s jednakim zanosom i žarom promicati učenja »rane Crkve«, kao što ih je proganjao. Pridružio se ovoj zajednici, postavši jednim od njezinih učenika ili pripravnika. Prema Pavlovoj poslanici Galaćanima (Gal. 1:17-18), pod njezinim je tutorstvom ostao tri godine, provodeći mnogo od toga vremena u Damasku.

Prema svicima s Mrtvog mora, novi je pridošlica u kumransku zajednicu bivao podvrgnut iskušavanju i izobrazbi u trajanju od tri godine.

Nakon trogodišnjega pripravnništva, Pavao se vratio u Jeruzalem kako bi se ondje pridružio vođama »zajednice«. Nije čudno da je tamo većina u njega sumnjala, ne baš pretjerano uvjereni u njegovo obraćenje. U poslanici Galaćanima 1:18-20. Pavao govori kako je tamo vidao jedino Jakova i Kefu. Čini se da su ga svi drugi, uključujući i apostole, izbjegavali. Bio je prisiljen stalno se dokazivati, i tek je tada stekao neke saveznike i počeo propovijedati. Međutim, sukladno tome, javila su se neslaganja, i, prema Djelima 9:29, određeni članovi jeruzalemske zajednice uputili su mu svoje prijetnje. Kako bi izbjegli nezgodnu situaciju, njegovi su ga saveznici otpremili natrag u Tarz, grad (danas u Turskoj) u kojemu je bio rođen. On je, zapravo, poslan kući, kako bi tamo proširio svoju poruku.

Potrebno je razumjeti kako je ovo bilo jednako progonstvu. Zajednica u Jeruzalemu, poput one u Kumranu, bila je gotovo u potpunosti zaokupljena zbivanjima u Palestini. Ostatak svijeta, kao, primjerice, Rim, bio je značajan samo u slučaju posezanja ili uplitanja u njezinu lokalnu stvarnost. Poslati Pavla u Tarz, dakle, moglo se usporediti s privremenim čelnikom IRA-e koji šalje nove, nedisciplinirane i suviše energične novake kako bi pružili potporu peruanskoj gerili »Svijetlećega Puta«. Ako, nekim sretnim slučajem, uspije spasiti svoje ljude, materijal, ili bilo što od vrijednosti, tada će se to smatrati uspjehom. S druge strane, ako bude ranjen, smatrat će se prije smetnjom negoli koristi.

Tako započinje prva, od tri (prema Djelima) Pavlove posjete inozemstvu. Među ostalim mjestima, njegova su ga putovanja odnijela i u Antiohiju, gdje, kako saznajemo iz Djela 11:26, »su godinu dana bili gosti tamošnje crkve i poučavali mnogi narod. U Antiohiji učenike, prvi put, nazvaše kršćanima«. Pavlovo putovanje u Antiohiju komentatori datiraju oko 43. god. posl. Kr. Zajednica »rane Crkve« ondje je tada već postojala, i odgovarala svome vodstvu u Jeruzalemu, kojemu je na čelu stajao Jakov.

Otrprike pet ili više godina kasnije, Pavao je propovijedao u Antiohiji kada je iznikao sukob glede sadržaja njegova misionarskoga rada. Kako obrazlažu Djela 15, određeni predstavnici jeruzalemskoga vodstva stigli su u Antiohiju, možda, kako Eisenman

pretpostavlja, sa specifičnom svrhom provjeravanja Pavlovih aktivnosti. Oni su naglasili važnost strogog pridržavanja Zakona, i optužili Pavla za popustljivost. On i njegov prijatelj, Barnaba, smjesta su bili pozvani natrag u Jeruzalem, kako bi se osobno posavjetovali s vodstvom. Od sada nadalje, samo će se produbljavati jaz između Pavla i Jakova; a autor Djela, što se samoga sukoba tiče, postao je Pavlov apologeta.

Zbog svega što je neposredno nakon toga uslijedilo, potrebno je naglasiti da je Pavao, zapravo, bio prvim »heretikom«, i da su njegova učenja - koja su postala temeljem kasnije kršćanske doktrine - očigledno skretanje od »izvornoga«, »čistoga« oblika kojega je zastupalo vodstvo. Bilo da je Jakov, »brat Gospodnji«, bio doslovno Isusov krvni srodnik ili ne (a sve upućuje na to da jest), jasno je da je on osobno poznao Isusa, ili osobu koja se kasnije pamtila kao Isus, kao, uostalom, i većina ostalih članova zajednice, ili »rane Crkve«, u Jeruzalemu - uključujući, naravno, i Petra. Njihova kazivanja upućuju na iskustvo iz prve ruke. Pavao nikada nije osobno poznao čovjeka kojega će uskoro početi smatrati svojim »Spasiteljem«. Sve što je Pavao imao, bilo je njegovo kvazi-mistično iskustvo u pustinji i zvuk glasa koji nije imao tijela. Pripisati sebi takav autoritet temeljem ovakvoga iskustva, u najmanju je ruku drsko. On će, također, iskriviti Isusova učenja do neprepoznatljivosti - oblikujući svoju vlastitu, krajnje individualnu i idiosinkratsku teologiju, koju će kasnije legitimirati pripisujući je samome Isusu. Za Isusa, koji je čvrsto pristajao uz židovski Zakon, zastupati obožavanje bilo koje smrtne osobe, uključujući njega, bilo bi ravno najtežoj blasfemiji. Ovo sasvim jasno odražavaju evanđelja, gdje Isus poziva svoje učenike, sljedbenike i slušatelje neka ne priznaju nikoga do li samoga Boga. U Ivanovu evanđelju 10:33-5, primjerice, Isus, tvrdeći za sebe da je Bog, biva optužen za blasfemiju. On će na ove optužbe odgovoriti citirajući Psalam 82: »Bog ustaje u skupštini »bogova«, usred »bogova« sud održava. »Dokle ćete suditi krivo, ić na ruku bezbožnima? Štitite slaba i sirota, vratite pravicu jadniku i siromahu! Izbavite potlačenog i ubogog: istrgnite ga iz ruku bezbožnih!« Ne shvaćaju nit razumiju, po mraku hodaju: poljuljani su svi temelji zemlje. Rekoh doduše: »Vi ste bogovi i svi ste sinovi Višnjega! Ali ćete kao svi ljudi umrijeti, past ćete kao svatko od velikih!« Ustani, Bože, i sudi zemlju, jer si s pravom gospodar svih naroda«.

Pavao je, zapravo, umjesto obožavanja Boga, po prvi put ustanovio obožavanje Isusa - Isusa kao neke vrste ekvivalenta Adonisa, Tamuza, Atisa ili bilo kojega od drugih umirućih ili ponovno oživljenih bogova kojih je u to vrijeme Srednji Istok bio pun. Kako bi se mogao mjeriti sa svojim božanskim suparnicima, Isus im je morao odgovarati po svim svojstvima, i u svim čudima. Upravo su se na ovome stupnju određeni elementi čudotvorstva počeli povezivati s Isusovom biografijom, uključujući, najvjerojatnije, njegovo navodno rođenje od djevice i njegovo uskrsnuće iz mrtvih. Ovo su izvorno pavlinski izumi, često puta se žestoko sukobljavajući s »čistom« doktrinom koju je promicao Jakov i ostatak jeruzalemske zajednice. Nije, stoga, ni čudno, da je Jakova i njegovu družbu uznemiravalo to što je činio Pavao.

Pa ipak, Pavao je bio savršeno svjestan onoga što je činio. Shvaćao je, sa začuđujuće modernom profinjenošću, važnost religiozne propagande; shvaćao je što je sve potrebno kako bi se čovjeka učinilo Bogom, i činio je to lukavije i pronicljivije negoli Rimljani sa svojim carevima. Kako je i sam priznao, nije se pretvarao da promiče povijesnoga Isusa, čovjeka kojega su Jakov, Petar i Šimun osobno poznavali. Naprotiv, u Poslanici Korinćanima 11:3-4, on je izjavio da zajednica u Jeruzalemu zastupa »drugoga Isusa«. Njezini predstavnici, kaže on, sebe nazivaju »slugama pravednosti« - što je frazeologija karakteristična za Kumran. Članovi jeruzalemske zajednice sada su postali Pavlovim neprijateljima.

Sukladno naputcima koji su mu bili dani, Pavao se, oko 48-9. god. posl. Kr., iz Antiohije vratio u Jeruzalem, gdje se sastao s vodstvom zajednice. Kako se moglo i predvidjeti, izbio je i drugi sukob. Ako je vjerovati Djelima apostolskim, Jakov je, ne bi li očuvao mir, pristao na kompromis, čime je ulazak u kongregaciju učinio dostupnim i »poganima«. Iako se ne čini vjerojatnim, on je određene aspekte Zakona učinio fleksibilnijima, dok je uz ostale i dalje čvrsto pristajao.

Pavao je vodstvu ugađao na riječima. Konačno, u ovome mu je stadiju još uvijek bila potrebna njihova potpora - ne kako bi legitimizirala njegova učenja, već kako bi potvrdila i osigurala opstanak onih zajednica koje je on osnovao u inozemstvu. Međutim, on je već uvelike riješio krenuti svojim putem. Poduzeo je još jednu misiju putovanja i propovijedanja, prekinutu (Djela 18.21) drugim posjetom Jeruzalemu. Većina njegovih poslanica potječe iz toga vremena,

između 50. i 58. godine. Iz njegovih poslanica jasno proizlazi da se Pavao, do tada, već potpuno otuđio od vodstva u Jeruzalemu, kao i od njihova pristajanja uz Zakon. Obraćajući se Galaćanima (oko 57. godine), on oštro aludira na njih: »A priznati prvaci - što su oni nekoć bili, to me ništa ne zanima; Bog ne gleda na čovjekovu vanjštinu - ti mi prvaci, naime, ništa nisu nadodali.« (Gal.2:6). Njegovo teološko stajalište također se nepopravljivo odmaknulo od onih koji se čvrsto drže Zakona. U istoj poslanici Galaćanima (2.16), on izjavljuje: »Ali kako znamo da čovjeka ne opravdava vršenje Zakona, nego samo vjera u Isusa Krista, to smo i mi prigrlili vjeru u Krista Isusa kako bismo se opravdali vjerom u Krista a ne vršenjem Zakona. Jer, vršenje Zakona neće nikoga opravdati.« U poslanici Filipljanima (3:9), Pavao je izjavio: »Radi njega [Krista] sam sve žrtvovao, i sve smatram blatom, da Krista dobijem i da budem u njemu, ne pravednošću koja bi bila moja - onom koja dolazi od Zakona - nego onom koja se dobiva po vjeri u Krista, pravednošću koja dolazi od Boga na osnovi vjere.« Ovo su provokativne izjave jednoga samoproglāšenoga otpadnika. »Kršćanstvo«, kakvo će se kasnije razviti iz Pavlovih učenja, već je sada bilo lišeno gotovo svih veza sa svojim korijenima, te se više nije moglo reći da je imalo išta zajedničkoga s Isusom, već samo s Pavlovom slikom Isusa.

S godinom 58., Pavao se opet našao u Jeruzalemu - usprkos molbama svojih sljedbenika koji su ga, očigledno strahujući od neprilika s hijerarhijom, preklinjali neka odustane od puta. U Jeruzalemu se Pavao ponovno sastao s Jakovom i vodstvom zajednice. Upotrijebivši sada već poznatu kumransku formulaciju, izrazili su zabrinutost koju su dijelili s drugim »vršiteljima Zakona« - da Pavao, propovijedajući Židovima koji su živjeli izvan zemlje, ove potiče da se odreknu Mojsijeva Zakona. Ovo je, naravno, opravdana optužba, i to je Pavao u svojim poslanicama jasno pokazao. Djela ne bilježe njegov odgovor na te optužbe. Međutim stječe se dojam da on laže, krivo se zaklinje i poriče sve što se protiv njega podastire. Kada je bio zamoljen da se podvrgne očišćenju u trajanju od sedam dana - čime bi pokazao kako su optužbe protiv njega nepravedne - on to spremno i čini.

Nekoliko dana kasnije, međutim, opet je postao predmetom bijesa od strane »vršitelja Zakona«, koji nisu bili tako umjereni kao Jakov. Vidjevši ga u Hramu, napala ga je skupina pobožnih. »Izraelci,

u pomoć! Evo onoga koji posvuda svakome propovijeda nauku koja je uperena protiv (židovskog) naroda, protiv Zakona i protiv ovog mjesta! Povrh toga je i Grke uveo u hram i tako oskvrnuo ovo sveto mjesto!» (Djela 21:28). Uslijedili su neredi, a Pavao je bio izvučen iz Hrama i u životnoj opasnosti. U pravo vrijeme spasio ga je jedan rimski časnik koji se, saznajući za nered, pojavio s naoružanom pratnjom. Pavao je bio uhićen i bačen u lance - pod pretpostavkom da je on vođa sikarijaca, zelotske terorističke skupine.

Od ovoga mjesta pa nadalje, priča postaje prilično zbunjujućom, te bismo mogli posumnjati kako su neki njezini dijelovi bili izmijenjeni ili izbačeni. Prema postojećem tekstu, Pavao je, prije negoli su ga Rimljani mogli odvući sa sobom, prosvjedovao izjavivši kako je on Židov iz Tarza, i zatražio dopuštenje da se obrati mnoštvu koje ga je upravo pokušavalo linčovati. Začudo, Rimljani su mu dopustili da to učini. Pavao se tada spomenuo svoje farizejske naobrazbe koju je stekao kod Gamaliela (čuvenoga učitelja toga vremena), svoga prvobitnoga neprijateljstva spram »rane Crkve«, svoje uloge u Stjepanovu ubojstvu, te svoga kasnijega preobraćenja. Sve je ovo - ili možda samo jedan dio njegove priče, iako se ne može sigurno ustvrditi koji dio - u mnoštvu je izazvao novi val bijesa. »Makni takvog stvora sa zemlje!« vikali su, »On ne smije živjeti!« (Djela 22:22)

Ne pridajući značaja njegovim riječima, Rimljani su Pavla odveli u »utvrdu« - vjerojatno utvrdu Antonija, rimski vojni i administrativni stožer, u namjeri da ga ispituju mučenjem. Zašto su ga Rimljani željeli ispitivati? Prema Djelima, zato da bi ustvrdili zbog čega je on izazvao takvo neprijateljstvo. Pa ipak, Pavao je sasvim jasno i javno obznanio svoje stajalište - ukoliko u njegovu govoru nisu postojali neki elementi koje su, iako tekst to ne objašnjava, Rimljani označili opasnima i podrivačkima. U svakom slučaju, mučenje se, prema rimskom pravu, nije moglo izvršavati ni nad kime tko je imao potpuno i službeno rimsko državljanstvo - koje je Pavao, budući podrijetlom iz bogate obitelji iz Tarza, očigledno imao. Pozvavši se na taj imunitet, izbjegao je torturi, ali je ostao utamničen.

U međuvremenu se u tajnosti sastala skupina od četrdeset ili više ogorčenih Židova. Zavjetovali su se da neće uzimati ni hrane ni pića sve dok Pavao ne bude mrtav. Sama jačina i žar ove mržnje ne znače ništa. Takvo neprijateljstvo - da ne kažemo i takvu spremnost na nasilje - ne bismo mogli očekivati od »običnih« farizeja i saduceja.

Oni koji su je ispoljavali bili su »vršitelji Zakona«. No, jedini tako strastveni pristalice Zakona u Palestini bili su oni čiji su sveti tekstovi kasnije ugledali svjetlost dana u Kumranu. Tako, primjerice, Eisenman skreće pozornost na ključni odlomak iz »Dokumenta iz Damaska«, koji objavljuje da će na čovjeku »koji prekrši Mojsijev Zakon nakon što ga je svim srcem i svom dušom prigrlilo, biti izvršena odmazda«.

Kako se nasilje prema Pavlu moglo pomiriti s kasnijom popularnom slikom koju je promicao sporazum, o miroljubivim, asketskim, i svima dragim esenima? Tajna konklava, bijesni poziv na Pavlovo uništenje - ovo su prije obilježja militantnih zelota i njihovih specijalnih ubilačkih jedinica, strašnih sikarijaca. I ovdje se opet navodi na mišljenje kako su zeloti s jedne strane, i »vršitelji Zakona« iz Kumrana s druge, bili jedni i isti.

Tko god oni bili, mogući ubojice, prema Djelima, bili su spriječeni u ostvarenju svoga cilja iznenadnim i prigodnim pojavljivanjem Pavlova do tada ne spominjanoga nećaka, koji je na neki način doznao za urotu. Taj je rođak, o kojemu nam više ništa nije poznato, izvijestio Pavla, *ali i Rimljane*. Iz razloga njegove osobne sigurnosti, Pavao je bio odveden iz Jeruzalema u pratnji 470 vojnika; 200 pješaka pod zapovjedništvom dvojice centuriona, 200 kopljanika, te 70 konjanika! Odveden je u Cezareju, rimski glavni grad Judeje, gdje je izveden pred upravitelja i rimskoga marionetskoga kralja, Agripu. Kao građanin Rima, međutim, Pavao je imao pravo svoj slučaj podastrijeti u Rimu, stoga se on na to pravo i pozvao. Sukladno tome, bio je poslan u Rim, očigledno da bi mu se tamo sudilo, iako nam nije poznato zbog čega.

Nakon prepričavanja njegovih doživljaja na putu u Rim - uključujući i brodolom - Djela završavaju. Ili, bolje rečeno, prekidaju se, kao da je njihov autor bio prekinut u svome radu, ili kao da je netko izbacio izvorni svršetak i na njegovo mjesto umetnuo površni završetak priče. Postoje, naravno, kasnije predaje - o tome da je Pavao bio zatvoren, da je dobio priliku za osobnu audijenciju kod cara, da je bio oslobođen i otišao u Španjolsku, da je Neron zapovijedio njegovo smaknuće, da se u Rimu ili u rimskom zatvoru) susreo s Petrom, te da su on i Petar bili zajedno pogubljeni. No, niti u Djelima, niti u kakvom drugom vjerodostojnom dokumentu, ne postoje temelji ni za jednu od ovih priča. Možda je izvorni svršetak Djela apostolskih

doista bio izbačen ili izmijenjen. Možda je Luka, njihov autor, jednostavno nije znao »što se poslije dogodilo« i, budući da ga nije brinula estetska simetrija, jednostavno dopustio sebi da priču ostavi tako nedovršenom. Ili je možda, kako je pretpostavio Eisenman, Luka znao, ali je namjerno skratio svoju priču (ili su je skratili kasniji redaktori), ne bi li sakrio ono što je znao.

Posljednji odjeljci Djela - od nereda u Hramu nadalje - zbrkani su, zbunjujući i prepuni pitanja koja su ostala bez odgovora. U drugim dijelovima, Djela su prilično jasna i jednostavna. S jedne strane, postoji priča o Pavlovu obraćenju i doživljajima koji su tome uslijedili. No, u pozadini ove priče nazire se kronika o produbljenju razdora između dviju stranaka unutar izvorne zajednice u Jeruzalemu, takozvane »rane Crkve«. Jedna od tih frakcija sastavljena je od »tvrdomlinijaša«, koji zastupaju učenja iz kumranskih tekstova i ustraju na strogom poštivanju Zakona. Druga frakcija, ona Pavla i njegovih najbližih sljedbenika, želi fleksibirati Zakon i, olakšavši time i drugima ulazak u kongregaciju, povećati broj novih članova. »Tvrdomlinijaši« su manje opterećeni brojnošću zajednice koliko doktrinarnom »čistoćom«, te se čini da ih samo površno zanimaju zbivanja izvan Palestine; oni jednako tako ne pokazuju nikakvu želju za postizanjem sporazuma s Rimom. S druge strane, Pavao je spreman odreći se doktrinarnu čistoće. Njegov je prvenstveni cilj raspršiti svoju poruku što je dalje moguće, i okupiti najveći mogući broj sljedbenika. Kako bi taj cilj i ostvario, svim silama nastoji izbjegavati bilo kakav sukob s vlastima, te je svakako spreman postići sporazum s Rimom, čak i ako mu se zato treba ulagivati.

Kako proizlazi iz Djela, »rana« je Crkva bila proizvodom prve hereze, čiji je začetnik bio Pavao. Pavlov glavni protivnik bio je zagonetni Jakov, »Gospodinov brat«. Jasno je kako je Jakov bio priznati vođa jeruzalemske zajednice, koja će kasnije postati poznata kao »rana Crkva«. U najvećem se dijelu Jakov prikazuje kao »tvrdomlinijaš«, iako je i sam - ako je vjerovati Djelima - bio spreman na kompromise u određenim pitanjima. Međutim, svi dokazi upućuju na to da čak i ovako umjerena fleksibilnost odražava izvjesnu pjesničku slobodu autora Djela. Jakov očigledno nije mogao biti istisnut iz priče - njegova je uloga vjerojatno bila suviše dobro poznata. No, on je mogao biti prikazan u nešto boljem svjetlu, kao

pomirljivi lik - koji zauzima mjesto negdje između Pavla i krajnjih »tvrdočinijaša«.

U svakom slučaju, »podtekst« Djela apostolskih svodi se na sudar dviju snažnih ličnosti, Jakova i Pavla. Eisenman je pokazao da se Jakov pojavljuje kao čuvar izvornih učenja, zastupnik doktrinarne čistoće i strogoga poštivanja Zakona. Ni na kraju pameti mu nije bilo da osnuje »novu religiju«. Pavao je, međutim, učinio upravo to. Pavlov Isus je pravi pravcati Bog, čija se biografija, čudo za čudom, mogla mjeriti s onom suparničkih božanstava s kojima se natjecao za pristalice - konačno, prodaja Boga podvrgnuta je jednakim tržišnim zakonima kao i sapun ili hrana za pse. Po Jakovljevim standardima - doista, prema standardima svakoga pobožnog židova - ovo je ravno blasfemiji i odmetništvu. Obzirom na strasti koje su uzburkali takvi problemi, sukob između Jakova i Pavla nije mogao biti izgladen tako lako, kako nam kazuju Djela, civiliziranom raspravom. Neslaganja bi prije izazvala vrstu ubojite mržnje koja se prepoznaje pred kraj pripovijesti.

U sukobu između Jakova i Pavla moguće je nazrijeti pojavu i razvitak onoga što mi nazivamo kršćanstvom. Da su se stvari razvile Jakovu u prilog, kršćanstva ne bi ni bilo, tek pojedinih judaističkih sljedbi od kojih bi neke možda, a možda i ne, zadobile dominantni položaj. Kakvima se svari pokazuju, međutim, u sljedeća tri stoljeća, glavna struja novoga pokreta postupno će se izgraditi oko Pavla i njegovih učenja. Tako je, na nesumnjivi posthumni užas Jakova i njegovih sljedbenika, uistinu rođena nova religija - religija koja će imati sve manje i manje zajedničkoga sa svojim navodnim utemeljiteljem.

13.

Jakov »Pravednik«

Ako je Jakov imao tako važnu ulogu u zbivanjima toga vremena, zašto o njemu znamo tako malo? Zašto je on sveden tek na sjenoviti lik u pozadini? Na ova se pitanja može dati vrlo jednostavan odgovor. Eisenman je izjavio da je Jakov, bio on Isusov brat ili ne, osobno poznavao Isusa na način na koji ga Pavao nikada nije poznavao. Za razliku od Pavla, u svojim je učenjima Jakov bio mnogo bliži samome »izvoru«. Njegovi su se ciljevi i brige često puta razlikovali od Pavlovih - ponekad se čak i sukobljavajući. Za Pavla bi, dakle, Jakov predstavljao stalnu smetnju. Budući da je pavlinsko kršćanstvo izvojevalo pobjedu, značaj Jakova, ako se i nije mogao potpuno zanemariti, mogao se barem umanjiti.

Za razliku od brojnih likova iz Novoga zavjeta, Jakov se doista čini povijesnom osobom, štoviše, osobom koja je odigrala mnogo važniju ulogu u zbivanjima svoga vremena negoli mu se to običava priznati. Postoji, zapravo, prilično mnogo zapisa koji se na njega odnose, iako ih se većina nalazi izvan kanonizirane zbirke Novoga zavjeta.

U samome Novome zavjetu, Jakov se spominje u evanđeljima kao jedan od Isusove braće, iako je kontekst općenito nedorečen i zbunjujući, te je očigledno da je tekst doživio izvjesne intervencije. U Djelima, kako smo imali prilike vidjeti, njegova je uloga mnogo važnija, iako je tek u drugom dijelu moguće u tom smislu dobiti neku

vrstu perspektive. Naposljetku, u Pavlovoj poslanici Galaćanima, on je jasno određen kao vođa »rane Crkve«, sa središtem u Jeruzalemu, kojega okružuje vijeće staraca. Međutim, osim iz Pavlovih kazivanja, ne saznajemo ništa o njegovim aktivnostima, a još manje o njegovoj osobnosti i biografskim podacima. Ni Jakovljeva poslanica u Novome zavjetu nije nam od pretjerano velike pomoći. Poslanicu je možda uistinu i napisao Jakov, na što nas upućuje, kako je naglasio Eisenman, njezin kumranski stil, jezik, i imaginary. Ona sadrži (Jakov 5:6) optužbu čije će nam značenje ubrzo postati jasno - »Osuđili ste, ubili ste pravednika, i on vam se ne može suprotstavljati.« Međutim, i ovdje nam je uskraćen svaki osobniji podatak.

Takva je slika Jakova kakvu nam podastire samo Pismo. No, ako bi tko pogledao malo dublje, vidio bi Jakova u drukčijem svjetlu. Upravo se ovim istraživanjem u posljednjih nekoliko godina bavio Eisenman. Jedan izvor informacija bio je tekst anonimnoga autora, pripadnika »rane Crkve«, pod nazivom »Priznanja Klementa«, koji se pojavio vrlo rano, u trećem stoljeću. Prema ovome dokumentu, Jakov je propovijedao u Hramu kada je unutra upao neimenovani »neprijatelj«, u pratnji svojih sljedbenika. »Neprijatelj« se obrušio na Jakovljeve slušatelje, izvikujući svoje riječi, a zatim nastavio paliti mnoštvo »psovkama i pogrđama i, poput luđaka, poticati ih na ubojstvo, govoreći: »Zašto? Zašto oklijevate? O, slabi i nepomični, zašto ga se ne dočepamo i sve njegove drugove ne rastrgamo na komadiće?« »Neprijatelj« se nije ograničio samo na verbalni napad. Uzevši komad drveta, počeo je mahati njime, a njegova ga je pratnja slijedila. Izbio je veliki okršaj:

Mnogo je krvi proliveno; u silnoj je zbrci Jakov pokušao pobjeći, no neprijatelj ga je uhvatio i bacio s vrha stuba; misleći da je mrtav, nije želio nad njim vršiti nikakava daljnje nasilja.

Jakov, međutim, nije bio mrtav. Prema »Priznanjima«, sljedbenici su ga odveli natrag, u njegovu kuću u Jeruzalemu. Sljedećega su jutra, prije zore, ranjenik i njegova pratnja pobjegli iz grada, uputivši se ka Jerihonu, gdje su ostali neko vrijeme, vjerojatno do Jakovljeva oporavka.

Za Eisenmana, ovaj je napad od ključnoga značaja. On je istaknuo sličnosti s napadom na Stjepana, kako ga prepričavaju Djela. Možda

je, rekao je Eisenman, Stjepan bio izmišljeni lik, kako bi prikrio činjenicu da je napad - što Djela nisu ni u kojemu slučaju mogla priznati - doista bio usmjeren na Jakova. Eisenman je ukazao i na činjenicu da je Jerihon bio tek nekoliko kilometara udaljen od Kumrana. Štoviše, nastavio je on, bijeg u Jerihon zvuči povijesno utemeljenim, jer se spominje kao usputna pojedinost, za koju je malo vjerojatno da je bila izmišljena i umetnuta, jer ne služi nikakvoj posebnoj svrsi. Što se tiče »neprijatelja«, čini se kako nema sumnje u njegov identitet. »Priznanja Klementu« zaključuju:

Nakon tri dana jedan od braće došao je od Gamaliela... donoseći nam tajne vijesti o tome da je neprijatelj od Kaife, vrhovnoga svećenika dobio zapovijed neka uhiti sve koji vjeruju u Isusa, te da s njegovim pismom ode u Damask...

Preživjela izdanja *Židovskih starina* Flavija Josipa samo jednom spominju Jakova, što može, ali i ne mora biti kasnije umetnuto. Josipova nas kronika izvještava kako je Sanhedrin, visoki vjerski sud, pozvao preda se Jakova, »brata Isusa, zvanoga Krist«. Optužen (što je prilično nevjerojatno) za kršenje Zakona, Jakov i nekoliko njegovih sljedbenika proglašeni su krivima te je, sukladno tome, na njima izvršena kazna kamenovanjem do smrti. Bio ovaj događaj istinit ili ne, uveličan ili u potpunosti izmišljen, najvažniji njegov podatak onaj je koji se odnosi na datum zbivanja. Josip upućuje na to da su se zbivanja koja je opisivao odvijala u vremenu između rimskih prokuratora u Judeji. Dotadašnji prokurator upravo je umro, a njegov je nasljednik, Lucije Albin, još uvijek bio na putu između Rima i Palestine. Tijekom interregnuma, stvarnu je vlast u Jeruzalemu vršio visoki svećenik, nepopularni čovjek imena Ananija. To nam dopušta da vrijeme Jakovljeve smrti smjestimo u, otprilike, 62. godinu - samo četiri godine prije izbijanja ustanka iz 66. Ovo, dakle, predstavlja barem neki kronološki dokaz o tome da je Jakovljeva smrt možda imala veze s ratom koji je bjesnio u Svetoj Zemlji između 66. i 73. god. posl. Kr. Za daljnje informacije, međutim, trebali bismo se obratiti kasnijim crkvenim povjesničarima.

Najveći izvor, možda, predstavlja Euzebije, biskup Cezareje (rimskoga glavnog grada Judeje), iz četvrtoga stoljeća, i autor jedne od najvažnijih ranocrkvenih povijesti. U skladu s konvencijama

onoga vremena, Euzebije se naširoko poziva na ranije pisce, čija mnoga djela nisu uspjela preživjeti. Govoreći o Jakovu, on citira Klementa, aleksandrijskoga biskupa (oko 150-215.), koji je, kako doznajemo, Josipa nazivao »Pravednim«, ili, kako se često prevodilo, »Pravičnim« - »*Zaddik*« na hebrejskom. Ovo nam je, naravno, već poznato iz Kumrana, gdje se vođa tamošnje zajednice nazivao »Učiteljem Pravednosti«. Prema Klementu, izvještava Euzebije, Jakov je bio bačen s hramske ograde, a potom toljagom premlaćen na smrt.

Kasnije u svojim kronikama, Euzebije se vrlo često poziva na riječi Hegesipa, crkvenog povjesničara iz 2. stoljeća. Sva Hegesipova djela postojala su, navodno, sve do 16. ili 17. stoljeća. Nakon toga su nestala, iako se njihovi prijepisi najvjerojatnije još čuvaju u Vatikanu, kao i u knjižnicama nekih samostana - primjerice u Španjolskoj. Međutim, gotovo sve što od Hegesipa imamo danas, samo su odsečci njegova rada koje citira Euzebije.

Citirajući Hegesipa, Euzebije izjavljuje da je Jakov »Pravedni« »bio svet još od svoga rođenja«:

nije pio vina... niti je jeo životinjske hrane; britva nije nikada prišla ni blizu njegovoj glavi; nije se mazao uljem, niti se kupao. Samo je njemu bilo dopušteno ući u Sveto Mjesto [Najsvetije od Najsvetijih u Hramu], jer njegova odjeća nije bila od vune, već od lana [poput svećeničke]. Bilo mu je dopušteno samome ući u Svetište, te su ga često nalazili kako kleči na koljenima tražeći oprost za ljude, te su mu koljena otvrdnula poput devinih... Zbog svoje iznimne pravednosti nazvan je »Pravednim« i... »Bedemom ljudi«...

Ovdje ćemo prekinuti navod kako bismo istaknuli određene zanimljive pojedinosti. Rečeno je kako je Jakov nosio lanenu, odnosno, svećeničku odjeću. Ovo je bila povlastica onih koji su služili u Hramu i pripadali jednoj od svećeničkih obitelji, tradicionalno saducejskoj »aristokraciji« koja je, tijekom prvoga stoljeća, postigla sporazum s Rimom i herodijanskom dinastijom rimskih marioneta. Opet, naglašava Eisenman, Epifanije, još jedan crkveni povjesničar, govori o Jakovu koji je nosio mitru visokoga svećenika. Samo je visokom svećeniku, rečeno je, bilo dopušteno ulaziti u Najsvetije od Najsvetijih mjesta, *Sanctum sanctorum* Hrama. Što je, onda, tamo

radio Jakov - ne izazvavši nikakvo čuđenje niti objašnjenje od strane crkvenih povjesničara, koji, čini se, nisu nalazili nikakvih nepravilnosti ili nedosljednosti u njegovim aktivnostima. Je li on, možda, svojim podrijetlom stekao zakonito pravo nositi svećeničku odoru i ulaziti u *Sanctum sanctorum*? Ili je on, možda, djelovao u svojstvu »opozicijskoga visokoga svećenika« - pobunjenika koji je, protiveći se ustanovljenom kompromisu s Rimom, na sebe preuzeo ulogu koju su oni izdali? Sasvim je sigurno da visoko svećenstvo nije voljelo Jakova. Prema Hegesipu, »pisari i farizeji« odlučili su ga odbaciti, tako da će se narod »uplašiti te mu neće povjerovati«. Oni su proglasili kako je »čak i Pravednik zastranio«, i pozvali se na riječi iz Staroga zavjeta - u ovome slučaju riječi proroka Izaije (Iza. 3:10) - kako bi opravdali svoje postupke, naglasivši kako je Izaija prorekao »Pravednikovu« smrt. Ubivši Jakova, dakle, oni bi samo ispunili Izaijino proročanstvo. No, uporabom ovoga navoda, oni slijede postupak koji se opisuje u svicima s Mrtvog mora, kao i u Novome zavjetu. Eisenman ukazuje da se, jednako kao što je ovaj citat bio upotrijebljen kako bi opisao Jakovljevu smrt, i kumranska zajednica koristila sličnim navodima o »Pravedniku« sadržanim u Novome zavjetu, kako bi opisala smrt »Učitelja Pravednosti«. Euzebije nadalje opisuje Jakovljevu smrt na sljedeći način:

Stoga su otišli gore i bacili »Pravednika«. Rekli su jedan drugome »kamenujmo Jakova Pravednika«, i započeli ga kamenovati, kao da je i unatoč svojem padu još uvijek bio živ... Dok su ga oni zasipali kamenjem... [član jedne svećeničke obitelji] povikao je: »Stanite! što to činite...« Zatim je jedan od njih, suknar, uzeo palicu kojom je valjao sukno, i njome udario »Pravednika« po glavi. Takvo je bilo njegovo mučeništvo... Odmah nakon toga Vespazijan je započeo s opsadom.

Vespazijan, koji je 69. godine postao carem, zapovijedao je rimskom vojskom koja je napala Judeju kako bi tamo ugušila pobunu što je započela 66. Ovdje se još jednom pojavljuje kronološka veza između Jakovljeve smrti i ustanka. Ali, Euzebije ide još dalje. Za njega je ova veza više negoli tek kronološka. Čitava »opsada Jeruzalema«, kaže on, misleći vjerojatno na pobunu u Judeji, bila je izravna posljedica

Jakovljeve smrti -jer »nije moglo biti drugoga razloga do li okrutnoga zločina kojega je bio žrtvom«.

Kako bi podržao svoj zapanjujući stav, Euzebije se poziva na Josipa. Njegov odlomak, koji citira, iako ga se ne može pronaći ni u jednoj postojećoj Josipovoj verziji, bio je nesumnjivo Josipov zapis, jer i Origen, jedan od najranijih i najplodnijih crkvenih otaca, citira upravo taj odlomak. Obzirom na pobunu iz 66. godine i invaziju Rima koja je uslijedila, Josip izjavljuje kako su se »te stvari Židovima dogodile kao odmazda za Jakova Pravednika, koji je bio brat Isusa zvanoga Krist, kojega su Židovi ubili, iako je bio najpravedniji među ljudima«.

Iz ovih fragmenata koji se odnose na Jakova, moguće je prepoznati izvjesni scenario. Jakov, priznati vođa »rane Crkve« u Jeruzalemu, predstavlja frakciju Židova koji, poput kumranske zajednice, »sa žarom pristaju uz Zakon«. Ova je frakcija, sasvim razumljivo, neprijateljski raspoložena spram saducejskoga svećenstva i visokoga svećenika Ananije (kojega je imenovao Herod), koji su sklapanjem sporazuma s rimskom administracijom i njezinim marionetskim kraljevima Herodove dinastije, iznevjerili svoj narod i njegovu vjeru. To je neprijateljstvo bilo takve žestine da si je Jakov dodijelio svećeničke funkcije koje su Ananiju kompromitirale. Ananijevi sljedbenici odgovorili su planiranjem Jakovljeva ubojstva. Gotovo odmah nakon toga, cijela se Judeja podigla na noge, a Ananija je, kao jedna od prvih žrtava ustanka, ubijen kao pro-rimski kolaboracionist. Kako je pobuna sve više bjesnila, Rim je bio prisiljen reagirati, poslavši u Judeju ekspedicijske snage kojima je zapovijedao Vespazijan. Posljedica je bio rat koji je bio svjedokom zauzimanja Jeruzalema i uništenja Hrama 68. god. posl. Kr., a koji je završio tek padom Masade, 74. god. posl. Kr.

Jedini nesigurni element u ovome scenariju jest mjera i priroda utjecaja koju je na ustanak izvršila Jakovljeva smrt. Je li se ona samo kronološki poklopila s razdobljem pobune? Ili, da li je ona bila, kako nam govore Josip i Euzebije, njezinim prvenstvenim uzrokom? Istina, gotovo sigurno, leži negdje između: za povjesničara, pobunu su mogli izazvati i brojni drugi čimbenici, te se ne mora pribjegavati Jakovljevoj smrti kao jedinom objašnjenju. S druge strane, dokaz sasvim jasno upućuje na to da Jakovljeva smrt nije bila tek marginalni događaj. Čini se kako je ona imala barem neke veze s tijekom tadašnjih javnih zbivanja.

U svakom slučaju Jakov je, kao rezultat Eisenmanove analize, iznikao kao nesumnjivo mnogo važnija ličnost u povijesnim događajima 1. stoljeća, negoli je to kršćanska predaja do sada priznavala. »Rana« se Crkva također pokazala u drukčijem svjetlu. Ona više nije bila zajednica vjernika isključena iz politike i javnih poslova, koja je slijedila put osobnoga spasenja, ne priznajući nijedno drugo kraljevstvo osim nebeskoga. Naprotiv, ona je postala jednom od manifestacija židovskoga nacionalizma toga vremena - tijelo militantnih pojedinaca koji su ustrajali na očuvanju Zakona, uklanjanjem pokvarenoga saducejskog hramskog svećenstva, rušenjem dinastije nezakonitih marionetskih kraljeva i istjerivanjem rimskih okupatora iz Svete Zemlje. U svim pogledima, ona odgovara općeprihvaćenoj slici zelota.

No, u kakvoj je to svezi s Kumranom i svicima s Mrtvog mora?

Iz Djela apostolskih, te prema zapisima Josipa i ranokršćanskih povjesničara, izrastao je, doduše nepotpun, ali smislen portret Jakova, »Gospodinova brata«. On se pokazuje primjerom »pravednosti« - u tolikoj mjeri da se »Pravednik« ili »Pravični«, kao nadimak, pridodaje njegovu imenu. On je priznati vođa »sektaške« religiozne zajednice čiji su članovi »vršitelji Zakona«. Jakov se mora sučeliti s dva prilično različita i odvojena neprijatelja. Jedan od njih je Pavao, pridošlica koji je u početku proganjao zajednicu, a zatim se obratio i bio od nje prihvaćen, da bi, konačno, pretvorivši se u otpadnika, obmanjujući i svađajući se sa svojim nadređenima, preoteo Isusa i počeo propovijedati vlastito učenje - učenje koje se poziva na ono zajednice, ali ga iskrivljuje. Drugi Jakovljev protivnik ne pripada zajednici - to je vrhovni svećenik Ananija, glava saducejskoga svećenstva. Ananija je ozloglašeni pokvarenjak i naširoko omražen čovjek koji je iznevjerio i Boga i izraelski narod, pristavši na suradnju s rimskom upravom i njezinim herodijanskim marionetama. Jakov je javno izazvao Ananiju, zbog čega gaje u rukama Ananijevih miniona ubrzo stigla i smrt; no, visoki će svećenik uskoro i sam za odmazdu biti ubijen. Sve se ovo odvija u ozračju rastućih društvenih i političkih nemira, te nadolazeće invazije strane vojske.

Imajući na umu ovakav scenarij, Eisenman se okrenuo svicima s Mrtvog mora, a posebice »Komentaru Habakuku«. Kada su fragmentirane pojedinosti kumranskih tekstova prikupljene u smislenu

cjelinu, ono što je izniklo bilo je nevjerojatno slično zapisima Djela apostolskih, Josipa i ranokršćanskih povjesničara. Svici su ispričali vlastitu priču, u središtu koje je bio samo jedan glavni lik, »Učitelj Pravednosti« - primjer onih istih vrлина koje se povezuju s Jakovom. Poput Jakova, »Učitelj« je bio priznati vođa »sektaške« religiozne zajednice čiji su članovi bili »vršitelji Zakona«. I, kao i Jakov, »Učitelj« se morao sučeliti s dva različita protivnika.

Jedan od njih nazvan je »Laščem«, pridoščicom kojega je zajednica prihvatila, a zatim se od nje odmetnuo, svađao se s »Učiteljem« i preuzeo dio učenja, kao i članova zajednice. Prema »Komentaru Habakuku«, »Lažac« »nije slušao riječi koje je Učitelj Pravednosti primao s Božjih usta«. Umjesto toga, on se obratio »onima koji ne vjeruju u Božji Novi Savez, i skvrnave njegovo sveto ime«. U tekstu izričito stoji da se »Lažac... rugao Zakonu naočigled cijele zajednice«. Nadalje, »mnoge je poveo krivim putem«, i »na temeljima obmane podigao zajednicu«. On je sam, kako je rečeno, »bio bremenit [djelima] obmane«. Ovo su, naravno, upravo oni prijestupi za koje se u Djelima optužuje Pavao - prijestupi koji će, pred kraj Djela apostolskih, dovesti do pokušaja njegova ubojstva. Eisenman naglašava Pavlovu neobičnu osjetljivost na optužbe za obmanu i krivokletstvo. U Prvoj poslanici Timoteju 2:7, primjerice, on ogorčeno, kao da se brani, izjavljuje: »Zato sam ja bio postavljen propovjednikom i apostolom - istinu velim, ne lažem! - učiteljem pogana u pravoj vjeri«. U Drugoj poslanici Korinćanima 11:31, on se zaklinje: »Bog, Otac Gospodina Isusa, koji je slavljen zauvijek, zna da ne lažem«. Ovo su samo dva slučaja; Pavlove poslanice otkrivaju gotovo opsesivnu želju da se oslobodi od nametnutih optužbi za lažnost.

Prema svicima s Mrtvog mora, protivnik »Učitelja Pravednosti«, zvan »Lažac«, bio je iz zajednice. Međutim, »Učiteljev« je drugi protivnik bio netko izvana. Bio je to »Zli Svećenik«, pokvareni predstavnik sloja koji je iznevjerio svoju službu i svoju vjeru. Urotio se kako bi istrijebio »Siromašne« - one »vršitelje Zakona« - za koje je rečeno da su bili raštrkani po Jeruzalemu i drugim mjestima. Progno je »Učitelja Pravednosti« gdje bi god »Učitelj« potražio utočište. U rukama miniona »Zlog Svećenika«, »Učitelj« je pretrpio ozbiljne ozljede, a možda - tekst ovo ne pojašnjava - i smrt. Kasnije će »Zlog Svećenika« ubiti sljedbenici »Učitelja«, koji su se, ubivši ga,

»osvetili na njegovu mesu« - odnosno, oskvrnuli njegovo truplo. Paralele između »Zlog Svećenika« iz svitaka i povijesne osobe visokoga svećenika Ananije, doista su nesumnjive.

U svojoj knjizi o Jakovu, Eisenman istražuje ove paralele - Jakova, Pavla i Ananiju na jednoj strani, »Učitelja Pravednosti«, »Lašca« i »Zlog Svećenika« na drugoj - potanko i iscrpno. Prolazi kroz »Komentar Habakuku« i ostalim tekstovima, rečenicu po rečenicu, uspoređujući ih s informacijama koje nam pružaju Djela, Josipa i ranokršćanskih povjesničara. Na našim je sranicama nemoguće izložiti sve te iznimno vrijedne dokaze koje je prikupio Eisenman. No, zaključci koji iz njih proizlaze ne mogu se izbjeći. »Komentar Habakuku« i određeni drugi svici s Mrtvog mora odnose se na iste događaje kao i one koje opisuju Djela, Josip i radovi ranokršćanskih povjesničara.

Ovaj zaključak podržavaju zapanjujuća i posvemašnja prisutnost kumranske filozofije i imaginarija u Djelima apostolskim, Jakovljevoj i mnogim Pavlovim poslanicama. Njega, također, podržava i otkriće da je mjesto u koje se Pavao uputio i u kojemu je proveo tri godine kao učenik, bio, zapravo, Kumran, a ne grad u Siriji. Čak je i jedan fragment za koji se činilo da nikako ne pristaje - (činjenica da su se Jakovljevo progonstvo i smrt sasvim određeno odvijali u Jeruzalemu, dok se za svitke s Mrtvog mora smatra da bilježe događaje iz Kumrana) - pronašao svoje objašnjenje u samim tekstovima. »Komentar Habakuku« izričito izjavljuje da je vodstvo zajednice u to vrijeme bilo u Jeruzalemu.

Postoji još jedna točka koju je Eisenman naglasio kao posebno značajnu. U Poslanici Rimljanima (1:17), Pavao izjavljuje: »Jer u njemu [Evandjelju] se očituje pravednost Božja, iz vjere u vjeru, kao što stoji pisano: »Pravednik će živjeti od vjere.« Ista se tema pojavljuje i u Poslanici Galaćanima (3:11): »A da se Zakonom nitko ne opravdava pred Bogom, to je očito, jer »pravednik će živjeti od vjere.«

Ove dvije izjave tvore »polazišnu točku teološkog koncepta vjere«. One su, konačno, kaže Eisenman, »temeljne postavke pavlinske teologije«. Pavao je, na tim temeljima, mogao izgraditi svoje stajalište protiv Jakova - naglašavajući, tako, nadmoć vjere, dok Jakov najveći značaj pridaje Zakonu.

Odakle Pavao crpi ovo načelo o nadmoći vjere? Ono zasigurno nije bilo uvažanim dijelom židovskoga učenja toga vremena.

Zapravo, ono proizlazi iz izvorne Knjige Habakukove, starozavjetnoga apokrifnog teksta, za koji se vjeruje da je bio napisan sredinom sedmoga stoljeća prije Krista. Prema četvrtome stihu Drugoga poglavlja Knjige Habakukove, »čestit čovjek živjet će prema svojemu uvjerenju«. Pavlove riječi u njegovim poslanicama jasan su odraz ove izjave; a Knjiga Habakukova je sasvim sigurno ono »Pismo« na koje se Pavao poziva.

Međutim, još je važniji »Komentar Habakuku« - glosa i egzegeza dijela Knjige Habakukove«, pronađen među svicima s Mrtvog mora. »Komentar Habakuku« navodi iste izjave a zatim nastavlja s njihovim obrazlaganjem:

Ali Pravednik će živjeti prema svojoj vjeri. Protumačeno, ovo se odnosi na sve one koji poštuju Zakon u Kući Jude, koje će Bog izbaviti iz Kuće Suda zbog njihovih patnji i vjere njihove u Učitelja Pravednosti.

Ovaj iznimni odlomak jednak je nekoj formulaciji ranoga »kršćanskoga« učenja. U njemu jasno stoji da patnja i vjera u »Učitelja Pravednosti« oblikuju put izbavljenja i spasenja. Pavao je najvjerojatnije upravo u ovome odlomku iz svitaka s Mrtvog mora pronašao temelje čitavoj svojoj teologiji. No, odlomak u pitanju izričito naglašava da će patnja i vjera u »Učitelja Pravednosti«, u izbavljenje odvesti samo one »koji poštuju Zakon u Kući Jude«. Upravo je tako naglašeno pristajanje uz Zakon Pavao nastojao zanemariti, izazvavši time sukob s Jakovom i ostalim članovima »rane Crkve«.

14.

Gorljivost za zakon

Prema Robertu Eisenmanu, svici s Mrtvog mora otkrivaju kumransku zajednicu kao pokret vrlo različit od esena kakvima ih prikazuje uvažena predaja. Ovaj pokret ima svoja središta ne samo u Kumranu, već i u brojnim drugim mjestima, uključujući i Jeruzalem. On je mogao izvršiti značajan utjecaj, imati izvjesnu moć, i zapovijediti pružanje određene podrške. Mogao je odaslati Pavla, kao i mnoge druge u inozemstvo, kako bi pridobili nove članove i prikupili sredstva. Mogao je organizirati pobune i javne neredе. Mogao je kovati ubilačke zavjere (poput pokušaja ubojstva Pavla kako prepričavaju Djela, ili, kasnije, ubojstva Ananije). Mogao je istaknuti svoga zakonitog alternativnog kandidata na mjesto visokoga svećenika Hrama. Mogao je osvojiti i držati strateški važne utvrde, poput Masade. I, što je najvažnije od svega, mogao je oko sebe okupiti cjelokupno stanovništvo Judeje i nadahnuti ga i potaknuti na veliku pobunu protiv Rima - pobunu koja je dovela do sedmogodišnjega sukoba velikih razmjera, i intervencije ne samo nekoliko postrojbi, već i čitave rimske vojske. Obzirom na doseg i važnost ovih aktivnosti, jasno je da su tradicionalne predstave o esenima i »ranoj Crkvi« umnogome nepodobne. Jednako je tako jasno da se pokret, koji se manifestirao kroz kumransku zajednicu i »ranu Crkvu«, ispoljavao također i kroz druge skupine koje su općenito smatrane odvojenima od njih - poput, primjerice, »sadokita«, zelota i sikarijaca.

Eisenmanovo je istraživanje razotkrilo temeljnu jednostavnost nečega što je dotad smatrano krajnje složenom situacijom. Kako on kaže, »izrazi kao što su *Ebionim*, *Nozrim*, *Hassidim*, *Zaddikim* (odnosno, ebioniti, palestinski kršćani, eseni i sadokiti), pokazuju se varijacijama na istu temu«, dok »različite frazeologije koje upotrebljava kumranska zajednica kada govori o sebi, poput, primjerice, »sinovi svjetla«... ne označavaju uvijek različite skupine, već predstavljaju uzajamno isprepletene metafore«.

Militantni zeloti i sikarijci jednako će se tako pokazati varijacijama na istu temu, odnosno, manifestacijama istoga pokreta. Ovaj je pokret ratoborne, nacionalističke, revolucionarne, ksenofobične i mesijanske prirode. Iako svoje korijene ima u starozavjetnim vremenima, on se pojavljuje i tijekom Makabejske vladavine u 2. stoljeću pr. Kr.; no, sa zbivanjima u 1. stoljeću kršćanske ere, pokret će dosegnuti novi, posebno žestoki vrhunac. U samoj srži pokreta leži pitanje dinastičke zakonitosti - ne samo zakonitosti vladajuće kuće, već i one svećenstva. U početku je, naravno, zakonitost svećenstva bila najvažnija.

Pitanje zakonite svećeničke vlasti postalo je ključno u starozavjetnim vremenima. Pretpostavljalo se da ona proizlazi linearno od Arona, preko plemena Levijeva. Tako je, kroz cijeli Stari zavjet, svećenstvo bilo jedinstvenom povlasticom Levita. Levitski visoki svećenici u službi Davida i Solomona, bili su nazivani »Sadok« - premda nije jasno je li »Sadok« bilo osobno ime ili nasljedni naslov. Solomona je pomazao Sadok, čime je on postao »Pomazanikom«, »Mesijom« ili, na hebrejskom, »*ha-mashi'ah*«. No, visoki su svećenici i sami bili pomazanici, te, sukladno tome, i »Mesije«. U starozavjetnim vremenima, dakle, izraelskim su narodom upravljale dvije usporedne linije »Mesija«, ili »Pomazanika«. Jedan iz tih linija, upravljao je duhovnim poslovima, a svoje je podrijetlo vukao od plemena Levijeva, preko Arona. Drugi, u svojstvu kralja, upravljao je svjetovnim poslovima, a podrijetlo je, preko Davida, vukao iz plemena Judina. Ovo, naravno, objašnjava navode iz svitaka s Mrtvog mora koji se odnose na »Mesije Arona i Izraela«, ili »Arona i Davida«. Načelo je, u suštini, jednako onome po kojemu su, u Europi Srednjega vijeka, papa i car trebali zajednički vršiti vrhovnu vlast u Svetom Rimskom carstvu.

Svećenička linija koja se pozivala na podrijetlo od Arona, zadržala je svoj položaj sve do babilonske invazije iz 587. god. pr. Kr..

Godine 538. pr. Kr., kada je došao kraj »Babilonskom sužanjstvu«, svećenstvo se ubrzo ponovno uspostavilo, opet se pozivajući na podrijetlo (barem metaforičko, ako ne i doslovno) od loze Aronove. Godine 333. pr. Kr., međutim, Svetu je Zemlju pregazio Aleksandar Veliki. Sljedećih 160 godina, Palestinom su vladale helenističke, ili grčki orijentirane dinastije. Tijekom toga razdoblja, svećenstvo je iznjedrilo zapanjujuće mnoštvo polagatelja prava na naslov, od kojih su se mnogi prilagodili, djelomice ili u potpunosti, helenističkim običajima i načinu života, prihvativši helenističke stavove i sustave vrijednosti. Kao što je čest slučaj u takvim okolnostima, opća težnja ka liberalizaciji polučila je »tvrdomlinijašku« konzervativnu reakciju. Tako je iznikao pokret koji je prezirao opušteno, heterodokсно i »popustljivo« ozračje, ravnodušnost spram starih tradicija, pokvarenost i ukaljanost drevne »čistoće«, te prkošenje svetomu Zakonu. Ovaj pokret odlučio osloboditi Palestinu od heleniziranih kolaboracionista i slobodoumnika, koji su, tako se osjećalo, samom svojom nazočnošću skvrnavili Hram.

Prema prvoj knjizi o Makabejcima, pokret je prvi put obznanio svoje postojanje - vjerojatno oko 167. god. pr. Kr. - kada je Matatija Makabejcu, seoskom svećeniku, grčki časnik zapovijedio neka žrtvuje na poganskom žrtveniku, što se protivilo židovskom zakonu. Razljučen ovim blasfemičnim prizorom, Matatija, u kojemu »provali njegova gorljivost za Zakon kao nekoć Pinhasova protiv Zimrija, sina Šalumova« (1 Mak. 2:26), ubio je Židova koji se pokorio, zajedno s grčkim časnikom. Matatija je time zapravo postao, kako Eisenman kaže, prvim »zelotom«. Odmah nakon svoga čina u Hramu, Matatija je kriknuo: »Svatko koji gori ljubavlju za Zakon i stoji uza Savez, neka ide za mnom«. (1 Mak. 2:27). Zatim je otišao u divljinu, sa sobom povevši Judu, Šimuna, Jonatana i dvojicu drugih, a u njegovoj su pratnji bili »Hasidejci« - »poizbor junaci u Izraelu, sve ljudi odani Zakonu«. (1 Mak. 2:42). Otprilike godinu dana kasnije, kada je Matatija ležao na smrtnoj postelji, pozvao je svoje sinove i sljedbenike: »Djeco moja! Gorljivo se zauzmite za Zakon i život svoj izložite za Savez naših otaca«. (1 Mak. 2:50).

Nakon Matatijine smrti, na čelo pokreta stupio je njegov sin, Juda, koji se »povuče sa desetak ljudi u pustinju, te su u gorama provodili život kao divlje zvijeri, hraneći se samo zelenjem, da se čime ne bi onečistili«. (2 Mak. 5:27). Ovo svjedoči o onome što će

svojevremeno postati važnim načelom i obredom - onim očišćenja povlačenjem u divljinu i, poput neke vrste inicijacije, životom u izolaciji. Ovdje treba tražiti, ističe Eisenman, podrijetlo udaljenih zajednica kao što je Kumran, čiji se temelji nalaze u Makabejskim vremenima. Bio je to ekvivalent modernim »utočištima«. Vrhunski primjer samoočišćenja i osamljivanja u Novome je zavjetu, dakako, Ivan Krstitelj, koji je propovijedao u divljini i jeo skakavce i med. No, treba zapamtiti da je i Isus prošao kroz inicijacijske kušnje u pustinji.

Iz isposništva kojem su se bili podvrgnuli, Juda Makabejac, njegova braća i prijatelji započeli su podugačku kampanju gerilskih operacija koje su prerasle u pobunu velikih razmjera i na noge podigle čitav narod. Do 152. god. pr. Kr., Makabejci su preuzeli kontrolu nad Svetom Zemljom, uspostavili u njoj mir, i ustanovili svoju vlast. Njihov prvi zadatak, nakon osvajanja Hrama, bit će njegovo »očišćenje«, izbacivanjem svih poganskih ukrasa. Značajno je da su Makabejci, unatoč tome što su istovremeno bili *de facto* kraljevi i svećenici, veću važnost pridavali potonjoj službi. Požurili su odrediti svoj položaj unutar svećenstva, kao čuvara Zakona. Nisu se nazivali kraljevima sve do četvrte generacije njihove dinastije, između 103. i 76. god. pr. Kr.

Iz svećeničkoga bastiona, Makabejci su promicali Zakon fundamentalističkom žestinom. Bili su vrlo skloni pozivati se na starozavjetnu legendu o »Pinhas Savezu«, koji se spominje u Knjizi Brojeva. Pinhas je bio svećenik i Aronov unuk, a djelovao je u vrijeme nakon što su, predvođeni Mojsijem, Hebreji pobjegli iz Egipta i nastanili se u Palestini. Kratko nakon toga, pokosila ih je kuga. Pinhas je krivnju svalio na jednoga čovjeka koji je oženio pogansku strankinju, te je, pograbivši koplje, smjesta otprovio supružnike. Bog je tada objavio kako je Pinhas jedini čovjek koji je gorljiv poput njega samoga, te je s njim sklopio savez. Kao nagradu za njegovu revnost prema svome Bogu (1 Mak. 2:54), Pinhas i njegovi potomci, do vijeka će vršiti svećeničku službu.

Takva je bila osoba koju su Makabejci smatrali svojim »uzorom«. Poput Pinhasa, i oni su osuđivali sve odnose, ma kakve oni vrste bili, s poganima i strancima. Kao i on, Makabejci su ustrajali, i nastojali utjelovljivati, »gorljivo izvršavanje Zakona«. Ovaj »ksenofobični antagonizam« spram stranim običajima, stranim ženama itd.,

prenijet će se dalje, kao naslijeđe, te se čini »kako je bilo karakteristično za cijelu zelotsko-sadokitsku orijentaciju«.

Jesu li Makabejci doista vukli svoje podrijetlo od Arona i Davida, ne može se sa sigurnošću tvrditi. Najvjerojatnije nisu. No, njihovo »gorljivo vršenje Zakona« poslužilo im je kako bi se ozakonili. Tako je Izrael, tijekom njihove vladavine, mogao polagati pravo na svećenstvo, kao i na monarhiju, što je više-manje odgovaralo krutoj starozavjetnoj koncepciji vlasti.

Naravno, sve je ovo svršilo 37. god. pr. Kr., s dolaskom Heroda, kojega je kao svoju marionetu ustoličio Rim, pregazivši Palestinu četvrt stoljeća prije. U početku, prije negoli je učvrstio svoj položaj, Herod je također bio zaokupljen pitanjem zakonitosti. Tako je, primjerice, ne bi li ozakonio svoju vlast, za ženu uzeo makabejsku princezu. Međutim, čim je njegov položaj bio siguran, ubio je svoju ženu i njezina brata, čime je makabejska loza *de facto* izumrla. Uklonivši ili uništivši gornje svećeničke ešalone, popunio ih je vlastitim ljubimcima i minionima. Bili su to »saduceji«, koje povijest poznaje kroz biblijske izvore i zapise Josipa Flavija. Eisenman obrađuje kako je izraz »saducej«, zapravo inačica, ili možda iskrivljeni oblik izraza »Sadok« ili »*Zaddikim*« - na hebrejskom »Pravednici«, što je, nesumnjivo, makabejsko svećenstvo i bilo. »Saduceji« koje je ustoličio Herod bili su, međutim, nešto sasvim drugo. Bili su čvrsto povezani s uzurpatorskim monarhom, uživajući lagodan i udoban život prestiža i privilegija. Imali su lukrativni monopol nad Hramom i svime što je s njim bilo povezano. A o »gorljivom vršenju Zakona« nisu imali ni približne predstave. Izrael se tako našao pod jarmom nezakonite monarhije i pokvarenog i nezakonitog svećenstva, koji su, u krajnjoj liniji, bili instrumentima poganskoga Rima.

Kao i u danima Matatije Makabejca, ova je situacija neizbježno morala dovesti do reakcije. Ako su Herodovi svećenici postali »saducejima« popularne predaje, njihove je protivnike - »čiste«, koji su ostali »gorljivim vršiteljima Zakona« - povijest upoznala pod mnogim različitim imenima. U određenim kontekstima - primjerice u kumranskoj literaturi - ove se protivnike nazivalo »sadokitima« ili »sinovima Sadokovim«. U Novome zavjetu, nazvani su »nazarenima« - i kasnije, »ranim kršćanima«. U Josipovim djelima, nazvani su »zelotima« i »sikarijcima«. Rimljani su ih, naravno, smatrali »teroristima«, »otpadnicima« i »razbojnicima«. Moderna bi ih

terminologija mogla nazvati »mesijanskim revolucionarnim fundamentalistima«.

Koju god terminologiju upotrijebili, religiozna i politička situacija u Judeji je, početkom 1. stoljeća kršćanske ere, izazvala rastuće protivljenje Herodovu režimu, pro-herodijanskomu svećenstvu i mašineriji imperijalnoga Rima, koja je stajala u pozadini. Tako su početkom 1. stoljeća postojale dvije suparničke i antagonističke »sadućejske« frakcije. S jedne strane, postojali su saduceji iz Novoga zavjeta i Josipovih djela, »Herodovi saduceji«; a s druge strane stajao je »istinski« ili »čisti« saducejski pokret, koji je odbacivao svaku suradnju takve vrste i ostajao strastveno odan trima tradicionalnim načelima upravljanja - svećenstvu ili svećeničkom »Mesiji« koji potječe od Aronove loze, kraljevskom »Mesiji« podrijetlom od Davida, te, iznad svega, »gorljivom vršenju Zakona«.

Zasigurno je čitateljima već postalo jasnim kako »gorljivo vršenje Zakona« nije tek usputna fraza. Naprotiv, ona je upotrijebljena u vrlo specifičnom smislu, baš kao što se izrazi poput »braća od zanata« koriste u slobodnom zidarstvu; i kad god se takva fraza, ili neki njezin oblik, pojavi, ona pruža značajan ključ za istraživača, naznačavajući, tako, određenu grupu ljudi ili kakav pokret. Obzirom na tu činjenicu, postaje izlišnim i nerazumnim raspravljati - kao što to čine pristalice sporazuma - o razlikama između kumranske zajednice, koji »vrše Zakon«, i zelota iz popularne predaje.

Općenito se smatra da je zelotski pokret, kakvim ga prikazuje popularna predaja, u osvit kršćanske ere osnovao čovjek poznat pod imenom Juda iz Galileje, ili, preciznije, Juda iz Gamalije. Svoju je pobunu Juda započeo neposredno nakon smrti Heroda Velikog, 4. god. pr. Kr. Josip Flavije navodi jedan njezin posebice značajan aspekt. Istom, »čim je završila žalost za Herodom«, javnost je oštro zahtijevala da se tadašnji herodijanski visoki svećenik smijeni, i na njegovo mjesto postavi drugi, »pobožniji i čišći«. U pratnji svećenika imena »Saduk« - očigledno grčke transliteracije od »Sadok«, ili, kako je obrazložio Eisenman, *Zaddik*, hebrejske riječi koja označava »Pravednika« - Juda i njegovi sljedbenici smjesta su, u Galilejskome gradu Sepori, sakupili kraljevsko naoružanje, pribavivši sebi oružje i ostalu opremu. Otprilike u isto vrijeme - neposredno prije ili odmah nakon toga - bila je spaljena Herodova palača u

Jerihonu, blizu Kumrana. Ovim će događajima uslijediti sedamdesetpetogodišnje razdoblje neprekidnog gerilskog rata i terorističkih aktivnosti, koje će svoj vrhunac dosegnuti u ratu od 66. do 73. god. posl. Kr.

U *židovskim ratovima*, napisanima u uzburkanim vremenima nakon ustanka, Josip izjavljuje kako je Juda iz Galileje osnovao »vlastitu sektu«. Josipovo drugo važno djelo, *židovske starine*, sastavljeno je oko četvrt stoljeća kasnije, kada su se opći nemiri već pomalo smirivali. U ovome je djelu, dakle, Josip mogao biti nešto jasniji i izravniji. On pripovijeda kako su Juda i Saduk »postali gorljivima«, implicirajući nešto što se moglo usporediti s preobraćenjem - na neki priznati stav ili stanje svijesti. Njihov pokret, kaže Josip, tvorio je »četvrtu sektu židovske filozofije«, uz koju je izraelska mladost rado pristajala. Od samoga početka, pokret su obilježavale mesijanske težnje. Saduk je utjelovljavao figuru svećeničkoga Mesije, podrijetlom od Arona. A Juda je, prema Josipu, ispoljavao »ambicioznu želju za kraljevskim naslovom« - položajem kraljevskoga Mesije iz Davidove loze.

Čini se da je sam Juda bio ubijen odmah na početku borbi. Njegov je plašt vođe prenesen na njegova tri sina. Dva su sina, Jakov i Šimun, bili dobro poznati »zelotski« vođe, koje su, između 46. i 48. godine, zarobili i razapeli Rimljani. Treći je sin (ili, možda, unuk), Menahem, bio jedan od glavnih podstrekača pobune iz 66. godine. U svojim ranim danima, kada je ustanak još pružao nadu, Menahem je, kako se opisuje, trijumfalno ušao u Jeruzalem, »u svojstvu kralja« - što je još jedna manifestacija mesijanskih dinastičkih ambicija. Godine 66., Menahem je također zauzeo utvrdu Masadu. Posljednji zapovjednik bastiona, u povijesti poznat kao Eleazar, bio je još jedan potomak Jude iz Galileje, iako nikada nije bila ustanovljena točna priroda njihova odnosa.

Masovno samoubojstvo »zelotskih« branitelja Masade, postalo je poznatim povijesnim događajem, središnjom temom barem dva romana, filmova i televizijskih mini-serija. Ono je već spomenuto i u ovoj knjizi, a uskoro ćemo imati prilike pogledati ga još bliže. Masada, međutim, nije bila jedini primjer takvoga masovnog samoubojstva. Godine 67., kao odgovor na pobunu koja je bjesnila u Svetoj Zemlji, rimska je vojska krenula prema Gamaliji u Galileji, rodnome mjestu Jude i njegovih sinova. Četiri tisuće Židova poginulo

je braneći grad. Kada su se njihovi napori pokazali uzaludnima, preostalih pet tisuća počinilo je samoubojstvo. Ove činjenice odražavaju mnogo više od pukog političkog suprotstavljanja. One svjedoče o razmjerima religioznoga fanatizma. O tome je pisao Josip, koji je, govoreći o »zelotima«, izjavio: »Oni... ne mare za umiranje niti za bilo koju vrstu smrti, ne obaziru se na smrt svojih rođaka i prijatelja, niti ih takav strah može natjerati da bilo kojega čovjeka zovu svojim Gospodarem...« Priznati rimskoga cara kao boga, što je Rim zahtijevao, za »zelote« je bilo ravno najgorem svetogrđu. Za takvo kršenje Zakona, smrt bi zaista bila najprikladnijom kaznom.

»Ljubav prema Zakonu« dovodi »zelote« - koji se obično prikazuju kao više-manje svjetovni »borci za slobodu« - u svezu s gorljivim vjernicima kumranske zajednice; a, kao što smo već naglašavali, kumranski tekstovi bili su pronađeni i među ruševinama Masade. »Ljubav prema Zakonu« dovodi »zelote« i u svezu s takozvanom »ranom Crkvom«, čiji se pristalice opetovano nazivaju »vršiteljima Zakona«. Osoba koja se u evanđeljima naziva »Šimunom zelotom«, svjedoči o barem jednome »Zelotu« u Isusovoj najbližoj pratnji; a Juda Iskariot, čije ime vrlo vjerojatno potječe od sikarijaca, mogao je biti drugi. Najvažnije je, u tome smislu, međutim, Eisenmanovo otkriće - izvorno grčkog izraza koji je označavao pripadnike »rane Crkve«. Oni su, sasvim izričito, nazvani »*zelotai* Zakona« - odnosno, »zelotima«.

Tako je, u Palestini 1. stoljeća, rođena vrsta fundamentalističkoga dinastičkog svećenstva koje se pozivalo na genealoško ili simbolično podrijetlo od Arona i povezivalo se s očekivanim skorim dolaskom kraljevskoga Mesije iz Davidove loze. Ovo je svećenstvo vodilo neprekidni samoproглаšeni rat s herodijanskom dinastijom, marionetskim svećenicima te dinastije i rimskim okupatorima. Ovisno o njihovim aktivnostima u određenom vremenu, i perspektivi s koje ih se promatra, svećenstvo i njihovi sljedbenici nazivaju se »zelotima«, »esenima«, »sadokitima«, »nazarenima«, i brojnim drugim imenima - uključujući i onima njihovih neprijatelja, »razbojnicima« i »otpadnicima«. Oni, u svakom slučaju, nisu bili pasivni pustinjaci i mistici. Naprotiv, njihova je vizija, kako Eisenman kaže, »nasilno apokaliptična«, te pruža teološki dodatak ratobornom djelovanju s kojim se »zeloti« obično povezuju. Ovo nasilje, političko i

teološko, može se uočiti i u karijeri Ivana Krstitelja - pogubljenoga, prema Matejevu i Markovu evanđelju, jer je osudio Heroda Antipu koji se oženio svojom rođakinjom, što se protivilo Zakonu. Doista, Eisenman je čak obrazlagao kako je moguće da je Ivan Krstitelj bio onaj tajanstveni »Saduk« koji je pratio Judu iz Galileje, vođu »zelota« u vrijeme Isusova rođenja.

Da zaključimo. Iz zbudjujućega mnoštva nadimaka i nazivlja, iznikli su, dakle, obrisi širega pokreta u kojemu se međusobno isprepliću »eseni«, »sajokiti«, »nazareni«, »zeloti« i druge takve navodne frakcije. Ova se imena pokazuju samo različitim oznakama - ili, u krajnjoj liniji, različitim manifestacijama - istoga religioznog i političkog pokreta koji se od 2. stoljeća nadalje, širio cijelom Svetom Zemljom, ali i izvan njezinih granica. Međusobno odvojene frakcije su, poput francuskoga pokreta otpora tijekom Drugoga svjetskog rata, bile spektar različitih pojedinaca, grupa i interesa, koji su se udružili u jedinstveni pokret. Za Roberta Eisenmana osobno, svako razlikovanje je samo pitanje stupnja; svi su oni varijacije na istu temu. No, ako među njima i postoje kakve suptilne gradacije, njih će opet ujediniti njihov zajednički interes i ambiciozni pothvat - oslobođenje zemlje od rimskoga okupatora, i ponovna uspostava stare židovske monarhije, kao i njezinoga zakonitog svećenstva.

Ovaj pothvat, naravno, nije završio s uništenjem Jeruzalema i Kumrana između 68. i 70. godine, niti s padom Masade, godine 74. Neposredno nakon debakla, mnogi su »zeloti« i »sikarijci« pobjegli u inozemstvo, u zemlje gdje je živio znatni broj židovskoga stanovništva, poput, primjerice, Perzije ili Egipta, a posebice Aleksandrije. U Aleksandriji su pokušali mobilizirati mjesno židovsko stanovništvo za još jedan ustanak protiv Rima. U tome nisu imali uspjeha; skupilo ih se oko šest stotina, da bi kasnije bili predani vlastima. Muškarci, žene i djeca, bili su podvrgnuti mučenjima ne bi li ih se natjeralo da priznaju cara bogom. Prema Josipu, »nitko nije popustio, niti došao blizu da takvo što izrekne«. Nadalje, Josip pripovijeda:

No, ništa nije gledatelje tako zapanjilo kao ponašanje djece; jer, nijedno se dijete nije moglo prisiliti da Cezara nazove gospodarem. U tolikoj je mjeri snaga i hrabrost duha nadvladala slabost njihovih malih tijela.

I ovdje je ponovno naglašena fanatična predanost čija priroda nije mogla biti političke, već samo religiozne prirode.

Više od šezdeset godina nakon rata koji je Jeruzalem i Hram ostavio u ruševinama, u Svetoj je Zemlji ponovno izbila pobuna, pod vodstvom karizmatične osobe poznate kao Simun bar Kohba, »Sin Zvijezde«. Prema Eisenmanu, ova terminologija upućuje na to da je Simun doista bio potomak »zelotskih« vođa iz prošloga stoljeća. U svakom slučaju, slika »Zvijezde« je za njih imala, u vrijeme prvoga ustanka, značajnu ulogu. Kao što smo već rekli, ista se slika ponavlja i u svicima s Mrtvog mora. Ona potječe iz proročanstva koje navodi Knjiga Brojeva (24:17): »Vidim ga, ali ne sada: motrim ga, al ne iz blizine: od Jakova zvijezda izlazi, od Izraela žezlo se diže.« »Ratno pravilo« se poziva na ovo proročanstvo, i objavljuje da će »Zvijezda«, ili »Mesija«, zajedno sa »Siromašnima« ili »Pravednima«, odbiti napadačke vojske. Eisenman je ovo proročanstvo o »Zvijezdi« pronašao i u druga dva važna dokumenta iz kumranske literature. Jedan od njih, »Dokument iz Damaska«, posebno je slikovit: »Zvijezda označava Tumača Zakona koji će doći u Damask, kako je i pisano... žezlo je Vladar...«

Josip, kao i rimski povjesničari poput Svetonija i Tacita, izvješćuje kako je proročanstvo bilo prisutno u Svetoj Zemlji početkom 1. stoljeća, do te mjere da će »iz Judeje izaći ljudi koji su predodređeni da vladaju svijetom.« Prema Josipu, promicanje ovoga proročanstva bio je glavni čimbenik u pobuni iz 66. godine. Nepotrebno je i reći kako je proročanstvo o »Zvijezdi« pronašlo svoj put do kršćanske predaje u obliku »betlehemske zvijezde« koja najavljuje Isusovo rođenje. Kao »Sin Zvijezde«, Simun bar Kohba je posjedovao plemeniti simbolični pedigre.

Za razliku od pobune iz 66. godine, Šimunov ustanak koji je započeo 132., nije bio loše organizirani sukob i, takoreći, posljedica spontanoga zapaljenja. Naprotiv, on je iziskivao dugotrajno i pažljivo planiranje. Primjerice, židovski kovači i obrtnici u prisilnoj rimskoj službi namjerno bi kovali slabije oružje. Kada bi ga Rimljani odbacili, pobunjenici bi ga skupili i osposobili za uporabu. Iz rata u prošlome stoljeću, Šimun je naučio i to da nema smisla osvajati i držati utvrde poput Masade. Rimljane je mogla poraziti samo kampanja temeljena na pokretnosti i jurišnoj taktici. Ovo je dovelo do stvaranja nepreglednih podzemnih labirinata soba, hodnika i tunela. U

vremenu koje je prethodilo pobuni, Šimun je ove labirinte koristio za obuku. Kasnije, kada su neprijateljstva već bila započela, oni su poslužili kao stožeri i prostori za planiranje iznenadnih jurišnih napada - vrste zasjeda koje su Amerikanci, na štetu svojih vojnika, upoznali u Vijetnamu. No, Šimun se nije zadovoljio samo s gerilskim operacijama. Njegova je vojska zahtijevala brojne dobrovoljce iz inozemstva, mnoge plaćenike i profesionalne vojnike sa značajnim ratnim iskustvom. Doista, preživjeli zapisi koje su pronašli arheolozi, razotkrili su da su brojni Šimunovi časnici, kao i dobar dio njegovih ljudi, govorili samo grčki. S tako dobro obučenim snagama na raspolaganju, mogao se, kada bi bilo potrebno, sučeliti s Rimljanima u otvorenoj bitci.

U prvoj godini svoje pobune, Šimun je uništio barem jednu čitavu rimsku legiju, a vjerojatno i dvije. Palestina je bila gotovo potpuno očišćena od rimskih postrojbi. Jeruzalem je bio zauzet, a u njemu je uspostavljena židovska uprava. Cijeli je pothvat bio nadomak potpunoga uspjeha. Propao je prvenstveno zato što su Šimuna iznevjerili saveznici na koje je računao. Prema Šimunovoj grandioznoj zamisli, njegovim su postrojbama trebale u pomoć priskočiti snage iz Perzije, gdje je živjelo još mnogo Židova, koji su uživali simpatije vladajuće dinastije. Baš kada je Šimunu takva pomoć najviše bila potrebna, samu su Perziju napala brdska plemena sa sjevera.

U Siriji, na sigurnoj udaljenosti od Palestine, Rimljani su se pregrupirali pod osobnim vodstvom cara Hadrijana, te njegovim drugim zapovjednikom, Julijem Severom, prijašnjim upraviteljem Britanije. Izbio je još jedan veliki sukob, u kojemu je sudjelovalo dvanaest legija, odnosno, oko osamdeset tisuća jedinica. Dva klina rimske vojske napredovala su korak po korak, cijelom dužinom Svete Zemlje. Konačno je, 135. godine, Šimun bio stjeran u kut, učinivši Batir, koji je bio udaljen nekoliko kilometara od Jeruzalema, svojim stožerom.

Za čitavo vrijeme pobune, Šimunove su postrojbe neprestano boravile u Kumranu. Tamo pronađeni novčići svjedoče o njihovoj nazočnosti na mjestu koje bi, konačno, moglo imati veću stratešku važnost. Moguće je, tako, unatoč de Vauxovim izjavama, da su barem neki od svitaka s Mrtvog mora bili pohranjeni u Kumranu u Šimunovo vrijeme.

15.

Samoubojstvo Zelota

Kada se mesijanski pokret koji se u 1. stoljeću proširio Palestinom sagleda u perspektivi, te ako se različite sekte shvate kao njegovi sastavni dijelovi, brojni do sada nerazjašnjeni elementi i nedostaci polako će početi dobivati smisao. Tako će, primjerice, apokaliptična i eshatološka žestina Ivana Krstitelja postati razumljivom, kao i njegova uloga u događajima koje prepričavaju evanđelja. Bit će tako i s brojnim, za teologiju nezgodnim odlomcima, koji se odnose na neke Isusove aktivnosti. Kao što smo već naglasili, među Isusovim je sljedbenicima bio barem jedan, ako ne i više »zelota«. On je i sam manifestirao nasilje prevrnuvši stolove mjenjačima novca u Hramu. A i njegovo je smaknuće, od strane ne židovskih, već rimskih vlasti, bilo izvršeno na način osiguran isključivo za političke prijestupnike. Postoje i brojni drugi slučajevi koje su autori ove knjige detaljnije i šire izložili na drugome mjestu. Konačno, ovo su riječi samoga Isusa:

Nemojte misliti da sam došao donijeti na zemlju mir! Nisam došao da donesem mir, nego mač. Da, došao sam da rastavim sina od njegova oca, kćerku od njezine majke i snahu od njezine svekrve.

I, još rječitije, u nesumnjivo kumranskoj frazeologiji:

Nemojte misliti da sam došao ukinuti Zakon i Proroke! Ne dođoh da ih ukinem, već da ih ostvarim. Jer, zaista, kažem vam, dok opstoji nebo i zemlja, ni jedna jota, nijedna kovrča slova iz Zakona sigurno neće nestati, a da se sve ne ostvari. Stoga, tko god prekrši i jednu od ovih i najmanjih zapovijedi i nauči druge da tako rade, bit će najmanji u kraljevstvu nebeskom; dok će onaj koji ih bude naučavao biti velik u kraljevstvu nebeskom.

Po ovome se odlomku čini kao da je Isus predvidio Pavlov dolazak. U svakom slučaju, upozorio je na to na najizravniji mogući način. Prema standardima koje je postavio, Pavlov položaj u Kraljevstvu nebeskom nije mogao biti viši od onoga svih službeno prezrenih ljudi.

U novome se svjetlu pokazuje i utvrda Masada, te karakter i mentalitet njezinih neustrašivih branitelja. Kada se 66. godine Sveta Zemlja podigla na ustanak, Masada je bila jedna od prvih utvrda koje je osvojio Menahem, sin ili unuk Jude iz Galileje, osnivača sekte »zelota«. Smještena visoko na strmoj planini, s pogledom na jugozapadnu obalu Mrtvoga mora, oko šezdeset kilometara ispod Kumrana, ovo je mjesto postalo najvažnijim pobunjeničkim bastionom, te vrhunskim simbolom i utjelovljenjem njihova otpora. Premda je ustanak već odavno bio ugušen, Masada je još dugo vremena nakon toga pružala otpor. Jeruzalem je, primjerice, bio zauzet i srušen sa zemljom dvije godine nakon izbijanja pobune, 68. god. posl. Kr. Masada je, međutim, ostala neosvojivom sve do 74. godine. S njenih je zidina 960 branitelja trpjelo i odbijalo neprekidne napade i potpunu opsadu od strane rimske vojske, koja je, kako se procjenjuje, brojila tisuću i pet stotina vojnika.

Usprkos ustrajnosti njezinih boraca, položaj Masade se, sredinom travnja 74. godine, pokazao beznadnim. U nedostatku pojačanja i potpuno okružen rimskim postrojbama, garnizon više nije mogao izdržati žestoke napade neprijatelja. Rimski su vojnici, naoružani teškim opsadnim strojevima, izgradili ogromnu rampu koja se penjala uz strme litice te su se, u noći 15. travnja, pripremili na svoj konačni napad. Garnizon je, pod zapovjedništvom Eleazara ben Jaira, donio svoju odluku. Muškarci su ubili svoje žene i djecu. Desetorica ih je, zatim, bila odabrana da poubijaju svoje suborce.

Učinivši to, započeli su sa ždrijebanjem, kako bi izabrali jednoga koji će ubiti preostalu deveticu. Nakon što je izvršio svoj zadatak, posljednji od njih zapalio je utvrdu, a zatim ubio i sebe. Unutar zidina Masade, 960 muškaraca, žena i djece našlo je smrt. Kada su Rimljani sljedećeg jutra konačno prodrli unutra, tamo su pronašli samo mrtva tjelesa među ruševinama.

Dvije žene i petoro djece izbjegli su pokolju, navodno se sakrivši u odvodima ispod utvrde, dok su svi ostali članovi garnizona počinili kolektivno samoubojstvo. Josip prepričava svjedočenje jedne od žena - pozivajući se, kaže on, na njezino ispitivanje od strane rimskih časnika. Prema Josipu, ona je potanko ispričala sve što se dogodilo posljednje noći opsade. Ako je vjerovati toj priči (a nema razloga zbog kojih bismo mogli sumnjati), Eleazar, zapovjednik utvrde, svojom je karizmatičnom i uvjerljivom elokvencijom pozvao ljude neka počine zajedničko samoubojstvo:

Još otkako je primitivan čovjek počeo misliti, riječi naših predaka i bogova, osnažene djelovanjem i duhom naših otaca, stalno su nas podsjećale na to da je za čovjeka prava nesreća život, a ne smrt. Našim dušama smrt daruje slobodu, i pušta ih da odu u svoj čisti dom, gdje više neće znati za nesreću; no, dok su one zatvorene u smrtnome tijelu i dijele njegove jade, one su, uistinu, mrtve.

Jer, povezivati božansko sa smrtnim, doista je neprimjeren. Svakako, duša, zarobljena u tijelu, može učiniti mnogo; ona tijelo čini vlastitim osjetilnim organom, nevidljivo ga pokrećući i tjerajući ga da djeluje dalje od dosega njegove smrtne prirode. Ali kada se ona, oslobođena od tereta koji je veže za zemlju vrati na svoje mjesto, tada uistinu dobiva dio blagoslovljene moći i neograničene snage, ostajući jednako nevidljivom ljudskim očima kao i sam Bog. Duša se ne može vidjeti niti kada je u tijelu; ona u nj ulazi neopaženo i nevidljiva iz njega izlazi, sama imajući stalnu prirodu, ali uzrokujući promjene u tijelu.; jer, sve čega se duša dotakne, živi i cvjeta, a sve što napusti, vene i umire: tako je preobilna u svojoj besmrtnosti.

Prema Josipu, Eleazar zaključuje: »Umririmo neporočljivi od svojih

neprijatelja, i napustimo ovaj svijet kao slobodni ljudi, zajedno sa svojim ženama i djecom. Tako zapovijeda Zakon.«

Josip se u nekim slučajevima pokazuje nepouzdanim izvorom. Međutim, takvo što se može odmah zamijetiti. U ovome slučaju, nema nikakvoga razloga sumnjati u njegove riječi; iskopavanja kod Masade, koja su vođena šezdesetih godina, podržala su njegovu verziju događaja. Moguće je, naravno, da je Josip pomalo uljepšao Eleazarove govore, učinivši ih možda rječitijima negoli su zapravo bili, dajući sebi nešto pjesničke slobode. No, općeniti se ton govora doimlje istinitim, a povijesničari su ga, kao takvog, uvijek prihvaćali. Štoviše, Josip je na jedinstveni i prvorazredni način mogao razumjeti mentalitet koji je diktirao masovni suicid u Masadi. Na početku ustanka, i on sam bio je zapovjednik pobunjenika u Galileji. Godine 67., njegove je snage, kod Jotapate, danas Jodefata blizu Sepore, okružila rimska vojska pod zapovjedništvom Vespazijana. Kada je grad pao, mnogi su njegovi branitelji počinili samoubojstvo radije negoli se podvrgli zarobljavanju. Mnogi drugi, uključujući i Josipa, pobjegli su i sakrili se u špiljama. Prema vlastitom kazivanju, našao se u jednoj špilji zajedno s četrdesetoricom bjegunaca. I ovdje je, kao u Masadi, ždrijebanjem odlučeno o tome koji će od njih ubiti svoje suborce. Bilo »sretnim slučajem«, kako kaže Josip, bilo »Božjom Providnošću«, ili, pak, varkama koje su im u tome pomogle, preživjeli su samo on i još jedan čovjek. Nagovorivši svoga prijatelja na predaju, on je sam prebjegao pobjedničkim Rimljanima. Ova mu avantura, naravno, nimalo ne služi na čast, međutim, iako sam nije mogao ispunjavati »zelotske« standarde, nisu mu bili strani njihovi stavovi, uključujući i spremnost na samouništenje u ime Zakona.

U stvarnosti, takvo je samouništenje bilo vođeno sofisticiranom logikom, koja Josipovim čitateljima u ono vrijeme, kao ni kasnije, nije bila odmah uočljiva. Masovna samoubojstva u Masadi, Gamali, i drugim mjestima, kaže Eisenman, počivaju na jedinstveno »zelotskoj« ideji uskrsnuća. Ovaj je koncept prvobitno ukorijenjen u djelima dvojice starozavjetnih proroka, Danijelu i Ezekijelu, čiji su tekstovi pronađeni među svicima s Mrtvog mora, u Kumranu. Danijel (Danijel 12:2) je bio prvi koji je ovu ideju izrazio u nešto jasnijem obliku: »Tada će se probuditi mnogi koji snivaju u prahu zemljinu; jedni za vječni život, drugi za sramotu, za vječnu gadost.« On, također, govori o neizbježnom dolasku »Kraljevstva nebeskoga«, »Kraju

vremena«, »dolasku pomazanoga vladara«, i »Sina čovječjeg« kojemu će biti povjerena vlast: »Gledah u noćnim viđenjima i gle na oblacima nebeskim dolazi kao Sin čovječji. On se približi Pradavnome, i dovedu ga k njemu.« (Danijel 7:13-14)

U Ezekijelovoj knjizi, važni je odlomak onaj o njegovoj čuvenoj viziji doline prepune osušenih kostiju, od koje će sve, najavljuje Bog, ponovno živjeti:

Zato prorokuj i reci im: Ovako govori Jahve Gospod: »Ja ću otvoriti vaše grobove, izvesti vas iz vaših grobova, narode moj, i odvesti vas u zemlju Izraelovu! I znat ćete da sam ja Jahve, kad otvorim grobove vaše i kad vas izvedem iz vaših grobova, moj narode! I duh svoj udahnut ću u vas da oživite, i dovest ću vas u vašu zemlju, i znat ćete da ja, Jahve, govorim i činim-riječ je Jahve Gospoda.« (Ez 37:12-14)

Izgleda da je ovaj odlomak bio od osobite važnosti, jer je njegov prijepis pronađen zakopan ispod poda sinagoge u Masadi.

Ideju uskrsnuća koju su iznosili David i Ezekijel, preuzeli su i prilagodili izvorni »vršitelji Zakona«, Makabejci. Tako se, u Drugoj knjizi o Makabejcima, ona koristi u svrhu poticanja mučeništva u ime Zakona. U Drugoj knjizi o Makabejcima (2 Mak. 14:42), Starješina iz Jeruzalema ubio se radije negoli postao zarobljenikom i trpio nasilje. U istoj knjizi (2 Mak. 6:18), svećenik i učitelj Zakona, Eleazar, dragovoljno je odabrao smrt: »Eleazara... nagovorili su, silom mu otvarajući usta, da jede svinjetinu. Ali je on više volio slavnu smrt nego sramotan život, pa sam dragovoljno pristupi mučilištu.« Ovi su primjeri, prema Eisenmanu, prototipi kasnije stvorenih zelotskih uvjerenja. Načelo je pronašlo svoj najpotpuniji izraz u Drugoj knjizi o Makabejcima (2 Mak. 7), gdje se sedmorica braće podvrgavaju smrti mučenjem radije negoli se ogriješili o Zakon:

Jedan od njih progovori u njihovo ime: »Što nas želiš pitati i od nas saznati? Radije ćemo umrijeti nego da prestupimo zakone svojih otaca!«

... Poslije njega mučili su i trećega... Junački reče: »Od Neba sam primio ove udove, ali ih zbog njegovih zakona prezirem, i nadam se da ću ih od njega natrag dobiti.«

Kad je taj preminuo, podvrgli su četvrtoga istim mukama. Prije nego što je izdahnuo reče ovo: »Blago onom koji umre od ruke ljudi, u čvrstoj nadi koju ima od Boga: da će ga Bog uskrisiti! A ti - za tebe nema uskrsnuća na život!«

Tako se i ovdje, u pretkršćanskoj Knjizi o Makabejcima, javlja načelo uskrsnuća u tijelu koje će dobiti tako važnu ulogu u kasnijoj kršćanskoj teologiji. Ono je, međutim, kao što treći od gore navedenih govora obrazlaže, dostupno samo pravednima, odnosno, samo »vršiteljima Zakona«. No, postoji još jedan važan odlomak koji se odnosi na smrt sedmorice braće. Neposredno prije negoli je posljednji od njih bio pogubljen, njegova je majka dovedena da ga vidi. Nju su nagovarali neka na nj utječe ne bi li se pokorio i tako se spasio. Umjesto toga, ona mu je rekla: »Ne boj se toga krvnika, nego budi dostojan svoje braće i prihvati smrt, da te s tvojom braćom u vrijeme milosti opet nađem!« (2 Mak. 7:29). Na kraju vremena, oni koji umru zajedno, zajedno će i uskrsnuti. Tako je Eleazar, u svome obraćanju garnizonu u Masadi, pozvao sve neka umru »zajedno sa svojim ženama i djecom. Tako zapovijeda Zakon.« Ali, ne »sadućejski« Zakon kasnijega judaizma - samo Zakon takozvanih »zelota«. Da su žene i djeca u Masadi ostavljeni na životu, oni u rimskim rukama ne bi našli smrt, ali bi ostali rastavljeni od svojih muškaraca i jedni od drugih. Mnogi od njih otišli bi u ropstvo, žene bi trpjele silovanja i obeščašćivanja u rimskim vojnim bordelima, lišene svoje obredne čistoće koju nalaže Zakon. U Masadi je strah od odvajanja i obeščašćivanja bio jači od smrti, budući da je smrt za »Pravednike« bila samo privremena. Među braniteljima Masade živjelo je, dakle, načelo uskrsnuća tijela gotovo identično onome kasnijega kršćanstva.

Garnizon koji je branio Masadu teško bi se mogao pomiriti s tradicionalnom slikom mirnih i miroljubivih esena - koji su, prema pristalicama sporazumnoga tumačenja, činili zajednicu u Kumranu. I doista, kako smo već vidjeli, pristalice sporazuma i dalje ustraju na tome da ni u kojemu slučaju ne može postojati veza između kumranske zajednice i garnizona u Masadi, usprkos činjenici da su kod Masade pronađeni tekstovi identični nekima otkrivenima kod Kumrana - kod Kumrana, ali i nigdje drugdje - i usprkos tome što su branitelji Masade upotrebljavali potpuno isti kalendar kao kumranska

zajednica: jedinstveni solarni kalendar, za razliku od lunarnoga službene »sadućejske« klike i kasnijega rabinskog judaizma.

I ovdje je opet moguće razlučiti obrise koje je opisao Eisenman: rasprostranjenog mesijanskog nacionalističkog pokreta, u kojemu su se, ako su ikada među njima postojale bitne razlike, ispreplitala brojne pretpostavljene frakcije. Eisenmanovo tumačenje sređuje i objašnjava nešto što se do sada smatralo vrlo kontradiktivno i zabuna. Ono, također, daje smisao Pavlovoj misiji na koju ga je odaslao Jakov i hijerarhija takozvane »rane Crkve« - »nazarenske« enklave - u Jeruzalemu. Treba naglasiti kako u biblijskim vremenima »Izrael« nije bio samo područje, tek određeni dio zemlje. Što je još važnije, »Izrael« je označavao ljude, pleme, »vojsku«. Kada je Pavla i druge »evanđeliste« jeruzalemska hijerarhija odaslala na zadatak, njihov je cilj trebao biti obraćenje ljudi na Zakon, odnosno, na »Izrael«. Koje je bilo praktično značenje njihove misije ako ne novačenje vojnika? Od starozavjetnih vremena, a posebice od vremena »Babilonskoga sužanjstva«, »pleme Izraelovo« je bilo raštrkano po cijelomu Mediteranu, pa i dalje, do Perzije - gdje su, za pobune Simuna bar Kohbe, 132. godine, prema ovome narodu postojale dovoljno velike simpatije da mu je Perzija obećala svoju potporu. Zar jeruzalemski emisari nisu bili poslani kako bi okupili ovaj golemi broj ljudi - pozvali na oružje raštrkani narod »Izraela« kako bi sa svoje rodne grude otjerao rimskoga okupatora i oslobodio domovinu? A Pavao, propovijedajući potpuno novu religiju radije nego da novači vojsku osloboditelja, u stvari je depolitizirao, demilitarizirao i potkopavao pokret. Ovo bi, naravno, bio mnogo ozbiljniji problem od skretanja s dogme ili odbacivanja određenih obreda. Ovo bi, zapravo, imalo značenje izdaje. Jer, Zakon, kakvim ga predstavljaju svici s Mrtvog mora, nije se bavio isključivo dogmom i pravilima obreda. Kumranski tekstovi jasno odražavaju, kao svetu dužnost, nastojanje i želju da se ustoliči legitimna mesijanska osoba, bilo u svojstvu kralja, svećenika, ili, pak, oboje. To bi, kako se implicira, značilo ponovnu uspostavu drevne monarhije i svećenstva, koji bi otjerali okupatora, te zauzeli i očistili Svetu Zemlju za ljude koje je Bog izabrao da je nastanjuju. Prema riječima »Ratnoga svitka«: »Vladavina [napadača] će svršiti... sinovi pravednosti zasjat će nad svim krajevima zemlje«

16.

Pavao - rimski agent ih doušnik?

Imajući na umu ovaj veličanstveni plan, osvrnimo se još jednom na zbrkani slijed događaja tako šturo opisanih pred svršetak Djela apostolskih. Valja naglasiti kako su Pavla, nakon njegove podugačke evanđeoske misije u inozemstvu, Jakov i hijerarhija ponovno pozvali u Jeruzalem. Predosjećajući nevolju, njegovi su ga bliski sljedbenici neprekidno upozoravali na opasnost i nagovarali ga neka odustane od puta; no, Pavao, kao čovjek koji se nikada nije ustezao od sukoba, oglušio se o njihove riječi. Sastavši se s Jakovom i ostalim članovima vodstva jeruzalemske zajednice, bio je još jednom optužen za nemar u izvršavanju Zakona. Djela ne navode Pavlov odgovor na ove optužbe, no, iz onoga što je uslijedilo, čini se da se zakleo, poričući sve što je protiv njega bilo izrečeno. Njegove će poslanice, međutim, pokazati kako su optužbe doista bile opravdane. Drugim riječima, on priznaje ozbiljnost svoga prijestupa; i ma koliko je smjelo on branio svoju čast, i ma koliko se fanatičnom pokazala Pavlova odanost »njegovoj« verziji Isusa, on je priznao kako je, ovaj put, bilo potrebno postići neku vrstu kompromisa. Tako je Pavao spremno pristao podvrgnuti se sedmodnevnom obredu očišćenja, kako bi dokazao nepravednost optužbi kojima ga je teretila jeruzalemska zajednica. Eisenman izjavljuje kako je moguće da je Jakov bio

svjestan pravoga stanja stvari, te da je time Pavla »prevario«. Da je Pavao odbio izvršiti obred očišćenja, bio bi pred svima označen kao neprijatelj Zakona. Pristavši na obred, postao je, čak i više nego prije, onim »Lašcem« o kojemu govori »Komentar Habakuku«. Što god da je on poduzeo u svoju obranu, svaki njegov postupak samo bi pridonio optužbama koje su mu se podastirale - a upravo je to i bila Jakovljeva namjera.

U svakom slučaju, i unatoč samoočišćenju koje ga je oslobodilo krivnje, Pavao je i dalje budio neprijateljstvo među »vršiteljima Zakona« - koji su ga, nekoliko dana kasnije, napali u Hramu. »Izraelci, u pomoć!«, objavili su, »Evo onoga koji posvuda svakome propovijeda nauku koja je uperena protiv (židovskog) naroda, protiv Zakona i protiv ovog mjesta! Povrh toga je i Grke uveo u hram i tako oskrvnuo ovo sveto mjesto!« (Djela 21:28). Ono što je uslijedilo nije bio tek beznačajno komešanje:

Uskomeša se sav grad i nastade strka naroda, te uhvatiše Pavla, izvukoše ga izvan hrama pa odmah zatvoriše vrata. Dok su ga nastojali ubiti, dođe glas zapovjedniku čete da je sav Jeruzalem u vrenju.(Djela 21:30-31)

U pomoć je stigla kohorta - ništa manje negoli šest stotina ljudi - i za tren, Pavao je bio spašen, vjerojatno kako bi se spriječio nered još većih razmjera. Zbog kojeg bi se drugoga razloga kohorta uplitala u spašavanje života jednoga heterodoksnog Židova koji je bio uzrokom bijesa svoje braće po vjeri? Žestina napada i razmjeri nereda koji su mu uslijedili, samo svjedoče o ugledu, utjecaju i moći koje je *među židovima(!)* onoga vremena uživala takozvana »rana Crkva« u Jeruzalemu. Jasno, ovdje se radi o pokretu unutar samoga judaizma, kojemu su mnogi stanovnici grada iskazali odanost.

Spasivši ga od podivljale rulje, Rimljani su uhitili Pavla - koji je, prije nego što su ga odveli u zatvor, zatražio dopuštenje da se obrati mnoštvu i tako se oslobodi krivnje. Iz neobjašnjivih razloga, Rimljani su udovoljili njegovu zahtjevu, iako je njegov govor samo dolio ulje na vatru. Pavao je zatim odveden u zatvor gdje je trebao biti podvrgnut mukama i ispitivanju. Ispitivanju? O čemu? Zašto mučiti i ispitivati čovjeka koji je svoju braću po vjeri uvrijedio odstupanjem od nekih suptilnih točaka pravovjerja i obreda? Postoji samo jedno

objašnjenje za takav interes Rimljana - sumnja da je Pavao bio u posjedu informacija političke i/ili vojne prirode.

Jedini ozbiljni politički i/ili vojni protivnici s kojima su se Rimljani mogli sučeliti bili su pristalice nacionalističkoga pokreta - »zeloti« iz popularne predaje. Pavlu, evanđelistu »rane Crkve«, prijeli su upravo ti »vršitelji Zakona« - više od četrdesetorice njih - koji su se urotili da ga ubiju, zavjetovavši se kako neće uzimati ni hrane ni pića sve dok to i ne izvrše. Od takve ga je sudbine spasio njegov dotada nespominjani rođak, koji je, osiguravši mu pratnju, otpremio Pavla iz Jeruzalema u Cezareju, gdje se ovaj pozvao na svoje pravo kao rimskoga građanina da svoj slučaj izloži caru. U Cezareji je Pavao uživao u ugodnom i prisnom druženju s rimskim prokuratorom, Antonijem Feliksom. Kako je Eisenman istaknuo, Pavao je bio u bliskim odnosima i s prokuratorovim šogorom, Herodom Agripom II, kao i s kraljevom sestrom, kasnije ljubavnicom Tita, rimskoga zapovjednika koji će uništiti Jeruzalem i, naposljetku, postati carem.

Ovo nisu jedini sumnjivi elementi u pozadini Pavlove biografije. Od samoga početka, njegova očita imućnost, rimsko državljanstvo i veze s vladajućim slojevima, razlikovale su ga od ostalih članova »rane Crkve«. On je, očito, imao utjecajne prijatelje među vladajućom »elitom«. Kako je inače tako mladi čovjek mogao postati egzekutorom visokoga svećenika? Štoviše, u svojoj poslanici Rimljanima (16:11), Pavao govori o prijatelju imena »Herodion« - imena koje prije možemo povezati s vladajućom dinastijom negoli s nekim od bliskih mu evanđelista. Djela 13:1 odnose se na Manaena, jednoga od Pavlovih prijatelja iz Antiohije, koji je odrastao s Herodom tetrarhom. Ovo je još jedan dokaz Pavlovih aristokratskih veza na visokoj razini.

Postoji, dakle, barem mogućnost da je Pavao bio nekom vrstom rimskoga »agenta«. Eisenmana su na taj zaključak naveli sami svici, da bi zatim i u Novome zavjetu pronašao reference koje su ga potvrdile. I doista, ako bi tko usporedio sav postojeći materijal, kombinirajući kumranske tekstove s bilješkama Djela apostolskih, zajedno s opskurnim navodima iz Pavlovih poslanica, takav bi se zaključak nametnuo kao realna mogućnost. No, postoji još jedna, jednako zapanjujuća mogućnost. Oni posljednji, zbrkani i tajanstveni događaji u Jeruzalemu, trenutačna intervencija Rimljana, Pavlov

odlazak iz grada u velikoj pratnji, njegov raskošni boravak u Ceza-reji, njegov tajanstveni i potpuni nestanak s povijesne pozornice - sve to nalazi svoj čudesni odraz u današnjem vremenu, podsjećajući nas na »Program za zaštitu svjedoka« (»Witness Protection Program«) u Sjedinjenim Državama, i takozvani »supergrass fenomen« u Sjevernoj Irskoj. U oba slučaja, član jedne nezakonite organizacije - koja se bavi organiziranim kriminalom ili paravojnim terorizmom - biva »predan« vlastima. On pristaje na pružanje dokaza i svjedočenje u zamjenu za imunitet, zaštitu, preseljenje i novac. I on će, poput Pavla, biti izvrgnut opasnosti od odmazde od strane svojih kolega, i stavljen pod, naizgled, pretjeranu vojnu i/ili policijsku zaštitu, te u tajnosti prebačen na neko drugo mjesto uz osiguranu pratnju. Zbog suradnje s vlastima, bit će mu dodijeljen »novi identitet« te će, zajedno sa svojom obitelji, konačno biti preseljen negdje, teoretski izvan dosega osvetnika. Što se tiče šire javnosti, i on će, poput Pavla, jednostavno nestati.

Da li Pavao, dakle, pripada društvu povijesnih »tajnih agenata«, doušnika i »supergrass«-ova? Ovo su neka od pitanja potaknuta Eisenmanovim istraživanjima. No, u svakom slučaju, Pavlov dolazak na scenu pokrenuo je nezaustavljivu lavinu događaja. Ono što je započelo kao ograničeni pokret u okviru postojećega judaizma, čiji utjecaj nije nadilazio granice Svete Zemlje, poprimilo je razmjere i snagu koje nitko nije mogao predvidjeti. Prvobitno ograničen na »ranu Crkvu« i kumransku zajednicu, pokret je efektivno preotet i pretvoren u nešto što više nije odgovaralo njegovim utemeljiteljima. Iako heretička u svome začetku, rođena je misao koja će se tijekom sljedeća dva stoljeća razviti u potpuno novu religiju. Ono što je bilo herezom u okvirima judaizma, sada je postalo ortodoksijom kršćanstva. Nekoliko povijesnih slučajnosti moglo je imati mnogo daleko-sežnije posljedice.

Pogovor

Priča o svicima ostala je, tako, nedovršenom. Njezin zaplet, međutim, i dalje traje, dobivajući nove i neočekivane zaokrete. Mnogo toga se dogodilo od objavljivanja ove knjige u Velikoj Britaniji, u svibnju 1991. godine. U jesen je situacija dosegla svoj vrhunac, kada su svici postali temom naslovnica i uvodnika u časopisima poput *New York Times-a*. Čak i sada, kada se priprema ovo, džepno izdanje naše knjige, iz tiska izlaze i druge knjige i članci, održavaju se konferencije, i pojačava medijska pozornost, a različiti protagonisti objavljuju nove izjave.

Izraelski je »Nadzorni odbor« u svibnju dodijelio oksfordskom Sveučilištu čitavu zbirku fotografija rukopisnog materijala, te je, pod pokroviteljstvom Geze Vermesa, uspostavljeno središte za istraživanje svitaka. Pristup je, međutim, još uvijek strogo ograničen i nedostupan neovisnim znanstvenicima. Prilikom jednoga interview-a na britanskoj televiziji, profesor Norman Golb sa Sveučilišta u Chicagu pitao se o svrsi takvoga istraživačkoga centra. Hoće li to, zapitao se, biti samo centrom frustracija?

5. rujna, američki je tisak izvijestio kako su dvojica znanstvenika s hebrejskog Union College-a u Cincinnatiju, profesor Ben-Zion Wacholder i jedan od njegovih studenata, Martin G. Abegg, »slomili monopol« nad svicima s Mrtvog mora. Upotrijebivši konkordat kojeg je pedesetih godina sklopio međunarodni tim, sami su rekonstruirali tekstove uz pomoć računala. Rezultate, za koje je rečeno da su osamdeset posto točni, objavilo je Biblijsko arheološko društvo pod nadzorom Hershela Shanksa. Kako se moglo i predvidjeti, preživjeli

članovi međunarodnog tima bili su prilično bijesni. Profesor Cross ljutito je govorio protiv »piratstva«. »Kako biste drukčije to mogli nazvati«, grmio je John Strugnell, »nego krađom«. Međutim, 7. rujna, uvodnik *New York Times-a* opravdao je Wacholderov i Abeggov postupak:

Neki iz odbora mogli bi se naći u iskušenju da optuže znanstvenike iz Cincinnatija za piratstvo. Mi mislimo upravo suprotno, gospodu Wacholdera i Abegga treba pohvaliti zbog onoga što su učinili - probijajući se, sloj po sloj, kroz obmanu. Odbor je, svojom opsesivnom tajnovitošću, zataškavanjem i svadljivošću, već odavno izgubio svoj kredibilitet, kako u akademskoj zajednici, tako i među laicima. Čini se da su dva znanstvenika iz Cincinnatija znala ono što je odbor za svitke zaboravio: da svici, i ono što oni govore o korijenima kršćanstva i rabinskog judaizma, pripadaju civilizaciji u cjelini, a ne samo nekolicini osamljenih profesora.

Ovome je uskoro uslijedilo još uzbudljivije otkriće. 22. rujna, Huntington Library u Californiji obznanila je kako se u njezinom posjedu nalazi cjelovita zbirka fotografija još neobjavljenog rukopisnog materijala. Knjižnici je zbirku povjerila Betty Bechtel, iz Bechtel Corporation-a, koja ih je pribavila oko 1961. godine. Saznajući za postojanje fotografija, članovi međunarodnog tima smjesta su zahtijevali njihovo vraćanje. Knjižnica Huntington prezrivo je odbila. Ne samo da je svoj stav o objavljivanju fotografija javno obznanila, već je, također, najavila i svoju namjeru da ih učini dostupnima svakom zainteresiranom znanstveniku. Kopije na mikrofilmu mogle su se nabaviti po cijeni od samo deset dolara. »Oslobodivši svitke«, rekao je William A. Moffat, direktor knjižnice, »oslobodio si i znanstvenike.«

Članovi međunarodnog tima, opet su, naravno, podigli prašinu, ovaj put veću nego prije. Ponovno su se pojavile optužbe za »krađu znanstvenoga rada«. Jedan neovisni profesor odgovorio je, međutim, kako će većina ljudi »...(Huntington) smatrati nekom vrstom Robina Hooda, koji krade od akademski privilegiranih kako bi udijelio onima gladnima... znanja«.

Amir Drori, glava izraelskih Starina, optužio je Huntington za svakojake pravne prijestupe - iako su fotografije bile uzete mnogo prije negoli su svici, kao ratni plijen, prešli u izraelske ruke. Magen Broshi, direktor Hrama Knjige, nejasno je progovorio o sudskom gonjenju. Huntington je zauzeo čvrsti stav. »Sloboda pristupa ili postoji ili ne postoji. Naše je stajalište da se mora omogućiti neome-tani pristup.« Do tada je, međutim, javnost fotografija već bila *fait accompli*, i svaki pokušaj da se okrene proces pokazao bi se jalovim. »Prekasno je,« objavio je Huntington, »već je učinjeno.«

25. rujna, izraelska je vlada popustila, pažljivo se ogradiвши od Drorijevih i Broshijevih izjava. Rečeno je kako su Drori i Broshi »govorili kao pojedinci, a ne kao predstavnici izraelske vlade«. Yuval Neeman, izraelski ministar znanosti, dao je izjavu za tisak, naglasivši kako će:

... svakom znanstveniku biti dopušten slobodan pristup za proučavanje svitaka i objavljivanje svojih zaključaka. Zaista je sreća da je ova prilika sada postala dostupnom nakon što je knjižnica Huntington pustila u javnost fotografsku zbirku rukopisnoga materijala.

U međuvremenu, istoga jutra u 11:05, ime Roberta Eisenmana zabilježeno je kao ono prvoga znanstvenika koji je formalno zatražio i dobio pristup Huntingtonovim fotografijama rukopisnoga materijala. Bitka za pristup bila je dobivena. Međutim, još uvijek preostaje postupak opovrgavanja »pravovjernosti tumačenja« koju je međunarodni tim zastupao posljednjih četrdeset godina.

U vrijeme kada su gore opisani događaji postajali temama naslovnica, Eisenman je započeo svoje istraživanje i na drugim poljima. Godine 1988., istaknuo je da su iskopavanja kod Kumrana daleko od završenih i iscrpnih. Kumranski je krajobraz doista idealan za pohranu rukopisa, a gotovo svi stručnjaci na tome području dijele mišljenje da još mnogo toga tek treba biti otkriveno. Nije samo moguće, već je i vjerojatno, da još uvijek postoji dodatni rukopisni materijal, zakopan negdje ispod odrona zemlje i kamenja. Mnoge se špilje tek trebaju pravilno istražiti - odnosno, kroz ruševine urušenih stropova nadolje, do ležišta stijene. Ostale špilje, koje su prethodno

istražili samo beduini, trebaju se nanovo ispitati, budući da su beduini znali previdjeti neke od skrivenih dokumenata i za sobom ostaviti mnoge fragmente; a, u svakom slučaju, službeno sankcionirana beduinska iskopavanja prestala su s izbijanjem rata, 1967. godine. U široj okolini Kumrana postoje i drugi lokaliteti koji tek trebaju biti detaljnije istraženi. Na primjer, osamnaest kilometara južno, na obalama Mrtvog mora, u mjestu zvanom En el-Ghuweir, jedan je izraelski arheolog pronašao grobove i ruševine (iako manje) nastambi u kumranskom stilu. Razumno je pretpostaviti da špilje u okolnom wadis-u, do sada neistražene, također mogu predstavljati mjesta pohrane svitaka.

Imajući na umu ove činjenice, Eisenman je odlučio poduzeti vlastita arheološka istraživanja. Naravno, njegov se prvenstveni zadatak sastojao u potrazi za dodatnim rukopisnim materijalom. Takav materijal mogao je - kako je bio slučaj s »Hramskim svitkom« - biti potpuno novi. No, čak i ako se pokaže duplikatom materijala koji se već nalazio u rukama međunarodnog tima, tada bi se svako daljnje zataškavanje pokazalo besmislenim. Osim izgleda za otkrivanjem dodatnoga rukopisnog materijala, Eisenman je želio izgraditi najcjelovitiju moguću sliku o stanovništvu toga područja, od Kumrana, do Masade na jugu. Zaključio je kako je moguće da su postojale i druge zajednice u kumranskom stilu. Odlučio je, stoga, potražiti dokaze bilo kakve vrste - dokaze o opskrbi vodom, primjerice, poput terasa, akvedukata i spremnika, koji su mogli biti izgrađeni u svrhu napajanja stoke i održavanja zemljoradnje.

Mihael Baigent je pratio Roberta Eisenmana i njegovu arheološku ekipu, i volontirao u dvije istraživačke ekspedicije, u siječnju 1989. i siječnju 1990. godine. Prva od njih bila je usredotočena na iskopavanja u špilji, otprilike dva kilometra južno od Kumrana, koja se nalazi oko 152 metra visoko na litici. Špilja sadrži brojne prostorijske koje se prostiru barem 24 metra duboko u stijenu. Dio unutrašnjosti ima meki pod načinjen od palminoga lišća i nabijenoga blata. Nije pronađen nijedan svitak, ali su otkriveni brojni predmeti iz željeznog doba - vrč, uljanica, i, što je neobično, jedna strijela i vršak strijele u savršenom stanju nakon 3000 godina. Ekspedicija je pokazala, po prvi put, da su barem neke od špilja u okolini Kumrana bile naseljene - ne samo privremeno, kao pribježišta tijekom kratkih razdoblja opasnosti, već i na mnogo trajnijoj osnovi.

Druga je ekspedicija nastojala u što većoj mjeri istražiti obalu Mrtvog mora, južno od Kumrana, kao i tamošnje litice. Svrha ovoga pothvata bila je sastavljenje popisa svih do sada neistraženih špilja, koje su mogle potaknuti kasnija opsežna iskopavanja. Podijelivši se u male skupine, ekspedicija je pretražila nekih dvadeset i pet kilometara litice, čak se popevši na vrlet visoku 450 metara. Osim špilja, tamo su pronađeni ostaci umjetnih terasa i zidova, građevina za vodoopskrbu i navodnjavanje - što svjedoči o ljudskom naseljavanju i kultivaciji. Sve zajedno, locirano je 137 špilja koje su nekada bile nastanjene, te su podvrgnute preliminarnom ispitivanju bez iskopavanja. Od tih, 83 ih se pokazalo vrijednim sistematičnoga iskopavanja: one će postati središtem budućih arheoloških aktivnosti.

Od posebnog i revolucionarnog značaja prilikom svake takve aktivnosti bit će novi sustav suvremenog zemaljskog radara poznatoga kao »Subsurface Interface Radar« (SIR). S Eisenmanom smo razgovarali o vjerojatnosti otkrivanja drugih špilja u blizini Kumrana i duž obale Mrtvog mora, kao i špilja, prostorija, podruma, prolaza i/ili ostalih podzemnih struktura ispod ruševina samoga Kumrana. De Vaux, jedina osoba koja je poduzela neka iskopavanja na odnosnom lokalitetu, nikada nije tragao ni za čim sličnim, niti je ikada prodro ispod površine. Pa ipak, gotovo da i ne postoji građevina onakve vrste kakvom se smatra Kumran, koja *nema* podzemnih prostorija, prolaza, tamnica ili tunela za bijeg. Općeprihvaćeno je stajalište da nešto slično doista mora postojati. No, za to će biti potrebno poduzeti mnogo opsežnija iskopavanja, koja uključuju mnogo pokušaja, pogrešaka a vjerojatno i neka oštećenja lokaliteta.

Zbog svega toga, izgledi da se nešto pronađe ispod Kumrana, činili su se, stoga, unaprijed osuđenima na propast. No, ujesen 1988. godine, slučajno smo naišli na novinski članak koji je govorio o »tajnom skrovištu« koji je mogao biti od važnosti za Šekspirijanske znanstvenike, otkrivenom ispod crkve blizu Strafrod-on-Avon-a. Ono što je u tome članku nas zanimalo bila je činjenica da se skrovište očito lociralo putem sustava podzemnog radarskog skeniranja, koje je izvela tvrtka iz južne Engleske.

Mogućnosti koje nudi SIR pokazale su se uistinu uzbudljivima. Bio je to zemaljski ekvivalent brodskog sonara. Naprava je bila prenosiva. Kada se preko zemljišta pokreće stalnom brzinom, na računalu se pokazuje slika podzemnih oblika. Slika se dobiva slaganjem

točaka u kojima zemlja, stijena ili kakva druga gusta i čvrsta tvar propušta zrak. Cijeli sustav pokazuje se, tako, idealnim za lociranje podzemnih špilja i pukotina. Ako ništa drugo, on bi mogao registrirati slojeve oko 10 metara ispod površine zemlje. U posebno dobrim uvjetima, mogao bi prodrijeti do dubine od 30 metara.

Upravitelj tvrtke koja je izvodila radarska ispitivanja bio je spreman pomoći. On je, kako se čini, pročitao sve knjige koje smo objavili, te ga je zaintrigirala mogućnost da njegova oprema bude upotrijebljena u Kumranu. Čak je izrazio želju da se pridruži ekspediciji i sam rukuje radarom. Kao rezultat njegove ponude, Eisenmanova se ekspedicija iz 1990. godine posebno usredotočila na bilježenje lokaliteta koji su zahtijevali radarsko istraživanje. Sada smo trebali čekati dopuštenje izraelske vlade da opremu unesemo u zemlju i upotrijebimo je u Kumranu.

Svici s Mrtvog mora otkriveni 1947. godine, nisu bili prvi takvi drevni tekstovi koji su ugledali svjetlost dana u judejskoj pustinji. Doista, postoje izvješća iz 3. stoljeća koji govore o takvim otkrićima. Teolog Origen, jedan od ranocrkvenih otaca, navodno je i sam pronašao jedan takav tekst. Prema crkvenom povjesničaru Euzebiju, Origen je pronašao nekoliko različitih verzija starozavjetnih tekstova, od kojih su neki bili mnogo godina izgubljeni. Za njega je rečeno da ih je »istjerao iz njihovih skrovišta i donio ih na svjetlost dana«. Jedna verzija psalama, kazuje nam Origen, »bila je pronađena kod Jerihona, u vrču, za vladavine Antonina, Severova sina«, Ovaj nam podatak omogućuje da otkriće datiramo u vrijeme između 211. i 217. god. posl. Kr.

Još intrigantnije je pismo iz vremena neposredno prije 805. godine, koje je Timotej, patrijarh Seleukije, uputio drugome kleriku:

Od vjerodostojnih smo Židova... koji su podučeni kršćanskoj vjeri... saznali da su prije deset godina u špilji kraj Jerihona bile pronađene neke knjige... pas jednoga arapskog lovca slijedio je neku životinju do špilje, ali se nije vratio. Arapin je pošao za njim i pronašao malu špilju u kojoj je bilo mnogo knjiga. Arapin je otišao u Jeruzalem i o tome izvijestio Židove, koji su, zatim, pristigli u velikom broju i pronašli knjige Staroga zavjeta pisane na hebrejskom. Kako je čovjek

koji mi je to ispričao bio učen... upitao sam ga o mnogim dijelovima Novoga zavjeta koji svoje podrijetlo imaju u Starome zavjetu, no koji se tamo ne mogu pronaći... Rekao je: oni postoje i mogu se pronaći u knjigama iz špilje...

Slična su se otkrića događala i dalje, tijekom stoljeća, sve do današnjih dana. Jedno od najčuvanijih jest ono iz devetnaestog stoljeća, Mosesa Williama Shapira, trgovca starinama iz Jeruzalema. Godine 1878., Shapira je čuo za neke Arape koji su, bježeći od vlasti, potražili utočište na području koje danas pripada Jordanu, na istočnoj obali Mrtvog mora. Ovdje, u špilji kod Wadi Mujiba, odmah preko puta En Gedija, na drugoj strani obale, oni su pronašli brojne stare krpene smotuljke koje su rastvorili u nadi da će otkriti nešto dragocjeno. Pronašli su samo mnogo svitaka od tamne kože. Jedan od Arapa ponio ih je sa sobom, te je kasnije tvrdio da su mu svici donijeli sreću. To je, kako se govorilo, bio razlog zbog kojeg ih nije želio prodavati, ili razlog za povisivanje cijene.

Shapira, koji je prodavao starine europskim kolekcionarima i muzejima, bio je zaintrigiran. Od šeika koji mu je bio prijatelj, uspio je kupiti ono što se činilo čitavim korpusom rukopisnog materijala. Bilo je to petnaest vrpca pergamenta, od kojih je svaka bila široka 9 a dugačka oko 18 centimetara. Nekoliko je tjedana Shapira proučavao materijal, i konačno došao do zaključka da je u svojim rukama držao drevnu verziju Ponovljenog zakona, koja se umnogome razlikovala od priznatog biblijskog teksta.

Godine 1883., nakon brojnih posjeta i savjetovanja sa stručnjacima, Shapira je fragmente svojih svitaka donio u London. Bio je očekivan s velikim uzbuđenjem, o čemu su naširoko pisale novine. Britanski stručnjaci proglasili su svitke izvornima, a njihove je prijevode objavio *The Times*. Premijer, William Gladstone, pregovarao je sa Shapiroom o njihovoj mogućoj kupnji. Očigledno se radilo o iznosu od, u ono vrijeme nevjerojatnih, 1 milijun funti.

Francuska je vlada na drugu stranu Kanala poslala uglednoga znanstvenika, jednog od Shapirinih starih neprijatelja, kako bi ispitao fragmente i sastavio izvješće. Shapira nije dopustio Francuzu da izbliza pogleda materijal ili da ga dodiruje, te je ovaj uspio samo letimično pogledati dva ili tri fragmenta. Na kraju je, zbog Shapirine nepopustljivosti, proveo dva dana promatrajući dva fragmenta koji su

bili izloženi pod staklom, dok su ga neprekidno ometali drugi posjetitelji muzeja. Iz prkosa ili opravdane ogorčenosti, Francuz je konačno fragmente proglasio krivotvorinama. Ne potrudivši se ispitati stvar dublje, i ostali su znanstvenici usvojili jednaki zaključak, te se čitava priča ubrzo pretvorila u farsu. Shapira je bio uništen. Odbačen i osramoćen, ubio se u hotelskoj sobi u Rotterdamu, 9. ožujka, 1884. godine. Fragmente njegovih svitaka kupio je londonski trgovac starim knjigama za 10 funti i 5 šilinga.

Od tada do danas, svicima nema ni traga ni glasa - iako se još uvijek mogu pojaviti na nečijem tavanu ili među stvarima kakvoga privatnog kolekcionara. Posljednji pokušaji da im se uđe u trag pokazali su kako su svici, zajedno sa stvarima jednog preprodavača starina, možda otišli u Australiju.

Brojni moderni stručnjaci - uključujući i Allegra, koji je posebnu pozornost posvetio Shapirininim svicima - prilično su uvjereni u izvornost fragmenata. Da su oni bili otkriveni u ovome stoljeću umjesto u prošlom, držao je Allegra, zasigurno bi se pokazali jednako vrijednima poput materijala pronađenog u Kumranu. No, u kasnom devetnaestom stoljeću, sujete, akademski ugledi i prikriveni interesi, bili su više-manje jednaki današnjima. Kao posljedica, nešto od moguće neprocjenjive vrijednosti bilo je, gotovo sigurno, nepovratno izgubljeno.

I pored toga, nastavljeno je s otkrićima poput Shapirinih. Tako nam je, primjerice, sedamdesetih godina, kada smo o svicima s Mrtvog mora i sličnim dokumentima posjedovali tek površne informacije, iz Pariza telefonirao prijatelj, skupljač starina. Zatražio je od nas, a posebno od Michaela Baigenta, koji se profesionalno bavio fotografiranjem, da se sastanemo s njim u Londonu, u jednom restoranu u blizini Charing Crossa. Od Baigenta je zatražio da ponese svoj fotoaparat i drži ga skrivenog.

Našega je prijatelja Baigent našao u društvu trojice ljudi - američkog kolekcionara, palestinskog preprodavača i jordanskoga inženjera. Otpratio ih je do obližnje banke, gdje su ušli u jednu malu privatnu prostoriju i tamo izložili dva drvena sanduka, od kojih je svaki bio zaključan s tri brave. »Ne znamo što se u njima nalazi,« rekao je jedan od službenika banke. »*Ne želimo* ni znati što je u njima.« Službenici su zatim otišli, ostavivši Baigenta i njegova četiri prijatelja zaključane u sobi.

Obavljen je telefonski razgovor s Jeruzalemom odakle je stigla neka vrsta dopuštenja. Jordanski je inženjer zatim izvadio hrpu ključeva i započeo s otvaranjem sanduka. U njima se doslovno nalazilo na stotine araka od tankoga kartona, od kojih je svaki sadržao (zalijepljene ljepljivom vrpcom!) oko dvanaest fragmenata na starom pergamentu i/ili papirusu. Fragmenti su, očito, unutra stajali poduže vrijeme, a potjecali su iz brojnih i različitih izvora, i pisani na nekoliko različitih jezika - aramejskom, hebrejskom, grčkom i arapskom. Kako se i moglo očekivati od ovako eklektičkog i nasumično prikupljenoga materijala, nije baš sve bilo od vrijednosti. Mnogi su se fragmenti kasnije pokazali bezvrijednima - računi i dokumenti starih trgovačkih transakcija koji su možda bili izvučeni iz neke prastare kutije za otpatke. No, osim njih, bilo je i drugih fragmenata.

Zbirka je stigla u London putem tajnog tržišta svicima koje je cvjetalo u Jeruzalemu i Betlehemu tijekom pedesetih i šezdesetih godina, a iz Izraela je iznesena tijekom, ili neposredno nakon rata 1967. godine. Navodno se sada nudi jednoj neimenovanoj europskoj vladi, za, kako se doznaje, iznos od 3 milijuna funti. Baigent je zamoljen da načini odabir fotografija, koje su trebale biti izložene kao primjeri fragmenata od vrijednosti. Načinio je otprilike stotinu fotografija, no, ovdje je bilo na stotine araka i oko dvije tisuće fragmenata, od kojih su mnogi bili prilično veliki.

Prošlo je više od dvanaest godina nakon ovoga događaja, no, mi nismo saznali što se dalje dogodilo sa zbirkom. Ako je kupnja doista bila ugovorena, učinjeno je to vrlo tiho, bez uplitanja javnosti. Moguće je i to da se zbirka i dalje nalazi u londonskoj banci, ili u nekom sličnom trezoru negdje drugdje, ili, pak, među vrijednostima nekog privatnog preprodavača.

Transakcije poput one s kojom smo i mi bili površno upoznati, pokazale su se, kako smo saznali, nimalo neuobičajenima. Tijekom osamdesetih, naše nas je istraživanje uvuklo u zamršenu mrežu preprodavača starina i kolekcionara, upletenih u podzemnu trgovinu svicima. Ova je mreža međunarodna i može se usporediti s onom koja se bavila trgovinom slikama ili draguljima. Moguće je smjesta stvoriti na stotine tisuća funti i izvršiti njihov transfer na temelju pukoga stiska ruke.

Dva su čimbenika dovela do razbijanja podzemnog tržišta svicima. Jedan je bila akcija Yigaela Yadina i izraelske vojske, neposredno

nakon rata 1967. godine, kada je trgovac imena Kando bio zadržan na ispitivanju i prisiljen da otkrije skrovište »Hramskog svitka«. Nije čudo da je ova akcija poremetila postojeće »primirje« i učvrstila duboko nepovjerenje među izraelskim i arapskim preprodavačima. Kao posljedica, veliki dio materijala kojeg su pronašli beduini, a koji bi, inače, prešao u izraelske ruke, sada je pronašao svoj tajni put do Amana ili Damaska, ili čak još dalje, na Zapad, preko Turske ili Libanona.

Drugi udarac podzemnoj trgovini svicima bio je zakon donesen u krilu UNESCO-a, prema kojemu sve starine prokrijumčarene iz zemlje moraju biti vraćene u mjesto svoga podrijetla. Zakon je imao retroaktivno djelovanje, zbog čega pojedinci, koji su uložili velike iznose u rukopisni materijal, ili se, pak, nadali da će pribaviti takve iznose njegovom prodajom, nisu mogli riskirati da svoje posjede javno obznane. Kao posljedica, zakon je tajni promet svicima potjerao još dublje u podzemlje - i, naravno, prouzročio dramatičan uspon cijena.

Kako djeluje podzemna trgovina svicima? Veliki dio odvija se pod nadzorom određenih obitelji, vještih u trgovini starinama, koje pribavljaju mnoge starine u zakonitoj prodaji u Izraelu i inozemstvu. Tijekom posljednjih pedeset godina, ove su obitelji stvorile vlastite obavještajne mreže, koje blisko surađuju s beduinima i upoznate su s najnovijim glasinama, šaputanjima, legendama i navodnim otkrićima od važnosti za staretinare. Kada se locira neko potencijalno bogato nalazište, zemljište se iznajmljuje na godinu dana, a na njemu se podiže veliki crni beduinski šator. Noću se ispod toga šatora provode iskopavanja. Kada se iskopaju sve vrijedne starine, šator se sklapa, a njegovi stanovnici odlaze dalje. Slično se događa i u gradovima, posebice u Jeruzalemu, koji se pokazao osobito plodnim područjem. Lokaliteti se iznajmljuju na kratko vrijeme, a ako je potrebno, i kupuju. Ako na njima nema kuća, tada će se one izgraditi. Stanovnici će zatim vršiti iskopavanja od podruma do ležišta stijene.

Takvim je postupcima mnogo rukopisnoga materijala pronašlo svoj put u ruke privatnih kolekcionara i investitora. Ovaj materijal u potpunosti zaobilazi svijet »službene« arheologije i bibličistike. Doista, svijet »službene« arheologije i bibličistike često puta i ne zna da on postoji. Članovima akademske zajednice nije poznato da u ovome trenutku postoji velika količina kumranskoga materijala, kao

i onoga s njim u svezi, koji se nalazi u posjedu kolekcionara ili je, pak, na prodaju. Mi sami znamo za brojne takve fragmente. Znamo, primjerice, za dobro očuvani prijepis jednoga kumranskog teksta, nazvanoga »Knjiga Jubileja«, i za mnoštvo pisama koja je napisao Šimun bar Kohba. Postoje i prilično dobro utemeljeni razlozi zbog kojih bismo mogli povjerovati da također postoje i drugi dokumenti - dokumenti od još većega značaja, potpuno jedinstveni, o kojima svijet znanosti i ne sanja.

Tijekom sljedećih nekoliko godina može se očekivati vrlo značajan razvoj događaja, i to u tri pogleda. Kao prvo, to je sam kumranski materijal. Sada, kada je čitav njegov korpus postao dostupan, neovisni znanstvenici, bez predrasuda, bez nasilja i bez skrivenih interesa koje treba zaštititi, mogu slobodno prionuti na posao. »Pravovjernost tumačenja« međunarodnog tima već je počela trpjeti napade; a, kako je pokazala ova knjiga, navodni arheološki i paleografski dokaz kojim on podupire svoje stajalište neće izdržati daljnje kritike. Očekujemo, stoga, radikalnu, temeljitu reviziju postupaka kojima su ustanovljeni datumi nastanka brojnih, posebno važnih tekstova. Kao rezultat, već poznati materijal dobit će novi smisao, a iznjedrit će se i novi, protumačen na način koji bi, prije samo nekoliko godina, bio smatran neprihvatljivim.

U isto vrijeme, svaka ekspedicija koju u Kumranu i na obalama Mrtvog mora poduzimaju Eisenman i njegovi kolege, čini realnom mogućnost da svjetlost dana ugleda i potpuno novi materijal. Ovo će se pokazati još vjerojatnijim pogotovo sada, kada je izraelska vlada odobrila uporabu »Subsurface Interface Radar« sustava.

Na kraju, postoji tajno tržište svitaka, koje u bilo kojemu trenutku može izbaciti nešto od iznimnog značaja - nešto što se do sada držalo u tajnosti, i konačno pušteno u javnost. Kao što smo već rekli, takav materijal doista postoji. Pitanje je jedino da li će i kada, oni u čijemu se posjedu nalazi, odlučiti da to i obznane.

Bez obzira na to odakle bi novi materijal mogao izniknuti, uskoro bi se trebala pojaviti svježa, i, u nekim slučajevima, vrlo važna otkrića, koja će baciti novo svjetlo na biblijsku povijest, karakter drevnoga judaizma, te izvore kršćanstva, ali i islama. Ne treba, naravno, očekivati otkriće koje će »srušiti Crkvu«, ili bilo što tako apokaliptičnih razmjera. Konačno, Crkva je danas manje religiozna

negoli društvena, kulturna, politička i gospodarska institucija. Njezina stabilnost i sigurnost počiva na čimbenicima prilično odvojenima od vjere, doktrine i dogme koju promiče. No, neki ljudi bi se, u svakom slučaju, našli u iskušenju i propitkivali da li bi Crkva - kao institucija tako očito popustljiva, pristrana i nepouzdana u vlastitoj znanosti i vlastitoj verziji svoje povijesti i izvora - trebala smatrati tako pouzdanim i vjerodostojnim autoritetom u svome pristupu takvim ključnim suvremenim pitanjima kao što su prenaseljenost, kontrola rađanja, položaj žena i svećenički celibat.

Međutim, značaj kumranskih tekstova ne počiva samo u mogućnosti da budu izvorom neugodnosti za Crkvu. Stvarni značaj kumranskih tekstova počiva i u onome što nam mogu ispričati o Svetoj Zemlji, tome tlu koje je, tijekom mnogih stoljeća, bilo okrutno natapano ljudskom krvlju, prolivenom u ime sukobljenih bogova ili, da budemo precizniji, ne baš različitih verzija istoga Boga. Možda će nam dokumenti, koji tek trebaju biti otkriveni, reći nešto više o razmjerima i besmislenosti naše vlastite ludosti - posramiti nas i natjerati, barem u nekom smislu, da se okrenemo razumu. Svici s Mrtvog mora pružaju nam novi pogled na tri velike religije rođene na Srednjem Istoku. Razlike među njima nisu toliko velike koliko su to njihove međusobne sličnosti, i što ih više proučavamo, to će nam uočljivije biti da potječu iz suštinski istoga izvora, te, ako ga ne smatramo posljedicom nesporazuma, da jaz među njima ne proizlazi toliko iz duhovnih vrijednosti koliko iz političkih razloga, pohlepe, sebičnosti i drskih i svojevoljnih tumačenja. Judaizam, kršćanstvo i islam, sada su opsjednuti ponovnim uzdizanjem fundamentalizma. Željeli bismo vjerovati - iako je previše tome se nadati - da će veće razumijevanje njihovih zajedničkih korijena pomoći u nadilaženju predrasuda, licemjerja, netolerancije i fanatizma kojemu je fundamentalizam tradicionalno sklon.

17. siječnja, 1991.

13. listopada, 1991.

O autorima

Michael Baigent je diplomirao na sveučilištu Christchurch u Novom Zelandu. Richard Leigh je, diplomiravši na sveučilištu Tufts u Bostonu, nastavio školovanje na poslijediplomskim studijima na čikaškom Sveučilištu, te sveučilištu Stony Brook, u državi New York. Autori su knjiga *The Holy Blood and The Holy Grail* (*Sveta krv, sveti gral*), *The Messianic Legacy* (*Mesijansko naslijeđe*) i *The Temple and the Lodge* (*Hram i loža*).

Solomon Schecter okružen sanducima s rukopisima koje je 1896. godine pribavio iz kairske geniza-e i donio ih u Cambridge.

וּבְיָשׁוּר וְלֹט לִסְתָּה וְלִבְנֵי אֶת עֵדוֹ הָאָרֶץ
כִּי אֱלֹהֵי אֲשֵׁר אֲפִלְּ לְיָשׁוּר כִּי שִׁנְיָתָה לֹא לִי אֱלֹהִים
וְעַד אֱלֹהֵי צַדִּיק כִּי אֲפִלְּ וְשִׁנְיָתָה וְיָשׁוּר
כִּי אֲפִלְּ עַל חֲבִיתוֹתָי אֲשֵׁר כִּי אֲפִלְּ עַל פִּלְּ
וְיָשׁוּר כִּי אֲפִלְּ מִשְׁבֵּתָי לְקֹדֶשׁ וְיָשׁוּר וְיָשׁוּר
וְיָשׁוּר עַל פִּלְּ הַעֲבִירָה וְיָשׁוּר כִּי אֲפִלְּ וְיָשׁוּר
כִּי אֲפִלְּ עַל פִּלְּ עַד
וְיָשׁוּר כִּי אֲפִלְּ לֹא אֲפִלְּ לֹא אֲפִלְּ וְיָשׁוּר
כִּי אֲפִלְּ עַל חֲבִיתוֹתָי אֲשֵׁר
וְיָשׁוּר אֶת הָאָרֶץ כִּי אֲפִלְּ וְיָשׁוּר
וְיָשׁוּר כִּי אֲפִלְּ לֹא אֲפִלְּ לֹא אֲפִלְּ
וְיָשׁוּר שִׁבְעָה וְיָשׁוּר וְיָשׁוּר
אֲפִלְּ וְיָשׁוּר עַד אֲפִלְּ אֲשֵׁר

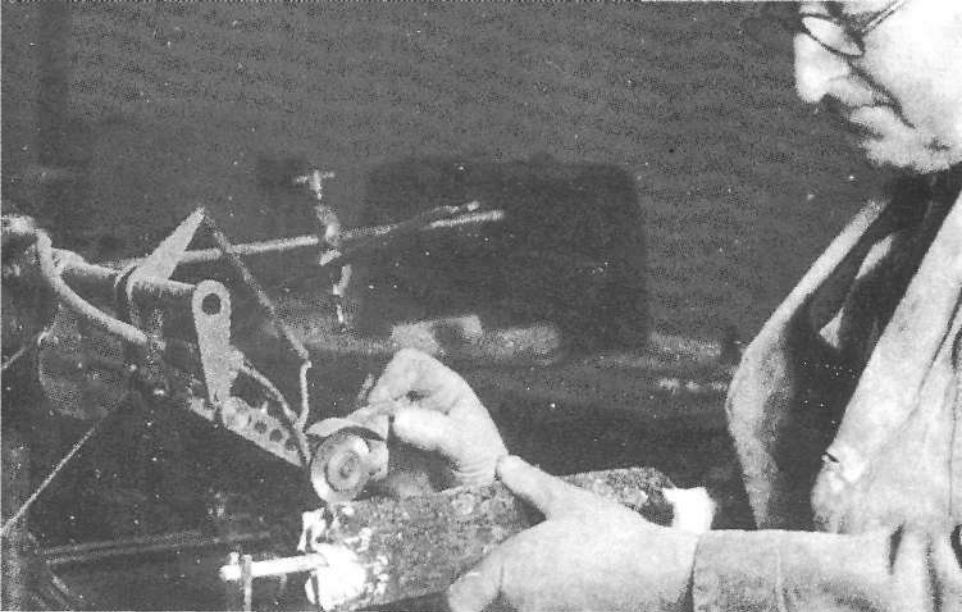

- Primjerci rukopisnih fragmenata kupljenih od beduina nakon njihove identifikacije i slaganja. Samo nekoliko od tisuća takvih fragmenata moguće je precizno sastaviti.

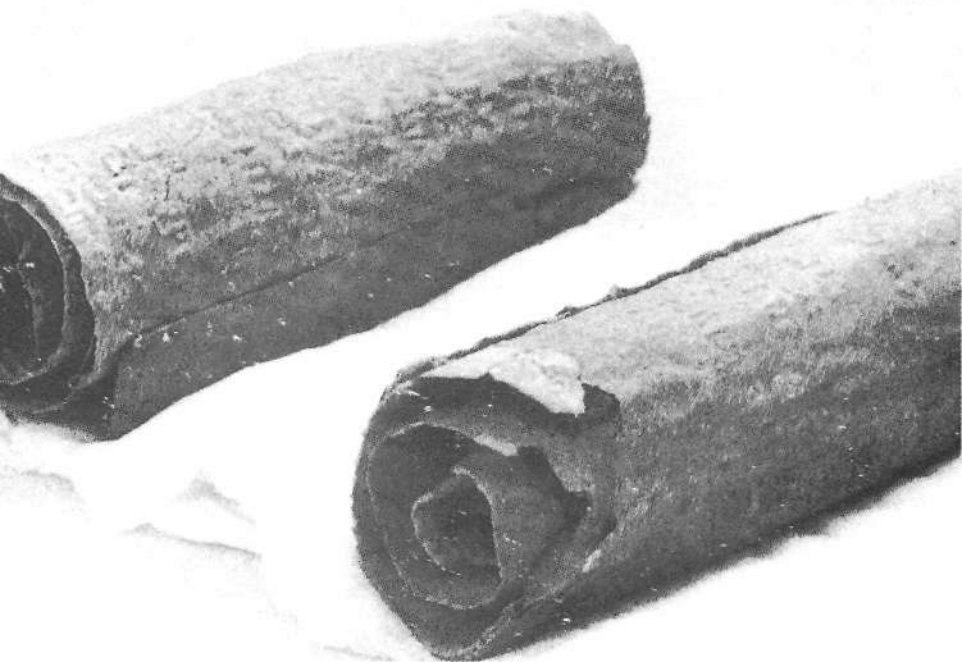
- Kumranske ruševine tijekom jednog iskopavanja predvođenog ocem de Vauxom i Geraldom Lankesterom Hardingom.

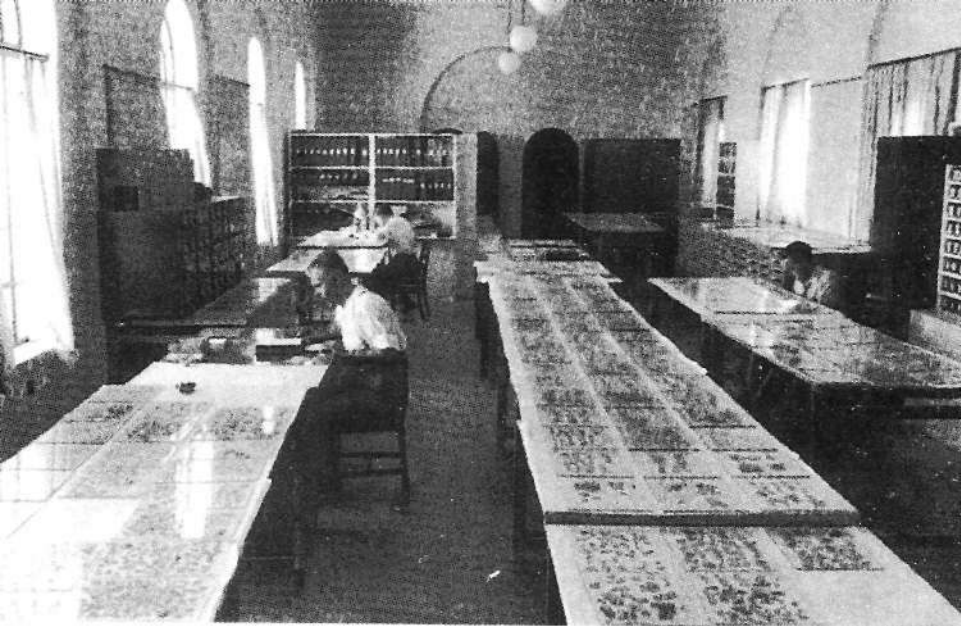

- Profesor H. Wright Baker iz Sveučilišta u Manchesteru razrezuje »Bakreni svitak« na dijelove kako bi mogli biti prevedeni. Pokazalo se da »Bakreni svitak« sadrži popis blaga iz jeruzalemskoga Hrama.

- Neotvoreni »Bakreni svitak«, pronađen 1952. godine u Špilji 3, slomljen na dva dijela.

Članovi međunarodnog tima rade na fragmentima svitaka u »Scrolleryju«

- »Svitak Psalama« iz špilje 11 prije odmotavanja.
- Pečat pronađen u kumranskim ruševinama. Zanimljivo, na njemu se nalazi ime vlasnika, »Josip«, na grčkom jeziku, a ne na hebrejskom ili aramejskom.

Kumran, vapnenačke terase. Fotografija je snimljena s ruševina koje gledaju na zapad, prema judejskim brdima, sa špiljom 5 sasvim lijevo i dva otvora špilje 4 odmah desno. Izvorni ulaz u špilju 4 može se vidjeti iznad otvora na desnoj strani.

-Gore- Ruševine Kumrana. Špilje 4 i 5 mogu se vidjeti na kraju najbliže erodirane litice.

<--- Unutrašnjost špilje 4 u Kumranu, gdje je 1954. godine otkriveno najviše fragmenata. Iz špilje 4 je izneseno oko 800 različitih svitaka.

-Sljedeća- Pogled na kumranske ruševine s utvrđene kule. Vide se ostaci kovačnice oružja, kružnoga oblika, lijevo se vidi dio odvoda.

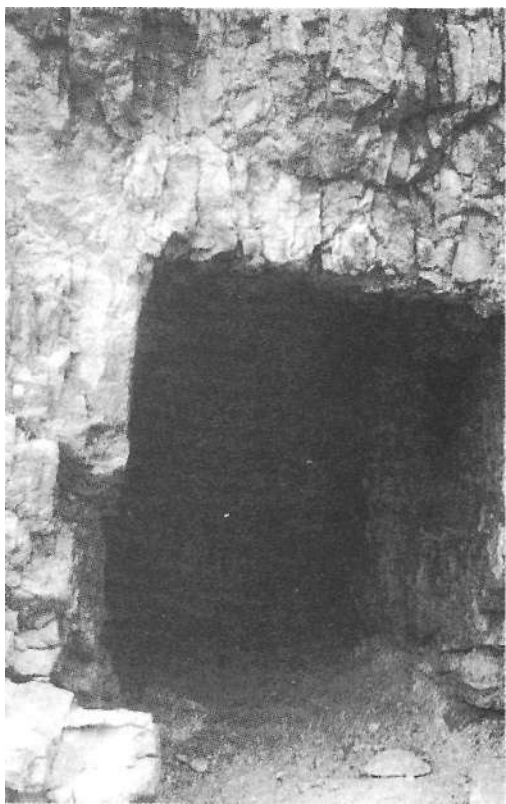
Ostaci glavnoga vodenog puta koji vodi u kumransku zajednicu. Lokalitet ima složeni sustav navodnjavanja koji se, nakon godišnjih padalina, opskrbljivao vodom iz Wadija, iza ruševina.

Spremnik u pustinjskom tlu na stjenovitim terasama u blizini kumranskih ruševina. Kontrola i pohrana vode bile su ključne za preživljavanje takve zajednice.

Opskrba vodom u Kumranu ovisila je o ovome vodenom tunelu koji prolazi kroz čvrstu stijenu na litici. Voda se prikupljala u Wadiju i usmjeravala kroz ovaj tunel.

Izlaz iz vodenoga tunela. Odavde je voda otjecala kanalom koji vodi do samoga naselja.

Nekoliko od otprilike 1200 grobova prekrivenih kamenjem, nešto istočnije od ruševina. Poredani u smjeru sjever-jug, protivno uobičajenoj židovskoj praksi, grobovi su, čini se, bili jedinstveni za zajednicu kumranskoga tipa. Malobrojni su grobovi otvoreni, a u njima pronađeni ostaci muškaraca, žena i djece.

- Otprilike dvanaest grobova kumranskoga tipa, poredanih u smjeru sjever-jug, otkriveni su oko osamnaest kilometara južno od Kumrana, u En el-Ghuweir. Očigledno je i na ovome lokalitetu bilo naselje. Špilje u Wadiju i litice u pozadini mogle su služiti za pohranu iste vrste svitaka kao i onih pronađenih kod Kumrana.
- Ruševine naselja kod En el-Ghuweir, nedaleko grobova. Ruševine datiraju iz vremena Herodijade.

- Piramidalno brdo kod Gamle u Golanu, gdje je stajala posljednja citadela. Ovdje je 10. studenog 67. godine 4000 zelota poginulo boreći se s Rimljanima, a još ih je 5000 počinilo samoubojstvo skačući preko litice. Svici s Mrtvog mora pružaju uvid u razlog koji leži u pozadini ovakvih masovnih samoubojstava.
- Ruševine Masade gdje je u to doba 1.000 zelota - muškaraca, žena i djece - odabralo samoubojstvo radije negoli da padnu u ruke Rimljana.

